В. Я. Малиновський

СТАНОВЛЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОГО РУХУ В РОЖИЩЕНСЬКОМУ РАЙОНІ

Луцьк
Видавництво «Ініціал»
2016

УДК 329(477.82)
ББК 66.71(4УКР-4ВОЛ)
М19

Рекомендовано до друку Вченою радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(Протокол № 11 від 28.05.2015 р.)

Рецензенти:

В. К. Баран, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри нової та новітньої історії України Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

М. Ф. Головатий, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології Міжрегіональної Академії управління персоналом

А. Ф. Колодій, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і філософії Львівського РІДУ НАДУ

Малиновський В.Я.

М19 Становлення і діяльність Народного Руху в Рожищенському районі : монографія / В. Я. Малиновський. – Луцьк : Ініціал, 2016. – 224 с. : іл.

ISBN 978-966-7501-50-1

У монографії висвітлені події, пов'язані із зародженням і діяльністю Рожищенської районної організації Народного Руху України – першої опозиційної до комуністичного режиму громадсько-політичної організації на теренах району. Охоплений часовий проміжок з 1989 по 1993 роки – найактивніший період діяльності, що позначений жорсткою боротьбою з компартійною системою, важливими здобутками та перемогами на шляху відродження самостійної України, котрі назавжди ввійдуть в історію національно-визвольного руху не лише Рожищенського району, а й Волині.

У книзі використано численні архівні джерела, а також документи тогочасного періоду діяльності Рожищенського Руху, а тому вона буде корисною не лише для безпосередніх учасників та свідків тих подій, а й для політиків, науковців, краєзнавців, депутатів, працівників органів влади, студентів та широкого кола читачів.

УДК 329(477.82)
ББК 66.71(4УКР-4ВОЛ)

ISBN 978-966-7501-50-1

© Малиновський В. Я. – текст, укладання, примітки, 2016
© Видавництво «Ініціал» – верстання, 2016

ПЕРЕДМОВА

Написання цієї книги було викликане відзначенням 25 річниці з дня утворення Волинської регіональної організації Народного Руху України. 19 вересня 2014 р. у Рожищенському народному домі «Просвіта» відбувалися урочистості, присвячені цій даті. Так як за ці роки не було написано жодної статті, не кажучи вже про ґрунтовне дослідження, присвячене діяльності Рожищенської районної організації НРУ, саме у цей день у середовищі засновників Руху в Рожищі визріла ідея про необхідність написання книги про історію Рожищенського Руху. Відповідна пропозиція була зроблена доктору політичних наук, професору Валентину Малиновському – одному з першопроходців та голові районної організації НРУ у 1991–1993 роках. Свою підтримку цьому проекту висловили присутні на цій урочистості керівники району. Ось так, з вересня 2014 р. розпочалася робота над цією монографією.

В особистому архіві автора накопичилося багато матеріалів, документів, що торкалися діяльності Руху, однак при її написанні виникло чимало труднощів. На жаль, назавжди були втрачені окремі цінні документи діяльності організації. Зокрема, десяток перших протоколів та інші документи, що зберігалися в першого голови Рожищенського осередку Руху Павла Іванюка, були ним спалені у день початку державного заколоту ДКНС 19 серпня 1991 року. В автора монографії зберігаються протоколи засідань районної організації НРУ лише з п'ятнадцятого номера. Складнощі виникли зі світлинами, адже у той період діяльності Руху їх було зроблено небагато, відповідно, ще менше збереглося до наших днів. Не багаточисельними виявилися свідчення рухівців, адже з роками спогади, окремі епізоди стерлися з пам'яті, пішли з життя засновники Рожищенського Руху Василь Василевич, Петро Гаврилюк, Сергій Троцюк, Сергій Новосад. Не принесли жодного позитивного результату особисті звернення автора до Управління СБУ у Волинській області та Архіву СБУ.

Однак, матеріали автора, який був безпосереднім учасником фактично всіх подій, висвітлених у книзі, документи Рожищенської районної та Волинської крайової організацій НРУ, архівні документи, газетні публікації тих років дали можливість повною мірою та, сподіваюся, максимально об'єктивно, вирішити поставлену мету.

У книзі висвітлені події з липня 1989 по липень 1993 року – найбільш значимого та результативного періоду в історії Рожищенського Руху. За ці чоти-

ри роки він пройшов усі стадії розвитку організації: зародження, формування, зростання, та спаду, залишивши неповторну, яскраву сторінку в історії національно-визвольних змагань Рожищенського району.

Паралельно з діяльністю Рожищенської районної організації НРУ показано найважливіші сторінки як Волинського Руху, так і Народного Руху України. Такий підхід дав повне уявлення про еволюцію цього масового громадсько-політичного феномена, котрий в кінці вісімдесятих, на початку дев'яностих років XX століття очолив боротьбу українського народу за свою свободу. При цьому зазначимо, що автором показані не лише позитивні сторони, а й проблеми, протиріччя, що виникали в процесі становлення та розвитку Руху.

Висвітлення діяльності Руху супроводжується дослідженням усього тогочасного суспільно-політичного процесу. Зокрема, показані взаємовідносини Рожищенського Руху з райкомом Компартії, Рожищенською районною та міською Радами народних депутатів, а також позиція керівників цих органів не лише до Руху, а загалом – до процесу національно відродження України.

Це дало можливість усебічно висвітлити тогочасну політичну та економічну ситуацію та умови, в яких діяла районна організація НРУ. При цьому автор намагався історично достовірно відобразити події, спираючись на документи та архіви щодо всіх дійових осіб.

Варто зазначити, що пропонована книга стала першою на Волині, в якій висвітлена діяльність окремої районної організації. Існуючі праці торкалися діяльності Волинської крайової[1], Нововолинської[2] та Ковельської[3] міських організацій НРУ.

Символічно, що в день завершення роботи над рукописом книги, 9 квітня 2015 р. у Великий (чистий) четвер, напередодні Великодня, Верховна Рада України прийняла пакет декомунізаційних законів, яких український народ чекав майже 24 роки: «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років». Базові положення цих законів були програмними в діяльності Руху, про що йдеться у цій книзі. Таким чином, фактично всі фундаментальні ідеї Народного Руху України отримали

1 Корсак І. Оксамит нездавнених літ / І. Корсак. – Луцьк : Вол. обл. друк, 2001; Тиский М. Весна тривог і надій / М. Тиский. – Луцьк : Волинська обл. друк., 1999; Тиский М. Г. Історія виникнення Народного Руху України на Волині / М. Г. Тиский. – Луцьк : Ініціал, 2001; Тиский М. Народний рух України: становлення Волинської регіональної організації : монографія / М. Тиский. – Луцьк : Твердиня, 2009.

2 Колбун З. Нововолинськ: новітня історія в національно-демократичному, соціальному та духовному вимірах (1989–1999 рр.) / З. Колбун. – Нововолинськ : Мінотавр, 2006.

3 Хотинська М. А. Минуле стукає у серце : біографічно-публіцистичний нарис / М. А. Хотинська. – Луцьк : Надстир'я, 2009.

втілення у вітчизняній державотворчій практиці, що є підтвердженням його далекоглядності і феноменальної ролі у процесі відродження української нації. Законом України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», який на розгляд парламенту вніс син головнокомандувача УПА, народний депутат України Юрій Шухевич, Народний Рух України, а, відповідно, його члени визнані борцями за незалежність України у ХХ столітті.[4]

Автор висловлює щиру подяку за фінансову підтримку видання книги Володимиру Вдовиченку, Леонтію Іванішину, Юрію Гупалу, Василю Столяру, Сергію Котюку, слова вдячності за сприяння у підготовці монографії редакції Рожищенської районної газети «Наш край», зокрема, її працівникам Валерію Приймачку та Федору Покидьку, інтернет-виданням «Рожище вголос. in. ua», «Район. Рожище», секретарю Рожищенської міської ради Неонілі Максимчук, директору Рожищенського районного історико-краєзнавчого музею Надії Стасюк, працівникам Державного архіву Волинської області, обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олени Пчілки, Волинського краєзнавчого музею, персонально Валентині Лукашук, Петру Копері. Особлива подяка висловлюється рецензентам книги, провідним українським ученим Володимиру Барану, Миколі Головатому, Антоніні Колодій за їх науковий супровід видання.

Сподіваюся, що монографія стане внеском у справу дослідження державотворчих процесів на рожищенській землі і Волині, котрі є частиною загальнонаціонального процесу, та викличе інтерес не лише в осіб, про яких йдеться у книзі, а й стане потрібною у студентських аудиторіях, бібліотеках, органах влади, базою для нових розвідок із пропонованої тематики.

4 Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті : Закон України від 9 квіт. 2015 р. № 314-VIII // Урядовий кур'єр. – 2015. – 27 трав. – С. 13.

1.1. Передумови утворення Руху

Процеси демократизації («перебудова»), розпочаті Генеральним секретарем ЦК КПРС Михайлом Горбачовим, що мали на меті трансформувати консервативну соціалістичну систему до нових суспільно-політичних та економічних викликів, розбудили національні прагнення соціалістичних країн до свободи, що неминуче вело до падіння комуністичного режиму. Визначальним в історії Східної Європи став 1989 рік, котрий став роком остаточного розвалу так званого «соціалістичного табору». Падіння Берлінської стіни, Оксамитова революція в Чехословаччині, Румунська революція, перемога «Солідарності» в Польщі – знакові події, що завершували комуністичний період у цих східноєвропейських країнах.

У Радянському Союзі в авангарді національно-визвольних процесів йшли республіки Балтії. Народні фронти Латвії та Естонії спільно з литовським «Саюдісом» провели 23 серпня 1989 р. небачену на теренах СРСР масштабну акцію «Балтійський шлях», приурочену до піввікової річниці Пакту Молотова-Ріббентропа. Два мільйони жителів трьох балтійських республік взялися за руки, утворивши живий ланцюг довжиною 600 км від Таллінна до Вільнюса, з метою привернути увагу світової громадськості до злочину, вчиненого сталінським СРСР та гітлерівським Третім Рейхом 50 років тому.

Національно-визвольні процеси проходили й в інших республіках СРСР. У Молдові боротьбу за незалежність очолив Народний фронт Молдови, у Вірменії – Вірменський загальнонаціональний рух. Кульмінацією боротьби опозиції з комуністичним режимом в Грузії стала трагедія 9 квітня 1989 р. у Тбілісі – розгін військами антирадянської демонстрації, що призвів до численних жертв серед мирного населення.

Сприяли демократичним процесам вибори до З'їзду народних депутатів СРСР 26 березня, що вперше пройшли на альтернативній основі. За їх результатами депутатами стали представники демократично налаштованих кіл суспільства, які утворили опозиційну Міжрегіональну депутатську групу. Союзний депутатський корпус дав дорогу в життя новій генерації політиків-демократів у Росії та інших республіках. Серед них Борис Єльцин, Андрій Сахаров, Анатолій Собчак, Юрій Афанасьєв, Юрій Рижов, Галина Старовойтова, Вілен Мартиросян, Володимир Черняк, Юрій Щербак, Володимир Яворівський. І з'їзд, що проходив з 25 травня по 9 червня 1989 року

став трибуною для висловлення опозиційних до діючої влади політичних поглядів і за роботою якого спостерігала по телевізору вся країна.

Улітку 1989 р., через погіршення економічної ситуації, піднялася хвиля відкритого багатотисячного страйкового руху в шахтарських регіонах СРСР – Кузбасі, Донбасі, Карагандинському басейні. Поштовхом до початку масових страйків стало суттєве погіршення забезпечення шахтарських регіонів продовольчими й промисловими товарами в умовах тотального товарного дефіциту, що наростав у країні, а також недостатня оплата праці та низька якість життя.

До осені 1989 р. отримує всенародну підтримку ідея багатопартійності. КПРС стрімко втрачає довіру не лише в народу, а й у більшості рядових комуністів, які фактично не впливали на партійну політику, будучи лише слухняними виконавцями команд і вказівок зверху. На початку 1990 р. суспільні настрої щодо відміни шостої статті Конституції СРСР, що проголошувала КПРС ядром політичної системи, набули масового характеру. Врешті під тиском суспільно-політичних обставин лютневий (1990 р.) пленум ЦК КПРС голосує за відміну, а позачерговий Третій З'їзд народних депутатів СРСР остаточно відміняє шосту статтю Конституції СРСР. Таким чином монополія КПРС у політичній сфері завершувалася, а на її місце прийшла багатопартійність.

Слід зазначити, що у цей період Україна в плані опозиційного до КПРС національного руху суттєво відставала від зазначених вище республік. Коли там опозиційні сили були вже потужними суб'єктами політики, що чинили суттєвий тиск на владу, в Україні протестний національно-демократичний рух лише зароджувався. Справа в тому, що комуністи цих республік у ході демократичних перетворень перейшли на соціал-демократичні позиції і підтримали таким чином процес національного відродження. Українські ж комуністи, незважаючи на новітні процеси, й надалі залишалися на позиціях пролетарського інтернаціоналізму, а, по-суті, єдності з російськими комуністами. Верхівка Компартії України на чолі з Володимиром Щербицьким – відданий загін КПРС, що цілковито підтримував політику Кремля, намагався не допустити національно-демократичних процесів в Україні, оскільки це загрожувало не лише втратою влади в республіці, але й неминучим розпадом СРСР.

Однак суспільно-політичні процеси демократизації, започатковані перебудовою, набирали обертів і зупинити їх було вже неможливо. Незважаючи на всі потуги партноменклатури та правоохоронних структур, в українців пробуджувалося прагнення до свободи та національного самовизначення.

Знаковою подією у справі національного відродження став перший республіканський фестиваль української сучасної пісні та популярної музики «Червона Рута», що пройшов 17–24 вересня на батьківщині Володимира Івасюка у Чернівцях. Це було феноменальне мистецьке дійство, що з потужною силою відродило молодіжну українську музику, яка, назважаючи на всі

перешкоди і заборони режиму, на повну силу заявила про себе. Зокрема, пісню «Народний Рух» разом з Тарасом Петриненком співав весь стадіон «Буковина».

Величезне значення для піднесення національного руху мало звільнення з радянських тюрем, концтаборів та заслань українських дисидентів Левка Лук'яненка, В'ячеслава Чорновола, Михайла і Богдана Горинів, Степана Хмари, Миколи Руденка, Миколи Горбаля, Олеся Шевченка, Василя Овсієнка та інших борців з радянським режимом. 7 липня 1988 р. у Львові вони проголосили утворення Української Гельсінської спілки (УГС), котра з вересня 1989 р. відкрито стала на шлях боротьби за вихід України з СРСР.

Українські дисиденти

Однак через радикалізм та, враховуючи тогочасні політичні настрої населення УРСР, вона не могла стати масовою політичною силою. Досвід республік Балтії показував, що для широкого національно-демократичного здвигу українського народу необхідно було створити потужну загальнонаціональну громадсько-політичну організацію, яка б об'єднала різноманітні верстви громадян республіки. Саме таким став Народний Рух України за перебудову, проект якого з'явився 16 лютого 1989 року. 25 березня була створена перша крайова організація Руху – Тернопільська. 9–10 вересня відбувся Установчий з'їзд Народного Руху України за перебудову, котрий на повен голос заявив про народження потужної національно-демократичної сили. 28 вересня в газеті «Літературна Україна» були опубліковані Статут і Програма Народного Руху України за перебудову, ухвалені на Установчому з'їзді.

На Волині процес становлення Руху дещо відставав від галицьких областей та навіть Рівненщини. Для порівняння, якщо установчі конференції регіональних організацій НРУ пройшли: у Тернополі 25 березня, у Львові – 7 травня, у Києві – 1 липня, у Рівному – 22 липня, то в Луцьку – 19 серпня.

Це підтверджує й представництво делегацій на Установчому з'їзді Народного Руху. Якщо Львівську регіональну організацію представляло 190 делегатів, Рівненську – 100, Тернопільську та Івано-Франківську по 60 делегатів, Хмельницьку – 30, то Волинську лише 20.[5]

У Рожищі організаційно Рух оформився на початку 1990 р., однак перші прояви боротьби за Незалежність з'явилися ще влітку 1989 року. Зокрема, неординарний випадок стався 2 липня 1989 р. на свято Івана Купала, яке традиційно відзначається в Рожищі. Після виступів учасників художньої самодіяльності несподівано для всіх на сцену піднявся працівник Рожищенського консервного заводу Василь Кухарчук і розпочав свою промову. Під враженнями перебування у Львові, де він після служби в армії відновлювався на навчання в університеті, розповів присутнім про національно-демократичні процеси, що відбуваються на Галичині, про утворення Львівської регіональної організації Народного Руху України, про відродження національної символіки – синьо-жовтого прапора і Тризуба. Після цього закликав присутніх приєднуватися до процесу національного відродження України. Люди з великою увагою вислухали цю незвичну для Рожища і нетривалу промову та оплесками проводжали виступаючого. Саме з цього історичного епізоду розпочалася у Рожищі боротьба за державну незалежність України.

Після цього В. Кухарчука викликали до районного відділу КДБ, де настійливо вимагали вказати на організаторів цієї несанкціонованої владою акції, а також повідомити, до якої організації він належить. Спецслужби вважали, що він є представником опозиційної організації, що діє в районі. На консервний завод прибула секретар райкому партії з ідеології Галина Максимець, яка в кабінеті директора провела з В. Кухарчуком відповідну «профілактичну бесіду», а також випитувала у нього про організаторів цього виступу. Мав неприємності за місцем роботи на заводі «Рожищесільмаш» і батько Кухарчука, якого планували прийняти в КПРС.

У той період символом боротьби за незалежність України стали національні святині: синьо-жовтий прапор і тризуб. Власне, національна символіка тоді асоціювалася з Рухом. Для комуністичної та радянської влади ці національні символи були відверто ворожими, а їх носії – ворогами. Адже десятиліттями комуністичною пропагандистською системою зі свідомості людей витравлювалося все національне, зокрема, українська національна символіка визнавалася «буржуазно-націоналістичною», а за її пропаганду жорстоко карали. Таким чином тоталітарна держава, замінивши все національне на інтернаціональне, спотворювала українську історію, фактично замінивши її історією СРСР. Тому відродження української історії, національної символіки було першочерговим завданням рухівських осередків. Відповідно поява синьо-жовтого прапора в тій чи іншій формі була своєрідним викликом комуністичній системі та її верховодам.

5 Три дні вересня вісімдесят дев'ятого : матеріали Установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову. – К. : УНР, 2000. – С. 151.

Так сталося, що серед районних центрів Волині перший національний прапор з'явився саме у Рожищі. У день проведення установчої конференції Волинської регіональної організації НРУ за перебудову 19 серпня 1989 р., у день Преображення Господнього, на самій верхівці громовідводу Рожищенського сирзаводу замайорів синьо-жовтий прапор. Напередодні два сміливці – працівники цього заводу Віктор Боднар та Анатолій Наумкін зварили тримач та встановили його у найвищій точці міста. Така неординарна ситуація, небачена і неочікувана в Рожищі, викликала своєрідну паніку серед керівництва району, яке відверто розгубилося. Адже діяти жорсткими методами шістдесятих-сімдесятих років райком партії вже не міг, не ті часи вже були на вулиці. Також неабияк стривожилося і керівництво сирзаводу, яке розуміло, що матиме серйозні неприємності по партійній лінії. Керівники райкому і заводу вдалися до демократичного методу вирішення цього питання, вони два дні просили працівників заводу зняти цей ненависний їм прапор. Було запропоновано навіть 250 карбованців – величезні гроші на той час, але не знайшлося людини, яка б зняла прапор, що уособлював прагнення людей жити у вільній, незалежній Україні.[6]

Віктор Боднар

Анатолій Наумкін

Після проведення установчої конференції НРУ за перебудову у Луцьку, а також Установчого з'їзду НРУ 8–10 вересня, в області розпочалися активні дії Руху. Фактично кожного тижня в Луцьку, Нововолинську, Ковелі відбувались якісь заходи. Розпочала виходити газета «Народна справа» Волинської крайової організації НРУ. Це неабияк злякало партійних функціонерів. Хоча в Рожищенському районі у цей час ще не розпочалися активні дії Руху, однак районний комітет Компартії розпочав шалену пропаганду, спрямовану на очорнення Руху. 20 вересня 1989 р. у районній газеті «Світло Жовтня» було опубліковане Звернення колишніх членів КПЗУ та КСМЗУ в зв'язку з загостренням політичної ситуації. У ньому зокрема йшлося: «… Сьогодні, коли в республіці має місце помітне загострення політичної обстановки, викликане активізацією діяльності Народного Руху України за перебудову, ми хочемо висловити свою думку. Керівники цієї організації, прикриваючись красивими фразами і лозунгами, по суті прагнуть легалізувати діяльність українських буржуазних націоналістів, посіяти розбрат і національну ворожнечу, і цим самим відірвати народ від конкретної участі у вирішенні

6 Зенц І. Синьо-жовтий стяг над Рожищем / І. Зенц // Наш край. – 2014. – 21 серп. – С. 4.

актуальних проблем перебудови, зміцнення економічної могутності нашої країни. Куди нас можуть привести керівники НРУ, які ратують за відновлення жовто-блакитної символіки, під якою було пролито кров тисяч невинних жертв оунівських бандитів?»[7]

Фактично з цього часу районна газета «Світло Жовтня» розпочала свою довготривалу боротьбу з Рухом, виконуючи вказівку Волинського обкому Компартії: «В обласних, міськрайонних і районних газетах вміщувати спеціальні публікації, в яких викривалися б політичні цілі лідерів НРУ, справжнє обличчя окремих делегатів з'їзду і тих сил, які вони представляють».[8]

Президією райкому Компартії та районної Ради народних депутатів було утворено п'ять інформаційно-пропагандистських груп, які очолювали В. Літвінчук, А. Домбровський, Д. Сендецький, Л. Клімішина, Є. Моргун. Згідно відповідного графіка, кожна група у складі шести найбільш підготовлених партійних агітаторів упродовж року мала виступити у визначених для неї підприємствах, організаціях, установах, колгоспах, радгоспах, навчальних закладах, закладах торгівлі району, доносячи до людей «правильну» політику партії та «неправильну» – опозиціонерів-націоналістів.

У грудні 1989 р. в області розпочався процес висунення кандидатів у депутати місцевих Рад народних депутатів, і Координаційна рада регіональної організації НРУ вирішила активізувати роботу нечисленних на той час осередків Руху на місцях та надати допомогу в розбудові районних та міських організацій. За основу був обраний метод «наступальних операцій» активістів регіональної організації Руху в районах області. Зокрема, 24 грудня у Рожищі пройшов передвиборний мітинг «Як ми вибираємо депутатів», організований обласними організаціями НРУ, УГС і молодіжним товариством «Сокіл». У ньому взяли участь члени Координаційної ради регіональної організації НРУ Олександр Гудима та Богдан Самохваленко. Рожищенські активісти молодіжного товариства «Сокіл» Олександр Дулюк, Сергій Грицюк, Геннадій Гук, Олександр Шишмаков розклеїли листівки і оголошення про мітинг, що були надруковані на квартирі Геннадія Кожевнікова.

Члени рожищенського «Сокола»

Не дрімали й місцеві партапаратники. Напередодні в райкомі партії проводився інструк-

7 Звернення колишніх членів КПЗУ та КСМЗУ в зв'язку з загостренням політичної обстановки // Світло Жовтня. – 1989. – 20 верес. – С. 1.

8 Державний архів Волинської області (Держархів Волинської обл.), ф. П-1, оп. 26, спр. 28, арк. 21.

таж з метою дати гідну відсіч «екстремістам». Місцева партократія, що вперше зіткнулася з такою ситуацією, вирішила зірвати цей захід. Зокрема, через влаштовані КДБ, МВД і провокаторами перешкоди, організатори мітингу змушені були перенести його проведення з площі біля Рожищенської міської Ради до пам'ятника Богдану Хмельницькому. Сюди прибули голова райвиконкому Людмила Клімішина та секретар райкому партії Галина Максимець. Вони особисто керували «операцією» зі зриву мітингу. Для цього у їх розпорядженні були переодягнені у цивільне міліціонери та місцеві п'янички, які не давали можливості виступаючим у нормальній обстановці звернутися до людей. Вони виривали з рук виступаючих мегафон, чинили шум, галас, розштовхували рухівців, зірвали шапку з голови делегата Установчого з'їзду НРУ О. Гудими. Дійшло до того, що ці «остограмлені» компартійні найманці вирвали з рук виступаючих Конституцію УРСР та Конституцію СРСР та пошматували їх. При цьому місцеві стражі порядку мовчки бездіяльно спостерігали за цим беззаконням. Більше того, автомобіль ДАІ з увімкненою сиреною їздив навколо площі, щоб заглушити виступи.

Завдячуючи членам «Сокола», які стояли в охороні, мітинг все ж відбувся. Жителі міста, в основному, підтримали Рух та його передвиборчу платформу, а місцеві активісти підняли плакат «Вся влада радам! Тільки не для партії!» Після завершення мітингу його учасники пройшли колоною з національними прапорами центральною вулицею Рожища. На площі Б. Хмельницького до пізнього вечора продовжувалися дискусії. Міліцією був затриманий шістнадцятирічний хлопець, який був учасником мітингу. Його затягнули до райвідділу міліції й там побили кийками. Із струсом мозку він потрапив до луцької лікарні.[9] Так пройшов перший антикомуністичний мітинг в Рожищі.

Ось як описав те, що відбувалося на цьому заході, житель Рожища, член КПРС В. Саранча: «Мені було боляче спостерігати картину затоптування тих ростків гласності, які нам посіяла перебудова і організація сприяння перебудові "Рух".

Дивує відношення рожищан, їх пасивне ставлення як до перебудови, так і до промов і закликів організаторів сприяння перебудові "Рух"…

А от працівники райкому партії, райвиконкому і міської Ради показали себе на мітингу політично не грамотними. А їм, як ніколи, на сьогоднішній день потрібно вести себе мудро. Авторитет партії падає, його необхідно піднімати, а тільки не рожищенськими методами.

На початку відкриття мітингу ними була спроба спровокувати безпорядки. Вони "організованою" стіною відтісняли виступаючих з площі, міліція включила сирену, а Клімішина, не маючи що сказати на заперечення, дула в мікрофон, щоб заглушити ораторів.

---

9 Химин М. Бюрократична мафія йде в наступ. Рожище / М. Химин // Народна справа. – 1990. – Січень. – № 5. – С. 2.

Перший мітинг у Рожищі

Потім з яких-то причин, коли в організаторів мітингу були перевірені особисті документи, їм дозволили говорити. Щось заперечити ми, рожищани, не могли, а тільки кидали репліки і навіть були образи з нашої сторони: обзивали бандерівцями, звинувачували в націоналізмі.

Було зачитано звернення організації "Рух" до виборців, а лозунг "Вся влада – Радам, тільки без партії" зустріли оплесками. І коли відповідальний працівник райвиконкому відповів: ми і боремося за те, щоб передати владу Радам, присутні тільки розсміялися (щось надовго та боротьба у нас розтягнулася).

Кінець мітингу був непоганим. Рожищенців поздоровили з наступаючим Новим роком, Рождеством Христовим і закликали бути більш розумнішими, більше проявляти ініціативи».[10]

Натомість ветеран війни і праці М. Демченко так висловився щодо цього мітингу: «… Гості на чолі з Гудимою збирались провести свою брудну роботу по пропаганді УХС та Рух. Для фізичної підтримки штанів Гудима назбирав декілька десятків юнаків з Луцька по 15–18 років. У своєму виступі він осквернив все, що бачив перед собою.

Їхні націоналістичні наставники з УХС та Руху Чорновіл і Лук'яненко за допомогою таких, як Гудима, намагаються отруїти молоді душі дурманом націоналізму, спрямувати їх проти своїх дідів, батьків, братів, використати молодих людей в боротьбі за владу, до якої так пнуться новоявлені націоналістичні "вожді"».[11]

Заступник редактора газети «Світло Жовтня» Раїса Козачук також описала побачене: «… Представники руху знову паплюжили партію (а, значить, сотні рядових комуністів, котрі ніякісінького відношення до партократії не мали і не мають, і які все своє життя трудились, не покладаючи рук, щоб худо-бідно, а все ж накормити народ), ганьбили уряд, наші порядки, соціалізм як лад, що не здатний дати народові казкових багатств, ганьбили бюрократів. Знову звучали промови про те, у кого з обласних керівників яка квартира, хто з них якими пільгами користується і т. д. і т. п.».[12]

У відповідь на цю антирухівську публікацію активістом Руху Валентином Малиновським було написано листа, опублікованого в районній газеті «Світло Жовтня» від 24 січня 1990 року. Власне, з цієї публікації розпочалася тривала дискусія щодо становлення Руху і національного відродження, що відіграло певну роль у національному пробудженні жителів району. Зокрема, у листі зазначалося: «… Такого реакційного тону, як в "Світлі Жовтня", в наш час вже й важко знайти десь. Але ж, дорогі друзі, погляньте на календар, сьогодні вже 1990 (!) рік, а не 1980. Але в вашій газеті змін не відбулося ніяких. Чого варті ці ваші прийоми сталінської епохи – "листи до редакції".

10 Кому це вигідно? // Світло Жовтня. – 1990. – 10 січ. – С. 3.

11 Там само.

12 Там само.

Я пам'ятаю ваші шалені атаки проти Руху, коли він тільки створювався, витягнуті вами на шпальти газети численні "листи трудящих", які паплюжили Рух, навіть не знаючи, за що він бореться. А для початку потрібно було опублікувати проект його програми і тоді люди розібрались би, з ким їм йти на шляху перебудови.

Але, шановне товариство, нічого у вас не вийшло! Установчий з'їзд відбувся і Народний Рух України створений! І це засвідчило, що ідеологічний удар не остаточно паралізував націю. В народу прокинулась національна свідомість. І тільки після цього апарат став "готовим до діалогу". Вже й в "Радянській Волині" почали з'являтися більш-менш правдиві думки про Рух, але "Світло Жовтня", як Ніна Андреєва, відступати не збирається…

А партія сама вже втратила свій вплив на маси, і більшість людей вже не вірять їй. Чого варті останні приклади. До чого докотилися обласні керівники в Чернівцях, всім відомо. Контрабанда, спекуляція, незаконні валютні операції – ось неповний перелік "керування" першого секретаря обкому партії.

А те, що відбулося в Чернігові? Народ вимагає відставки всіх керівників області. Люди вже не вірять партії, яка там повністю себе дискредитувала. І тут не потрібно звалювати все на "екстремістів". Народ сам розбереться у всьому і віддасть владу тому, хто на неї заслуговує, а не тому, хто всіляко хоче її втримати, держачись за 6 статтю Конституції».[13]

Нагадаємо, що Різдвяної ночі з 6 на 7 січня 1990 р. у Чернігові відбулася подія, яка сколихнула не лише Україну, але увесь Радянський Союз. Усе почалося з автотранспортної пригоди на розі вулиць Рокосовського і Доценка десь після 19 години вечора. Тоді чорна облвиконкомівська «Волга» (18–15 ЧНА), у якій знаходилися нетверезі водій та відповідальний працівник облвиконкому В. Заїка, зіткнулася з приватними «Жигулями». З багажника «Волги» посипалися дефіцитні товари: копчена ковбаса, окорок та інші делікатеси радянських часів, які на той час для більшості простих радянських людей були справжнім дивом. Більшість товарів повсякденного попиту купували тоді за талонами або їх «викидали» у черги на «великі» свята. У той час тільки комуністична партійно-радянська еліта мала більш-менш вільний доступ до подібних дефіцитів. Тож обурені чернігівчани спочатку влаштували несанкціонований мітинг, використавши для цього начальницьку «Волгу» як трибуну. Потім потягли її до будинку першого секретаря обкому Комуністичної партії. Спроба міліцейського спецназу зупинити обурений народ біля Деснянського райкому Компартії тільки розпалила протестуючих. Стихійний марш протесту вщух далеко за північ лише на Красній площі, куди протестуючі притягли вже досить понівечений автомобіль. Вже наступного дня, 7 січня, п'ятнадцятитисячний мітинг біля обкому підтримав резолюцію, підготовлену Рухом, з 18 вимогами, зокрема такими: «1. Негайна відставка

13 Малиновський В. Добрий день, Р. Козачук / В. Малиновський // Світло Жовтня. – 1990. – 24 січ. – С. 2.

бюро обкому партії у повному складі, а також консервативного редактора «Деснянської правди» Музиченка І. І.

2. Відміна ст. 6 Конституції СРСР…»

Майже половина вимог протестантів стосувалася не «ковбасного» питання, а свободи слова, свободи проведення мирних зібрань, публічності і відкритості влади, створення незалежних ЗМІ.

Далі були нові багатотисячні мітинги, зібрання трудових колективів, резолюції партійних організацій підприємств з вимогою відставки бюро обкому і міськкому Компартії та перших осіб обласної влади. Про різдвяні чернігівські події заговорила вся країна, учасників мітингів показало центральне телебачення.

І, як наслідок, у відставку пішли перші особи області і міста, зокрема, перший секретар обкому Леонід Палажченко, який, до речі, з 1979 по 1984 рр. очолював Волинський обком партії.

Тож, без сумніву, «ковбасні» події на початку 1990 року в м. Чернігові були останнім попередженням тоталітарній системі про те, що далі жити «по-радянськи» не можна. Український народ вимагав реформ в інтересах всього українського суспільства, а не тільки корумпованої номенклатури.[14]

1.2. Зародження організації

Після проведення першого несанкціонованого мітингу розпочався процес утворення рухівських осередків в Рожищі. Перший осередок Руху був утворений на сирзаводі. До його складу ввійшли Сергій Троцюк, Віктор Боднар, Валентин Яковлев, Анатолій Наумкін, Олександр Сова. Згодом рухівський осередок з'явився на заводі «Рожищесільмаш». Його організували Анатолій Поліщук, Петро Василевич, Петро Присяжнюк, Юрій Годлевський, Олександр Оверчук, Анатолій Терлецький.

У цей же час працівник кооперативу «Комунальник» Павло Іванюк вийшов на контакти з лідерами Волинського Руху О. Гудимою та Г. Кожевніковим з метою створити рухівський осередок в Рожищі. Взимку 1990 р. відбулося перше організаційне зібрання. Згодом до осередку приєдналися художній керівник Луцького СПТУ № 10 Валентин Малиновський, інженер Ремонтно-транспортного підприємства Петро Гаврилюк, пенсіонер Василь Василевич. І вже 6 березня Павло Іванюк та Сергій Троцюк від імені Рожищенського осередку НРУ направили у Рожищенську міську Раду заявку щодо проведення 24 березня на площі Леніна мітингу на тему «Підтримка лінії КПРС на укріплення досягнень перебудови; підтримка лінії Народного

14 Соломаха С. «Ковбасна революція» [Електронний ресурс] // Сіверщина: всеукр. тижн. газ. / С. Соломаха. – Текст. дані. – Режим доступу : http://siver. com. ua/news/mirna_kovbasna_revoljucija_ostanne_poperedzhennja_kompartijni_vladi/2014 01–06–13721 (дата звернення: 20.10.2014 р.). – Загол. з екрана.

Руху України за перебудову на консолідацію здорових сил КПУ і українського народу». Така дивна назва пояснювалася необхідністю отримання дозволу від влади, адже радикальне формулювання викликало б негативну реакцію влади і заборону цього заходу. Ще одним тактичним ходом була пропозиція рухівців провести мітинг спільно з Рожищенським райкомом КПУ. Після проведення мітингу планувалося пройти центральною вулицею Рожища до пам'ятника Богдану Хмельницькому для покладання квітів.

Такий підхід дав результат, міська Рада народних депутатів своїм рішенням № 22 від 19 березня дозволила проведення мітингу. Однак, «у зв'язку з тим, що в більшості підприємств райцентру та в колгоспах іде підготовка до весняно-польових робіт», перенесла його на 25 березня, але не в центрі міста, як це пропонувалося, а на стадіон «Колос», що знаходиться на околиці Рожища. Незважаючи на ці корективи влади, отриманий дозвіл став першою перемогою рухівців. Адже це мав бути перший мітинг, на якому новостворена організація Руху отримала б можливість на повен голос заявити про себе.

Згодом до міської Ради заяви на проведення мітингів на тему «Профспілки і перебудова» подав Рожищенський районний комітет профспілки працівників агропромислового комплексу, «Захистимо демократію, гласність і перебудову в районі» – районна Рада ветеранів війни і праці та «Захистимо перебудову в районі» – районна жіноча Рада.

У процесі підготовки до мітингу 10 березня 1990 р. відбулося організаційне засідання Рожищенського осередку Руху. Згідно протоколу № 1 на ньому було обрано Координаційну раду НРУ Рожищенського району у такому складі (в алфавітному порядку): Василевич Василь, Василевич Петро, Гаврилюк Петро, Годлевський Юрій, Іванюк Павло, Малиновський Валентин, Поліщук Анатолій, Присяжнюк Петро, Оверчук Олександр, Терлецький Анатолій, Троцюк Сергій, Яковлев Валентин.[15] Павла Іванюка було обрано головою Координаційної Ради. Саме цю дату слід вважати офіційним днем утворення Рожищенської районної організації НРУ.

Павло Іванюк

Ось як про цю подію висловився рупор райкому Компартії газета «Світло Жовтня»: «З інформації П. Іванюка дізнаємося про дуже цікавий момент, а саме: в районі зовсім недавно створено координаційну раду НРУ.

Звичайно, ніхто б у цьому факті не побачив нічого осуджуючого чи протизаконного, якби народні маси району мали можливість бути хоча б присутніми при такому "історичному" акті. В принципі, хай не всіх бажаючих, а районних журналістів все-таки повинні ж були запросити

15 Тиский М. Г. Історія виникнення Народного Руху України на Волині / М. Г. Тиский. – Луцьк : Ініціал, 2001. – С. 208.

рухівці на своє зібрання, щоб хоч з їх допомогою сповістити народ про звершене.

Забули… Ну що ж, видно, на той момент журналісти нашим рухівцям були менше всього потрібні (як і широкі маси, до речі), бо, як стало відомо з неофіційних джерел (а точніше, з базарних розмов), створювалася координаційна рада в Рожищі підпільно, десь на якійсь приватній квартирі».[16]

Зазначимо, що до моменту отримання приміщення всі засідання Координаційної Ради, окрім перших двох, що пройшли у будинку П. Іванюка, проходили у квартирі № 36 сім'ї Василевичів по вулиці Незалежності, 13. Зважаючи на це, після організаційного оформлення Координаційна Рада направила 14 травня 1990 р. до Рожищенської районної Ради прохання про виділення приміщення для діяльності новоствореної організації.

До Рожищенського рухівського осередку приймалися люди за єдиним критерієм – віддана любов до України та готовність до боротьби за її незалежність. При цьому всі інші чинники були другорядними. Оскільки Рух був громадсько-політичною організацією, що дозволяло бути його членами представникам партій, то і в Рожищенському осередку були члени КПРС: П. Гаврилюк, П. Іванюк, А. Поліщук, П. Василевич. Останній згодом, 4 квітня 1990 р, був виключений, «як такий, що не хоче бути в партії».[17] У своїй заяві про вихід з КПРС він написав: «Перебування моє в партії, яка загальмувала розвиток суспільства на десятиріччя, на совісті якої десятки мільйонів загублених людських життів, скалічених доль цілих народів, стає несумісним з моїми переконаннями».[18] Натомість П. Іванюк навіть у червні 1990 р. заявив, що виходити з партії не збирається, бо вважає себе комуністом української партії.[19] Це не було винятком; наприклад, рухівський радикал О. Гудима також довгий час залишався в лавах КПРС. Натомість Василь Василевич був в'язнем сталінських таборів, членом ОУН.

Коли рожищенські рухівці розпочинали боротьбу проти КПРС, радянської імперії, одна частина рожищан дивилася на них як на романтиків або диваків, які сміли кинути виклик такій тоді могутній, безжалісній тоталітарній системі. У переважній більшості вона байдуже спостерігала за розвитком подій. Інша частина ставилася до рухівців відверто негативно, зневажала їх, зводила наклепи, називала «бандерівцями». А місцева партократія чинила жорсткий опір, залякувала, переслідувала їх. Однак ті перші сміливці не боялися ні КГБ, ні міліції, ні райкому і робили свою шляхетну справу, бо були впевнені у своїй правоті й мали святу мету – здобуття Україною самостійності!

Серйозно ускладнювала ситуацію відсутність у районі інших демократичних організацій. На відміну від Луцька, де Рух мав потужну підтримку

16 Від редакції // Світло Жовтня. – 1990. – 29 квіт. – С. 2.

17 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 3, арк. 41.

18 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 34, спр. 1, арк. 48.

19 Бєлов Г. В пошуках «золотої середини» / Г. Бєлов // Світло Жовтня. – 1990. – 8 черв. – С. 2.

Товариства Лева, Молодіжної організації «Сокіл», філії УГС та інших формувань, рожищенські рухівці були наодинці з монолітним партократичним апаратом, що складався з керівників компартійних та радянських органів, партійних функціонерів, голів колгоспів, керівників підприємств, організацій, установ, директорів шкіл, керівних працівників правоохоронних органів, ветеранів війни і праці. Зазначимо, що на той час на обліку в Рожищенській районній партійній організації було 2308 членів і кандидатів у члени КПРС, 86 первинних парторганізацій, 41 бригадна і цехова, 122 партійні групи. Ось з якою потужною силою, що формувалася десятиліттями, зіткнулися рожищенські рухівці.

Така ситуація зберігалася аж до 1992 р., на чому В. Малиновський наголошував у своєму виступі на звітній конференції районної організації НРУ 22 травня 1992 р.: «Прикро констатувати факт, що й сьогодні в нас так і не створена Спілка офіцерів України, Спілка репресованих, Братство вояків УПА, Союз українок та молодіжні організації. Скільки спроб було зроблено зі сторони нашої організації щодо створення цих організацій, але жодна з них так і не постала як самостійна одиниця. Таким чином молодь, жіноцтво, ветерани, репресовані, зайнявши пасивну позицію, залишаються поза активною політичною діяльністю. І на сьогоднішній день районна організація НРУ реально є єдиною політичною силою, яка веде нелегку боротьбу з бувшими партапаратчиками, які, змінивши червоні прапори на жовто-сині, продовжують сидіти у своїх м'яких кріслах і "будують" вільну Україну, проти якої боролися ще дев'ять місяців тому назад».

У перших демократичних виборах 4 березня 1990 року Рожищенський осередок участі не взяв. Справа в тому, що, як було сказано вище, на момент висунення кандидатів і проведення виборів, організаційно він ще не був сформованим. Відповідно рожищенські рухівці ще не були відомими широкому загалу, а тому не мали шансів перемогти на цих виборах. Схожа ситуація була характерна майже для всіх районів області, крім міст обласного значення. Якщо установча конференція Волинської регіональної конференції Народного Руху України відбулася 19 серпня 1989 р., то процес утворення районних організацій затягнувся, що не дало можливості організувати системної виборчої кампанії. Адже рухівські організації на Волині формувалися одночасно з ходом виборчої кампанії – хронологія є такою: 4 лютого була утворена Ківерцівська районна, 17 лютого – Ковельська міськрайонна, 10 березня – Горохівська та Рожищенська районні, 16 березня – Луцька міська.[20]

Спроби залучити широкі маси волинян до активної участі у демократичному русі наштовхнулися на значні труднощі, особливо у північних районах області. Крім того, у лідерів обласної організації Руху не було досвіду проведення виборчих кампаній, на відміну від досвідчених у цій справі партфункціонерів. У керівництві виборчою кампанією Руху на Волині не вистачало

20 Тиский М. Г. Історія виникнення Народного Руху України на Волині / М. Г. Тиский. – Луцьк : Ініціал, 2001. – С. 164–165.

професійних організаторів і тактиків. Це призвело до того, що в окремих округах демократи змагалися один з одним, що ще більше ускладнило їх проходження у депутати.

Убачаючи загрозу приходу у владні інституції представників опозиції, правляча і єдина на той час партія – Комуністична, робила все можливе, щоб цього не допустити. Зокрема, під різними причинами затягнулася реєстрація Народного Руху України (реєстрація відбулася лише 9 лютого 1990 р.[21], тобто уже у процесі виборчої кампанії). Відповідно рухівці були позбавлені права балотуватися від своєї організації, тому висування активістів Руху здійснювалося від уже офіційно зареєстрованих владою альтернативних громадських об'єднань: Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка, екологічної асоціації «Зелений світ», товариства «Меморіал», Товариства Лева та ін. При цьому обласна виборча комісія при реєстрації кандидатів у депутати вимагала підтверджуючих документів щодо реєстрації первинних осередків у центральних органах цих громадських організацій. Використовувалося також висунення рухівських активістів і від трудових колективів, але лише від тих, де вже діяли осередки НРУ. Через те, що Рожищенський осередок НРУ не був офіційно зареєстрований, а інших опозиційних до Компартії районних організацій не було, то висунення рухівських кандидатів було неможливим.

Рожищенський райком Компартії майстерно скористався цими недоліками та своїми перевагами і ресурсами, висунувши за прикладом ЦК КПУ (з 14 функціонерів якого 13 були обрані у сільських округах) своїх представників у безальтернативних сільських округах із майже абсолютною гарантією їхньої перемоги. Наприклад, перший секретар Рожищенського райкому партії Володимир Літвінчук балотувався до районної Ради у с. Пожарки, голова виконкому райради Л. Клімішина – у с. Навіз. Причому вони були єдиними кандидатами на цьому окрузі. Інструктор райкому компартії Олександр Масюк (в. о. № 12) також обирався безальтернативно. Це викликало обурення не лише у громадян району, а й у членів компартії. Так у листі ветерана війни, члена КПРС з 1960 р. П. Горбунова йшлося: «… Коли ознайомився з кандидатами в депутати, то помітив таку деталь: при всьому тому, що виступаємо з лозунгом: "Вся влада – Радам", її віддаємо все ж не Радам. З чого роблю висновок? Тільки два працівники виконкому районної Ради народних депутатів балотуються в депутати. В той час, як чотири представники апарату райкому партії є у списку кандидатів, причому два з них – В. А. Литвинчук та О. Д. Масюк – ідуть без альтернативних кандидатур (маю на увазі районну Раду) …

Мені не зрозуміло, чому доки не розгорілись емоції з приводу ст. 6 Конституції СРСР, секретарі райкому й апаратні працівники райкому не спішили йти працювати в Ради. А сьогодні два секретарі райкому партії – В. А. Литвинчук та В. Ф. Мамренко борються за мандати депутатів обласної Ради, ті ж

21 Держархів Волинської обл., ф. Р-3500, оп. 1, спр. 2, арк. 17.

секретарі та завідуючий оргвідділом О. М. Козій, інструктор О. Д. Масюк – за мандати депутатів районної Ради, інструктор Ю. В. Яценко – кандидат до міської Ради. То слушно виникає думка, чи не хоче партійний апарат все ж залишитися керуючою силою, помінявши свої керівні стільці із партійних на радянські?»[22]

Партапарат робив усе можливе для того, щоб провести до Рад максимум своїх кандидатів. Для цього було затверджено оперативну групу райкому Компартії з підготовки і проведення виборів у складі дванадцяти осіб, яку очолив завідувач організаційним відділом райкому Олександр Козій.[23] На повну потужність працювала компартійна агітаційно-пропагандистська машина, застосуванню адмінресурсу та методів тиску не було меж. Через це з ініціативи рухівського осередку 9 лютого з'явився лист 27 працівників заводу «Рожищесільмаш», в якому йшлося: «… По тому, як проводиться підготовка до виборчої кампанії, роз'яснення Закону про вибори, по відсутності необхідної гласності відчувається зацікавленість окремих кандидатів створити собі гарантію для обрання депутатом. Так, по виборах депутатів до міської Ради створено 25 виборчих округів, з них в 7 округах зареєстровано по одному кандидату в депутати, в тому числі по округу № 12 Б. І. Ксенжука – голову міської Ради, округу № 17 – Н. С. Максимчук – секретаря виконкому міської Ради. По виборах до районної Ради народних депутатів по Навізькому округу № 33 стала єдиним кандидатом теперішній голова виконкому районної Ради народних депутатів Л. М. Клімішина.

Ми вважаємо, що наші шановні керівники бояться будь-якої конкуренції з боку інших кандидатів. Тому, щоб виключити всякі несподіванки, і створили собі "зелену вулицю" на вибори без конкурентної боротьби. Це свідчить про те, що названі кандидати відчувають: нинішні методи їх керівництва не сприяють утвердженню їх аторитету. Про це свідчить і те, що повністю занедбана робота з виборцями за місцем проживання.

До цього часу майже ніхто з виборців не знає, за кого має голосувати, до яких Рад, не знає кандидатів, які населені пункти, вулиці входять до виборчих дільниць…»[24]

Своє обурення навіть висловили працівники райвідділу внутрішніх справ району. У своєму листі до районної газети вони зазначили: «… Так колективом внутрішніх справ кандидатом у депутати до районної Ради був висунутий начальник відділення держпожнагляду Федір Філатович Каленюк. При реєстрації кандидатів в депутати він попросив, щоб його зареєстрували по виборчому округу, на території якого проживає. Однак від завідуючої оргінструкторським відділом райвиконкому Г. А. Захарової Каленюк одержав

22 Горбунов П. Давайте не промахнемось / П. Горбунов // Світло Жовтня. – 1990. – 2 берез. – С. 2.

23 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 30, спр. 2, арк. 196.

24 Вибори без вибору // Світло Жовтня. – 1990. – 16 лют. – С. 3.

відповідь, що кандидати в депутати розподілені по виборчих округах згідно з вказівкою райкому партії…

Прочитавши в газеті "Радянська Волинь" виступ другого секретаря райкому партії В. Ф. Мамренка, ми обурені такими методами роботи, які застосовує для тиску на людину бюро райкому партії.

Із офіційного бюлетеня про вибори видно, що керувати в районі й далі будуть ті ж самі особи, які керують і зараз, оскільки вони висунуті кандидатами в депутати без альтернативи. Так про яку перебудову оновлення нашого життя можна тепер говорити? Якщо життєво важливі питання не вирішувались до цього часу, то вони, зрозуміло, не будуть вирішуватись і після таких виборів».[25]

На п'ять мандатів до Волинської обласної Ради у Рожищенському районі було висунуто 19 кандидатур. На Сокільському виборчому окрузі № 121 між собою змагалися секретар Волинського обкому Компартії Іван Петрук (з 1979 по 1988 рр. – перший секретар Рожищенського райкому партії) та Василь Білий – директор птахофабрики «Рожищенська». На виборчому окрузі № 117 Олексій Тимощук балотувався безальтернативно, бо зняли свої кандидатури Микола Захарчук та Петро Остров. Але найбільша інтрига була на Рожищенському виборчому окрузі № 118, де зійшлися Людмила Клімішина та Василь Мамренко. Справа в тому, що райком партії був проти балотування В. Мамренка у депутати обласної Ради, всіляко підтримуючи кандидатуру Л. Клімішиної. Ось що зазначив згодом з цього приводу В. Мамренко: «Апогей настав ще в період виборів до місцевих Рад народних депутатів, коли застосовувались, зокрема щодо мене, заборонені прийоми. Здивувала і водночас обурила вимога першого секретаря райкому партії В. А. Літвінчука до керівництва сирзаводу не висувати мене кандидатом у депутати до обласної Ради. В день виборів на дільниці, де я балотувався до райради, "хтось" приховав більш як 90 бюлетенів. Замість бюлетенів четвертого округу виборцям давали бюлетені п'ятого».[26]

Загалом до Рожищенської районної Ради на 50 депутатських мандатів претендувало 108 кандидатів (2,16 на один мандат), Рожищенської міської Ради на 25 депутатських мандатів – 45 кандидатів (1,8 кандидата на один мандат), до сільських Рад у середньому по 1,35 кандидата на один мандат, а в Іванчиківській, Луківській, Тихотинській, Пожарківській, Носачевичівській сільських Радах пройшли безальтернативні вибори.[27]

Одночасно з місцевими, 4 березня пройшли також вибори народних депутатів УРСР. Ураховуючи це, а також те, що це були перші альтернативні вибори, від результату яких люди очікували кардинальних змін у владі, активність виборців була надзвичайно високою. Зокрема, у Рожищенському

25 Щось тут не так // Світло Жовтня. – 1990. – 2 берез. – С. 2.

26 Мамренко В. Вирішив піти у відставку / В. Мамренко // Радянська Волинь. – 1990. – 11 листоп. – С. 2.

27 Цифри і факти // Світло Жовтня. – 1990. – 4 квіт. – С. 1.

районі у виборах народних депутатів взяли участь 94,5 відсотка виборців. За їх підсумками до складу обласної, районної, міської та сільських Рад було обрано відповідно 5, 46, 17, 380 депутатів, з них 222 – члени і кандидати в члени КПРС, що становило майже 50 відсотків від усіх обраних депутатів місцевих Рад.

На жаль, на відміну від інших виборчих округів області, по Ківерцівському виборчому округу № 46, куди входив Рожищенський район, не балотувався представник Народного Руху. За відсутності потужного кандидата від опозиції, народним депутатом УРСР став Валентин Леміш – перший заступник голови республіканського об'єднання по агропромисловому будівництву «Укрsuperбуд», який проживав у місті Києві. Він переміг у другому турі, що пройшов 18 березня, лікаря-хірурга Ківерцівської центральної районної лікарні Михайла Слижука. Кандидатуру В. Леміша підтримували райком Компартії та райвиконком, хоча на початку виборчої кампанії на пленумі райкому Компартії дійшли думки щодо підтримки директора «Рожищесільмашу» Володимира Єжижанського.

Депутатами Волинської обласної Ради стали члени КПРС Олексій Тимощук (в. о. 117) – директор Рожищенської меблевої фабрики, Василь Мамренко (в. о. 118), Володимир Умша – голова районного виробничого об'єднання «Сільгоспхімія» (в. о. 119), Володимир Літвінчук (в. о. 120), Василь Білий (в. о. 121). Найбільш дошкульними для Компартії стали поразка секретаря обкому партії І. Петрука, який програв В. Білому ще у першому турі, а також повне фіаско Л. Клімішиної у протистоянні з В. Мамренком.

До Рожищенської районної Ради у першому турі було обрано 42 депутати, з яких лише шестеро були позапартійними, всі інші – члени КПРС (один – член ВЛКСМ). Ще по чотирьох Рожищенських округах (№ № 3, 9, 13, 16) мало відбутися повторне голосування, призначене на 18 березня. Однак в окремих округах і в цей день не було визначено переможця. Справа у тому, що вкрай консервативний Закон УРСР «Про вибори депутатів місцевих рад народних депутатів Української РСР» від 7 жовтня 1989 р. передбачав обрання депутата не менш як половиною голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, при цьому вибори визнавалися такими, що відбулися, за участі у них не менш як половини виборців, внесених до списків виборців.[28]

22 квітня мали бути проведені повторні вибори у 4 виборчих округах до районної Ради, у 8 – до міської, у 12 – до сільських Рад.[29] З різних причин Рожищенський Рух у цих виборах участі не взяв, що було, на нашу думку, помилкою, адже було втрачено шанс провести у районну Раду представників НРУ та заявити про себе. Справа у тому, що голова осередку П. Іванюк зосередив свою увагу на мітингах та інших формах протесту, не надаючи суттєвої

28 Про вибори депутатів місцевих рад народних депутатів Української РСР: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки: прийнятий на десятій сесії Верховної Ради Української РСР 27 жовт. 1989 року. – К.: Політвидав України, 1989. – С. 37.

29 Цифри і факти // Світло Жовтня. – 1990. – 4 квіт. – С. 1.

уваги виборам, а керівництво регіональною організацією НРУ не здійснювало відповідного керівного впливу на цей процес.

На цих виборах до районної Ради від трудових колективів було висунуто кандидатури членів НРУ С. Троцюка (округ № 2) та А. Поліщука (округ № 15). Однак вийшло так, що А. Поліщук балотувався в одному окрузі з Олександром Ткачуком – бригадиром бригади слюсарів сироробного заводу, де зародився перший осередок Руху.[30] За результатами виборів 22 квітня депутатом районної Ради став саме О. Ткачук. По Рожищенському виборчому округу № 2 переможця знову не було виявлено, а тому були призначені повторні вибори 17 червня 1990 року.[31]

Характерною практикою того часу було те, що на Волині головами районних Рад, як правило, обиралися керівники райкомів партії. Після сесій новообраних районних Рад народних депутатів головами цих представницьких органів у переважній більшості районів стали перші чи другі секретарі райкомів Компартії. Відповідно на першій сесії Рожищенської районної Ради народних депутатів, що відбулася 16 березня, на посаду голови цього представницького органу було висунено дві кандидатури: В. Літвінчука – першого секретаря райкому Компартії та В. Мамренка – другого секретаря райкому Компартії. Слід зазначити, що ці районні керівники уособлювали дві протилежні політичні лінії у тогочасній партії: Літвінчук – консервативно-бюрократичний, Мамренко – ліберально-демократичний.

В обговоренні цих кандидатур депутати-голови колгоспів (Ірина Гриб, Сергій Рудик, Василь Ситник) та Володимир Ковальовець у своїх виступах підтримали В. Літвінчука. Інші депутати – Валерій Дебальчук, Олег Водянов, Василь Білий, Сергій Грицюк, Олексій Тимощук підтримали кандидатуру В. Мамренка. Присутній на сесії голова виконкому Волинської обласної Ради Михайло Парасунько підтримав В. Літвінчука. Під час розгляду цього питання виступив і сам Мамренко. Ось фрагмент його виступу: «… Накінець людям стало не все рівно, хто і як ними керує, куди і як веде. Згадайте, як було раніше. Тільки став першою особою, чи вже перебрався у вище крісло, багато рахують себе компетентними в любій галузі давати поради відрами, а приймати їх краплями.

Всі ви були свідками, коли і в нашому районі багато хороших керівників, спеціалістів стали жертвами суб'єктивної, самолюбивої чужої думки. До чого тільки не вдавались деякі керівники району: до наклепів, злослів'я, домислів. Відомо, що до подібних засобів вдаються безкультурні люди…»[32] Після таких слів у сесійній залі здійнявся шум, адже більшість із присутніх

30 І знову вибори // Світло Жовтня. – 1990. – 8 квіт. – С. 1.

31 Повідомлення районної виборчої комісії про підсумки виборів депутатів Рожищенської районної Ради народних депутатів XXI скликання // Світло Жовтня. – 1990. – 27 квіт. – С. 1.

32 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1261, арк. 22.

не звикли вислуховувати подібне. Виступ Мамренка було припинено, йому не дали його завершити.

Ось так він сам згодом описує свій вчинок: «Довго вагався, чи виступати мені на організаційній сесії райради, чи ні. Адже я знав, що мій виступ не сприйме багато депутатів. Подібних слів вони слухати не звикли. Але без оцінки дій під керівництвом В. А. Літвінчука таких організаторів передвиборної кампанії, як Л. М. Клімішина, Г. П. Максимець, Г. А. Захарова та О. М. Козій, і їм подібних кумів неможливо було б працювати в нормальних умовах. Як і сподівався, на четвертій хвилині мого виступу догідливі депутати зааплодували і змусили піти з трибуни».[33]

Як і очікувалася, за підсумками таємного голосування за В. Літвінчука проголосувало 30 депутатів, а за В. Мамренка – лише 11.[34] Таким чином головою Рожищенської районної Ради народних депутатів було обрано Володимира Літвінчука. Не стало несподіванкою й обрання заступника голови Ради. На цю посаду очікувано було обрано Л. Клімішину, за яку проголосувало 37 депутатів. На посаду голови районного виконавчого комітету було обрано Євгена Моргуна, який займав посаду голови агропромислового об'єднання. Заступниками голови райвиконкому було обрано Галину Пашкову – голову районної планової комісії та Олександра Клімовича – завідувача відділу культури райвиконкому. Головою районного комітету народного контролю затверджено Андрія Симовонюка.

Також було обрано і склад постійних комісій районної Ради. До президії Ради ввійшли такі депутати: Володимир Літвінчук, Людмила Клімішина, Василь Білий, Володимир Ковальовець, Василь Кулюк, Ірина Гриб, Валерій Дебальчук, Микола Захарчук, Микола Сасовський.[35] Василь Мамренко навіть не був уведений до складу президії. Таким чином депутати консервативної компартійної більшості на чолі з В. Літвінчуком показали, що будуть твердо проводити свою лінію і йти на жодні компроміси з демократами не збираються.

Таким чином, як і у всіх районах області, за винятком міст – Луцька та Нововолинська, де до влади прийшли демократично налаштовані керівники, за результатами цих перших альтернативних виборів влада у Рожищенському районі фактично не змінилася. Вона й надалі залишилася в руках консервативної компартійної номенклатури, що зберегла свої посади у всіх органах радянської влади району.

Такі результати обрання керівництва району викликали несприйняття та обурення людей, які очікували серйозних змін, викликаних перебудовою. Зокрема у своєму листі до редакції газети «Світло Жовтня» працівники «Рожищесільмашу» зазначили: «…сотні заводчан задають питання, чи потрібно на виборах набрати більшість голосів (що є результатом довір'я

33 Мамренко В. Вирішив піти у відставку / В. Мамренко // Радянська Волинь. – 1990. – 11 листоп. – С. 2.

34 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1261, арк. 57.

35 Там само, арк. 52.

народу), а чи достатньо набрати 8 процентів від майже 5000 виборців, щоб стати заступником голови Ради, як тов. Л. М. Клімішиної? До речі, це дуже позначилось при послідуючому голосуванні народу. Віра в перебудову, демократичність (хоча й люди стали більш агресивно настроєні) впала додолу.

Як можна вірити в ці вибори, якщо тов. Мамренко В. Ф., який набрав на всіх дільницях (де висувався кандидатом в депутати) майже 60–80 процентів голосів, не пройшов до керівництва районом?!

Ми не можемо висловити своїх почуттів до цієї людини – вони безмежні… Своєю відвертою мовою Мамренко вселив надію на краще майбутнє нашого міста і району. Немає сумніву, що це людина чистої душі. І ось ми запитуємо: Чому проценти голосування ми взнали на мітингу "Рух", а не з нашої рідної газети? (тов. Бєлову Г. М.) Невже ви цього не знали?..

Тому вносимо пропозицію (а її підтримують майже всі трудівники заводу "Рожищесільмаш") в Закон про вибори внести доповнення:

1. Голову Ради і заступника обирати прямим голосуванням!

2. Призначити повторні вибори складу президії – провести їх прямим голосуванням виборців району.

Програма і думки, які висловлювались тов. Мамренком В. Ф. – в нашій людській душі. Ми – робітничий клас – за Мамренка В. Ф.!»[36]

Таку підтримку другого секретаря райкому Компартії можна пояснити тим, що на той час у національно-демократичному середовищі району, яке лише зароджувалося, ще не з'явилося відомих широкому загалу лідерів. Тому значна кількість рожищан вбачали саме в особі Василя Мамренка своєрідну альтернативу районним комуністичним консерваторам. Він і справді відрізнявся від тогочасних місцевих представників партійної номенклатури, котрі не вміли вислухати думку людей та просто з ними спілкуватися. Наприклад, робітники заводу «Рожищесільмаш» у своєму зверненні на підтримку цієї кандидатури на виборах зазначили: «… Коли розмовляєш з ним, то зовсім не відчуваєш отієї дистанції, того бар'єру, що часто розділяє керівника і просту людину. Подолати цей бар'єр йому вдається увагою, намаганням зрозуміти співбесідника, говорити з ним на рівних. Звідси – довір'я до Василя Феофановича, повага до нього…»[37], а працівники сироробного заводу у його підтримку зазначили: «… В. Ф. Мамренко – справжня людина перебудови. За короткий час роботи в районі його практично знає майже кожен працівник…»[38]

36 Лист до редакції // Світло Жовтня. – 1990. – 13 квіт. – С. 3.

37 А ми за Мамренка // Світло Жовтня. – 1990. – 28 лют. – С. 3.

38 Йому можна довірити // Світло Жовтня. – 1990. – 2 берез. – С. 2.

1.3. Перші акції Руху

У березні вкрай загострилася ситуація в республіках Балтії, які першими в Радянському Союзі відверто заявили про своє небажання залишатися у його складі. Першою виклик імперії зробила Литва. 11 березня 1990 р. Верховна Рада Литви прийняла рішення «Про відновлення незалежності Литовської держави», відміну дії Конституції Литовської РСР і Конституції СРСР на території республіки, що фактично означало вихід цієї республіки зі складу Радянського Союзу. Для всіх рухівців це була знакова подія, що показувала шлях, яким слід іти Україні. Народний Рух України активно підтримав це рішення литовців і запланував на 31 березня проведення мітингів на підтримку рішень Верховної Ради Литви по всій Україні.

Натомість Центральний комітет Компартії України засудив такі дії керівництва Литви і у своєму Зверненні до комуністів, усіх трудящих республіки наголосив: «…керівництво Руху, виходячи з своїх амбіційних планів, намагається використати будь-яку ситуацію, щоб підігрівати сепаратистські настрої, розхитувати Союз РСР.

Треба чітко усвідомити, що мета мітингів, до яких закликає керівництво Руху, не допомогти нормалізувати обстановку в Литовській РСР, а створити враження, що нібито народ України підтримує сепаратистські плани Верховної Ради Литви…

Не можна не бачити, що рішення керівництва Руху про проведення мітингів на підтримку постанов Верховної Ради Литовської РСР є безвідповідальними, авантюристичними і провокаційними. Вони мають далекосяжні цілі і можуть завдати серйозної шкоди стосункам між союзними республіками, призвести до загострення політичної ситуації на Україні, підігрівати націоналістичні настрої».[39]

Виконком Волинської обласної Ради доручив міськрайвиконкомам, управлінню внутрішніх справ облвиконкому вжити заходів щодо недопущення проведення 31 березня 1990 р. мітингів на підтримку постанов Верховної Ради Литовської держави.[40]

Координаційна рада НРУ Рожищенського району вирішила для підтримки рішень Верховної Ради Литви провести мітинг на тему «Підтримка лінії КПРС на укріплення досягнень перебудови; підтримка лінії Народного Руху України за перебудову на консолідацію здорових сил КПУ і українського народу». З цією метою було підготовлене відповідне звернення на підтримку Литви, яке мали підтримати учасники мітингу. Оголошення про проведення мітингу були написані членами осередку заводу «Рожищесільмаш» за учас-

39 Звернення ЦК Компартії України до комуністів, усіх трудящих республіки // Світло Жовтня. – 1990. – 30 берез. – С. 2.

40 У виконкомі обласної Ради народних депутатів // Радянська Волинь. – 1990. – 31 берез. – С. 1.

тю художників Григорія Чепіги і Миколи Никитюка. Напередодні мітингу ці оголошення були розвішані рухівцями по всьому місту.

У неділю 25 березня на стадіоні «Колос» на мітинг зібралася величезна кількість людей. Його організатори зійшлися на тому, що виступи рухівців чергуватимуться з виступами представників громадських організацій, котрі також подали заявки на проведення мітингу. Оскільки це був перший мітинг, ініційований Рожищенським осередком Руху, то до виступів були залучені представники Волинської крайової організації НРУ.

Перший санкціонований мітинг на стадіоні «Колос» 25 березня 1990 р.

Розпочав захід голова міськвиконкому Б. Ксенжук, який сказав: «… Всіх нас повинна об'єднати єдина мета: захист перебудови, яку можливо досягти сумлінною працею, не впадати в крайнощі, завжди пам'ятати про нові можливості і про те, до чого можуть довести пристрасті, гра в демократію.

Я звертаюсь до всіх учасників мітингу проявляти високу організованість, громадський порядок і взаємоповагу один до одного…»

Далі ведучий мітингу, голова Координаційної ради НРУ П. Іванюк надав слово секретареві партійної організації колгоспу імені Свердлова Володимиру Раєву, який від імені колгоспників вимагав припинити всі мітинги, оскільки наступила весна і слід працювати, а не мітингувати. Його підтримав колишній член КПЗУ з Ясенівки І. Орел, який захищав Компартію від звинувачень. Пенсіонерка з Кременця З. Гречанюк закликала надавати слово недавно обраним депутатам, які мають вирішувати долю України, а Дмитро Жиленков – голова колгоспу імені Ватутіна, у своєму виступі зазначив: «Я

хочу, щоб ми усі разом з кращими представниками, здоровими силами Народного Руху України за перебудову оголосили безкровну високоідейну війну з тим, що заважає нам рухатись вперед, що заважає створенню для людей найкращих умов праці і життя. А наш працьовитий український народ заслужив цього давно».[41] Від влади ще виступили Г. Шепелюк з колгоспу «Прогрес», В. Стрижевський – голова колгоспу з Доросинь, Раїса Кучмук – голова новоствореного колгоспу «Здобуток Жовтня», М. Герасимчук.

Від Руху слово мали Мирослав Башинський, Євген Шимонович, О. Карп'юк, Олег Мельничук, Микола Якимчук з Луцька та Павло Іванюк, Олександр Ткачук, Олександр Деменік, Анатолій Поліщук з Рожища. Зокрема, депутат обласної Ради О. Мельничук у своєму виступі наголосив, що Рух за консолідацію, але як можна консолідуватися з тими, хто «обзивав нас екстремістами, бандерівцями, націоналістами, майже нацистами».[42]

Здивувало те, що на мітингу не виступив жоден керівник районної влади, натомість виступаючі були підібрані у старому компартійному дусі: ветерани війни і праці, голови колгоспів та колгоспники. Однак такий стандартний підхід у нових суспільно-політичних умовах був невдалим, адже рухівські оратори були очевидно переконливішими, сміливішими у своїх виступах. Вони відразу отримали бурхливу підтримку рожищан. Натомість майже всі виступи представників від влади не сприймалися присутніми і проходили під шум і свист. Підсумовуючи зазначимо, що цей перший масовий мітинг у Рожищі пройшов з повною перевагою Руху і показав безпорадність місцевої партократії. Ця вдала акція надала рожищенським рухівцям наснаги та енергії для подальшої боротьби, адже показала, що люди бажають серйозних змін, які асоціюються саме з Рухом.

Зовсім інші настрої панували після цього мітингу в середовищі рожищенської влади. Зокрема, у рішенні Рожищенської міської Ради від 20.04.1990 № 30 зазначалося: «…представники Народного Руху, використовуючи надані їм можливості виступати перед населенням, замість підтримки лінії КПРС на перебудову, як це було ними запропоновано, свої виступи і заклики спрямували виключно на дискримінацію Комуністичної партії, органів радянської влади і соціалістичного суспільства в цілому. Представники Руху в порушення громадського порядку освистували виступаючих представників від інших громадських організацій, своїми викриками наносили їм образи.

Перекручуючи достовірні факти, представник Народного Руху Іванюк П. О. від імені учасників мітингу дав телеграму Президенту т. Горбачову М. С. про те, що місцеві органи влади заборонили учасникам мітингу покладання квітів до пам'ятника Б. Хмельницькому, в той час, як такої заборони не було, а була заборона на організацію походу по місту Рожище.

41 Жиленков Д. Нехай об'єднає нас спільна біда / Д. Жиленков // Світло Жовтня. – 1990. – 29 квіт. – С. 1.

42 Козачук Р. «Що це з нами?» / Р. Козачук // Світло Жовтня. – 1990. – 30 берез. – С. 2.

В порушення порядку проведення мітингу і не маючи на те відповідних повноважень, член Народного Руху Іванюк П. О. виступив із зверненням від імені трудящих Рожищенського району в підтримку керівництва Литовської Республіки і надіслав в Литву відповідну телеграму…»

Висвітлюючи хід мітингу, районна газета зробила такий висновок: «Істина не народилася, консолідації не відбулося, взаєморозуміння не прийшло. Та й хіба можна творити такі серйозні речі під свист і улюлюкання?»[43]

Не забарилася реакція й Рожищенського райкому Компартії, котрий відразу відреагував на нову суспільно-політичну ситуацію, що склалася в районі. Зокрема, у «Заходах по стабілізації політичної обстановки в районі», затверджених на засіданні бюро райкому партії від 29 травня 1990 р. зазначалося: «…3. Комуністам-керівникам правоохоронних органів посилити контроль за додержанням радянських законів.

Перевірити стан додержання законодавства про порядок проведення мітингів, зборів і демонстрацій, про відповідальність за заклики до розпалювання міжнаціональної, релігійної ворожості, відмови від служби в Радянській Армії…

5. Проаналізувати законність створення різного роду громадських угруповань і додержання в їхній діяльності вимог радянських законів, власних статутів і в разі потреби поставити питання про розпуск чи заборону тих, які мають антирадянську і антисоціалістичну спрямованість та порушують чинне законодавство.

6. Створити в райкомі партії прес-центр, використовувати його для активного впливу на громадську думку, координації контрпропагандистської роботи місцевих засобів масової інформації.

Давати оперативну відсіч політично незваженим, недостовірним і необ'єктивним публікаціям, радіопередачам. Спростовувати особливо злісні і брехливі матеріали самвидаву…»[44]

Актуальною тогочасною темою залишалася Чорнобильська трагедія та подолання її наслідків. На підтримку відкритого листа письменника Олексія Коломійця «На олтар нашої пам'яті» щодо увічнення пам'яті жертв голодомору, голова Координаційної ради НРУ П. Іванюк від імені рухівської організації звернувся до жителів району підтримати спорудження пам'ятника, який повинен стати всенародним. У ньому, зокрема, йшлося: «… повернемося у День Чорнобильської трагедії, коли вся Україна запалить свічки. А де запалити і поставити свічку людині, рідні якої закатовані голодом на 'всеплодючих чорноземах' України, де покласти квіти ненаписаним пісням, де схилити голову над ненародженим щастям… Отже, пам'ятникові – бути! Цей пам'ятник має стати справді всенародним».[45]

43 Козачук Р. «Що це з нами?» / Р. Козачук // Світло Жовтня. – 1990. – 30 берез. – С. 2.

44 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 3, арк. 59–60.

45 Іванюк П. Пам'ятник жертвам голодомору / П. Іванюк // Світло Жовтня. – 1990. – 29 квіт. – С. 2.

До чергової річниці Чорнобильської катастрофи Координаційна Рада Руху вирішила провести мітинг на центральній площі міста. Відповідну заявку голови Рожищенського осередку Руху П. Іванюка було направлено у виконком міської Ради 17 квітня. У ній ішлося про дозвіл на проведення 26 квітня на площі Леніна мітингу під національною символікою на тему «Зупинити екологічний геноцид України і українського народу». На мітинг запрошувалося новообране керівництво та депутати Рожищенської міської Ради.

Однак після проведеного 25 березня мітингу, місцева влада вирішила не допускати будь-яких масових акцій Руху. Так, у відповідь на цю заявку, виконком міської Ради у своєму рішенні від 20 квітня № 30 «Про мітинг населення в місті Рожище» зазначив: «Виходячи з того, що представники Руху при зверненні за дозволом на проведення мітингу висувають актуальні питання, направлені на здійснення перебудови, а на практиці проводять зовсім протилежну лінію.

Ураховуючи те, що екологічний стан і дотримання природоохоронних заходів в районі розглянуте в січні 1990 року на спільному засіданні обласного комітету по охороні природи і виконкому районної Ради народних депутатів, що в даний час вживаються практичні заходи по впорядкуванню каналізаційних і водопровідних мереж та враховуючи думку наради представників трудових колективів міста, яка відбулась 18 квітня 1990 р., виконком міської Ради народних депутатів вирішив:

Вважати проведення мітингу населення в м. Рожище по питанню 'Зупинити екологічний геноцид України і українського народу' недоцільним. Дозвіл на його проведення не давати».

Волинською крайовою організацією НРУ день 26 квітня був оголошений днем національної жалоби. Було запропоновано провести богослужіння у церквах. Ось як з цього приводу висловилася районна газета: «… Схвально зустріли люди цю ініціативу Руху. Адже Чорнобиль – наш вічний біль, наша незагоєна рана. Ініціатива пішла від Руху, але її, безперечно, мали б підтримати і партійні та радянські керівники. Бо де-де, а в біді ми маємо бути разом. Однак, як показали дальші події, не підтримали. Ще вдень зайшов до редакції один з наших читачів і пробував з'ясувати, чому в Рожищі ні на райкомі, ні на райвиконкомі, ні на інших державних установах не приспущені прапори. Не будемо стверджувати, що це було зроблено спеціально, однак ще напередодні 26 квітня в райкомі партії намагалися висунути альтернативне до пропозиції Руху рішення. Так з'явилася думка провести екологічний день. Правильно, нам і такі дні дуже потрібні. Але… чи одне другому завада? Ну, а те, що місцеві органи влади все зробили, аби відмежуватися від Руху навіть у такому святому ділі, як вшанування жертв Чорнобиля, яскраво відобразили події на площі Богдана Хмельницького».[46]

46 Остапчук Н. Чи не було це помилкою? Роздуми з приводу одного мітингу, який не відбувся / Н. Остапчук // Світло Жовтня. – 1990. – 6 трав. – С. 1.

Зважаючи на заборону проведення мітингу, Координаційною радою НРУ Рожищенського району було вирішено все ж відзначити цю трагічну для українського народу дату. Близько восьмої години вечора рухівці з національними прапорами з чорними стрічками зібралися на площі Богдана Хмельницького. Сюди прийшло чимало людей. Під церковний дзвін люди запалили свічки. Присутні почали вимагати виступів рухівців, однак через заборону мітингу та з метою уникнення подальшої конфронтації з владою, вони на цей раз утрималися. П. Іванюк підготував плакат, на якому було написане рішення міської Ради про відмову у проведенні мітингу і підписав «мер над мерами», а в овалі печатки – «Літвінчук і Клімішина». Представники місцевої влади, які прийшли на цей захід, зосереджено спостерігали за подіями. Після закінчення акції, коли більшість присутніх розійшлися, серед людей залишився лише другий секретар райкому Компартії В. Мамренко. Між ними зав'язалася розмова.

Згодом Координаційна рада НРУ підняла ще одну болючу проблему – кар'єр на околиці Рожища, де у роки Другої світової війни було розстріляно тисячі євреїв. У радянські часи в цьому кар'єрі обладнали трасу для змагань мотоциклістів, а також тир для стрільби. І лише з початком перебудови представники єврейської громади звернулися до органів влади з тим, щоб зупинити наругу над могилами замордованих співвітчизників та гідно вшанувати це місце. Зокрема, житель Рожища Самуіл Азріль неодноразово піднімав це питання перед усіма керівниками району. Однак рожищенська влада не реагувала на ці звернення та обмежилася лише відпискою, що для спорудження пам'ятника загиблим в районі коштів немає, відповідно порадила звернутися до єврейського товариства у Луцьку.[47]

У районній газеті було опубліковано листа П. Іванюка, в якому, зокрема, йшлося: «… А як же ми доглядаємо те місце в Рожищенському кар'єрі, де якраз і було в роки війни розстріляно 6 тисяч євреїв? А ніяк! Немає тут навіть надмогильної пам'ятної плити.

Координаційна рада НРУ Рожищенського району вимагає закриття кар'єру для проведення тут будь-яких змагань та інших акцій, крім траурних. Думаємо, що нашу вимогу підтримають депутати міської Ради і приймуть відповідне рішення про приведення в порядок місця поховання жертв фашистського терору і встановлення тут пам'ятника. Бо не вина людей, що вони народжуються тієї чи іншої національності.

Звертаємося до тих, хто щось знає про цей злочин фашизму або був його свідком: відгукніться листами до редакції, висловіть своє ставлення до вимоги координаційної ради НРУ».[48]

1 травня у Луцьку вперше за рішенням міської Ради було вирішено не проводити святкової демонстрації. У Рожищі демонстрація відбулася,

47 Остапчук Н. Перед від'їздом / Н. Остапчук // Світло Жовтня. – 1990. – 28 груд. – С. 2.

48 Іванюк П. Відлуння пострілів у кар'єрі / П. Іванюк // Світло Жовтня. – 1990. – 25 трав. – С. 2.

перед трибуною традиційно проходили колони демонстрантів. У цей час навпроти трибуни молоді прихильники Руху розгорнули синьо-жовті прапори та лозунги, в яких висловлювався протест проти політики Компартії. Ось так на офіційному заході, організованому владою, замайоріли національні знамена. З цього приводу член райкому Компартії, коваль заводу «Рожищесільмаш» Володимир Жук висловився так: «Подивіться, що робиться в Рожищі. Юнаки в добротних куртках, одежі стоять і тримають лозунги "Хочу жити, а не існувати!", "Ми проти договору з Росією!" І на це дивляться їхні батьки, які їх одягають, годують. Це крик душі. Чому такі діти вже пішли під вплив рухівців. А ті, в свою чергу, грають на почуттях дітей, які ще нічого не розуміють. Тут вина і школи і райкому партії і райкому комсомолу…»[49] А перший секретар райому партії В. Літвінчук висловився так: «Про складність ситуації свідчить і обстановка в районі. Минула першотравнева демонстрація показала це досить виразно: блакитно-жовті прапори, які не справили практично того ефекту, на що розраховували їх організатори. І все ж ми не повинні заспокоюватись…»[50]

У цей період в області розпочалося активне партійне будівництво. 19 травня у луцькому Будинку техніки відбулася установча конференція обласної організації Української республіканської партії (УРП), на якій обрали колективний орган управління – Координаційну раду у складі семи осіб. Організація нараховувала близько 100 членів. З'явилися перші осередки Української селянсько-демократичної партії (УСДП). Розпочала діяльність партія Зелених, ініціативна група з її створення діяла в штабі Руху.[51] У ході цього процесу частина рухівців ставала членами новостворених партій, що суттєво послаблювало сам Рух. Зокрема, заступник голови ВКО НРУ Геннадій Кожевніков 21 липня очолив Луцьку міську організації УРП, замінивши на цій посаді Олександра Юрченка, виключеного з лав УРП.[52] Однак у Рожищі ситуація була іншою, новостворені політичні партії не приваблювали людей, а тому Рух був єдиною опозиційною силою, що було позитивним фактором.

22 травня голова Координаційної ради НРУ району П. Іванюк запланував провести публічну зустріч з делегатом XXVIII з'їзду КПУ В. Літвінчуком. На цей захід, що мав відбутися на площі біля пам'ятника Б. Хмельницькому, він запросив депутатів Рожищенської міської Ради. Однак міська Рада запропонувала провести цю зустріч у районному Будинку культури. В. Літвінчук проігнорував запрошення на цю зустріч, але П. Іванюк без дозволу міськвиконкому все ж провів цей мітинг. У відповідь голова міськвиконкому Б. Ксенжук звернувся 14 червня у районний відділ внутрішніх справ з відповідною заявою щодо проведення мітингу без дозволу міськвиконкому. На-

49 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 1, арк. 67.

50 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 2, арк. 26.

51 Партії // Народна справа. – 1990. – черв. – № 12. – С. 8.

52 Коц М. З життя волинських республіканців (коротка хроніка) / М. Коц // Волинь. – 1990. – черв.-лип. – № 1. – С. 8.

чальник райвідділу внутрішніх справ Леонтій Бачинський викликав до себе П. Іванюка і провів з ним «профілактичну» роботу.

Зважаючи на те, що 25 червня мав відзначатися Всесвітній день охорони навколишнього природного середовища, Координаційна рада Руху вирішила провести мітинг 3 червня 1990 р. у центрі Рожища. Відповідна заява за підписом П. Іванюка була направлена у міську Раду 23 травня. На цей раз міська Рада дала дозвіл на його проведення, однак не у вказаний у заяві день, а 5 червня, і не в центрі міста, а на стадіоні «Колос». У рішенні виконкому міської Ради від 31 травня № 56 «Про дозвіл на проведення мітингу в м. Рожище» зазначалося: «Попередити організаторів мітингу про те, щоб виступи і заклики виступаючих відповідали темі і містили лише достовірні факти. Звернути увагу голови Координаційної ради НРУ Іванюка П. О. про недопустимість з боку представників Народного Руху нанесення образ своїм опонентам, дотримуватись взаємної поваги і культури».

З метою обговорення екологічних проблем у районі напередодні цього мітингу керівництво районної Ради стало ініціатором зустрічі з членами Координаційної ради Руху за участю керівників підприємств, установ та організацій. На початку зустрічі голова Координаційної ради НРУ П. Іванюк розпочав розмову щодо причин заборони мітингу 26 квітня в День Чорнобильської трагедії. Всі зійшлися на думці, що це була помилка влади. Головний інженер заводу «Рожищесільмаш» Володимир Жиленков підняв проблему припинення судноплавства по річці Стир та добування піску для потреб Луцька в урочищі Чебені. На зустрічі піднімалися питання радіаційного забруднення територій, зокрема, рухівці вимагали, щоб люди інформувалися про ступінь радіоактивності в усіх населених пунктах району. Для цього слід шукати відповідні прилади, хоча б щотижня інформувати людей по радіо, через газету. Такі заходи зменшать тривогу людей за себе і своїх дітей. На це головний ветеринарний лікар району Іван Соломончук відповів, що підняті Рухом екологічні проблеми заслуговують на увагу, однак вирішити їх відразу неможливо. На зустрічі обговорювалися питання створення карти району, спорудження каналізаційної системи в Рожищі, очищення ставків, покращення контролю за якістю продуктів харчування. Були також обговорені питання, що не мали стосунку до екології. Зокрема, було поставлене питання перед владою щодо надання Координаційній раді Руху приміщення для проведення її статутної діяльності, йшла мова про необхідність дотримання в районі Закону про мови в УРСР, упровадження українських свят, обрядів, недоліки і порушення в торгівлі.[53]

Доволі несподівано Координаційна рада НРУ вирішила у мітингу 5 червня участі не брати. П. Іванюк так пояснив причини цього рішення: по-перше, замість неділі влада перенесла його на будній день, побоюючись, що на мітингу будуть збиратися підписи проти обрання В. Івашка головою Верховної

53 Бєлов Г. В пошуках «золотої середини» / Г. Бєлов // Світло Жовтня. – 1990. – 8 черв. – С. 2.

Ради УРСР; по-друге, на мітинг були запрошені оглядач газети «Молодий ленінець» з екологічних питань Валерій Мельник, представники асоціації «Зелений світ» та член координаційної ради НРУ Олександр Гудима. Однак у вказаний владою день вони не мали можливості приїхати до Рожища; на мітингу мали виступити депутати, у передвиборних програмах яких були питання захисту екології, але у будній день більшість з них також були зайнятими.

Влада усе ж вирішила мітинг провести. За відсутності представників Народного Руху, на стадіон прибув майже весь апарат райкому Компартії і райвиконкому, керівники окремих підприємств та організацій, працівники райвідділу внутрішніх справ, з десяток робітників, пенсіонери. О дев'ятнадцятій двадцять голова міськради Богдан Ксенжук відкрив зустріч. На запитання присутніх давав відповіді головний санітарний лікар району Микола Демидюк. Однак почути його слова було важко, бо пропало світло, а, відповідно, озвучення. Особливої гостроти на цьому заході набуло питання відсутності у місті туалету. На закиди людей Б. Ксенжук відповів, що немає місця, а тому міська влада буде його шукати. Після цього слово взяв голова райради В. Літвінчук. Суть його виступу зводилася до того, що треба діяти енергійно, рішуче, не відкладаючи справу на завтра. На цьому зустріч завершилася.[54]

17 червня в Пляшевій під Берестечком НРУ провів грандіозне за своїми масштабами вшанування пам'яті полеглих за волю України воїнів Запорізького війська. Для вшанування славних предків до козацьких могил з'їхалася величезна кількість небайдужих українців з усіх куточків України. Серед них були Патріарх УАПЦ Мстислав та перший заступник Голови Верховної Ради УРСР Леонід Кравчук. У цьому заході взяла участь велика делегація рожищенських рухівців та прихильників Руху.

На запрошення П. Іванюка 1 липня у Рожищі відбулася зустріч громадськості з народним депутатом України Олександром Гудимою. У своїй промові він закликав присутніх до масового виходу з рядів КПРС і здачі партійних квитків. Також звинуватив керівництво району у бездіяльності, що призвела до відсутності товарів підвищеного попиту в крамницях. Районну газету «Світло Жовтня» назвав «смердючкою». О. Гудима також повідомив, що у вересні з ініціативи НРУ буде проведено віче жителів Рожища, на якому буде вирішене питання передачі адміністративного будинку райкому партії під один з дитячих закладів. На завершення зустрічі член Координаційної ради НРУ Петро Гаврилюк уперше публічно заявив, що вже настав час знести пам'ятник В. Леніну в Рожищі.[55] Це неабияк спантеличило присутніх на цьому заході представників влади О. Клімовича, Є. Моргуна, Б. Ксенжука, Г. Максимець.

54 Остапчук Н. Зустріч на стадіоні / Н. Остапчук // Світло Жовтня. – 1990. – 20 черв. – С. 2.

55 Соботович П. Непроханий гість, або Пришестя пана Гудими на грішну необітовану землю рожищенську / П. Соботович // Світло Жовтня. – 1990. – 20 лип. – С. 1.

Ця історія мала продовження. Райкомом Компартії були організовані традиційні в цих ситуаціях партократичні методи реагування – звернення та засудження трудових колективів та ветеранів. Зокрема, у районній газеті з'явилося звернення ветеранів війни і праці, в якому вони засудили дії народного депутата О. Гудими і вимагали «обговорити його поведінку в комісії по депутатській етиці Верховної Ради УРСР. Адже своїми діями він негативно впливає на підростаюче покоління, закликає молодь до конфронтації з старшим поколінням. Робить свою нечисту справу недозволеними засобами. Пора з цим раз і назавжди кінчати».[56] На своїх зборах діяльність О. Гудими, а також Г. Кожевнікова, «що своїми виступами сіють ворожнечу між людьми різних поглядів і національностей»[57], засудила первинна партійна організація колгоспу імені Крупської (с. Рудня). Крім того, в газеті з'явилася стаття журналіста Петра Соботовича «Непроханий гість, або Пришестя пана Гудими на грішну необітовану землю рожищенську», що викликала відповідну реакцію в середовищі Руху. Відповідні листи до газети «Світло Жовтня» надіслали П. Василевич та В. Малиновський. У них засуджувалася публікація П. Соботовича та загалом спотворена позиція газети щодо Народного Руху.

П. Іванюк вдався до індивідуального радикального методу боротьби з цією публікацією та газетою загалом. 21 липня він влаштував «політичну акцію» зі знищення номера газети «Світло Жовтня», в якому була опублікована скандальна стаття. З цією метою ним були розклеєні оголошення, в яких мешканці Рожища запрошувалися на площу до пам'ятника Леніну. Напередодні П. Іванюк зібрав примірники газет у людей. О 12 годині він без жодних коментарів на очах присутніх почав палити ці примірники газети. Ветерани партії хотіли завадити цим діям, аргументуючи, що там є стаття про них. Присутній на цій акції автор резонансної статті П. Соботович спробував пояснити присутнім аргументи щодо своєї публікації і позиції щодо Руху. Однак П. Іванюк вирішив не вступати з ним у полеміку.

Однак на цьому події не завершилися. Наступного дня П. Іванюк був затриманий міліцією прямо на роботі, на нього був складений відповідний протокол. Згодом за цю акцію рішенням Рожищенського суду він був оштрафований на 25 крб. Інформація про резонансну подію, що відбулася в Рожищі, прозвучала на радіо «Свобода». Через тиждень народний депутат України О. Гудима спеціально приїхав до Рожища, щоб повторити акцію П. Іванюка і побачити реакцію на ці дії правоохоронних органів. Він привселюдно спалив примірники газети «Світло Жовтня», але цього разу все залишилося поза увагою міліції.

---

56 Точки зору. З приводу кореспонденції П. Соботовича «Непроханий гість, або Пришестя пана Гудими на грішну необітовану землю рожищенську» // Світло Жовтня. – 1990. – 27 лип. – С. 1.

57 Чухрай С. Всіх хвилює нестабільність / С. Чухрай // Світло Жовтня. – 1990. – 23 верес. – С. 2.

Після цих подій кореспондент «Світло Жовтня» написав: «Редакція стурбована, що багато авторів, які хотіли б висловити свою думку з приводу кореспонденції "Непроханий гість", просять не називати їх прізвищ. Чому? Один з авторів мотивував це тим, що мовляв, якщо рухівці спалили вашу газету, то мені можуть спалити хату. Над цим варто задуматись»[58], а також таке: «Чому приділяємо стільки уваги цьому, здавалося б, незначному факту? А тому, що він перший в газетній практиці області. Все було – і переслідування журналістів командно-адміністративною системою за якісь "порушення" і навіть вигнання їх з роботи. А от такого акту вандалізму ніхто не бачив…».[59]

2 липня у Москві розпочав роботу XXVIII з'їзд КПРС. Рішення, прийняті на ньому, показали, що Компартія остаточно втратила адекватну оцінку суспільно-політичної ситуації, що склалася в Радянському Союзі. Червоною лінією проходили тези про оновлення партії, широку коаліцію в ім'я перебудови, розробку і укладення нового Союзного договору, поліпшення становища на споживчому ринку, радикалізацію економічних перетворень тощо. Комуністів знову закликано значно додати у роботі, відкинути комплекси та довести, що КПРС, перебудовуючись, здатна бути на висоті народних сподівань. Тільки так вона відновить свій авторитет, стане справді авангардною партією, чия сила не в командуванні, а у впливові на уми людей.[60] Разом з тим на з'їзді прозвучали й окремі тверезі думки, зокрема, що стосувалися національно-демократичних рухів: «…Народжені перебудовою процеси суспільного оновлення у багатьох випадках набули природної форми національного відродження і національних рухів. Демократичні сили цих рухів відображають законні устремління громадян всіх національностей до самовизначення і самоврядування, до поліпшення соціальних умов життя, до збереження і розвитку національних культур. Ці рухи – реакція на бюрократичний централізм, його нездатність рахуватися з самоцінністю національних форм суспільного життя…».[61]

Однак процеси, що проходили в республіках, явно дисонували з намаганнями КПРС зберегти свої владні позиції та уникнути розпаду Радянського Союзу. Спинити прагнення народів до свободи було вже неможливо, а партія стрімко втрачала свій авторитет серед людей. 16 липня Верховна Рада України прийняла Декларацію про державний суверенітет України. Відповідно цей день було визначено Днем проголошення незалежності України, котрий мав щорічно відзначатися як державне загальнонародне свято України.[62] У цьому

58 Соботович П. Хуліганська витівка / П. Соботович // Світло Жовтня. – 1990. – 20 лип. – С. 1.

59 Слово до читача // Світло Жовтня. – 1990. – 28 груд. – С. 1.

60 За рішуче оновлення партії, за широку коаліцію в ім'я перебудови : заключне слово М. С. Горбачова на XXVIII з'їзді КПРС // Радянська Волинь. – 1990. – 15 лип. – С. 1.

61 Демократична національна політика – шлях до добровільного союзу миру і злагоди між народами : резолюція XXVIII з'їзду КПРС // Радянська Волинь. – 1990. – 18 лип. – С. 1.

62 Про День проголошення незалежності України: постанова Верховної Ради Української РСР від 16 лип 1991 р. // Радянська Волинь. – 1990. – 18 лип. – С. 1.

важливому державотворчому документі фактично були закріплені всі атрибути державної незалежності. У преамбулі зазначалося, що Верховна Рада «проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах».[63]

Логічно виникає питання, як могло так статися, що Верховна Рада України, в якій більшість складали представники Компартії, могла спромогтися на такий відважний політичний крок. На нашу думку, на це рішення вплинули два чинники:

1) стрімке наростання протестів в Україні;

2) прийняття 12 червня Верховною Радою Російської Федерації Декларації про державний суверенітет Росії, яку Голова Верховної Ради РСФСР Борис Єльцин використав як засіб боротьби проти свого політичного опонента Михайла Горбачова, не замислюючись над тим, які наслідки для майбутнього СРСР матиме це політичне рішення.

Прийняття Декларації стало переломним моментом у процесі здобуття повної незалежності України. Для Руху ця подія стала підтвердженням правильності його політичного курсу, що додало ще більше впевненості в остаточній перемозі. У Луцьку у присутності тисяч людей над приміщенням міської Ради народних депутатів під звуки гімну «Ще не вмерла Україна» був піднятий національний синьо-жовтий прапор. Так уперше на Волині над приміщенням органу влади замайоріло національне знамено.

Координаційна рада НРУ Рожищенського району, натхненна прийняттям Декларації про державний суверенітет України, розпочала роботу з роз'яснення громадянам району основних її положень. З цією метою було вирішено провести мітинг в Рожищі. 18 серпня до Рожищенської міської Ради було подано заяву на проведення 2 вересня мітингу на тему «Втілення декларації про суверенітет України в життя» за підписами П. Гаврилюка та В. Яковлева.

Міськвиконком у своєму рішенні від 30 серпня № 4/1 «Про дозвіл на проведення мітингу в м. Рожище» дозволив його проведення. При цьому у рішенні зазначалося: «… Зобов'язати тов. Іванюка П. О. зняти розвішені ним оголошення (оголошення додаються). На мітингу тов. Іванюку П. О. перед жителями Рожища попросити вибачення в голови міськради Ксенжука Б. І. за нанесену йому образу».

На початку серпня загострюється суспільно-політична ситуація в Україні, особливо у її західній частині. 1 серпня у місті Червонограді Львівської області відбувся перший демонтаж пам'ятника Леніну. На ці події відреагував пленум райкому Компартії від 31 серпня 1990 р. Зокрема, В. Літвінчук у своїй доповіді зазначив: «… Останні події в містах Тернополі, Червонограді, навіть у Рожищі, коли з уст членів НРУ стали частіше звучати заклики до того, щоб

63 Декларація про державний суверенітет України // Радянська Волинь. – 1990. – 17 лип. – С. 1.

стерти, що називається, з лиця землі все, що зв'язано з іменем Леніна. З цим іменем цілі покоління жили, працювали та надіялися на краще.

Не можна знущатись над історією. Це аморально. Повага до людини, чиє ім'я визнано в усьому світі, видатною політичною особистістю XX століття, складає обов'язковий елемент загальної культури кожної людини, яка відносить себе до цивілізованого світу…».[64]

2 вересня у Рожищі відбувся санкціонований мітинг. Координаційною радою НРУ району на нього були запрошені народний депутат УРСР О. Гудима та депутат обласної Ради Г. Кожевніков. Зрозуміло, що з їхньою участю цей мітинг був набагато радикальнішим, ніж попередній, проведений у березні. На ньому присутнім були роз'яснені основні положення Декларації про державний суверенітет, наголошено на недопущенні підписання нового Союзного договору. Виступаючі знову навели численні приклади зловживань партійних функціонерів, закликали комуністів виходити із «злочинної» КПРС, необхідності деполітизації та деідеологізації навчальних закладів, правоохоронних органів. Особлива увага виступаючих була зосереджена на районній газеті «Світло Жовтня», що тенденційно висвітлювала всі події, пов'язані не лише з Рухом, а й зі всіма процесами національного відродження. Не залишили поза увагою й одіозну персону Л. Клімішиної – відданої комуністки, яка на той час у районі стала уособленням найбільш реакційної частини Компартії.

Слід зазначити, що все це лунало з уст депутатів у доволі гострих виразах («комуністична банда», «радіоактивна група 239», «комуністи – мафія», «райком партії – мафія», «районна газета – брехлива і вонюча» тощо), які до цього ніколи не лунали на рожищенських площах. Присутні на мітингу представники районної та міської влади були певною мірою шоковані, адже вони розуміли, що більш-менш комфортна для них суспільно-політична обстановка в районі відійшла у минуле, натомість Рух, що набирав сили та своїх прихильників, буде активно впливати на всі процеси в районі.

За результатами виступів було прийнято резолюцію мітингу, в якій зазначалися доволі радикальні вимоги до районної та міської влади:

1) перейменувати назви центральних вулиць райцентру: Леніна, Дзержинського, 17 вересня;

2) демонтувати пам'ятник Леніну та встановити пам'ятник Т. Шевченку;

3) передати приміщення районного комітету Компартії дитячому садку;

4) встановити на органах влади національні синьо-жовті прапори.

Після цього радикального мітингу, що неабияк перелякав партапарат, районна влада вирішила блокувати подальші мітинги Руху. Справа у тому, що з 2 вересня у Луцьку розпочалося пікетування приміщення обкому Компартії з метою його передачі Луцькій міській Раді народних депутатів. Побоюючись схожого сценарію у Рожищі, до порядку денного третьої сесії Рожищенської

64 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 2, арк. 61.

районної Ради, що відбулася 7 вересня, було внесене питання «Про соціально-політичну обстановку в районі». Ще раніше зазначене питання розглядалося на пленумі райкому Компартії. Зокрема, у своєму виступі член ревізійної комісії райкому Марія Власюк зазначила: «Як пояснити комуністам, чому Декларацію про суверенітет України першими починають роз'яснювати члени Руху, а не ідеологи райкому партії. Чому ми не вміємо випереджувати події, чому не вміємо вибивати козирів з їх рук. Адже про те, що планується проведення мітингу на 2 вересня, знали давно. Можна було здогадатися, якою ширмою вони будуть прикриватися, то хіба не можна було до цього провести в трудових колективах, у партійних організаціях роз'яснення і стосовно Декларації і укладання Союзного договору. Та кінець кінцем роз'яснити через пресу, який порядок користування партійним майном, який порядок обрання чи відкликання голови Ради і по інших питаннях. Що не на мітингах вирішуються ці питання, а навіть є відповідні норми Закону.

Чому сьогодні ініціатива в руках Іванюка та його півтора десятка не дуже компетентних однодумців? А де ж наші майже три десятки компетентних, з вищою освітою, звільнених, відповідальних партійних працівників?

Сьогодні ми висловлюємо претензії до депутатів міської Ради, які дали згоду на проведення мітингу. На мою думку, партійний комітет, в першу чергу, повинен пред'явити собі, що не міг роз'яснити подій…»[65]

У своєму виступі на сесії районної Ради з цього питання голова Ради В. Літвінчук зазначив: «В минулу неділю в місті Рожище відбувся санкціонований мітинг, який організувала координаційна рада Руху. На мітингу було присутніх близько двох тисяч чоловік. Групою активістів Руху, всупереч волі переважної більшості учасників мітингу, була прийнята так звана "резолюція", яка містить в собі грубі нападки на радянську владу та заклики до антикомуністичних дій в різних сферах суспільного життя…».[66]

У кращих традиціях радянського режиму в Рожищенській районній Раді з'явилися листи обурених трудових колективів: Рожищенського зооветтехнікуму, колективу ремонтно-транспортного підприємства (РТП) і робітників цеху № 2 Рожищенського консервного заводу, колективу середньої школи № 1, в яких засуджувався як сам мітинг, так і його резолюція.

У результаті активного обговорення депутати районної Ради прийняли таке рішення: «1. Визнати резолюцію мітингу, що відбувся в м. Рожище 2 вересня 1990 року, провокаційною за змістом і як спробу вчинити антиконституційний тиск на законно обрану районну Раду народних депутатів.

2. З 7 вересня 1990 року всі мітинги та демонстрації на території району і міста проводити тільки за погодженням з президією районної Ради народних депутатів.

65 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 2, арк. 73.

66 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1263, арк. 9.

3. Рішення районної Ради народних депутатів довести до відома населення району шляхом звернення до трудящих і громадян через засоби масової інформації.

4. Інформувати комісію з питань депутатської етики Верховної Ради Української РСР та обласну Раду про негідні звання народного депутата УРСР дії Гудими О. В. та Кожевнікова Г. Г.».[67]

Були також прийняті листи до Верховної Ради УРСР та Волинської обласної Ради, в яких засуджувалися дії депутатів О. Гудими та Г. Кожевнікова, які «з своєю "командою" декілька разів без запрошення громадськості району, органів місцевої влади приїжджають у м. Рожище не з метою надання допомоги у вирішенні районних проблем, а з єдиним продуманим сценарієм по дискредитації керівників місцевої влади, Комуністичної партії, районної газети і депутатів – членів "групи 239" у Верховній Раді УРСР».[68]

Було прийняте Звернення депутатів районної Ради до всіх жителів Рожищенського району. У ньому, зокрема, йшлося: «… Мітинги, емоції, авантюризм не вирішать наших проблем. Особи з темним минулим, які намагаються зіграти на національних почуттях, відверто ведуть атаки, нападки на Радянську владу, партію, соціалізм.

Подивіться уважно до тих, хто в нас в районі сіє розбрат і хаос. Хто вони, "іванюки" і їм подібні, які підбурюють трудівників на необдумані вчинки методом брехні, навішування ярликів, виступаючи від імені народу?..

Відтепер всі мітинги проводити тільки за погодженням з президією районної Ради народних депутатів.

Ми звертаємось до всіх жителів, робітників, колгоспників, інтелігенції, молоді, ветеранів, жінок виявити розсудливість, поміркованість, громадську зрілість.

Завдання кожного з нас не дати себе ошукати гучними гаслами, легковажними обіцянками, не піддатись на провокації…»[69]

На таке рішення відразу відгукнулися окремі депутати Рожищенської міської Ради народних депутатів. Зокрема, депутат Олександр Романюк слушно зауважив: «Так дозвольте, для чого жителі міста Рожище вибирали депутатів до міської Ради, для чого була сформована міська Рада і її виконком, якщо президія районної Ради бере на себе право вирішувати, що можна, а що не можна проводити в нашому місті… Всі політичні і економічні питання міста повинна вирішувати Рожищенська міська Рада народних депутатів – це її прерогатива!»[70]

Загалом міська Рада, склад якої був більш демократичим, порівняно з районною Радою, виявляла певне розуміння щодо діяльності Руху (відтепер

67 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1263, арк. 44.

68 Там само, арк. 49.

69 Там само, арк. 51.

70 Романюк О. Не позбавляйте нас влади / О. Романюк // Світло Жовтня. – 1990. – 30 верес. – С. 1.

Координаційна рада НРУ Рожищенського району змінила назву на Рожищенська районна організація НРУ). Відповідно до заяви РО НРУ, 28 серпня Рожищенська міська Рада рішенням № 85 дала дозвіл на встановлення дошки інформації Руху по вулиці Дзержинського біля приміщення ДТСААФ. Для рухівської організації це було вкрай важливо, адже, не маючи змоги видавати власну газету, відтепер з'явилася легальна можливість розміщення інформації. 24 вересня РО НРУ звернулася за дозволом на встановлення ще одного стенду для інформації на вул. Леніна або площі Б. Хмельницького. У цей же день до міськвиконкому була направлена заява щодо дозволу на проведення щонеділі дискусій членів Руху та його прихильників на площі Леніна.

1.4. Організаційні зміни

Незважаючи на неодноразові звернення, влада так і не збиралася вирішувати питання з приміщенням для діяльності Рожищенської РО НРУ. Виходячи з цієї ситуації, члени рухівського осередку заводу «Рожищесільмаш» звернулися з аналогічним проханням до директора заводу Володимира Єжижанського. Доволі несподівано це спрацювало, директор своїм рішенням виділив одну кімнату, що знаходилася на першому поверсі п'ятиповерхового будинку № 5 по вулиці Леніна. Хоча тут знаходився опорний пункт міліції, однак кімната була вкрай занедбана і для того, щоб там можна було працювати, необхідно було докласти чималих зусиль. Своїми силами рухівці винесли звідти весь непотріб, зробили ремонт. Спільними зусиллями вдалося зібрати найнеобхідніші для роботи меблі – стіл, стільці. Над входом у приміщення, на спеціально привареному металевому держаку (щоб ніхто не зміг дістати і зламати) був закріплений національний синьо-жовтий прапор – єдиний на той час, що постійно майорів у Рожищі.

Будинок, де знаходився штаб РО НРУ

Серед людей це приміщення відразу отримало назву «штаб Руху». Хоча воно було невелике, однак знаходилося у дуже зручному місці в центрі Рожища. Його отримання мало величезне значення не лише для розвитку організації, яка відтепер з квартири Василевичів перемістилася в офіційне приміщення, до якого міг зайти будь-який громадянин, а й для всієї національно-демократичної спільноти району. Відтепер у місті з'явилося місце, де не лише збиралися члени НРУ, а гуртувалися громадяни, які поділяли ідеї Руху. Саме тут народжувалися ідеї і плани щодо проведення акцій з відродження національної свідомості, саме тут знаходилися рухівські газети та агітаційні матеріали, що розповсюджувалися в районі. Було встановлено

чергування ченів Руху, а кожної неділі тут відбувалися збори рухівців і прихильників НРУ. Згодом саме в цьому приміщенні відроджувалася українська церква.

У цей період з'явилися певні кризові моменти у діяльності Рожищенського Руху. Зокрема, у значної частини рухівців викликали невдоволення методи роботи голови організації П. Іванюка, зокрема його радикальні, у багатьох випадках не узгоджені з Координаційною радою дії, що, на їхню думку, дискредитували Рух. Крім того, його надмірний, інколи недоцільний радикалізм відлякував від Руху людей.

Це призвело до того, що на початку жовтня члени осередку заводу «Рожищесільмаш» виступили з ініціативою перевиборів голови Рожищенської РО НРУ. За результатами активного обговорення ситуації в організації та голосування, головою Рожищенської РО НРУ було обрано Олександра Оверчука – зварювальника заводу «Рожищесільмаш». П. Іванюк став заступником голови РО НРУ.

Важливі події відбувалися й на обласному рівні. 13 жовтня у Луцьку в приміщенні Народного Руху відбулася установча конференція Волинської обласної організації Демократичної партії України (ДемПУ). Основу нової партії склали члени НРУ. Керівником новоствореного осередку було обрано голову КО НРУ Михайла Тиского[71], який зазначив: «Після обговорення проекту статуту та програми партії учасники зборів прийняли рішення, яке зобов'язувало всіх членів новоствореного осередку партії активно включитись в роботу по пропаганді партійних ідей та залученню в партію на період до установчого з'їзду якомога більше освічених, політично грамотних і активних людей».[72]

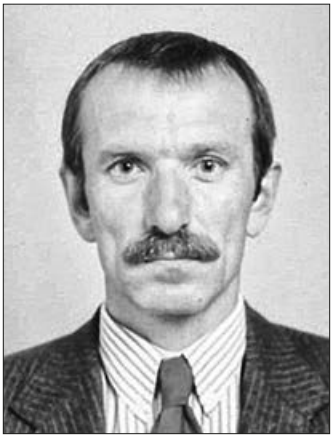

Олександр Оверчук

Відтепер головна увага М. Тиского була сконцентрована на розбудові ДемПУ, а питання ВКО НРУ для нього відійшли на другий план. Відповідно виникло питання щодо нового голови Народного Руху на Волині. Адже рухівські лідери, ставши депутатами місцевих рад та членами нових партій, фактично перестали перейматися проблемами Руху, зосередивши свої зусилля на розбудові нових партійних структур. З цього приводу М. Тиский висловився так: «Після утворення низки нових партій порозуміння щодо спільних дій можна було знайти лише в депутатських групах та фракціях Волинської обласної, районних та міських Рад народних депутатів, що

71 Тиский М. Г. Історія виникнення Народного Руху України на Волині / М. Г. Тиский. – Луцьк : Ініціал, 2001. – С. 126.

72 Тиский М. Весна тривог і надій / М. Тиский. – Луцьк : Волинська обл. друк., 1999. – С. 103–104.

були єдиними інтегруючими центрами, де зосереджувалися майже всі активісти Народного Руху. Така роздробленість демократичних сил призвела до ситуації, коли Народний Рух на Волині став зайвою політичною структурою».[73]

А ось як з цього приводу висловився Олександр Харченко: «"Рух себе вичерпав, усі до партій!" – кинув гасло засновник ДемПУ Михайло Тиский. "Українська республіканська партія – спадкоємець славних рухівських традицій! Усі до нас!" – відгукнувся депутат Луцької міської і Волинської обласної рад Геннадій Кожевников. Наприкінці літа 1990 р. Рух нікому з тих, хто дещо пізніше гордо йменуватиме себе "першопроходцями", вже не був потрібен».[74]

У цьому зв'язку зазначимо, що загальна картина не була такою однозначною і, на нашу думку, значною мірою була характерна для обласного центру та окремих районів, у яких керівники районних організацій НРУ очолили новостворені партії. Зокрема, у Рожищенському районі ситуація кардинально відрізнялася від описаної. Рух і надалі залишався єдиним координуючим центром для всіх національно-демократичних сил, іншого центру не могло й бути, адже у місцевих радах не було жодного депутата-рухівця. Партійне будівництво, що бурхливо розвивалось у цей період в Україні, жодним чином не вплинуло на роль і місце Народного Руху в Рожищенському районі. Він і надалі залишався фактично єдиною національно-демократичною силою (УРП налічувала всього декілька членів, а ДемПУ так і не була створена). Рожищани не поспішали у новостворені партії. Таким чином, якщо на обласному рівні Рух із фази підйому переходив у спадаючу траєкторію, то в Рожищі він лише набирав сили і потуги. Ось такою була ситуація напередодні Других Всеукраїнських зборів НРУ.

25 жовтня 1990 р. у палаці «Україна», де раніше проводилися з'їзди Компартії, розпочалися рухівські Збори, що тривали чотири дні. На той момент за даними мандатної комісії чисельність Руху становила 632 828 членів і 5,5 млн симпатиків, які представляли більш як 40 різних політичних та громадських організацій. Делегатами Зборів були 2125 осіб, з них 418 депутатів різних рівнів: 5 – СРСР, 18 – УРСР, 117 – обласних, 215 міських, 108 – районних рад.[75] Від Рожищенської РО НРУ в цих Зборах узяв участь голова районної організації НРУ Олександр Оверчук.

За рік, що минув від Установчих Зборів, відбулися величезні зміни в суспільно-політичному житті України. Це зумовило суттєву радикалізацію діяльності Народного Руху. Зокрема, якщо на Перших Зборах обговорювалися питання прискорення горбачовської реформи, можливих форм співпраці з оновленою КПРС, перспективи нового Союзного договору, то на цих Збо-

73 Тиский М. Г. Історія виникнення Народного Руху України на Волині / М. Г. Тиский. – Луцьк : Ініціал, 2001. – С. 148.

74 Харченко О. Струни пам'яті. Реквієм / О. Харченко // Народна справа. – 2002. – 9 трав. – С. 5.

75 Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 184.

рах уже мова велася про демонтаж існуючої комуністичної системи та здобуття Україною повної незалежності. У звітній доповіді голова Руху Іван Драч однозначно наголосив, що «тільки повний суверенітет українського народу, цілковито незалежна держава відповідає сучасному розвиткові світової цивілізації. Будь-які інші форми історичного існування народу, нації безрезультативні і безжально відсувають українську спільноту на задвірки цивілізації».[76] На жаль, у доповіді голови Руху не прозвучало аналізу роботи центральних органів НРУ за звітний період, участі НРУ у виборчій кампанії, причин відсутності підтримки Руху на Сході та Півдні України. Не було пояснено делегатам причин активної участі голови НРУ у створенні на базі Руху нових партій, котрі, очевидно, підривали його силу. Не прозвучали переконливі аргументи щодо запропонованих керівництвом Руху змін до Статуту НРУ в частині дозволу на асоційоване членство партій в Русі. Не почули делегати також аналізу недоліків та позитивних моментів у роботі крайових організацій, відповідно не були поставлені конкретні завдання. У притаманному І. Драчу стилі, це, швидше, була не звітна доповідь голови громадсько-політичної організації з ґрунтовним аналізом усіх складових діяльності очолюваної організації та окресленням напрямів, форм і методів подальшої роботи, а лекція на загальносуспільні теми. Зрозуміло, що така тональність виступу не могла задовольнити значну частину делегатів, особливо первинних осередків, які приїхали до столиці з метою почути від свого очільника відповіді на конкретні питання, з якими вони мають справу на рівні села, селища, невеликого міста. На жаль, про це в доповіді взагалі не йшлося. Наслідком цього стали певні труднощі при обранні керівника Руху.

Збори внесли принципові зміни до Програми НРУ. Якщо у Програмі, прийнятій на Установчому з'їзді НРУ, головною метою діяльності Рух визначав: «Побудову в Україні демократичного й гуманного суспільства, в якому буде досягнуто справжнього народовладдя, добробуту народу й умов для гідного життя людини, відродження та всебічного розвитку української нації, забезпечення національно-культурних потреб всіх етнічних груп республіки і створення суверенної української держави, яка будуватиме свої стосунки

76 Драч І. Політика : статті, доповіді, виступи, інтерв'ю / І. Драч. – К. : Книжкова друк. наук. книги, 1997. – С. 43.

з іншими республіками СРСР на підставі нового Союзного Договору»[77], то II Всеукраїнські Збори НРУ заявили нову мету: відновлення державної незалежності України, створення парламентськими методами демократичної держави. Відповідно до мети, з назви громадської організації було знято приставку «за перебудову». Була також відкинута ідея співробітництва з КПРС, наголошено на її злочинах перед народом, засуджено політику і практику Компартії. Саме на цих Зборах Рух відверто і остаточно оформився як антикомуністична, опозиційна до КПРС організація.[78]

Щодо Союзного договору була прийнята Ухвала, в якій ішлося: «Партійно-державна система найбільшої імперії світу як за останню надію самозбереження хапається за так званий "Союзний договір". Це – небезпечні передсмертні конвульсії.

Уперше документ під назвою "Союзний договір" був використаний РКП(б) для збереження імперії ще в 1922 році…

Така політика правлячої КПСС є справжньою причиною міжнаціональних конфліктів, веде до створення "Кримської в складі РРФСР автономії", "Новоросії", "Донецької республіки" в Україні, аналогічних утворень в інших частинах імперії…

Союзний договір, що готується в Москві, – це "договір" про подальший вивіз з України хліба, м'яса, цукру, руди, кам'яного вугілля, металу за "дерев'яні рублі", які в дедалі більшій кількості друкують в центрі.

Відмова від Союзного договору – необхідна умова перетворення України в суб'єкт міжнародного права. Тільки будучи незалежною державою, Україна може подолати колоніальну структуру своєї економіки, здійснити перехід до ринкових відносин…

Ми виступаємо проти Союзного договору, бо він є гарантом подальшого існування всевладдя КПСС, замінюючи собою 6 статтю брежнєвської конституції.

Ми за вільні двосторонні взаємовигідні договори між суверенними державами, передусім з нашими сусідами – Росією, Польщею, Білоруссю, Румунією, Чехо-Словаччиною, Молдовою, Угорщиною, а також з усіма іншими країнами Європи і світу.

Геть Союзний договір!

Хай живе співпраця вільних народів і держав колишньої Совіцької імперії!

Хай живе рівноправність народів і держав Європи і світу!»[79]

Оскільки на момент проведення Зборів уже функціонувало 14 політичних партій національно-демократичного спрямування, а значна кількість

77 Програма Народного Руху України за перебудову // Літературна Україна. – 1989. – 28 верес. – С. 4.

78 Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 184.

79 Там само – С. 182–183.

членів НРУ була членами цих партій, виникла необхідність внести відповідні корективи щодо структурної побудови Руху. З метою збереження НРУ як об'єднуючої політичної сили та запобіганню можливого розколу, до Статуту були внесені зміни, якими передбачалося асоційоване членство всіх опозиційних КПРС партій та громадських організацій поряд з індивідуальним членством. Однак, індивідуальним членом Руху не може бути член політичної організації, керівні органи якої знаходяться поза Україною, асоційованими членами не можуть бути організації, мета і програма яких суперечать програмі Руху. Таким чином, передбачалося, що Рух виконуватиме функцію загальнонаціональної опозиції.

Неоднозначна ситуація склалася під час виборів голови НРУ. Справа в тому, що значну підтримку крайових організацій, в основному, потужних Західної України, мав Михайло Горинь, якого вони хотіли бачити на чолі Руху. Лише завдяки наполегливості Дмитра Павличка, його переконливій аргументації делегати Зборів підтвердили повноваження І. Драча як Голови НРУ. М. Гориня було обрано першим заступником голови НРУ. Він також очолив Політичну раду НРУ – новостворений орган керівництва організацією, до якого входитимуть представники асоційованих членів Руху – партій і громадських організацій, для вироблення узгодженої політичної лінії. Це було логічним, адже Секретаріат НРУ під керівництвом М. Гориня нагромадив досвід успішної роботи з координації діяльності різних угруповань навколо кількох стратегічних напрямів та заходів Руху. Зокрема надзвичайно успішними виявилися такі масові акції НРУ: «Українська хвиля» – живий ланцюг Злуки 21 січня, святкування 5–7 серпня 500-річчя Запорізького козацтва на землях Запорізької Січі, всенародний здвиг у Берестечку, велелюдні мітинги і маніфестації. Секретаріат започаткував утворення інформаційної мережі Руху. Значних успіхів було досягнуто у міжнародній сфері: встановлення тісних контактів з українськими громадами Канади, США, Великої Британії, Бразилії, Аргентини, Австралії, країн Східної Європи, що забезпечило міжнародну популярність та підтримку Руху.

Статутом передбачалося шість заступників Голови НРУ, однак їх було обрано аж тринадцять: Микола Поровський (голова Координаційної Ради), Іван Заєць (голова Ради колегій), Олександр Бураковський (голова Ради національностей), Сергій Конєв, Олесь Доній, Олесь Лавринович, Лариса Скорик, Віктор Бурлаков (голова секретаріату Руху), Сергій Головатий, Любомир Сеник, Олена Бондаренко, Віктор Цимбалюк, Микола Яковина. Ці особи й склали Центральний Провід, в який було перейменовано Президію НРУ (за зразком ОУН).

Після обрання керівництва НРУ несподівано для делегатів голова УРП Левко Лук'яненко оголосив, що його партія виходить з Руху, при цьому не припиняючи співпрацю з ним. Це означало, що члени УРП відтепер не мали права бути водночас членами НРУ. Ось як пояснював свою пози-

цію голова УРП: «… Позаяк компартія намагалася і намагається проникати в нашу партію для розмивання її із середини, то справа очищення від її агентів є простіша за умов односкладності партійної структури, коли мережа осередків УРП не ускладнена організаційним переплетенням з іншими структурами.

Організаційне входження до іншого об'єднання створює ще один шар взаємин, ускладнює їх. Межа між нашою організацією та іншою розмивається. За таких умов важче слідкувати, де кінчається проведення нашої лінії і де починається антинародна капеесесівська лінія. Нагромаджений досвід співпраці з іншими організаціями показує, що участь наших членів у діяльності і керівництві іншими організаціями дає УРП всі необхідні умови для загострення їхньої боротьби супроти антинародної системи, і межі цього впливу залежать лише від інтелектуальної сили наших членів. Співпраця у формі кожен раз окремої домовленості нашої організації (структури) з людьми іншої організації є цілком достатня, бо не обмежує здатностей і можливостей членів нашої партії…»[80]

Однак М. Горинь категорично відмовився припинити своє членство в УРП, мотивуючи тим, що його вік вже не дозволяє міняти свої політичні переконання. Таким чином саме УРП і Л. Лук'яненко започаткували процес структуризації Руху як окремої політичної сили, що остаточно завершився на IV Всеукраїнських Зборах НРУ за наполяганням В. Чорновола.

У цей період в Україні зростала напруга, викликана перебоями у забезпеченні населення продуктами і товарами. Унаслідок прийняття союзним Урядом ряду рішень, необґрунтовано зросли грошові доходи населення, котрі не забезпечувалися відповідною товарною масою, що викликало розбалансування споживчого ринку. Різко збільшився вивіз товарів за межі республіки, поширювалася спекуляція, розвивався «чорний» ринок. Все це призвело до тотального дефіциту товарів та продуктів.

З метою захисту споживчого ринку республіки, посилення боротьби зі спекуляцією, тіньовою економікою Уряд УРСР з 1 листопада 1990 р. увів в обіг картки споживача з купонами. Вони видавалися громадянам раз на місяць при виплаті їм грошових доходів в обсязі 70 відсотків після їх оподаткування. Відтепер купити продовольчі і непродовольчі товари, а також продукцію виробничо-технічного призначення без картки споживача з купонами заборонялося.[81]

Окрім дефіциту, ситуація ускладнювалася численними зловживаннями окремих працівників торгівлі, їх відвертою зневагою до людей. Все це дратувало людей. Відповідно, основна увага жителів району була прикута до сфери

80 Лук'яненко Л. Вірую в Бога і в Україну / Л. Лук'яненко. – К. : Пам'ятки України, 1991. – С. 304–305.

81 Про захист споживчого ринку в Українській РСР [Електронний ресурс] : постанова Ради Міністрів УРСР від 22 жовт. 1990 р. № 330. – Текст. дані. – Режим доступу : http://zakon4.rada. gov. ua/laws/show/330–90-%D0 %BF (дата звернення: 15.01.2015). – Назва з екрана.

торгівлі, яка, на жаль, не справлялася із своїми завданнями в цих важких умовах. Наприклад, дійшло до того, що працівники районного вузла зв'язку на дві години припинили роботу в знак протесту проти незадовільного постачання товарами їхнього колективу. Зокрема, на дві сотні людей було виділено сім нічних сорочок, шість пододіяльників, п'ять наволочок, шістдесят пар взуття.[82]

Щодо стану торгівлі в районі член бюро райкому Компартії Володимир Жук на XVIII партійній конференції висловився так: «… Мені пощастило в цьому році витягнути талон на заводі – жіночий ліфчик. І то дочка пішла в магазин, а там сказали, що потрібно було приходити до обіду, а тепер уже немає. Немає в торгівлі ніякого контролю, ніякого порядку».[83]

Згодом вибух народного невдоволення стався у Березолуках. Там голова сільвиконкому Григорій Мосюк, який був одночасно секретарем парторганізації при розподілі дефіцитних товарів, яких не було у вільному продажі, допускав численні зловживання. Зокрема, меблі, телевізори, пральні машини, холодильники, килимові вироби, автошини тощо отримали люди, які навіть не проживали на території Березолуківської сільської Ради. А кращі місцеві здавачі м'яса, які власноручно відгодовували худобу, залишилися ні з чим. У результаті такої «діяльності» радянсько-партійного діяча, сесія Березолуківської сільської Ради народних депутатів висловила недовіру голові сільвиконкому.[84]

Зрозуміло, що РО НРУ не могла стояти осторонь цієї важливої проблеми, що перетворилась у найактуальнішу для жителів району. Рухівці відразу включилися у справу викриття недоліків та зловживань окремими працівниками торгівлі. Особлива увага була зосереджена на керівниках рожищенської кооперації, а також їхніх кураторах з районної влади, які самоусунулися від вирішення проблем у цій сфері.

7 листопада комуністи району востаннє помпезно святкували своє найголовніше свято – 73 річницю «великої жовтневої соціалістичної революції». Ось як про це написав редактор райгазети Г. Бєлов: «Ми будемо святкувати 73 річницю Великого Жовтня. Ми ще не дійшли до тієї "кондиції", коли вся наша історія ставиться під сумнів, коли усе і уся, що є радянським, відмітається як непотріб. Та й як можна перекреслити велич Жовтневої революції, коли це визнано всім світом… за винятком наших доморощених "революціонерів". Тому і підемо сьогодні у святкових колонах, демонструючи свою вірність ідеям Жовтня, ідеям В. І. Леніна…»[85] Напередодні у районному Будинку культури відбулися урочисті збори, що завершилися концертом, а 7 листопада центральною вулицею райцентру пройшла святкова маніфеста-

82 Остапчук Н. Товарний голод – не брат / Н. Остапчук // Світло Жовтня. – 1990. – 12 жовт. – С. 1.

83 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 1, арк. 67.

84 Бєлов Г. Вибух / Г. Бєлов // Світло Жовтня. – 1990. – 19 груд. – С. 1.

85 Бєлов Г. Гори, жовтнева зоре… / Г. Бєлов // Світло Жовтня. – 1990. – 7 листоп. – С. 1.

ція. Позаяк цю дату Народним Рухом України було оголошено Днем жалоби і скорботи за мільйонами жертв українського народу, на штабі Рожищенського Руху національний прапор був перев'язаний чорною стрічкою. Під час комуністичної маніфестації вулицею Леніна, на пагорбі біля кінотеатру «Мир» були підняті гасла із засудженням злочинів більшовизму та із закликами не підписувати нового Союзного договору.

На пленумі райкому Компартії 12 листопада, що передував XVIII конференції районної партійної організації, подав у відставку з посади другого секретаря і члена бюро райкому «у зв'язку з обставинами, що склалися», Василь Мамренко.[86] Перший секретар райкому В. Літвінчук з цього приводу висловився так: «Слід відверто сказати, що спочатку він по-діловому взявся за виконання своїх обов'язків. Однак згодом за плином господарських, інколи другорядних справ, як слід не став займатися проблемами організаційно-партійної роботи, недостатньо працював з апаратом райкому партії, секретарями партійних організацій, виборним партійним активом. Як секретар райкому партії, не мав чіткої політичної лінії, більш того, некритично ставився до дій Руху. Не для всіх зрозумілу позицію він зайняв під час виборів депутатів у місцеві Ради, делегатів на XXVIII з'їзд Компартії України.

У своїх статтях в газеті "Рядянська Волинь" почав безпідставно звинувачувати першого секретаря, окремих членів бюро, працівників апарату райкому партії і виконкому районної Ради. Ви всі про це знаєте. В той же час ці питання не піднімав на засіданнях бюро і пленумах райкому партії. Практично самоусунувся від підготовки нинішньої конференції районної парторганізації. Для всіх нас стала несподіванкою його стаття в обласній газеті "Вирішив піти у відставку". Склалося враження, що замість конкретного вирішення питань він займається популізмом. Бюро райкому партії 12 листопада цього року розглянуло цю статтю т. Мамренка В. Ф. про звільнення його від обов'язків члена бюро і другого секретаря райкому партії. Ствердження автора статті в переважній більшості визнано як вигадку. Пленум райкому партії, який відбувся 14 листопада, задовільнив заяву товариша Мамренка В. Ф.».[87]

У своїх роздумах у газеті «Радянська Волинь» причини цього кроку В. Мамренко пояснив так: «… За два роки роботи в районі переконався, що при нинішньому складі керівництва, досить сумнівному стилі діяльності деяких членів бюро райкому партії, президії райради, я не в змозі вирішувати питання, які хвилюють людей. Панує якесь незрозуміле озлоблення, роздратування, відстоюється капризне і надумане самолюбство. Надоїло споглядати волюнтаризм, підлабузництво. Скільки може злість топтатись по людській честі і гідності?!.. тому я не хочу надалі відчувати себе "чужаком" у їх коман-

86 Пленум райкому партії // Світло Жовтня. – 1990. – 18 листоп. – С. 1.

87 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 1, арк. 33.

ді. Іншими словами, я не вписався в рамки існуючих стосунків. Звичайно, я щиро дякую багатьом землякам за підтримку, але вирішив, що на районній партконференції подам у відставку…»[88]

У своєму виступі на XVIII конференції районної організації Компартії В. Мамренко зазначив: «причиною подачі моєї заяви на звільнення з 12 листопада за власним бажанням у зв'язку із обставинами була розмова з Літвінчуком. Буквально в день виходу статті він викликав мене і заявив, що ми тебе звільнимо ще до конференції. В такій обстановці я не міг би працювати і дня. Це що, розправа за критику? Рожищенський варіант?..

Зрозумійте, в партії не повинно бути владолюбців, підлабузників. Вважаю, що партії сьогодні потрібні принципові, розумні і порядні люди. Добре, коли люди мислять, сперечаються, відстоюють свою точку зору. І не потрібно серед них шукати ворогів народу або звинувачувати, що хтось із них рветься до влади. Страшно, коли люди мовчать, за командою голосують, одностайно схвалюють і підтримують. Це в нас було не один десяток років.

Якби я був намірений працювати в районі і надалі, я звичайно висловив би своє бачення існуючих тут проблем, шляхи їх вирішення. На запитання, що ти зробив за два роки, я скажу: ознайомтесь з моєю передвиборчою платформою і співставте мої дії. Моя програма – це була моя життєва позиція на посаді другого секретаря. Я дотримувався кожного з 11 пунктів. Чомусь впевнений, що за п'ять років при нормальних стосунках мені вдалося би її реалізувати повністю…»[89]

Нагадаємо, що на виборах депутатів обласної Ради він не зняв своєї кандидатури в окрузі, де балотувалася голова районної Ради Л. Клімішина, і став депутатом. Згодом єдиний серед усіх партпрацівників проголосував на сесії обласної Ради за національний синьо-жовтий прапор.

Так пішов зі своєї посади, щоб з часом знову повернутися у район, найбільш популярний тоді керівник В. Мамренко. Не маючи серйозної підтримки в партійних і радянських органах, він не зміг протистояти тодішньому комуністично-колгоспному ортодоксальному клану, який, врешті, виштовхав його як чужорідне тіло. Разом з тим, він не звернувся за підтримкою до Руху і, тим більше, не перейшов до табору націонал-демократів.

Дуже швидко звільнене місце зайняв перевірений партійний кадр Анатолій Домбровський – секретар найбільшої в районі первинної парторганізації заводу «Рожищесільмаш». Ротація відбулася на пленумі райкому партії, на якому членом бюро і секретарем райкому було обрано Дмитра Сендецького. Крім них та першого секретаря райкому партії В. Літвінчука, членами бюро райкому були обрані Геннадій Бєлов, Володимир Жук,

88 Мамренко В. Вирішив піти у відставку / В. Мамренко // Радянська Волинь. – 1990. – 11 листоп. – С. 2.

89 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 1, арк. 51.

Євгенія Козій, Раїса Кучмук, Євген Моргун, Володимир Пухняк, Андрій Симовонюк, Володимир Умша.[90]

17 листопада відбулася XVIII конференція Рожищенської районної організації Компартії. У своїй доповіді перший секретар райкому В. Літвінчук зазначив: «…серед сільських районних парторганізацій області ми по кількості вибулих знаходимось чи не на першому місці. За десять місяців 1990 року в районі з КПРС вийшло 176 осіб, або 8,5 процента від складу районної партійної організації. Серед вибулих найбільше комуністів із партстажем понад 20 років та молодих комуністів до 5 років. Іншими словами, серед вибулих більшість вступила в партію ще в той час, коли ще був міцним авторитет КПРС…

Найбільше вийшло з КПРС в парторганізаціях райцентру, зокрема РайШРБУ (розпалася), заводі "Рожищесільмаш", району електромереж, вузла зв'язку, райагробуду…

Характерною рисою нашого часу є те, що опозиційні сили в країні розвернули запеклу боротьбу проти КПРС, добиваються, щоб партія зійшла з політичної арени. При цьому грубо попираються закон, людські норми моралі. Одним з головних напрямків удару по партії є намагання націоналізувати майно КПРС, залишити комуністів без матеріальної бази, засобів існування. Такі потуги роблять екстремісти і в нашій області. Нещодавно сесія Луцької міської Ради народних депутатів прийняла незаконне рішення про вилучення приміщення обкому партії. Це викликало справедливе обурення комуністів нашої районної парторганізації…

Потрібно глибоко усвідомити, що боротьба з ворожими ідеями, як і утвердження ідеології нашої партії – це святий обов'язок кожного комуніста, яку б посаду він не займав.

Сьогодні набули поширення різні ліберально-дрібно-буржуазні погляди, які всіляко рекламують капіталістичний шлях розвитку. Далеко не все робиться нашим активом, щоб протидіяти намаганням перекреслити зроблене за роки Радянської влади.

Особливо прагнуть тут погріти руки політичні спекулянти створюваних нині різних партій, громадських формувань, опозиційних КПРС. У нашому районі найбільш поширеною є громадська організація НРУ. З ініціативи обласних лідерів НРУ та УПА в райцентрі проводяться мітинги за єдиним сценарієм: "Таньба!", "Геть", "Деполітизація", "Націоналізація партійного майна", "Заклик до виходу з партії".

На фоні всіх цих процесів виникає питання: хто ж вони, екстремісти, які звинувачують у всіх бідах і проблемах лише КПРС? Ким є більшість рожищенських рухівців? Це ті, які не можуть затриматись на одному місці роботи, більшість з них в минулому звільнились з роботи за п'янку, аморальну поведінку.

90 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 2, арк. 116–117.

Життя, особливо рішення Других Всеукраїнських зборів Руху підтвердили, що наші оцінки і прогнози були правильними. Рух став основою блоку реакційних, екстремістських сил, які уже відкрито виступають проти Комуністичної партії…»[91]

В одному з пунктів постанови конференції зазначалося: «Зобов'язати райком партії, первинні партійні організації рішуче виступати проти протиправних дій антикомуністичних сил, їх підступних, далеких від цивілізованих прийомів міжпартійної боротьби. Редакції газети "Світло Жовтня" показувати справжнє обличчя новоявлених "демократів", шкоду, якої завдають інспіровані ними несанкціоновані мітинги, бойкоти, пікетування, підкреслювати суспільну небезпеку войовничого націоналізму, агресивного клерикалізму…»[92]

На безальтернативній основі першим секретарем райкому Компартії знову було обрано В. Літвінчука. За нього віддали свої голоси 297 делегатів конференції із 316, які взяли участь у голосуванні, 17 проголосувало проти.[93]

Згодом на пленумі райкому Компартії від 10 грудня 1990 р. секретар райкому Д. Сендецький у своєму виступі зазначив: «… Головним і найбільш небезпечним фактором суспільно-політичного життя став антикомунізм, який набирає все відкритіших, грубих і потворних форм. На перший план виходять сили, що сповідують крайній екстремізм, покладаються на непарламентські методи завоювання влади, включаючи насильство і відзначаються жорсткою організацією і дисципліною…

В кінці жовтня відбулися Другі всеукраїнські збори НРУ… На відміну від першого з'їзду НРУ, збори мали яскраво виражене антикомуністичне спрямування. На них Рух відверто і остаточно оформився як антикомуністична, опозиційна КПРС організація…»[94]

1.5. Ротація рухівського керівництва

Після ІІ Зборів НРУ членами Волинської крайової організації НРУ було три тисячі осіб, осередки діяли в усіх районах області. Однак ситуація в стані національно-демократичних сил Волині була непростою. По-перше, з появою новостворених осередків політичних партій УРП, ДемПУ, УНДП частина рухівців стала їх членами. Більше того, головами окремих місцевих осередків цих партій стали голови осередків НРУ. Для них подальша доля Руху втратила свою першочерговість. Таке партійне будівництво породжувало протистояння між лідерами новостворених партій і Руху.

91 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 1, арк. 17, 19–20.

92 Там само, арк. 81.

93 Там само, арк. 112.

94 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 2, арк. 131–132.

По-друге, у той період політичні баталії з майданів перемістилися у сесійні зали, а депутатські групи і фракції для рухівських активістів-депутатів замінили структури Руху. З появою у Волинській обласній Раді «Демократичного блоку», до якого ввійшли лідери обласних організацій політичних партій та члени Координаційної ради НРУ, фактично виникла ще одна структура з координації національно-демократичного руху в області.

У таких умовах 30 листопада в актовому залі Луцького культурно-освітнього училища пройшла звітно-виборна конференція Волинської крайової організації НРУ. Зі звітною доповіддю виступив голова організації М. Тиский, який відзначив здобутки волинського Руху за півторарічний період його діяльності. Про це він згодом написав так: «Треба сказати, що обговорення звітної доповіді було досить млявим. Делегати конференції вже знали про розкол в Народному Русі завдяки виходу з її рядів Української республіканської партії. Відповідно моє повідомлення про створення обласної організації ДемПУ також негативно вплинуло на делегатів, котрі вчора були в усьому єдині. Таким чином, на конференції Руху на той час найактивніші рухівці були вже або прихильниками УРП, або ж ДемПУ. Певна річ, що при такій ситуації питання обрання голови обласної організації НРУ відпало само по собі. Ніхто не висунув навіть кандидатур на цю посаду (я, звісно, зробив самовідвід, оскільки очолював обласну організації ДемПУ). Однак, щоб організація повністю не розвалилася, я запропонував шляхом голосування затвердити відповідальним секретарем організації Олександра Юрченка. Слід зауважити, що цьому активно протидіяли Геннадій Кожевніков, Євген Шимонович та Богдан Самохваленко…»[95]

Конференція завершилася тим, що було обрано колективний керівний орган – Волинську координаційну раду НРУ, до якої ввійшли Степан Гаврилюк, Геннадій Кожевніков, Олег Мазепа, Михайло Тиский, Олександр Харченко. Цей орган був сформований за принципом представництва від партій, громадських організацій та депутатських груп. Однак всім було зрозуміло, що це було вимушене тимчасове рішення і необхідно було обирати нового голову організації. Незабаром, 13 грудня, на засіданні співголів головою Координаційної ради ВКО НРУ було обрано Олександра Харченка – голову Ради трудового колективу науково-виробничого об'єднання «Електротермометрія». Таке обрання у той політичний момент можна було вважати логічним, адже з п'яти співголів лише Харченко не був членом жодної партії, а тому повною мірою міг зосередитися на цій роботі. З іншого боку, подальша доля Руху лідерів новостворених обласних партій мало турбувала, а тому особа керівника їм була байдужою, про що вони незабаром сильно пожалкують. Їх розрахунок, на нашу думку, полягав у тому, що чим слабшим буде рухівський голова, тим легше їм буде розтягнути залишки НРУ по своїх партіях.

95 Тиский М. Весна тривог і надій / М. Тиский. – Луцьк : Волинська обл. друк., 1999. – С. 108.

Ось так, доволі несподівано, головою ВКО НРУ стала людина, яка до цього жодними чином не проявила своїх лідерських якостей, не мала особливих заслуг у Ру́сі та не була відома широкому рухівському середовищу. Характеризуючи постать О. Харченка, можна зазначити, що виважений інтелектуал-демократ, поміркований ліберал, для якого притаманними були відповідні, в основному обережні форми і методи діяльності, він виразно дисонував з більшістю рухівців, котрі вирізнялися чіткою національною позицією, певним радикалізмом у діях, нетерпимістю (у розумних межах) до опонента. Така сутнісна невідповідність лідера та більшості організації рано чи пізно мусила датися взнаки, що, зрештою, згодом і сталося. У цьому контексті зауважимо, що й постать М. Тиского за багатьма параметрами була схожою з Харченком. Однак, суттєвою відмінністю було те, що Тиского оточували потужні особистості різного політичного темпераменту, які суттєво впливали на всі ключові рішення. Його головування було радше колегіальним керівництвом організацією, в якому переважав груповий метод прийняття рішень. Функція лідера, який мусив рахуватися з думками інших, зводилася до ролі голови зборів, котрий координує дискусію, концентрує увагу на проблемах. Харченко ж, проводячи свою лінію, фактично не брав до уваги альтернативних думок, приймаючи рішення одноособово. Відповідно добиралося найближче оточення, яке б не заважало керівникові реалізовувати свої плани, котрі в багатьох випадках не підтримувалися рухівською більшістю. При цьому вчорашні соратники, які по іншому розуміли політичну ситуацію, виказуючи своє невдоволення чи критику, поступово перетворювалися у політичних опонентів, від яких слід було позбуватися. Ось така кардинальна зміна стилю управління відбулася у Волинському Русі з приходом нового керівника.

Ось як сам О. Харченко описує тогочасну ситуацію в обласному Русі: «…ми сиділи утрьох: Олександр Юрченко, Федір Степанюк і я у щойно отриманому приміщенні по Шевченка, 2 і міркували над майбутнім Волинського Руху. Його вже майже не видно. Розчинився в новонародженій партійності, засьорбнувся невпинним і безрезультатним мітингуванням. Два-три осередки у місті, кілька у районах ще зберігають вірність рухівським ідеям – чоловік п'ятдесят… Та й ті пересварені між собою, один одного кадебістами величають…

Чи вдасться все поставити на ноги – без грошей, без зв'язків, без депутатського корпусу, який зайнявся власними проблемами?..»[96]

У Рожищенському районі, на відміну від обласного рівня, жодних суттєвих змін не відбулося. Ротація обласного керівництва мало чим вплинула на діяльність Рожищенського Руху. Рухівці району, які й до того не надто переймалися протиріччями на обласному рівні, надалі робили свою справу.

96 Харченко О. Струни пам'яті. Реквієм / О. Харченко // Народна справа. – 2002. – 9 трав. – С. 5.

РО НРУ надіслала до Рожищенської районної Ради заяву, підписану головою О. Оверчуком, щодо проведення мітингу на тему «Україна в загальноєвропейському домі». Однак, дотримуючись лінії щодо заборони проведення мітингів Рухом, президія районної Ради у своєму рішенні від 6 грудня № 32 відмовила у його проведенні. Натомість було рекомендовано «запросити представників Народного Руху України на сесію районної Ради народних депутатів 21 грудня 1990 р., де буде розглянуте питання "Про план економічного і соціального розвитку району на 1991 рік та про хід виконання плану 1990 року"».

Так завершувався 1990 рік – рік зародження і початку діяльності Рожищенського осередку Народного Руху, який поступово перетворився у районну організацію НРУ. За цей рік Рух став невід'ємним суб'єктом суспільно-політичного життя Рожищенського району, що на повний голос заявив про свою мету – здобуття повної незалежності України. Відповідно до цієї мети, основним опонентом Рух визначив КПРС, а комуністичну ідеологію – злочинною, що була причиною непоправних втрат українського народу. Таким чином, у районі з'явилася опозиційна сила, що об'єднувала всіх національно свідомих громадян, які підтримували ідеї Руху. Окрім того, Рожищенський Рух став на захист інтересів людей, викривачем зловживань партійних та радянських функціонерів.

Районна організація НРУ велике значення надавала відродженню народних та релігійних традицій. З цією метою було вирішено з членів Руху організувати групу колядників, яка б публічно вітала рожищан з Різдвом Христовим, таким чином популяризуючи Рух серед населення Рожища. Співом і музичним супроводом зайнявся В. Малиновський, А. Терлецький майстерно виготовив Звізду, А. Поліщук організував підводу з кіньми, на якій пересувалися колядники. Усі учасники колядування були у вишиванках, кожухах, з національним синьо-жовтим прапором.

Надвечір 7 січня 1991 р. рухівська бригада розпочала колядування у фойє універмагу м. Рожища, де завжди було велике скупчення людей. Відвідувачі торгового закладу спочатку були здивовані, адже ніколи раніше подібного тут ніхто не робив. Однак швидко приміщення було заповнене, адже всі хотіли послухати колядки у виконанні рухівців. Виконавши свій Різдвяний репертуар, побажавши рожищанам Веселих Свят, колядники сіли на підводу і рушили по домівках рухівців, прихильників Руху, родичів. Не забули й про оселі керівників району, яких також слід було навертати до українських традицій.

Люди з великим задоволенням приймали рухівських колядників, старші люди, особливо репресовані сталінським режимом, плакали, адже через колядки відчували відродження України, за яку вони боролися. До пізньої ночі продовжувалися вітання. Наступні два дні Різдва колядування продовжувалося. Ефект був величезний, по Рожищу відразу пройшла інформація про рухівських колядників і вже багато людей хотіли, щоб колядники при-

їхали до них з вітанням. Однак просто фізично неможливо було охопити всіх бажаючих.

Цей захід перевершив усі наші сподівання. Крім доброї і корисної справи відродження релігійних та національних традицій, колядники суттєво поповнили бюджет районної організації Руху.

На жаль, січень був позначений і трагічними подіями, пов'язаними з подальшим загостренням ситуації в республіках Балтії. Керівництво СРСР не могло змиритися з прагненням литовців, латишів, естонців жити самостійним життям. У ніч з 12 на 13 січня відбулися криваві сутички у Вільнюсі. За наказом Москви радянські війська за допомогою танків почали «відновлювати законність» на території Литви. За декілька днів кровопролитних сутичок у Вільнюсі були захоплені приміщення телебачення, радіо та редакцій провідних газет. У нерівному протистоянні загинуло 20 та поранено 170 литовських патріотів. 20 січня така ж каральна операція була проведена у столиці Латвії Ризі, в результаті якої вбито п'ять і поранено десять осіб.

Ця розправа над мирними людьми викликала хвилю рішучого протесту не тільки в СРСР, а й у всьому світі. Численні мітинги пройшли і у самій Росії – у Москві, Ленінграді. Народний Рух України повністю став на бік народів Балтії. У зверненні Центрального Проводу НРУ до громадян України з приводу подій у Литві від 15 січня йшлося: «…Ллється кров беззахисних людей. Зневажено протести законних органів влади Литви, Латвії, Естонії.

Кому заважає прагнення народу Литви до суверенітету? Чи не станеться таке в Україні, тому що наша Верховна Рада прийняла Декларацію про суверенітет і прагне його?

Закликаємо всіх людей доброї волі в Україні:

– просимо надавати допомогу для Литви вкрай необхідними медикаментами, перев'язочними матеріалами, донорською кров'ю;

– закликаємо проводити мітинги підтримки законного уряду Литви в містах та селах, на виробництві, в установах; збирати підписи під зверненням солідарності з Литвою; надсилати телеграми підтримки до Верховної Ради Литви та телеграми протесту до М. Горбачова, Міністерства оборони СРСР та МВС СРСР;

– закликаємо до страйків на підприємствах союзного підпорядкування;

– закликаємо до пікетування установ КПСС, оскільки генеральний секретар її стоїть на ворожих Литві позиціях;

– просимо надавати адреси тих людей, котрі готові прийняти евакуйованих з Литви дітей та жінок».[97]

Голова НРУ І. Драч направив телеграму підтримки Верховній Раді Литви у справі її боротьби за незалежність. Члени Центрального Проводу НРУ Лариса Скорик, Михайло Горинь, Ярослав Кендзьор прибули до столиці Литви,

97 Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 189–190.

де в приміщенні парламенту провели тивожну ніч 13 січня, а також узяли участь у похоронах литовських патріотів, які загинули, захищаючи свободу. Коли Уряд Радянського Союзу розпочав економічну блокаду Литви, Рух організував відправку до Литви бензину, медикаментів, продуктів.[98]

На Волині рухівські організації активно виступили проти кривавої акції радянських військ у Литві. 13 січня на Замковій площі Луцька відбувся масовий мітинг протесту проти дій Кремля, на якому було прийнято Заяву солідарності з братнім литовським народом. Координаційна рада НРУ м. Нововолинська прийняла Звернення до волинян з приводу агресії радянських військ у Литовській республіці. Рожищенська організація Руху активно підключилася до висвітлення справжніх подій у Литві, адже телебачення, підконтрольне владі, подавало неправдиву інформацію з антилитовських позицій, виправдовуючи дії Кремля. У штабі Руху демонструвався фільм про захоплення радянськими військами телецентру у Вільнюсі та загиблих за свободу литовців. Для цього Юрій Бондаренко надав власний відеомагнітофон і телевізор, що були розміщені в дверях рухівського приміщення таким чином, щоб велика кількість людей змогла, стоячи на вулиці, побачити цей фільм. На його перегляд зібралося чимало рожищан, які отримали можливість побачити справжню картину каральної операції Москви.

З рішучим протестом проти імперської політики виступив Голова Верховної Ради РРФСР Борис Єльцин. Натомість українські комуністи повністю підтримали позицію Кремля, а події в балтійських республіках сприйняли як сигнал для продовження наступу на опозицію.

Події в республіках Балтії викликали масовий вихід людей з КПРС. Лише за 1990 р. у Рожищенському районі з партії добровільно вийшли 192 комуністи або 8,2 відсотки. Ось як характеризував їх голова контрольно-ревізійної комісії райкому В'ячеслав Садовий: «Серед вибулих є такі, що стали на антикомуністичний лад (Василевич, Гаврилюк), такі, що відверто радіють кризі в партії і державі (Яцук), такі, хто втратив віру в здатність нашої нинішньої партії вивести суспільство з кризи, але не відвернувся від комуністичних ідеалів, є тут і такі, кому партія, її ідеї байдужі, хто попав у партію мимо своєї волі. І накінець, є ще й такі, хто завдяки партії досяг своєї мети, а нині без розбору охаює її».[99]

Важливим напрямом діяльності Рожищенського Руху було відзначення визначних національних подій, котрі в той час ігнорувалися державою. Саме таким було 22 січня – День Соборності України. Третя сесія Великої Ради НРУ ще 13 січня 1990 р. ухвалила: «1. День 22 січня вважати Днем Соборності України – єдності її народу та держави і всіх українських земель.

98 Ковтун В. Історія Народного Руху України / В. Ковтун. – К., 1995. – С. 162.

99 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 34, спр. 1, арк. 48.

2. Звернутися до республіканських органів влади з пропозицією стосовно визнання дати 22 січня Днем Соборності України з занесенням цієї дати до календаря.

3. З метою пропаганди ідеї єдності народу України та української держави організаціям РУХу щороку 22 січня проводити масові заходи (збори, мітинги) на відзначення дня Соборності України».[100]

Відповідно до цього рішення, рік тому НРУ організував вражаючу акцію – «живий ланцюг» від Львова до Києва, як символ єднання українського народу, що показало силу Руху та його підтримку людьми. Ця масова акція, що зібрала десятки тисяч людей, мала величезний резонанс у суспільстві, показала прагнення українців жити у вільній соборній державі.

З метою публічного відзначення цієї дати, РО НРУ направила до районної Ради відповідну заяву за підписами голови РО НРУ О. Оверчука та П. Гаврилюка про дозвіл на проведення 22 січня мітингу. У відповіді президії райради від 10 січня зазначалося, що «проведення мітингу в робочий час недоцільно, що не сприятиме зміцненню трудової дисципліни на підприємствах, в установах та організаціях, призведе до збоїв у їх роботі». Разом з тим було доручено виконкому міської Ради, відділу культури за участю відповідальних працівників районної організації НРУ організувати проведення 22 січня в районному Будинку культури тематичного вечора, присвяченого цій даті.

Зважаючи на це, РО НРУ надіслала до районної Ради ще одну заяву щодо проведення мітингу у неділю 27 січня. Однак, 17 січня знову отримала відмову за підписом голови районної Ради В. Літвінчука, в якій ішлося: «З метою покращення соціально-політичної обстановки в районі вважати за недоцільне проведення мітингів та демонстрацій громадсько-політичними організаціями і об'єднаннями до прийняття програми переходу області до ринкових відносин та стабілізації економічного і політичного життя в країні». Налякана попередніми акціями Руху рожищенська влада чітко дотримувалася свого рішення щодо недопущення проведення опозиційних мітингів.

Попри заборону проведення мітингу, рухівці почали готуватися до урочистого вечора у районному Будинку культури. Однак, виникли труднощі, адже, незважаючи на доручення районної Ради, цим заходом ніхто, окрім РО НРУ, не займався. Якщо з виступаючими проблем не було, то виникла серйозна проблема зі святковим концертом. Оскільки працівники культури відмовилися (або їм заборонили) брати участь у цьому заході, РО НРУ взялася самотужки організовувати ще й концерт. Його організація була доручена В. Малиновському. Найбільші складнощі виникли з репертуаром, адже, як виявилося, в районі жоден колектив не виконував національних творів, зокрема Гімну «Ще не вмерла Україна». Було вирішено запросити з Луцька рухівський хор «Посвіт» під керівництвом Ростислава Кушнірука. На той час

100 Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 161.

цей колектив мав у своєму репертуарі майже всі повстанські та стрілецькі пісні і був невід'ємним учасником усіх акцій Руху. Для того, щоб надати заходу певної офіційності, був також запрошений депутат обласної Ради Г. Кожевніков. За кошти, зароблені рухівськими колядниками на Різдво, у Луцьку було замовлено автобус, котрий привіз гостей до Рожища і згодом відвіз їх назад до обласного центру. З метою привернути широку увагу до цього незвичного в Рожищі заходу по місту були розклеєні оголошення.

22 січня у районному Будинку культури зібралося багато людей, в основному прихильники Руху та патріотично налаштовані громадяни. Жоден представник влади не цей захід не з'явився, а працівники Будинку культури поховалися, очікуючи чим все це закінчиться. Зазначимо, що на відміну від Рожища, у Луцьку у відзначенні Дня Соборності в обласному музично-драматичному театрі взяли участь голова Волинської обласної Ради Володимир Блаженчук та голова Луцької міської Ради Антон Кривицький, а у Львівській області 22 січня було святковим вихідним днем.

Розпочав урочистий вечір голова РО НРУ О. Оверчук, який від імені рухівців району привітав усіх присутніх з визначним національним святом та відкрив його. Хор «Посвіт» виконав Гімн «Ще не вмерла Україна», котрий тоді вперше прозвучав на сцені районного Будинку культури. Про історичні події, пов'язані з Днем Соборності, розповів історик Роман Трофімчук. У своєму виступі він зазначив: «… Сьогодні Рожищенський Народний Рух уперше відзначає як загальноукраїнське свято 72 річницю возз'єднання українських демократичних республік. Народна пам'ять закарбувала, як це відбувалось у Києві 22 січня 1919 року. Тоді на Софіївській площі біля пам'ятника гетьману Богдану Хмельницькому у присутності десятків тисяч киян лідери УНР і повноважна делегація ЗУНР заявили про свій намір побудувати єдину соборну Українську державу…

У тих неймовірно важких умовах вони – такі різні за своїми політичними уподобаннями, досвідом життя, релігійними переконаннями і поглядами на майбутній устрій єдиної національної держави – знайшли спільну мову і допомагали одне одному. Вони розуміли, що тільки в єднанні можна здобути національну державність.

Пам'ять про визвольні змагання УНР і ЗУНР залишилася живою. Вона надихала наступні покоління на нові й нові спроби утвердити національну державність.

Отже, пам'ятаймо про великі уроки Злуки і драматичні наслідки ослаблення цієї освяченої на майдані перед святою Софією всеукраїнської єдності…»

Про економічну ситуацію в районі розповів Петро Гаврилюк. Сучасний суспільно-політичний стан в Україні охарактеризував Геннадій Кожевніков.

Після завершення виступів відбувся концерт. Хор «Посвіт» виконав цілу низку патріотичних пісень, зокрема «Десь там, на півночі Волині», «Очерет мені був за колиску», «Молитва за Україну», «Не пора», «Спіть, хлопці, спіть».

У виконанні вокально-інструментального ансамблю «Край» під керівництвом В. Малиновського також вперше на цій сцені прозвучали «Червона калина», «Народний Рух» Тараса Петриненка, «Там під Львівським замком», «Гей ви, стрільці січові». Гімном України урочисте засідання і концерт були завершені.

Багато присутніх у залі вперше почули ці патріотичні твори, а люди поважного віку, після багатьох років радянської заборони, знову їх почули у живому виконанні. Атмосфера в залі була піднесеною, патріотичною, люди відчули, що процес національного відродження України вже не спинити. Це й було основною метою організаторів цього заходу. Його проведенням РО НРУ показала, що спроможна організовувати не лише мітинги і пікетування, а й більш складні в організаційному плані заходи. Адже без жодної підтримки влади, працівників культури вдалося на високому рівні відзначити День Соборності України. Так поступово зростав авторитет Руху в районі.

Однак, попри певні успіхи районної організації НРУ, її діяльність залишалася несистемною, не відчувалося організаційної ролі керівника. Фактично ініціативи виходили не від її лідера, а від окремих рухівців та прихильників Руху. Голова РО НРУ О. Оверчук був відданим рухівцем, однак йому очевидно не вистачало лідерських якостей, організаторських здібностей, публічності, без чого очолювати рухівську організацію було вкрай важко. Він і сам розумів ситуацію, крім того, в нього виникли певні проблеми на роботі, а тому без вагань погодився на свою відставку.

17 лютого 1991 р. відбулися збори Рожищенської РО НРУ. На них були підведені підсумки діяльності організації. Зі звітом про роботу районної організації виступив її голова О. Оверчук. В обговоренні доповіді взяли участь П. Гаврилюк, П. Василевич, П. Іванюк, В. Стасюк, А. Терлецький. Про фінансову діяльність прозвітував П. Василевич. За результатами обговорення було прийняте рішення переобрати голову районної організації. Новим головою було знову обрано Павла Іванюка, який вже очолював Рожищенський осередок НРУ. Заступником голови було обрано Петра Гаврилюка, скарбником – Петра Василевича, зв'язковим – Анатолія Поліщука, членами Координаційної ради – Валентина Малиновського, Олександра Оверчука, Сергія Троцюка. З метою активізації діяльності РО НРУ було прийняте рішення про проведення зборів організації один раз на квартал, засідання координаційної ради – два рази на місяць.

1.6. Союзний референдум та його наслідки

З метою збереження Радянського Союзу, керівництвом КПРС, що було підтримане IV З'їздом народних депутатів СРСР, було прийняте рішення про проведення 17 березня 1991 р. Всесоюзного референдуму про збереження СРСР – єдиного референдуму за всю історію існування Радянського Союзу.

Це були останні потуги Михайла Горбачова зупинити процес розпаду Радянського Союзу. Однак, цей крок союзного центру був запізнілим, адже окремі республіки цілеспрямовано йшли до своєї незалежності, а розпад СРСР був лише питанням часу. Від участі у союзному референдумі відмовилися Вірменія, Грузія, Естонія, Латвія, Литва, Молдова. У Литві, яка проголосила незалежність ще 11 березня 1990 р., 9 лютого було проведене всенародне опитування, за результатами якого 90,4 % литовців висловилися за незалежну демократичну Литовську республіку. 3 березня «виборчу консультацію» з питання незалежності провела Латвія, на якій 73,7 % громадян висловилися за незалежність цієї республіки. В Естонії 3 березня було проведено республіканський референдум про незалежність, яку підтримало 78 % громадян цієї республіки. Влада Грузії 31 березня провела республіканський референдум про вихід Грузії зі складу СРСР, за що проголосувало 99 % громадян, що взяли участь у голосуванні. Верховна Рада Вірменії призначила проведення республіканського референдуму про незалежність республіки, що відбувся 21 вересня. На ньому 99 % жителів республіки висловилися за вихід Вірменії зі складу СРСР.[101]

Зовсім іншою була ситуація в Україні. На противагу діям керівництва згаданих республік, Компартія України, як найбільш консервативна складова КПРС, за підтримки місцевих партійних органів робила все можливе для збереження Радянського Союзу. У Заяві ЦК Компартії України «За суверенну соціалістичну Україну в оновленому Союзі» йшлося: «… Наша позиція чітка і послідовна – ми за оновлений союз. Без укладення нового Союзного договору, збереження багатонаціональної Радянської держави неможливі стабілізація політичної та економічної обстановки, забезпечення громадянського миру, вихід з небезпечного тупика, в якому опинилися і країна в цілому, і наша республіка. Тільки спільними зусиллями суверенних республік в оновленому Союзі можна закласти міцний фундамент під здійснення всіх наших планів, надій і сподівань…»[102]

З метою приховати справжні наміри ініціаторів референдуму, Президія Верховної Ради УРСР включила у бюлетень додаткове питання, що суперечило першому: «Чи згідні Ви з тим, що Україна має бути в складі Союзу радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України?»

Другий секретар Волинського обкому Компартії Микола Гарасюк на сесії обласної Ради 7 лютого оголосив про створення депутатської групи «За єдність» у складі 88 депутатів обласної Ради, а також зачитав заяву «За суверенну Україну в оновленому Союзі», в якій зокрема йшлося: «… Наша позиція чітка і послідовна – ми за оновлений Союз, за збереження багатонаціональної

101 Всесоюзный референдум о сохранении СССР [Электронный ресурс] // Википедия : свобод. энц. – Режим доступа : http://www.ru.wikipedia.org/wik. – Название с экрана.

102 За суверенну соціалістичну Україну в оновленому Союзі : Заява Центрального Комітету Компартії України // Світло Жовтня. – 1991. – 9 лют. – С. 1.

Радянської держави, без якої неможливі стабілізація політичної та економічної обстановки, консолідація суспільства, вихід з кризової ситуації…

Вихід України з Союзу РСР може створити реальну загрозу її територіальної цілісності…

Ми закликаємо всіх зважено оцінити ситуацію, під час всенародного референдуму сказати своє вагоме слово за збереження оновленого Союзу…

Ми твердо віримо, що в трудящих нашої області вистачить політичного і життєвого досвіду, громадянської відповідальності, здорового глузду, щоб не дати ввести себе в оману близькозорим політикам та демагогам. Єдино правильний вибір – вільна, суверенна Україна в оновленому Союзі РСР!»[103]

Перший секретар Рожищенського райкому КПУ В. Літвінчук зазначив: «Позиція комуністів району чітка і недвозначна. Ми за те, щоб суверенна Україна була в оновленому Союзі. Ця позиція визначається матеріалами другого етапу XXVIII з'їзду Компартії України».[104]

У процесі підготовки до проведення референдуму СРСР і опитування населення Української РСР за вказівкою центру волинська влада застосовувала всі важелі адміністративного тиску на волевиявлення волинян. Зокрема, у поштові скриньки були вкинуті роздруковані у друкарнях (без жодних реквізитів) листівки на підтримку «Союзу суверенних держав». Наведемо зміст деяких з них, що розповсюджувалися у Рожищенському районі: «Шановні рожищани! Той хто виступає проти Союзного договору, той не рахується з Вашими соціальними, політичними правами, прагне розірвати той ланцюг, який наші предки створили протягом тисячоліть… Проголосуємо за збереження Союзу Радянських Соціалістичних Республік!»; «Шановний друже! Чи не мучитиме Тебе совість, коли Ти залишиш Арал і Семипалатинський полігон – тільки одній республіці? Чи не мучитиме Тебе совість, коли Ти покинеш напризволяще курдів, турків-месхетинців, татар, греків, азербайджанців, вірменів, сотні тисяч російськомовних біженців, які неприкаянно поневіряються по Радянському Союзу?» Однак, всіх перевершили ідеологи Рожищенського райкому Компартії, які у своїй листівці-запрошенні додумалися до такого: «Не дайте обманути себе галасливим закликам тих, хто у воєнні і повоєнні роки виборював самостійність України закрутками на шиї!»[105]

Номер газети «Світло Жовтня» від 16 березня був повністю спрямований на підтримку Союзу. Зокрема, на першій сторінці, у порушення демократичних засад голосування, були розміщені зразки бюлетенів з вказівкою, як слід «правильно» голосувати.[106] У своєму зверненні до рожищенців В. Літвінчук

103 Держархів Волинської обл., ф. Р-6, оп. 22, спр. 55, арк. 187–189.

104 Літвінчук В. Доля країни – у ваших руках / В. Літвінчук // Світло Жовтня. – 1991. – 16 берез. – С. 2.

105 Запрошення на виборчу дільницю для участі у референдумі СРСР і опитуванні населення Української РСР 17 березня 1991 року [листівка]. – Рожище : Рожищенська рай. друк. – 1991 р. – 1 с.

106 Завтра – всенародний референдум // Світло Жовтня. – 1991. – 16 берез. – С. 1.

фактично вдався до прямого шантажу щодо випадку непідписання нового Союзного договору: «… Президент ЧСФР В. Гавел в одному із публічних виступів заявив, що невирішеність чехословацьких територіальних проблем стосується не тільки західних, але й східних районів (мається на увазі Радянське Закарпаття).

Депутат польського Сейму А. Міхнік неоднозначно стверджував, що поляки розглядають західноукраїнські землі як "польські східні провінції", тому що вони протягом 500 років входили до польської держави.

Після відкриття генконсульства Румунії у Кишиневі румунські власті ставили питання про включення районів Чернівецької і Одеської областей до цього консульського округу.

За наші землі протягом століть точилися найзапекліші війни. І тільки у складі СРСР український народ об'єднав у межах єдиної держави свої історичні землі. Саме Союз виступає гарантом нашої територіальної цілісності…

Сьогодні я звертаюсь до всіх рожищан, людей різного віку, різних поглядів, професій проявити високу громадянську відповідальність, здоровий глузд, щоб не дати ввести себе в оману політиканам і демагогам. Кожен повинен зробити зважений відповідальний вибір свого шляху в майбутнє.

Ваше так означатиме: бути оновленому Союзу. Суверенна Україна буде і надалі в єдності з радянськими республіками».[107]

Ці заяви комуністичного керівника району були звичайним маніпулюванням громадською думкою, бо, наприклад, один з лідерів «Солідарності», польський депутат Адам Міхнік, виступаючи з трибуни Установчого з'їзду НРУ, зазначив: «… Друзі! Ми щасливі, що сьогодні, в історичний час для України і для всієї Європи, у цьому залі присутні поляки. Ми щасливі, що у вашого національного відродження, яке ви окупили процесами, таборами, муками і смертю найкращих синів цієї землі, – з вами "Солідарність", з вами Польща. Хай сприяє вам доля, хай Бог дасть вам сили!

Хай живе вільна, демократична, справедлива Україна!»[108]

Народний Рух України виступив проти проведення Союзного референдуму. Зокрема, у Заяві від 5 лютого зазначалося, що «проведення цього референдуму ігнорує суверенітет союзних республік, закріплений в Конституції СРСР (ст. 76), Конституції УРСР і Декларації про державний суверенітет, прийняті законно обраним вищим законодавчим органом України. Керуючись чинним законодавством, Народний Рух України визнає винесення на загальносоюзний референдум питання "Про збереження СРСР" як незаконне. Усі громадяни єдиної союзної держави не мають ніякого ні морального, ні юридичного права вирішувати долю інших народів та їхніх держав…»

---

107 Літвінчук В. Доля країни – у ваших руках / В. Літвінчук // Світло Жовтня. – 1991. – 16 берез. – С. 1–2.

108 Три дні вересня вісімдесят дев'ятого : матеріали Установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову. – К. : УНР, 2000. – С. 37.

В Ухвалі Центрального Проводу НРУ від 28 лютого зазначалося: «Референдум СРСР про збереження Союзу є антиконституційним і антизаконним…

Центральний Провід закликає голосувати проти питання союзного референдуму.

Організаціям Руху вести антиімперську пропаганду згідно форм і засобів, раніше прийнятих Координаційною Радою Руху.

У зв'язку з проведенням одночасно з союзним референдумом республіканського плебісциту закликаємо до активної участі в ньому.

Формулювання питання у бюлетені республіканського опитування є кроком на шляху до української державності, хоч і не відповідає повною мірою нашим цілям і завданням…

Центральний Провід вважає необхідним дати на запропоноване запитання ствердну відповідь.

Вважаємо, що підтримка цього формулювання започаткує перехідний період від колоніального поневолення України до незалежної Української Держави».[109]

Проти Союзного договору виступила демократична опозиція Волині. Зокрема, у Зверненні депутатів Демократичного блоку Волинської обласної Ради до громадян Волині йшлося: «17 березня нас знову питатимуть: чи вважаємо ми необхідним збереження СССР? "Ні" – відповімо тим, хто всі 70 років вів нас до "світлого майбутнього", привів і претендує на право вести і далі. Куди?.. Наше "Ні" Союзному оновленому ярму! Наше "Так!" – Суверенній Україні!»[110]

Рожищенська РО НРУ займала чітку позицію проти підписання нового Союзного договору. Зокрема, на засіданні прес-клубу ділових зустрічей газети0 «Світло Жовтня» О. Оверчук наголосив: «… Ми в Європі на першому місці по виробництву продуктів харчування. У нас є залізна руда, вугілля, золото, є молоко, хліб, м'ясо. Це аргумент, який говорить, що ми можемо розвиватися самі. Мати свою економіку… Якщо будемо в Союзі, то знову буде ділитися все. Отож я за самостійну Україну, щоб вона мала і свою армію».[111]

Однак, крім представників Руху, в районі жодна громадська та політична організація відкрито не виступила проти оновленого Союзу. Це стосувалося й місцевої інтелігенції, не кажучи про представників влади. Зокрема, Ростислав Яручик – директор середньої школи № 2 зазначив: «Я висловлюю і свою думку, і думку основної маси інтелігенції, тому, що дане питання вже обговорювалося, рішалося в нашому колективі. Вона така: ми – за Союз.

109 Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 191–192.

110 Звернення депутатів демократичного блоку обласної ради до громадян Волині // Народна трибуна. – 1991. – 16 берез. – С. 1.

111 Козачук Р. І все-таки до оновленого Союзу! : [матеріали прес-клубу] / Р. Козачук // Світло Жовтня. – 1991. – 23 лют. – С. 2.

За оновлений Союз. Але тепер скажіть, хто з нас знає, що собою представляє саме оновлений Союз?..»[112]

Участь у рефрендумі взяло 92 відсотка виборців району. Загалом він пройшов у спокійній обстановці, лише у Щурині вночі перед референдумом прихильники Руху вивісили синьо-жовтий прапор на Будинку культури, який вранці було знято партійними працівниками. Національний стяг також був присутній і в Копачівці. Члени і прихильники Рожищенського Руху були спостерігачами на виборчих дільницях у Рожищі та селах Носачевичі, Єлизаветин, Вишеньки, Дубище, Переспа, Копачівка, Кременець, Рудня, Рудка-Козинська, Любче, Тростянка, Оленівка, Козин, Луків, Духче, Сокіл, Навіз. Однак, на окремих дільницях представники Руху не були допущені на виборчі діяльниці. Так, незважаючи на наявність усіх необхідних документів, керівники Щуринської виборчої дільниці не допустили до роботи члена НРУ А. Терлецького.

Піддавшись шаленій пропаганді влади, більшість громадян Рожищенського району підтримала питання Союзного референдуму, що стосувалося «збереження Союзу Радянських Соціалістичних Республік як оновленої федерації рівноправних суверенних республік». Зокрема, 60,2 % громадян району сказали «ТАК» оновленому союзу. Особливо «відзначилися» у прагненні жити в новому союзному ярмі жителі у селах Іванівка (92 %), Козин (87,2 %), Літогоща (86,3 %), Раймісто (84,8 %), Бортяхівка (84,7 %), Щурин (84,2 %), Тихотин (83,8 %), Немир (82 %), Вітоніж (77,6 %), Крижівка (77,3 %), Луків (74,3 %), Навіз (73,7 %), Переспа (70 %), Кременець (70 %), Сокіл (69,6 %), Доросині (63,7 %). Натомість 37,1 відсотка жителів району рішуче висловилися проти нового Союзного договору. Це жителі Рожища, сіл Берегове, Рудка-Козинська, Башова, Залісці, Уляники, Студині, Копачівка.[113]

Слід зазначити, що 79,4 % громадян району підтримали питання українського опитування. Цей результат свідчив про повільний, але впевнений ріст національної свідомості рожищан. Саме так оцінював результати плебісциту Рух, про що йшлося у Заяві Центрального Проводу НРУ від 26 березня: «Проведене 17 березня 1991 року всенародне опитування населення засвідчило прагнення народу України до побудови власної суверенної національної держави.

Народ України (понад 2/3 всіх, хто має право голосу) сказав "так" Декларації про державний суверенітет України…

Отже, підтверджено, що воля народу України спрямована до тієї мети, яку визначив на своїх Других Всеукраїнських зборах НРУ: "досягнення

112 Козачук Р. І все-таки до оновленого Союзу! : [матеріали прес-клубу] / Р. Козачук // Світло Жовтня. – 1991. – 23 лют. – С. 3.

113 Референдум і ми // Світло Жовтня. – 1991. – 23 берез. – С. 1.

державної незалежності України, створення ненасильницькими засобами демократичної республіки"».[114]

Незважаючи на підтримку питання Союзного референдуму жителями району, партійне керівництво району було не повною мірою задоволене його результатами. Отримані результати пов'язувалися не з рівнем національної свідомості людей, а з діяльністю керівників-комуністів на місцях: там, де вони працювали добре, на їхню думку, люди голосували за новий Союз, а там, де погано – проти нього. Зокрема, перший секретар райкому В. Літвінчук так пояснював результати референдуму на пленумі райкому Компартії 25 березня: «…там, де на місцях чітко працює партійно-господарський актив, де вирішуються соціально-побутові проблеми, де чітко була проведена роз'яснювальна робота серед населення, там волевиявлення людей відображало реальну картину настроїв…

Ми сьогодні повинні дати принципову оцінку тим, хто, рахуючи себе комуністами, вважає для себе низьким зустрітися з людьми, провести роз'яснюючу роботу, вступити в полеміку з опонентами. Це в першу чергу стосується тт. Романюка О. І. та Нечипорука М. М. – голів колгоспів "Прогрес" та ім. XX з'їзду КПРС.

Просто з бурею своєї невдоволеності роботою адміністрації радгоспу "Перше травня" т. Галаса В. С. та секретаря партійної організації т. Нікітченка М. Г. підійшли до референдуму робітники радгоспу, які відкрито висловилися, що про людей ніхто не думає, а тому голосуючи проти Союзу, ми проголосуємо проти керівництва. Ось така атмосфера й привела до того, що лише 48,2 % громадян с. Копачівка і 31,7 % – в Башові проголосували "так" в Союзному бюлетені.

Через "велику політичну роботу", яку проводить т. Нікітченко М. Г. як секретар партійної організації, референдум проводили під жовто-блакитними прапорами. Ось вам ставлення до роботи комуніста.

Ще гірша картина в Мильську. Дивлячись на Романюка О. І., порахували, що проведення референдуму це справа районного начальства, кидає все і їде собі за кордон голова сільської Ради т. Татюк А. Й. Залишившись сам на один, з допомогою наших опонентів в с. Берегове з 177 чоловік лише 23,2 % проголосувало за збереження Союзу…

І це тоді, коли наші опоненти без транспорту самі так активно рвались на виборчі дільниці, щоб зареєструватись, а перед тим провести агітацію…

Не дала своїх результатів і наша агітація, яку ми почали використовувати із запізненням. Все це привело до того, що значна частина наших виборців прийшла на дільниці без чіткої особистої позиції, а окремі під впливом агітації Руху і УРП…»[115]

---

114 Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 192.

115 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 34, спр. 1, арк. 10.

Член райкому партії, голова колгоспу «Ленінський шлях» Василь Ситник так визначив основні причини недопрацювань комуністів на референдумі: «… ми чомусь плазуємо назад, не йдемо в люди, не йдемо в маси. І в той же час дуже активно використовують це оті, як ми говоримо, рухівці. Перед референдумом Іванюк кілька разів приїжджав у Носачевичі, вивішував свої листівки і тільки за декілька днів до референдуму т. Бєлов Г. М. приїхав у колгосп, щоб зустрітися з колгоспниками. Я вважаю, що це великий промах апарату райкому партії. Це свідчить, що на дуже низькому рівні в нас ідеологічна робота в районі. За два дні до референдуму в село Олешковичі привозять шість кілограмів мороженої риби. Вся робота, яка там проводилась, була зіпсована отими шістьма кілограмами риби… Доярка сьогодні не вимагає чогось великого. Вона говорить дайте якусь фуфайку, якісь чоботи, шкарпетки, щоб було в чому на ферму йти…»[116]

Комуністи району, натхненні результатами всесоюзного референдуму та підсумками XXVIII з'їзду Компартії України (другий етап), розпочали черговий наступ на опозиційні сили. Ось що заявив у своєму виступі на пленумі райкому партії 25 березня 1991 р. перший секретар райкому В. Літвінчук: «… На з'їзді було чітко і аргументовано показано справжнє обличчя цих сил, – ними на Україні виступають зокрема Рух, Українська республіканська партія та інші. Аналіз політичної еволюції Руху підтвердив раніше зроблені прогнози: на перший план у діяльності цієї організації вийшли войовничий націоналізм та агресивний антикомунізм, а основними формами їх прояву стали неприховано екстремістські акції та кампанії, де лунають заклики до єднання, але не в ім'я миру і спокою, а з аналогічними силами в других республіках та центрі…

Ідейні спадкоємці українського буржуазного націоналізму обілюють героїзм тих, хто перетворював міста і села Західної України на справжнє пекло, хто катував невинних матерів і дітей.

Як зневага до громадської думки, історичної пам'яті українського народу, як наруга над пам'яттю сотень тисяч замордованих оунівцями мирних жителів – вчителів, лікарів, культпрацівників, колгоспників – сприймається спеціальна ухвала других Всеукраїнських зборів Руху про реабілітацію ОУН-УПА та їх ватажків, які проголошені "національними героями".

Наше завдання зробити все необхідне, щоб зупинити, не дозволити деструктивним силам поставити під загрозу демократичний процес у республіці, розбудову демократичного процесу в республіці, розбудову Української суверенної соціалістичної держави. Всі повинні для себе глибоко усвідомити, що позиція пасивності, а то й заграванння з цими силами для комуніста неприпустима…

На вістрі політичної боротьби опинилась освіта. У школах наполегливо нав'язується ідея деідеологізації. Іде розмова про виведення комсомоль-

116 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 34, спр. 1, арк. 34–35.

ських, піонерських організацій зі шкіл. Припинено прийом у члени ВЛКСМ та піонери. Не відчувається тут впливу вчителів-комуністів та працівників апарату райвно… І не дивно, т. Войтович В. І., що семінар вчителів історії проходить з участю представників Народного Руху, лекторів, які опозиційно настроєні до КПРС. Не можна зрозуміти, яку вже методичну допомогу міг надати вчителям історії відомий всім нам Іванюк?..

Ще більшу стурбованість викликає організація вечора по вшануванню пам'яті Т. Шевченка. Вечір готували працівники Районного будинку культури, а запрошували рожищан члени районного осередку Руху. Але присутні мабуть не зрозуміли і сьогодні, що це були члени районного та обласного осередків Народного Руху та УРП, які використали цей захід для пропаганди проти Всесоюзного референдуму…»[117]

Напередодні 1 травня Рожищенська РО НРУ звернулася до міської Ради за дозволом щодо проведення мітингу. Однак виконавчий комітет міськради у своєму рішенні від 23 квітня запропонував Руху «взяти участь в загальноміському мітингу спільно з представниками громадських організацій міста».[118] Відповідно районна організація НРУ прийняла рішення, згідно із яким всі члени Руху мають пройти на демонстрації з синьо-жовтими прапорами. Ось як згадує той день Анатолій Поліщук: «Прийшли ми на роботу, усім роздають червоні прапори, а я і ще двоє колег П. Василевич, П. Присяжнюк – зі своїми синьо-жовтими знаменами. Треба було бачити подив на їхніх обличчях. Щоправда, ніхто нас не бив, всі чекали, що ж буде далі. Нам дали можливість йти поряд з усіма. В центрі навпроти трибуни з таким же прапором гордо стояв Павло Іванюк».[119] Слід зазначити, що влада дозволила виступити на мітингу одному рухівцю. Таким чином з трибуни виступив член Координаційної ради РО НРУ Петро Гаврилюк. Після цього рухівська колона, до якої приєдналися рожищани, попрямувала до пам'ятника Б. Хмельницькому. Там відбулася дискусія щодо Програми НРУ, основних напрямів діяльності. На запитання людей відповідав П. Іванюк.

2 травня у с. Мильськ з ініціативи та за участю РО НРУ відбулося встановлення хреста на братській могилі воїнам Української Народної Республіки. Влітку 1920 р. у цьому селі відбувся бій між переважаючими силами більшовицької кінноти та вояками УНР (петлюрівцями). Кривава сутичка закінчилась поразкою петлюрівців і втратами з обох боків. Більшовики суворо заборонили ховати вбитих ними українських вояків, але жителі села вночі підводами звезли тіла 20 полеглих на кладовище і поховали їх у братській могилі, яку дбайливо доглядали в часи польської та німецької окупації, у повоєнні часи, допоки у кінці п'ятдесятих років прислужники Москви –

117 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 34, спр. 1, арк. 4, 10–11, 22–23.

118 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 655, арк. 113.

119 Зенц І. Синьо-жовтий стяг на Рожищем / І. Зенц // Наш край. – 2014. – 21 серп. – С. 4.

комуністи, по-злодійському, вночі викрали дерев'яний хрест, а саму могилу зрівняли з землею.

На початку квітня 1991 р. Рожищенським Рухом з ініціативи заступника голови РО НРУ П. Гаврилюка і вчителя географії та історії Мильської школи Валерія Куденчука було прийняте рішення про впорядкування цієї могили та встановлення на ній хреста.

Оскільки ця акція не була санкціонована владою, адже вона б не дала дозволу на її проведення, всі підготовчі дії здійснювалися таємно. Прихильник Руху Микола Клімішин з Трилісець виготовив п'ятиметровий дубовий хрест, до якого було прикріплено табличку з написом: «Як ми умирали, нам сурми не грали, ніхто не заплакав за нами», а огорожу з масивних ланцюгів змайстрували члени осередку Руху заводу «Рожищесільмаш». Напередодні 1 травня все це було доставлено до Мильська, адже саме на цей день було заплановано мітинг-реквієм та панахида. Однак, у зв'язку з участю рухівців у першотравневих подіях, акцію було перенесено на один день. Щоб не допустити знищення хреста, а, відповідно, зриву акції, В. Куденчук разом з місцевими активістами сховали його у спортивній залі місцевої школи.

Братська могила воїнів УНР

Уранці 2 травня вони ж встановили його та огорожу на могилі. В обідню пору, незважаючи на спротив Рожищенського райкому партії, райвідділів міліції та КДБ, відбувся велелюдний мітинг-реквієм і освячення священиком УАПЦ хреста на відновленій могилі вояків УНР. На мітингу виступили народний депутат України О. Гудима, голова Братства вояків ОУН-УПА Волинського краю М. Семенюк, В. Куденчук, П. Гаврилюк та інші. Вперше за багато десятиліть у Мильську урочисто замайорів синьо-жовтий прапор та прозвучав національний гімн «Ще не вмерла Україна».

Народним Рухом України було прийняте рішення гідно вшанувати 130 річницю перепоховання Тараса Шевченка на Чернечій горі у Каневі. На противагу, Компартія вирішила обмежити участь Руху у цьому вшануванні. На могилі поета на Чернечій горі місцеві органи радянської влади санкціонували безпрецедентне за тривалістю богослужіння священиків Російської

православної церкви з восьмої ранку до двадцятої вечора. У результаті цієї антиукраїнської акції до могили Кобзаря не були допущені не лише члени Руху, а й численні шанувальники, які приїхали з усіх куточків України.

Відповідно до рішення НРУ, 22 травня 1991 р. Рожищенським Рухом була організовано акцію із вшанування пам'яті Т. Шевченка. На площу Б. Хмельницького вийшли з національними прапорами та лозунгом «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине… От де, люде, наша слава, слава України!» члени Рожищенського Руху. Наступного дня прямо на роботі були затримані і доправлені у райвідділ міліції члени Руху А. Терлецький та П. Василевич, які тримали під час заходу синьо-жовті прапори. Після проведення відповідної профілактичної роботи вони були відпущені.

У ніч з 25 на 26 травня у Рудці-Козинській було пошкоджено і облито фарбою погруддя В. Леніна, що стало першим таким випадком у районі. Це село є показовим з точки зору історичних процесів, що пройшли через цей населений пункт. До Другої світової війни тут діяло національно-культурне товариство «Просвіта», а потім «Рідна Хата» зі своїм приміщенням, бібліотекою та радіо; діяв самодіяльний театральний гурток, що давав вистави й поза своїм селом; функціонував гурток сільського господаря; розвивався український споживчий кооператив «Згода», який на той час володів значним капіталом. Богослужіння в місцевій церкві велося українською мовою.[120] У 40–50 роках це село стало центром визвольної боротьби в районі, зокрема у 1942–1943 рр. тут діяла добре організована боївка, котра боронила місцеве населення від поляків та німецьких окупантів, було сорок криївок.[121] Не випадково, 4–7 квітня 1942 р. саме в Рудці-Козинській відбулася нарада керівників ОУН за участю Романа Шухевича, Дмитра Клячківського (Клима Савура), Миколи Лебедя, на якій було прийняте історичне рішення про створення Української Повстанчої Армії.[122] З цього села вийшла ціла плеяда віданних патріотів України – членів ОУН-УПА, зокрема Степан Архипчук (Мартин) був райпровідником ОУН, Микола Архипчук (Микита) – референт райпроводу ОУН.

Однак, за період свого правління тоталітарна комуністична система знищила все національно свідоме у цьому селі та заборонила навіть згадувати про ті героїчні події. Молоде покоління виховувалося в комуністичному дусі, а населення було залякане. У результаті, у новітні часи національного відродження у цьому повстанському селі так і не було утворено осередку Руху.

Коли в республіці повною ходою йшли процеси національного відродження, відкривалися документально підтверджені злочини комуністичної системи, рожищенські комуністи й надалі залишалися на ортодоксальних позиціях. Прикладом цього стало відзначення 22 червня у Рожищі дня

120 Пархомчук (Чумак) О. Повстанський літописець. Нарис визвольної боротьби Рожищенського району (ШНІЦ) / О. Пархомчук (Чумак). – Луцьк : Волиньполіграф, 2014. – С. 8.

121 Там само – С. 61.

122 Волинський календар // Волинь-нова. – 2014. – 3 квіт. – С. 2.

пам'яті жертв війни і бандерівського терору. Причому основна увага ідеологів та організаторів цього комуністичного шабашу була зосереджена не на жертвах рожищан від рук німецьких нацистів чи польських бойовиків Армії крайової, а на злочинах «українських буржуазних націоналістів». У своєму виступі на цьому заході перший секретар райкому КПУ В. Літвінчук озвучив таке: «… Терор, злочинні вбивства були найулюбленішими методами ОУН з моменту її створення у 1929 році. Про це не можна забувати тепер, коли красномовні політикани намагаються героїзувати діяльність ОУН, "воїнів УПА", виступають за повну їх реабілітацію, закликають молодь продовжити "революційну" справу цих політичних утворень…

У своїй лютій ненависті до українського та інших народів радянської України націоналісти навіть перевершили своїх вчителів – нацистів…

Минули десятиліття. І ось нині представники відверто екстремістських націоналістичних сил намагаються не тільки обілити, а й героїзувати історію ОУН-УПА. Історію, обагрену кров'ю власного народу. Та ще прагнуть звинуватити народ у теперішньому негативному його ставленні до жовто-блакитних прапорів і тризубів. Чи можна звинувачувати людей у тому, що цей прапор асоціюється у них не з голубим безхмарним небом і неосяжним полем пшениці, а із спопеляючим душу жахом смертей? Чи можна звинувачувати народ у тому, що тризуб не викликає у нього асоціацій із древніми звитягами князів Володимира і Ярослава часів Київської Русі, а нагадує про безневинно пролиту кров дітей, старих і немічних, жінок старшого віку і зовсім молодих дівчат? А чи можна звинувачувати народ у незнанні своєї історії, якщо окремі її сторінки писалися кров'ю того ж таки народу?

Ні, не можна цього робити! Історію треба знати, а особливо – молодим, хто з такою легкістю подекуди в Луцьку і Рожищі бере в свої руки жовто-блакитні прапори, видаючи себе за виразників народу. Це насправді – наруга над людською пам'яттю».[123]

У наступному номері «Світла Жовтня» її редактор Г. Бєлов, член райкому КПУ, вірний і послідовний борець з українським націоналізмом, нагнітаючи обстановку, написав: «… Чуєте, люди нас знову кличуть до крові! Правда, до "москальської". Але хіба пан (Олег Вітович – депутат Львівської обласної Ради – прим. автора), який закликає до неї, не розуміє, що в цих "змаганнях" проллється і кров українська? Розуміє, і чудово. Але що значить для таких панів кров, чиєю б вона не була. Для них основне – панування. Над ким? Над своїм же народом…»[124] Саме Г. Бєлов на пленумі райкому Компартії закликав: «… Давайте тряхнемо стариною, маю на увазі колишній досвід та розгорнемо політичну, виховну роботу. Ми ж поки що не політичні трупи. Принаймні такими себе не вважаємо. Люди з нами рахуються. Тож давайте не упустимо

123 Це потрібно живим // Світло Жовтня. – 1991. – 27 черв. – С. 2.

124 Бєлов Г. Кому хочеться крові. Або про тих, кого історія нічому не навчила / Г. Бєлов // Світло Жовтня. – 1991. – 2 лип. – С. 1.

моменту. Досить відступати або відсиджуватися в окопах. Давайте подумаймо і про наступ. Колись же треба це робити…»[125]

Ось так, через рік після прийняття Декларації про державний суверенітет України та за два місяці до проголошення Незалежності України та заборони КПУ, рожищенські комуністичні ортодокси продовжували свою антиукраїнську діяльність, незважаючи на вже тривалі процеси національного відродження та демократизації суспільства. Ось з якою мракобісною політичною силою боровся Рожищенський Рух у ці роки.

За результатами проведеного референдуму, робочою групою в рамках т. зв. Новоогарьовського процесу навесні-влітку 1991 р. був розроблений проект Договору про Союз Суверенних Республік,[126] підписання якого було призначене на 20 серпня. Центральний Провід НРУ щодо цього прийняв Заяву від 7 червня, у якій зазначалося, що «Україна може стати учасником Союзного договору лише після прийняття нової Конституції України, яка законодавчо закріпить принципи міждержавних стосунків України, як незалежної держави. А тому, до прийняття нової Конституції, представники вищих державних органів влади можуть брати участь у розробці проекту Союзного договору хіба що лише як спостерігачі. Попри некоректно сформульоване запитання всесоюзного референдуму, шалену офіційну пропаганду та тиск на громадян республіки, переважна більшість виборців України (понад 80 %) проголосувала не за членство України в оновленій федерації, а за її статус як незалежної держави в Союзі суверенних держав на підставі Декларації про державний суверенітет України.

Виходячи з цього, участь вищих посадових осіб – голови Верховної Ради Л. Кравчука та члена Президії Верховної Ради М. Шульги в розробці проекту Союзного Договору суперечить постанові Верховної Ради України і слід розцінювати виключно як їхню приватну ініціативу, яка не має юридичних наслідків для України…»[127]

125 Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 34, спр. 1, арк. 27.

126 Договор о Союзе суверенных государств : проект // Советская Россия. – 1991. – № 159. – 15 авг.

127 Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 196.

2.1. Новий етап діяльності

Влітку 1991 р. Рожищенська районна організація НРУ фактично залишилася без керівника. П. Іванюк, який вступив до УРП, самоусунувся від керівництва Руху, зосередившись на діяльності цієї партії. Зокрема, з часу його обрання головою РО НРУ, не було проведено жодних зборів чи засідань Координаційної ради. Організація зупинилася у своєму розвитку: не було ні кількісного, ні якісного зростання. Так і не вдалося вийти на сільський рівень, оскільки діяльність організації, в основному, обмежувалася Рожищем. Основна форма роботи – мітинг, – уже не була такою ефективною, як на початку діяльності, однак нічого нового Рух не пропонував. Усім стало зрозуміло, що слід негайно вносити кардинальні зміни, які, найперше, стосуються голови організації.

7 липня в штабі Руху відбулися звітно-виборні збори Рожищенської районної організації НРУ за участю голови Волинської крайової організації НРУ О. Харченка. У своєму звіті П. Іванюк визнав свою роботу незадовільною, тому що основну увагу він надавав формуванню осередку УРП. Зазначимо, що на той час Статут НРУ дозволяв перебування членам НРУ в інших демократичних партіях, що в багатьох випадках відігравало негативну роль щодо самого Руху. Однак, ця норма не стосувалася керівників осередків Руху, які мали бути позапартійними.

У своєу виступі О. Харченко зосередив увагу на проблемах газети «Народна справа», проаналізував діяльність крайової організації НРУ за минулий рік, зупинився на проблемах окремих районних організацій (Турійської, Володимир-Волинської), відсутності єдності в керівництві крайової організації (зокрема, заступник голови крайової організації Г. Кожевніков, не згідний з діяльністю голови, заявив про свій вихід із Руху).

П. Гаврилюк виступив з критичними зауваженнями щодо обласного керівництва Руху, яке, на його думку, дуже часто займає очікувальну позицію.

Після обговорення розпочалися вибори голови РО НРУ. На цю посаду учасниками зборів було висунуто три кандидатури (у порядку внесення): В. Малиновського, П. Гаврилюка та П. Іванюка. Переважною кількістю голосів головою організації було обрано Валентина Малиновського. Заступником було обрано Петра Гаврилюка, членами Координаційної ради Сергія Троцюка, Петра Присяжнюка, Тамару Карловську, скарбником Петра Василевича. Однак через певний період членом Координаційної ради був обраний Роман Трофімчук, оскільки Т. Карловська не виконувала своїх обов'язків. Така ж ситуація склалася й з П. Василевичем, якого замінила енергійна рухівка Юлія Кучинська.

Свою роботу голова районної організації розпочав з вирішення організаційних питань, до яких раніше черга ніяк не доходила: виготовлення печатки, відкриття рахунку в банку, впорядкування документації. На той час Рожищенська районна організація налічувала всього 19 членів. Головним у своїй діяльності новообраний голова вважав збільшення членів Руху, особливо за рахунок інтелігенції та представників села. Невдовзі були створені нові осередки у селах Вишеньки (Володимир Стасюк, Федон Дем'янчук, Ростислав Матвіїшин, Антон Клімчук, Олександр Юфім'юк) та Копачівка (Іван Цькуй, Петро Рудь, Павло Горошко, Іван Приступа), збільшилася кількість членів Руху в окремих селах: Сергій Новосад (Топільне), Степан Сегейда (Городині), Костянтин Швець (Незвір), Прокіп Мельничук та Андрон Левчук (Луків), В'ячеслав Ткачук (Рудня), Віктор Борисюк (Переспа).

Валентин Малиновський

Окрім членів Руху, до діяльності районної організації долучилася значна кількість прихильників НРУ – осіб, які офіційно не були членами організації, але брали активну участь у її діяльності. Це, зокрема, Олександр Ткачук, Володимир та Євген Старікови, Володимир Карп'юк, Євген Музика, Віталій Мінченко, Степан Римарчук, Микола Гура, Олександра Малиновська, Лариса Поліщук, Лідія Депо, Віталій Малярчук, Ганна Сосовська, Віктор Карпінський (Рожище), Валерій Куденчук (Мильськ), Микола Клімішин (Трилісці), Ігор Бичак (Єлизаветин).

З метою пожвавлення роботи серед населення, РО НРУ подала заяву про дозвіл на проведення кожної неділі диспутів на площі Б. Хмельницького та встановлення там дошки інформації. Ось яка відповідь була отримана від Рожищенської районної Ради 5 липня: «1. В клопотанні районної організації НРУ про дозвіл на проведення кожної неділі на площі ім. Б. Хмельницького диспутів відмовити, поскільки дана територія є торговим центром міста і є ділянкою з підвищеною інтенсивністю транспортного руху.

2. Вважати за недоцільне відведення місця на площі Б. Хмельницького для встановлення дошки інформації районної організації НРУ, поскільки даній організації вже виділено аналогічне місце в центрі міста по вул. Дзержинського.

3. Для проведення мітингів, диспутів та інших громадських заходів, які передбачають участь великої кількості населення, визначити територію міського стадіону "Колос"».

Схожа відповідь у той же день надійшла від районної Ради на заяву В. Малиновського та П. Гаврилюка щодо проведення у м. Рожище 16 липня мітингу «День незалежності України»: «1. В проведенні мітингу 16 липня

1991 року з тематикою "День незалежності України" представникам районної організації НРУ відмовити.

2. Запропонувати районній організації НРУ взяти участь в урочистих зборах громадськості району та міста, присвячених річниці проголошення державного Суверенітету України, які відбудуться 13 липня 1991 року».

Влада не дозволила провести черговий мітинг Руху, неухильно виконуючи вказівку Волинського обкому Компартії «Про участь партійних організацій Компартії України в заходах по відзначенню Дня незалежності України», в якій наголошувалося: «… Необхідно врахувати, що опозиційні сили, націонал-екстремісти робитимуть все можливе, щоб використати заходи по відзначенню Дня незалежності в своїх політичних цілях, з метою подальшого загострення суспільно-політичної ситуації, розпалювання антикомуністичних настроїв, формування негативної громадської думки щодо нового Союзного договору…»[128]

Оскільки мітинг не був дозволений, рухівці взяли участь в урочистих зборах, присвячених річниці прийняття Декларації про державний суверенітет України. На них від Руху виступив заступник голови РО НРУ П. Гаврилюк.

Незважаючи на постійні відмови влади, на адресу міської Ради 21 липня було надіслане звернення РО НРУ за підписом В. Малиновського щодо встановлення флагштоку навпроти приміщення НРУ для підняття національного прапора, а також підняття над приміщенням Рожищенської міської Ради національного синьо-жовтого прапора та встановлення додаткових стендів інформації НРУ. Ось яке рішення прийняв міськвиконком 1 серпня 1991 р.: «1. Відмовити районній Раді НРУ у встановленні стендів інформації по вул. Леніна, на залізничній та автобусній станції в зв'язку з тим, що раніше виділене місце для дошки інформації по вул. Дзержинського знаходиться в антисанітарному стані.

2. Відповідно до чинної Конституції Української РСР Державним прапором республіки є червоно-голубий, а тому до вирішення питання національного прапора України Верховною Радою УРСР розглядати питання встановлення синьо-жовтого прапора на приміщенні міської Ради народних депутатів визнати недоцільним.

3. У встановленні флагштоку навпроти приміщення Ради НРУ відмовити, поскільки дана споруда не передбачена архітектурним планом і її встановлення буде створювати перешкоди жильцям навколишніх будинків».[129]

У доповнення до цього, 5 серпня 1991 р. з міської Ради надійшла така відповідь: «… Так як Рожищенська міська Рада народних депутатів є складовою частиною державного управління республіки, тому інших прапорів, в тому числі національної символіки на приміщенні Ради підійматись не буде…»

128 Держархів Волинської обл., ф. П-1, оп. 26, спр. 69, арк. 25.

129 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 656, арк. 84.

Таким чином місцева влада робила все можливе для обмеження діяльності РО НРУ, пропаганди національних ідей, символіки. І все це було напередодні проголошення Незалежності України.

Рожищенський Рух займав чітку позицію щодо ідейних засад існування нації, зокрема, відродження української церкви. Відразу після утворення Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ) та обрання Патріарха Мстислава (Скрипника), розпочалася відповідна робота в районі. Рожищенський Рух у цьому процесі навіть випередив офіційні рішення керівних органів НРУ. Зокрема, в Ухвалі Малої Ради НРУ про релігійну ситуацію в Україні, що з'явилася 20 червня 1992 року, йшлося: «Продовжуючи лінію Руху на забезпечення в Україні повної віротерпимості і свободи віросповідання, Мала Рада Руху водночас закликає всіх членів Руху підтримувати відродження українських національних церков (насамперед УАПЦ і УГКЦ). У боротьбі, яка розгорілася в межах УПЦ, Рух одностайно засуджує намагання підпорядкувати українське православ'я російській Патріархії і підтримуватиме тільки тих священиків та ієрархів церкви, які стоять на засадах незалежності (автокефалії) Православної Церкви від Московської Патріархії.

Рух вважає, що загостренню релігійної ситуації в Україні сприяє неоднозначність і непослідовність державних органів і посадових осіб щодо процесів і подій, які відбуваються в Православній Церкві і міжконфесійних відносинах, недостатність правового регулювання релігійного життя і контролю за його здійсненням».[130]

З метою відродження в районі української церкви, 21 липня Рожищенська РО НРУ звернулася до настоятеля Михайлівської церкви отця Петра щодо обговорення можливості переходу єдиної в Рожищі церкви у лоно УАПЦ. Погодившись на цю зустріч, отець Петро оголосив, що вона відбудеться наступної неділі о 14 годині. Однак 28 липня, незважаючи на домовленість, священик на зустріч не з'явився, а газета «Світло Жовтня» опублікувало великий матеріал на цю тему. Журналістка Р. Козачук, яка послідовно вела боротьбу з Рухом, написала: «Зустріч не відбулася з тої простої причини, що прихожани чемно випровадили непроханих гостей за ворота церкви, як тільки дізнались про мету їх приходу. Правда, пообіцяли, що вдруге так чемно проводжати рухівців не будуть, а займуть іншу позицію».[131]

Як усе насправді відбувалося, описав Володимир Старіков: «…вже 22 липня, без всякого оголошення в Рожищі й навіть у навколишніх селах прокотилася чутка, що в неділю приїдуть галичани, греко-католики… забирати церкву. У день, коли була призначена зустріч, до церкви прийшли навіть ті, котрі колись говорили, що там завжди співають "Христос Воскрес!" Декому дуже хотілося бійки. Служба Божа закінчилася задовго до 14-ї години.

130 Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 216.

131 Козачук Р. Не лізьте в чужі сани / Р. Козачук // Світло Жовтня. – 1991. – 17 серп. – С. 1.

Вистачило часу, щоб організаторам "оборони" запікетувати обидві хвіртки і браму "надійними" віруючими…

За п'ять хвилин до 14-ї через хвіртку вільно пройшли три представники Руху, привіталися з парафіянами… Представники Руху, зрозумівши, що обстановка напружена, і, зважаючи на святе місце, вирішили вийти за межі церкви і не вступати в суперечки з агресивно настроєними "віруючими", котрі посилали їм навздогін брутальні вигуки і промовисті фігури з трьох пальців. Бійки між своїми не відбулося…»

Пішла активна робота по організації «захисту» церкви. І народилася нова провокація. Поповзли чутки, що в наступну неділю разом з греко-католиками приїде народний депутат України Гудима. Почали формувати живий ланцюг із віруючих жінок, почали чергувати, очікуючи «ворогів»…

Після богослужіння організатори «оборони» зачитували сфабриковану заяву, що ніби Рух вимагає від церкви 50 тисяч карбованців і лише після виплати цієї суми настане перемир'я. В іншому випадку, мовляв, греко-католики внесуть до церкви разом з національними прапорами портрет Тараса Шевченка. Можна тільки дивуватися, як посміли автори цієї провокаційної заяви паплюжити ім'я поета, дороге для кожного українця?!..

Не дрімала і районна газета «Світло Жовтня», яка встигла надрукувати з приводу цих подій три статті, далекі від об'єктивності.[132] Зокрема, була опублікована велика стаття «Прозріння» О. Воляника[133], спрямована проти української церкви. Таким чином, боротьба з усім національним продовжувала залишатися основною метою цього друкованого органу Рожищенського районного комітету Компартії України та районної Ради.

Зважаючи на таку однобічну політику цієї газети, РО НРУ розпочала кампанію проти її передплати. З цією метою було підготовлене звернення, котре розповсюджувалося серед людей. Ось його зміст: «Шановні рожищани. Наближається підписка на газети та часописи. Закликаємо всіх чесних людей, патріотів свого краю не підписувати сталінсько-брежнєвську, кишенькова-більшовицьку газету "Світло Жовтня". Нехай брехню, яка висвітлюється в цій газеті, читають в райкомі Компартії та її прихильники.

Щоб знати правдиву інформацію, вивчати історію України і прилучитись до ідеї Незалежності, пропонуємо вам вибрати такі видання: "Народна трибуна", "За вільну Україну", "Галичина", "Незалежна Україна", "Народна газета", "Молода Галичина", "Молодь України", "Літературна Україна"».[134]

Улітку 1991 р. політична та економічна кризи в Радянському Союзі катастрофічно поглиблювалися, повного фіаско зазнавала комуністична ідеологія. Тому лише підписання нового Союзного договору, на думку Президента СРСР М. Горбачова, могло врятувати конаючу імперію. Від поведінки Укра-

132 Стариков В. Так народжуються провокації / В. Стариков // Радянська Волинь. – 1991. – 19 жовт. – С. 3.

133 Див.: Воляник О. Прозріння / О. Воляник // Світло Жовтня. – 1991. – 3 серп. – С. 1–2.

134 Дякуємо за рекламу // Світло Жовтня. – 1991. – 20 серп. – С. 1.

їни значною мірою залежало його підписання, адже республіки Балтії, Грузія і Вірменія не брали участі у переговорах щодо цього документа. Зважаючи на затягування цього процесу, ортодоксальні комуністи, які утворили Державний комітет з надзвичайного стану (ДКНС), вдалися до силового варіанту розв'язання політичної кризи. 19 серпня на православне свято Спаса віце-президент СРСР Георгій Янаєв, користуючись відсутністю М. Горбачова у Москві, перебрав на себе повноваження Президента СРСР. У Заяві ДКНС запровадив надзвичайний стан на строк шість місяців та постановив, що його рішення «є обов'язковими для неухильного виконання всіма органами влади і управління, службовими особами і громадянами на всій території Союзу РСР».[135] Постановою № 1 ДКНС «припинялася діяльність політичних партій, громадських організацій і масових рухів, які перешкоджають нормалізації обстановки; не допускалося проведення мітингів, вуличних походів, демонстрацій, а також страйків; встановлювався контроль над засобами масової інформації».[136]

У відповідь Народна рада Верховної Ради України, Народний Рух України, УРП та ДемПУ прийняли «Звернення до народу України» щодо державного перевороту, а також Звернення до Верховної Ради України з вимогою проголосити незалежність України. Голова Верховної Ради УРСР Леонід Кравчук зайняв помірковану позицію. У своєму виступі по Українському телебаченню 19 серпня він, зокрема, заявив: «… Тому закликаю вас, дорогі товариші, до спокою і витримки. На Україні надзвичайний стан не оголошено. Зберігається в цілому стабільна обстановка. На всій території республіки працюють законно обрані і сформовані органи державної влади і управління… Спільними зусиллями ми повинні запобігти конфронтації і протистоянню…»[137]

У Луцьку надвечір 19 серпня на Театральному майдані зібрався стихійний мітинг протесту проти державного перевороту, на якому виступили депутати різних рівнів. Однак жодних вказівок як діяти у цій складній ситуації від керівництва крайового НРУ до районних організацій Руху не надійшло. Ось як описує тогочасну ситуацію О. Харченко: «Рухівські телефони відключені, по телебаченню – "Лебедине озеро", радіо передає симфонічну музику і короткі інформаційні повідомлення заколотників. Налаштовуємо старенький ламповий приймач "VEF"… На відміну від транзисторних родичів, йому якось вдається прориватися крізь густу павутину глушників і доносити до нас інформацію радіо "Свобода", "Німецької хвилі", Бі-Бі-Сі…

135 Заява радянського керівництва від 18 серп. 1991 р. // Робітнича газета. – 1991. – 20 серп. – С. 1.

136 Постанова № 1 Державного комітету по надзвичайному стану в СРСР // Робітнича газета. – 1991. – 20 серп. – С. 1–2.

137 Виступ Голови Верховної Ради Української РСР Л. М. Кравчука по Українському телебаченню 19 серпня // Робітнича газета. – 1991. – 20 серп. – С. 1.

За приймачем три дні поспіль сидить Федір Степанюк. Почуту інформацію записує на аркуші, вирваному зі шкільного зошита, і передає мені. Я перемальовую її фломастером на білий папір і кидаю на ксерокс. Тисячі й тисячі відозв – ми їх назвали "Блискавками" – розносять по Волині тривожні й радісні новини…»[138]

Відповідно кожна районна та міська організації Руху на свій розсуд вирішували, як діяти в цій ситуації. Голова РО НРУ В. Малиновський, який відчував власну відповідальність за долю своїх однодумців, забрав зі штабу Руху всю службову документацію, заяви, списки членів та прихильників Руху, печатку та заховав усе це у надійному місці. П. Іванюк, аби унеможливити переслідування членів Руху, на своєму подвір'ї спалив усі документи і протоколи, які знаходилися у нього.[139] Члени Координаційної ради Рожищенської РО НРУ домовилися бути на зв'язку і в будь-який момент бути готовими для організації акцій супротиву державному перевороту та навіть переходу на нелегальне становище. Усі добре усвідомлювали, що у випадку перемоги заколотників розпочнуться арешти активістів Руху. Після цього В. Малиновський та С. Гаврилюк поїхали до Луцька, де у штабі крайового Руху отримали листівки «Хроніка заколоту». Згодом ці листівки були розклеєні рухівцями на всіх видних місцях Рожища.

Слід зазначити, що прихильники «твердої руки» в Рожищенському районі позитивно сприйняли звістку про ДКНС, радісно очікуючи подальших подій із наведення порядку, що не могло обійтися без розправи над рухівцями, зокрема їхнього арешту. На Волині, на щастя, до цього не дійшло, на відміну від окремих регіонів сходу України, де 20 серпня значна кількість активістів Руху, УРП, ДемПУ отримали з КДБ повістки на співбесіду. Окремі керівники національно-демократичних організацій південних і східних областей підтвердили інформацію про те, що планувався їхній арешт у найближчу добу.[140]

Висловлюючи свою підтримку заколотникам, районна газета «Світло Жовтня» – вірна продовжувачка традицій своїх попередниць «Прапора комунізму», «Сталінської правди», «Більшовицького шляху», у номері за 22 серпня (!), коли вже державний заколот був ліквідований, на першій сторінці опублікувала «Звернення до радянського народу ДКНС».[141] Як ще можна було пояснити такий вчинок редактора цієї газети, який згодом виправдовувався: «Наяву – ніяка не лінія, яку дехто намагається нам прив'язати, а звичайний "прокол", викликаний нашою необізнаністю, дезінформацією зверху. І все ж ми винні, в чому вибачаємось перед читачами. Просимо одне – не називайте

138 Харченко О. Струни пам'яті. Реквієм / О. Харченко // Народна справа. – 2002. – 9 трав. – С. 6.

139 Зенц І. «Немає України – то й сім'ї не треба…» / І. Зенц // Наш край. – 2014. – 18 верес. – С. 3.

140 Тиский М. Весна тривог і надій / М. Тиский. – Луцьк : Волинська обл. друк., 1999. – С. 134.

141 Звернення до радянського народу // Світло Жовтня. – 1991. – 22 серп. – С. 1.

нас "зрадниками". Дуже важко, повірте, жити, коли на тебе навішений такий ярлик».[142]

21 серпня стало зрозумілим, що антиконституційний заколот ганебно провалився. Однак він зробив і корисну справу – остаточно зірвав підписання нового Союзного договору та фактично спричинив розпад Радянського Союзу. 24 серпня Верховна Рада України, «виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року» прийняла історичні державотворчі акти: постанову «Про проголошення незалежності України» та Акт проголошення незалежності України. У постанові Україна проголошувалася незалежною демократичною державою, а на 1 грудня призначався республіканський референдум на підтвердження Акту проголошення незалежності. Актом проголошено незалежність України та створення самостійної Української держави.[143]

Таким чином, збулася одвічна мрія українців про незалежну Українську державу. Однак лунали тези, що нібито незалежність України мало не впала українцям з неба, як якесь диво. У цьому зв'язку доречними будуть слова Л. Лук'яненка: «Коли б не було по всій Україні широкого руху за самостійність, не з'явилася б Декларація про державний суверенітет України; коли б не було широкого руху протесту проти союзного договору, Верховна Рада не відклала б його на пізніше; коли б не було голодування студентів, не було б рішення про відставку голови Ради Міністрів Масола та інших важливих рішень… Ми не в кінці боротьби. Ми на переломі».[144]

2.2. Активізація діяльності

Після проголошення Незалежності України почали відбуватися суттєві суспільно-політичні зміни на Волині. 25 серпня стало одним з особливих в історії нашого краю – початком нової доби, яка завершила комуністичний період, що тривав з 1939 р., та розпочала відлік часу у самостійній Українській державі, у боротьбі за яку віддали своє життя десятки тисяч волинян. У цей день, що навіки закарбувався у пам'яті, Волинською обласною Радою народних депутатів було прийняте розпорядження про підняття «національного блакитно-жовтого прапора» поряд з Державним прапором на будинку обласної Ради, рішення облвиконкому «Про перевірку причетності до антиконституційного перевороту 19–21 серпня», «Про департизацію органів державного управління області, обласного управління внутрішніх справ і управління КДБ по Волинській області», «Про створення тимчасової

142 Бєлов Г. Ярлики / Г. Бєлов // Світло Жовтня. – 1991. – 31 серп. – С. 1.

143 Про проголошення незалежності України : постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серп. 1991 р.; Акт проголошення незалежності України від 24 серп. 1991 р. // Радянська Волинь. – 1991. – 27 серп. – С. 1.

144 Ковтун В. Історія Народного Руху / В. Ковтун. – К., 1995. – С. 194.

комісії по перевірці діяльності посадових осіб, органів влади і управлінь, об'єднань, громадських об'єднань та організацій у період державного перевороту 19–21 серпня», розпорядження облвиконкому від 26 серпня «Про охорону на території області майна, що належить КПРС і Компартії України».[145] Відповідно до цих рішень припинялася діяльність політичних партій, громадсько-політичних організацій у цих органах і установах, їх працівники припиняли своє членство в будь-якій політичній партії. Відовідно до цих рішень приміщення Рожищенського райкому Компартії було опечатано.

26 серпня було прийнято Указ Президії Верховної Ради України «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України», а 30 серпня – Указ «Про заборону діяльності Компартії України». Після їх прийняття всі посадові особи владних і господарських структур області швидко департизувалися, ставши раптово «безпартійними» з метою збереження займаних посад. Зокрема, В. Літвінчук звернувся до пленуму райкому Компартії із заявою такого змісту: «Прошу увільнити мене у відповідності з законом про місцеві Ради УРСР та місцеве самоврядування від обов'язків першого секретаря».[146] З метою усунення суміщення посад, що суперечило ст. 42 Закону «Про місцеві Ради народних депутатів України та місцеве самоврядування», Пленум задовільнив його прохання.

27 серпня відбулася восьма позачергова сесія Рожищенської районної Ради, у роботі якої взяв участь народний депутат України О. Гудима. У зв'язку з тим, що пленум Рожищенського райкому партії задовольнив заяву першого секретаря В. Літвінчука про увільнення його від обов'язків, сесія підтвердила його повноваження як голови виконкому районної Ради.[147] За це рішення проголосували 34 депутати із 39, присутніх на сесії. На сесії також було прийняте рішення щодо передачі приміщення, автотранспорту та іншого майна райкому Компартії на баланс райвиконкому.[148]

Депутат В. Мамренко підняв питання про вивішення національного прапора над приміщенням районної Ради, яке підтримав депутат О. Ткачук. Однак ортодоксальний депутатський корпус Рожищенської райради в умовах уже незалежної держави навіть не захотів внести це питання у порядок денний. Національні символи – синьо-жовтий прапор і тризуб і надалі для них залишалися ворожими. Головуючий на сесії В. Літвінчук з цього приводу висловився так: «Раз обласна Рада, вірніше її виконком, вирішила підняти прапор на будинку Ради, то хай вона прийме рішення і по всій області. Буде рішення облради, будемо його виконувати».[149]

145 Мовою документів // Радянська Волинь. – 1991. – 27 серп. – С. 3.

146 Пленум райкому партії // Світло Жовтня. – 1991. – 29 серп. – С. 1.

147 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1304, арк. 9.

148 Там само, арк. 10.

149 Там само, арк. 7.

Із здобуттям Незалежності була виконана основна мета діяльності Народного Руху. Однак, зважаючи на ситуацію, що складалася в державі, на порядку денному залишалося ще багато невирішених питань. Тому боротьба Руху, тепер уже в нових суспільно-політичних умовах, продовжувалася. Як зазначив Л. Лук'яненко: «Ми стоїмо напередодні нового періоду, що буде періодом поступового зменшення впливу комуністичної партії, періодом розслідування її злочинної діяльності і цілковитого зникнення з політичної арени. Правду кажуть: ніхто добровільно владу не віддає. Не поступиться добровільно й комуністична партократія, тому українські демократичні сили чекає гостра і запекла боротьба».[150] Для Рожищенського Руху ці слова були вкрай актуальними, тому що місцева партноменклатура не збиралася віддавати владу, а, перефарбувавшись у позапартійних, і надалі тотально контролювала район, займаючи всі ключові позиції у владі.

Рожищенський Рух розпочав активну роботу щодо демонтажу в районі комуністичних символів. 28 серпня на зустрічі депутатів Рожищенської міської Ради з представниками місцевих організацій НРУ і УРП були розглянуті три питання:

1) перейменування вулиць Рожища;

2) вивішення національного синьо-жовтого прапора над приміщенням міської Ради народних депутатів;

3) демонтаж пам'ятника Леніну.

Справа в тому, що ще 14 серпня 1991 р. районна організація НРУ у своєму поданні на ім'я голови міськвиконкому Б. Ксенжука запропонувала змінити назву 24 вулиць райцентру, котрі не відображали історії українського народу. У ньому, зокрема, йшлося: «Із 79 вулиць і провулків, 30 носять імена комуністичних діячів, 20 – вчених, письменників, композиторів та ін. Росії та Польщі, 17 – взагалі абстрактні назви (Лугова, Садова, Тиха та ін.) і тільки 8 (!!!) носять імена українців. Задумайтесь над цим, шановні обранці українського народу! Виходячи із вищесказаного, Рожищенська організація НРУ сподівається на Вашу свідому позицію…» Пропозиція Руху стосувалася зміни назв 35 вулиць райцентру на імена Василя Стуса, Івана Мазепи, Пилипа Орлика, Михайла Грушевського, Симона Петлюри, В'ячеслава Липинського, Михайла Драгоманова, Січових Стрільців та інші. Якби не проголошення незалежності України, зазначене звернення, очевидно б залишилося без результату, як і більшість звернень рухівської організацій до міської Ради. Однак, ситуація кардинально змінилася, і на цій зустрічі позиція керівництва та депутатів міської Ради, нарешті, зазнала суттєвих змін. Пропозиція РО НРУ щодо перейменування вулиць була сприйнята з розумінням, а щодо двох інших питань, особливо щодо демонтажу пам'ятника Леніну, розгорнулася гаряча дискусія. Ситуацію ускладнювала відсутність серед депутатського корпусу рухівських депутатів. Б. Ксенжук наголосив, що це питання має ви-

150 Ковтун В. Історія Народного Руху / В. Ковтун. – К., 1995. – С. 193–194.

рішити сесія міської Ради, з цим не погоджувалися рухівці В. Малиновський та П. Гаврилюк. Радикально налаштований голова осередку УРП П. Іванюк пригрозив, якщо рішення про демонтаж пам'ятника не буде прийняте, то до Рожища приїдуть рухівці з Луцька та Львова і знесуть його. Слід зазначити, що цей аргумент подіяв на голову міськвиконкому та депутатів. Після палкої дискусії домовилися, що ці питання будуть вирішені на сесії міськради наступного дня.

На дев'яту сесію 29 серпня були винесені такі питання:

1. Про встановлення національного синьо-жовтого прапора на приміщенні міської Ради.

2. Про дозвіл на проведення мітингу в м. Рожище.

3. Про проведення міського референдуму щодо пам'ятника В. І. Леніну в місті.

4. Про перейменування деяких вулиць райцентру.

Особливих дебатів щодо національного прапора не було. За вивішення національного жовто-блакитного прапора поряд з державним, а також його освячення 1 вересня проголосувало 19 депутатів, один – утримався.[151] Рішення про проведення мітингу теж пройшо без особливих проблем. А ось питання щодо пам'ятника Леніну було набагато складнішим. Особливо здивувало формулювання третього питання порядку денного, адже під час вчорашньої зустрічі про проведення референдуму мова взагалі не йшла. Ось короткі виступи депутатів міськради з цього питання:

Анатолій Лігостай: «На мою думку, для вирішення цього питання слід провести референдум. Тому що сьогодні я не знаю думки своїх виборців».

Марія Свадовська: «Я не проти того, щоб прийняти відповідне рішення про знесення пам'ятника Леніну. Адже, коли ми будемо чекати результати референдуму, ми можемо запізнитися. А тому я пропоную рішення про знесення пам'ятника прийняти сьогодні на сесії».

Олександр Романюк: «Підтримую пропозицію Свадовської… Ми, депутати, є представниками від певного виборчого округу. І коли за нас голосували, то довірили нам приймати рішення на сесіях Ради».

Віталій Малярчук: «Перед тим, як іти на сесію міської Ради, я попередньо вивчив думку членів свого трудового колективу заводу "Рожищесільмаш". Можу впевнено сказати, що переважна більшість робітників – за демонтаж пам'ятника».

Богдан Ксенжук: «На жаль, не всі депутати можуть так сказати. На заводі працює тільки дві тисячі чоловік, а спитати думку необхідно у всіх рожищан».

Андрій Киричок: «Я пропоную винести рішення про знесення сьогодні і завезти його в комунгосп, щоб не було так, як з пам'ятником Сталіну, який довгий час лежав за музичною школою».

151 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 654, арк. 65.

Леся Зінкіна: «Тут хтось говорив про культурну цінність пам'ятника. Як на мене, то вона нульова, бо ж пам'ятник тиражований, він зійшов з конвеєра. Йому місце в музеї».

Голова РО НРУ В. Малиновський зазначив: «Коли знімали пам'ятник Сталіну, то за ніч зняли. А якщо будемо проводити референдум, то це буде довго. В Луцьку, Києві, Львові питання знесення пам'ятників Леніну вирішували на сесії міських рад».

Керуючий РТП Віктор Карпук: «Кожен з нас вчив історію і тепер дико слухати про демонтаж пам'ятника Леніну. Але, враховуючи ситуацію, яка склалася зараз в нашій країні, ми повинні все зважити і врахувати. Думаю, що найправильніше буде піти на примирення, тобто зняти пам'ятник Леніну».[152]

Таким чином, у результаті обговорення само собою відпало питання про референдум, який проводити недоцільно. Натомість було прийняте таке рішення:

1. Враховуючи соціально-політичну обстановку в місті, з метою запобігання в майбутньому політичної конфронтації, провести демонтаж пам'ятника Леніну.

2. Демонтаж пам'ятника Леніну провести 30 серпня 1991 року силами виробничого управління житлово-комунального господарства.

3. Після демонтажу пам'ятник зберігати в закритому вигляді у виробничому управлінні житлово-комунального господарства.

За кожен пункт цього рішення голосували окремо. За перший пункт проголосувало 18 депутатів, проти не було, троє утрималися, два інші пункти підтримали 15 депутатів, проти – не було, утрималося – шестеро.[153]

Це рішення стало великою перемогою національно-демократичних сил району, адже повалення комуністичного ідола мало величезне значення у справі очищення людської свідомості від залишків тоталітарного минулого, без чого побудувати нову демократичну державу неможливо.

Щодо перейменування вулиць Рожища, то думки депутатів були такими:

Олександр Деменік: «Поскільки не всі знають достовірну історію України, пропоную надрукувати в районній газеті коротенько про кожного діяча, іменами яких будуть називатися перейменовані вулиці».

Олександр Лазарук: «Для перейменування вулиць нам необхідно знати думку людей, що проживають на цих вулицях. А для цього потрібно створити комісію, яка проводитиме роз'яснювальну роботу і одночасно взнати думку людей про перейменування».

Анатолій Лігостай: «Звичайно, в кошти це перейменування виллється чималі. Пропоную, щоб частково виконати прохання осередку НРУ, на сьогоднішній сесії винести рішення про перейменування вулиці Леніна».

152 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 654, арк. 66–67.

153 Там само, арк. 67–68.

Марія Свадовська: «Пропоную вулицю Леніна перейменувати на вулицю Незалежності».[154]

За результатами обговорення було прийнято рішення про перейменування вулиці Леніна на вулицю Незалежності та створення комісії з вивчення і перейменування окремих вулиць міста.[155]

Ось так, перемогою рухівських ініціатив, підтриманих депутатами, завершилася ця історична сесія Рожищенської міської Ради народних депутатів.

Міський голова Б. Ксенжук вирішив організувати демонтаж пам'ятника Леніну уночі, щоб якомога менше громадян могли побачити це «надругательство над светлым образом вождя пролетариата». Завдячуючи цьому оригінальному рішенню, що не мало аналогів у тогочасній практиці ленінопаду, зазначена історична подія відбулася уночі з 30 на 31 серпня. Однак, розрахунок організаторів на те, що ніхто не побачить цього дійства, не виправдався. Незважаючи на пізній час, багато рожищан прийшли особисто засвідчити історичний момент повалення пам'ятника комуністичному вождю, який стояв у центрі міста з 1951 року.[156] Площа була заповнена людьми, хоча інформація про час цієї неординарної події ніким не розголошувалася. Зазначимо, що серед цього багатолюддя не знайшлося жодного відданого комуніста чи прихильника ідей Ілліча, який би виступив проти його повалення. Навпаки, люди з великою зацікавленістю спостерігали за цією незвичною у їхньому житті подією, адже з демонтажем Леніна в минуле відходила ціла епоха, що супроводжувала життя всіх цих людей. Зазначимо, що на той момент демонтаж у Рожищі був третім в області після повалення пам'ятника Леніна 25 серпня в Луцьку і 30 серпня у Нововолинську. На відміну від обласного центру, де пам'ятник було зруйновано, в Рожищі відбувся цивілізований демонтаж: кран підняв пам'ятник, відірвавши від постаменту, після чого його акуратно помістили на вантажний автомобіль і відвезли до комунгоспу.

Відкриває мітинг В. Малиновський

154 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 654, арк. 68–69.

155 Там само, арк. 72.

156 Рожищенський район. Рожище // Історія міст і сіл Української РСР: Волинська область. – К.: Гол. ред. укр. рад. енцик. АН УРСР, 1970. – С. 611.

1 вересня на площі біля міської Ради відбувся мітинг на тему: «Українська Самостійна Соборна Держава». Він проходив на фоні постаменту, на якому ще вчора височів пам'ятник Леніну. Організаторів мітингу очікувало ще декілька «сюрпризів» від голови міськвиконкому Б. Ксенжука. Незважаючи на домовленість про те, що саме він мав відкрити цей мітинг, голова міської Ради на нього взагалі не з'явився. Також усупереч рішенню сесії міської Ради про підняття національного стягу після його освячення під час мітингу, він дав вказівку вивісити синьо-жовтий прапор на приміщенні міськради по-злодійськи, зранку.

Виступає Р. Трофімчук

Зазначені вчинки повною мірою характеризували тодішнього керівника Рожищенської міської Ради, який через свої прокомуністичні переконання так і не зміг змиритися з новими суспільно-політичними реаліями. Замість того, щоб використати можливість єднання лідера з громадою, як це зробили більшість керівників міст Західної України, привселюдно урочисто здійснити благородну справу, сховався від людей. Відкриваючи цей мітинг, голова РО НРУ В. Малиновський зазначив, що такими ганебними діями Б. Ксенжук остаточно підтвердив, що є людиною вчорашнього дня, не збирається йти на порозуміння з демократичними силами, не сприймає нових реалій, а тому повністю дискредитував себе в очах міської громади. Оратор також згадав і районну Раду, котра так і не спромоглася прийняти нові реалії, а тому має бути розпущена.

Слід зазначити, що, на відміну від Ксенжука, на мітинг з'явився колишній перший секретар райкому партії, а нині голова районної Ради В. Літвінчук. Він виступив, після чого люди почали задавати йому питання як представникові скомпрометованої партократії. Люди пів години тримали його біля мікрофона.

У своєму, як завжди, емоційному виступі, депутат міської Ради О. Деменік наголосив, що у декого дуже швидко змінюються погляди і позиції. Його підтримав депутат обласної Ради В. Мамренко.

Голова РО УРП П. Іванюк у притаманному йому стилі покепкував над тим, як швидко і майже одностайно проголосували депутати міськради за демонтаж пам'ятника Леніну, а треба ж було провести референдум і спитати в людей. Це був черговий, для багатьох незрозумілий, політичний пасаж пана

Павла, адже ще вчора на сесії міськради він був категорично проти всіляких референдумів і виступав за негайний демонтаж цього пам'ятника. Він також зупинився на персоні головного редактора газети «Світло Жовтня» Г. Бєлова, який, на його думку, своїми діями підтримав антиконституційний заколот у Москві.

На мітингу виступили Р. Трофімчук, П. Гаврилюк, В. Малярчук.

Було прийнято резолюцію, в якій зазначалося:

1. Розпустити Рожищенську районну Раду, яка не відповідає інтересам трудящих району і показала себе прислужницею КПРС.

2. Встановити національні українські прапори на всіх сільських радах району.

3. Встановити національний український прапор на будинку районної Ради.

4. Усунути з посади головного редактора газети «Світло Жовтня» як такого, що повністю себе скомпрометував своїми діями під час перевороту.

Слід зазначити, що на дев'ятій сесії районної Ради, що відбулася 22 листопада, було прийняте рішення, в якому всі вимоги цієї резолюції були відхилені, «як такі, що суперечать чинному законодавству».[157]

На вимогу РО НРУ в місті майже скрізь було знято символи, написи і лозунги комуністичного змісту. 16 вересня національний синьо-жовтий прапор було піднято над приміщенням Рожищенської районної Ради. 24 вересня рішенням міськвиконкому було створено комісію з вивчення і перейменування окремих вулиць райцентру. До її складу були включені рухівці В. Малиновський та Р. Трофімчук.[158]

У вересні РО НРУ звернулася до міської Ради з пропозицією перейменувати одну з вулиць на вулицю імені Грушевського: «29 вересня 1991 року український народ, світова наукова громадськість відзначатимуть 125-річчя від дня народження найвидатнішого українського історика, політичного діяча Михайла Грушевського…

Рожищенська районна організація НРУ вважає, що ім'я великого вченого, справжнього патріота України повинно бути увічнене на Волині, зокрема в Рожищі. Пропонуємо у дні відзначення ювілею М. С. Грушевського назвати його іменем одну з центральних вулиць міста.

Просимо членів міськвиконкому, громадськість міста підтримати нашу пропозицію, а газету "Світло Жовтня" опублікувати наш лист».[159]

На жаль, до зазначеного ювілею вулицю перейменувати не вдалося, однак це все таки сталося дещо пізніше. 24 грудня 1991 р. міська Рада прийняла рішення про перейменування вулиці з одіозною назвою Дзержинського,

157 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1305, арк. 97.

158 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 656, арк. 94.

159 Малиновський В. Бути вулиці Грушевського? / В. Малиновський // Світло Жовтня. – 1991. – 21 верес. – С. 1.

на якій розташовані районні органи влади, на вулицю Грушевського. Одночасно вулиця 17 вересня отримала назву Драгоманова.[160]

14 вересня відбулася звітно-виборна конференція Волинської крайової організації НРУ. Вона проходила у приміщенні Луцького міського Будинку культури. На відміну від попередньої конференції, це було велелюдне зібрання з широким представництвом делегатів, які представляли політичні партії та громадські організації, що були асоційованими членами НРУ. При цьому зазначимо, що воно, на жаль, стало останнім таким, адже наступні звітно-виборні конференції вже проходитимуть у вузькому колі членів Руху у невеликому приміщенні Руху по вулиці Шевченка. Від Рожищенської РО НРУ у ній взяли участь В. Малиновський та П. Гаврилюк.

У порядку денному значилися такі питання:

1. Звіт голови, заступників голови та відповідального секретаря ВКО НРУ.

2. Обговорення звітів та висунення кандидатур на голову крайової організації.

3. Про ініціативу політичного комітету при ВКО НРУ щодо проведення референдуму про довіру Волинській обласній та Луцькій міській Радам народних депутатів.

Окремо розглядалося питання про висунення від НРУ кандидатури В'ячеслава Чорновола на посаду Президента України.

Зі звітною доповіддю виступив голова ВКО НРУ О. Харченко. В ній була проаналізована діяльність Малої ради крайової організації Руху, куди входило її керівництво, фінансовий стан організації, проблеми з виданням газети «Народна справа». Він також визначив майбутнє Руху як громадсько-політичної організації з чітко визначеним членством, структурою, програмними положеннями, демократичними принципами діяльності, виконавчою та організаційною дисципліною. Такий підхід викликав критику у прихильників іншого бачення цієї організації – Руху як об'єднуючої сили національно-демократичних партій, члени яких можуть бути членами як цих партій, так і НРУ. Зокрема, Г. Кожевніков відстоював перетворення Руху у широку масову організацію типу балтійських «Саюдіса» чи Народного фронту. З гострих виступів під час обговорення доповіді О. Харченка стали очевидними серйозні розходження між цими двома політичними позиціями, що могли призвести до розколу організації. Однак більшість делегатів конференції підтримали лінію голови організації.

Із звітами виступили заступники голови організації Степан Гаврилюк, Геннадій Кожевніков (ще один заступник Олег Мазепа кілька місяців тому подав у відставку) та відповідальний секретар Олександр Юрченко.

Делегат Олексій Пінчук розповів про діяльність Народно-демократичної партії та висловив цілий ряд слушних зауважень про діяльність Руху. Про діяльність «Меморіалу» доповів Віталій Мельник, а Сергій Луговий – голова

160 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 654, арк. 98.

фракції «Ініціатива», що об'єднує депутатів демократичного блоку – про місце і роль депутатського корпусу Луцької міської Ради. До єдності всіх членів Руху, всіх українців закликав у своєму виступі ветеран національно-визвольних змагань Мелетій Семенюк. Виступаючі говорили про необхідність утворення об'єднання «Демократична Волинь», яке б консолідувало всі національно-демократичні сили області.

Пролунали на конференції й різні оцінки останніх подій у Луцьку. Так, О. Харченко різко засудив зруйнування пам'ятника Леніну. О. Гудима та Г. Кожевніков заперечили йому, пояснивши, що демонтаж був зроблений вчасно з метою запобігання масштабного конфлікту. Зокрема, останній у своєму виступі наголосив: «Щодо пам'ятника вождю, на совісті якого 50 мільйонів українців, то з ним поступили правильно. Коли його знімали, то я фактично брав відповідальність на себе. Міліція і міськрада відмовились від такої відповідальності. І кран нам дали замалий спеціально. Кранівником я ніколи не працював, і так, як спрацювала ця бригада кранівників, – так і вийшло».[161] З цих виступів стало зрозуміло, що підходи Харченка та радикалів Руху щодо форм і методів боротьби є протилежними. З кожною акцією Руху ці розбіжності зростали.

Заступник голови НРУ Олесь Лавринович, який взяв участь у конференції, наголосив на стратегічних і тактичних напрямах діяльності Руху в сучасних умовах, на необхідності єдності всіх демократичних сил на платформі НРУ з метою побудови сучасної демократичної держави.

На конференції також виступив народний депутат України Василь Червоній – голова Рівненської крайової організації НРУ. Він зупинився на необхідності кращої координації дій рухівських організацій історичної Волині, а також критично висловився щодо позиції перетворення Руху в партію.

Суперечливим виявився і процес висунення кандидатур на посаду голови Волинської КО НРУ. Делегатами конференції було висунено дві кандидатури – Олександра Харченка і Олега Максимовича – заступника голови Луцької міської Ради народних депутатів, які представляли дві течії, що виникли у Волинському Русі. У своєму виступі О. Максимович зупинився на гострих проблемах Руху з постановкою цілого ряду питань, які слід вирішувати організації. Однак, після завершення його виступу було оголошено, що Максимович не може претендувати на посаду голови організації, тому що він подав заяву на вступ до НРУ лише перед конференцією разом з депутатською групою «Ініціатива», тому вона офіційно ще не розглянута. Це стало причиною для виключення цієї кандидатури зі списку для таємного голосування.

Після бурхливої дискусії делегатів конференції було вирішено продовжити висунення кандидатур. Делегатами конференції було висунено три кандидатури: О. Харченко, В. Малиновський, Є. Шимонович. Однак двоє

161 Козак М. Економіка відстала від політики / М. Козак // Радянська Волинь. – 1991. – 14 верес. – С. 1.

останніх зняли свої кандидатури. Ось як згодом пояснював свій самовідвід В. Малиновський: «Висунення моєї кандидатури на голову Волинської крайової організації Руху стало для мене повною несподіванкою, адже ніхто на цю тему зі мною перед конференцією не розмовляв. Не маючи команди, не знаючи досконало стану справ в обласному Русі, йти на таку важливу посаду вважав величезними ризиком не лише для себе особисто, а й для організації. Тому я швидше морально не був готовим до такого важливого кроку в моїй політичній кар'єрі. З іншого боку, мої соратники по боротьбі лише на початку липня обрали мене головою Рожищенської РО НРУ, а там залишалося ще багато незавершених справ».

Після цього лідер Демократичного блоку у Волинській обласній Раді Є. Шимонович вніс пропозицію підтвердити повноваження нинішнього голови О. Харченка, оскільки він працює не повний звітний строк. Її підтримали більшість делегатів конференції. Голова ВКО НРУ також отримав повноваження запропонувати кандидатури своїх заступників на найближчій Координаційній раді крайової організації.

Щодо вимоги розпуску обласної, міської та інших місцевих Рад було вирішено зняти це питання з обговорення, оскільки вірогідною була перспектива проведення місцевих виборів разом з виборами Президента України 1 грудня 1991 року.

Конференція також підтримала кандидатуру В. Чорновола, висунутого Великою Радою НРУ на посаду Президента України.

Примиренню двох течій, що явно проглядалися у Волинському Русі, сприяв виступ у перерві хору «Посвіт», який виконав пісні «Не пора, не пора», «Спіть, хлопці, спіть», «Козацькому роду нема переводу», національний гімн «Ще не вмерла Україна».[162]

29 вересня з ініціативи Рожищенського Руху на площі біля міської Ради відбувся мітинг на тему «Солідарність з трудящими сирзаводу», на якому зібралися представники трудового колективу заводу і жителі Рожища. Люди зібралися, щоб захистити директора Рожищенського сирзаводу Миколу Камінського від звільнення, ініційованого керівниками району. Вся провина цього керівника полягала в тому, що він підтримував на заводі осередок Руху, дозволив підняти над заводом синьо-жовтий прапор. На його місце колишні комуністи вирішили прилаштувати голову колгоспу імені Мічуріна Василя Музичука. Трудовий колектив заводу виступив категорично проти такої ротації. Про це було чітко заявлено на зборах трудового колективу. Однак керівники райвиконкому та разом з ними заступник голови облвиконкому Іван Карпомиз безапеляційно заявили працівникам: «Ми вас питати не будемо, кого хочемо, того й призначимо директором». Вони ніби забули, що

162 Лис В. Конференція підтверджує повноваження / В. Лис // Радянська Волинь. – 1991. – 14 верес. – С. 3.

вже минули часи диктату компартійної номенклатури, і люди почуваються вільними у своїй незалежній державі. Хвиля обурення сколихнула завод.[163]

Зрозуміло, що РО НРУ, в структурі якої діяв потужний рухівський осередок на сирзаводі, не могла стояти осторонь цього питання. Було прийняте рішення організувати мітинг на підтримку трудівників сирзаводу. До Рожища прибули голова ВОО УРП Геннадій Кожевніков, заступник голови ВКО НРУ Олександр Юрченко, співголова ВОО УНДП Олексій Пінчук, Петро Вінцукевич, а також рухівський хор «Посвіт».

У своєму виступі голова трудового колективу, депутат районної Ради Олександр Ткачук зазначив, що колишні комуністи району дружно згуртовуються і атакують господарства і підприємства, ведуть шалений наступ на демократичні сили.

В. Малиновський у своєму виступі наголосив, що національно-демократичні сили повинні все зробити для того, щоб не допустити реваншу вчорашніх, які вже оговтуються після серпневого антидержавного заколоту.

За результатами виступів було прийнято резолюцію мітингу, в якій йшлося: «…реакційна кучка, що залишилася в нашому районі, і надалі не керується інтересами людей, а за наказом партійних функціонерів з ЦК КПРС і ЦК КПУ захищає свої вузькі кумівські і мафіозні інтереси, всіма силами намагається задушити демократичні процеси в районі.

Майстри підтасовок документів і фактів голова райради Літвінчук В. А., його перший заступник Клімішина Л. М. проявляють свавілля у вирішенні кадрових питань. На ключові пости продовжують призначати потрібних їм людей, а для компрометації неугодних названі керівники організовують брехливі доноси, як це мало місце на сирзаводі…

Ми вважаємо, що ті, хто залякував нас ринковою економікою, виступав за збереження совітської імперії, хто яро виступав проти незалежності України та її національної символіки, хто з піною на губах засуджував Народний Рух України і щодня обливав брудом популярних серед народу депутатів-демократів, не мають морального права залишатися при владі. Такі як Літвінчук і Клімішина повинні негайно піти у відставку.

Учасники мітингу солідарності трудящих і жителів райцентру Рожище вимагають:

1. Прямих виборів директора Рожищенського сирзаводу всіма трудящими заводу.

2. Розпуск райкомівсько-колгоспної номенклатурної районної Ради, яку очолюють партапаратники Літвінчук і Клімішина.

3. Відставку керівництва виконавчого комітету, так званого райкомівсько-кумівського блоку, який сформований деструктивними силами від КПРС-КПУ.

4. Вимагаємо прямих виборів перших керівників місцевих Рад.

163 Олексюк П. Чхати їм на колектив / П. Олексюк // Народна трибуна. – 1991. – 2 жовт. – С. 8.

5. Розпуск обласної Ради народних депутатів.

6. Затвердження Верховною Радою України національного синьо-жовтого прапора і герба Тризуба як державних символів незалежної України.

7. Відкликання народного депутата України Леміша, який показав себе вірним прислужником злочинної КПРС».

Хор «Посвіт» виконав пісні «За Україну, за її волю», «Червона калина», «Не пора, не пора», «Десь там, на півночі Волині», «Очерет мені був за колиску», «Молитва за Україну». На завершення мітингу виконано гімн «Ще не вмерла Україна».

10 жовтня 1991 р. у районному Будинку культури відбулися збори інтелігенції Рожищенського району. Вони були ініційовані делегатами Всеукраїнського форуму інтелігенції від Волині, що пройшов 14–15 вересня в Києві. На цей важливий захід були запрошені представники Рожищенського Руху.

Відкрив збори заступник голови районної Ради Олександр Клімович, який надав слово відомому волинському письменникові Йосипу Струцюку. Він зазначив, що такі зустрічі організовуються з метою «розбудити, образно кажучи, дух і стремління кращої половини нашого суспільства – інтелігенції, підняти її в глибинах на боротьбу за наше майбутнє, за майбутнє незалежної держави України». Виступаючий зупинився на необхідності дружно проголосувати на референдумі за незалежність України: «Якби 1 грудня ми бодай на сімдесят відсотків проголосували за суверенну Україну, я був би вельми радий».

Й. Струцюк також торкнувся історичних аспектів, зокрема трагічних сторінок боротьби за незалежність України, ролі УПА як єдиної сили, що повстала проти сталінського режиму. Це не сподобалося частині залу і до виступаючого посипалися невдоволені репліки. На жаль, у той період рожищенська інтелігенція, у більшості своїй, ще не позбулася комуністичних догматів, на яких виховувалася десятиліттями, тому важко сприймала правдиву інформацію про важкі сторінки української історії. Діалог поступово переходив у сварку, яку тактовно зупинив головуючий.

Далі виступив викладач зооветтехнікуму Роман Назаркевич, який закликав перестати сваритися між собою і взятися до роботи: «Ми повинні агітувати народ за проведення референдуму, на якому вирішиться доля України. Треба, щоб 99,9 процента населення проголосувало за свою незалежність, ми повинні агітувати народ і за вибори Президента України. Хто за кого, то вже честь кожного».

Заступник голови Волинського облвиконкому Анатолій Давидовський у своєму виступі наголосив, що на злі не можна збудувати нічого доброго. Навів і другу істину: в історії не варто все ділити лише на чорне і біле. Вона має багато кольорів. І про це слід завжди пам'ятати. А особливо тепер,

коли збираємось будувати свою державу і нам для цього вкрай необхідні єдність і злагода.[164]

Голова РО НРУ В. Малиновський у своєму виступі зазначив: «Коли говориш з людьми, то всі ніби за незалежність. Але на ділі всі чекають, що хтось має принести цю незалежність на тарілочці. Особливо це стосується нашої рожищенської інтелігенції, яка стояла і стоїть осторонь від справи національного відродження. Завжди у всіх народів саме інтелігенція стояла на чолі всіх національних рухів.

Шановна наша еліта, прокинься вже, час до роботи настав, ви вже живете в незалежній державі! Нехай раніше ви боялися за свої місця, коли все було під контролем КПСС, але тепер вже пора скинути з себе страх і показати, що ви є розум нашого народу…

Коли проаналізувати членів Рожищенського Руху, то в нас тільки два вчителі, один працівник культури, один інженер, ні одного лікаря, ні одного агронома. Місцева інтелігенція, на жаль, не йде у Рух, бо боїться за свої посади, боїться бути в опозиції. Ось чому районний осередок НРУ складається, в основному, з робітників. І взагалі виходить парадокс: у вищому керівництві Руху – люди освічені, цвіт української інтелігенції, а в низах бракує розумового потенціалу.

Товариство української мови "Просвіта", яке було створене в райкомівських кабінетах. Чи чули рожищани про нього хоч раз? Ні! Бо воно робило все, що казали партбоси. А наказано було нічого не робити для відродження України…

Я знаю, що нас багато хто підтримує, але якось збоку, образно кажучи, визираючи з вікна власної квартири. А незалежну Україну не збудуєш, дотримуючись принципу: "Моя хата скраю". Тож приходьте в Рух, не бійтеся, це найдемократичніша громадсько-політична організація.

Хочу звернутися до вчителів. Ще й зараз у наших школах на видних місцях красується вождь злочинної КПСС і нашим дітям читається брехлива комуністична історія, література та ін. Ви повинні вивести зі своїх шкіл усе, що пов'язане з цією людиноненависткою комуністичною ідеологією і виховувати зі своїх учнів справжніх патріотів України. Саме це покоління, що сьогодні за партами, буде будувати незалежність. Досить виховувати ленінців, інтернаціоналістів, совєтських людей».

На завершення виступили лікар Володимир Карбовський та П. Гаврилюк. Завершилися збори пропозицією щодо висунення в осередках делегатів від району на обласний форум інтелігенції.

164 Козачук Р. Очікувалась інтелігентна розмова / Р. Козачук // Наш край. – 1991. – 15 жовт. – С. 1.

2.3. Участь у президентських виборах і референдумі

Одним із визначальних етапів державотворення стали Всеукраїнський референдум на підтримку Акта проголошення незалежності України та вибори першого Президента України 1 грудня 1991 року.

У вересні розпочалася президентська кампанія. Актуальним стало питання участі Народного Руху у виборах першого Президента України. Після Других Зборів НРУ більшість рухівців, первинних осередків, районних організацій бачили на цій посаді В. Чорновола. Керівництво Руху не сприймало цієї кандидатури, хоча не рахуватися з позицією більшості воно не могло. В Ухвалі Центрального Проводу НРУ від 20 липня йшлося: «…Обговоривши можливих претендентів на посаду президента, Центральний провід пропонує для висунення від Народного Руху України кандидатуру члена Руху, народного депутата України, голову Львівської обласної Ради народних депутатів В'ячеслава Чорновола…»[165] При цьому Голова НРУ І. Драч та член Центрального Проводу Богдан Тернопільський висловилися проти цієї кандидатури, а Л. Скорик заявила, що вважає за недоцільне вибирати Президента України в нинішніх суспільно-політичних умовах, а тому не підтримала жодної кандидатури.[166]

Велика Рада Руху 1 вересня підтримала Ухвалу Центрального Проводу і офіційно висунула В. Чорновола кандидатом на посаду Президента України. Із присутніх на сесії 91 члена, за це рішення проголосувало 57 осіб, однак 30 були проти.[167] Цей результат показав, що в керівництві НРУ не було єдності щодо цієї кандидатури. І вже дуже скоро це дасться взаки: Політична Рада НРУ, очолювана М. Горинем, всупереч рішенню Великої Ради НРУ підтримала кандидата від УРП Л. Лук'яненка. Цього ж кандидата підтримали Голова НРУ І. Драч та його заступник М. Поровський.

Сам В. Чорновіл так пов'язував виборчу кампанію з позицією керівництва Руху: «Розкол Руху з ДемПУ та УРП назрівав. Виявився він і під час президентських виборів. ДемПУ та УРП не тільки виставили своїх кандидатів на посаду Президента, але й розгорнули боротьбу проти кандидата Руху. Частина членів Центрального Проводу Руху активно використовувала пресу, радіо, телебачення для боротьби проти рухівського кандидата, посилаючись на те, що рішення Великої Ради Руху для них має рекомендаційне значення, а рішення партій, членами яких вони є, – обов'язкове для виконання».[168]

---

165 Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 198.

166 Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія / Г. І. Гончарук. – Одеса : Астропринт, 1997. – С. 120.

167 Там само – С. 121.

168 Там само – С. 125.

Першим і єдиним з кандидатів у Президенти до Рожища 18 вересня прибув Л. Лук'яненко. Зустріч з виборцями, організована РО УРП, планувалася на площі біля міської Ради, однак розпочався сильний дощ, що завадив зустрічі на вулиці. Після переговорів із завідувачем відділу культури домовилися провести її у районному Будинку культури. Захід відкрив голова обласної організації УРП Г. Кожевніков. Л. Лук'яненко розповів присутнім про свою передвиборчу програму та відповів на численні запитання присутніх.

Рожищенським Рухом була проведена велика агітаційна та організаційна робота. При РО НРУ було утворено комітет з підтримки кандидата у Президенти України В. Чорновола. Саме комітет організовував збір підписів на підтримку рухівського кандидата. Процедура збору підписів на підтримку кандидата В. Чорновола стала ефективною формою агітації як за цього кандидата, так і за Рух загалом. У ході її проведення члени комітету роз'яснювали людям програмні засади кандидата від Руху, його біографію тощо. У результаті багато виборців району вперше почули правду про Чорновола, що останніми роками спотворювалася радянською пропагандою.

Після реєстрації кандидатом у Президенти України В. Чорновола, 26 червня у районній газеті «Світло Жовтня» була опублікована стаття «Наш кандидат» В. Малиновського. Вона відразу була розтиражована Волинь-Рух-Інформом і стала поширюватися по всіх містах та районах області у ході агітаційної кампанії. Ось один із фрагментів цієї статті: «Від імені Народного Руху України хочу попросити всіх жителів району віддати свої голоси за відомого українського публіциста і політичного діяча, багатолітнього політв'язня, невтомного антикомуніста В'ячеслава Чорновола!..

Пам'ятаймо слова В'ячеслава Максимовича, коли прийдемо до виборчих урн: "Я дав згоду балотуватися, бо знаю, якою повинна бути Україна, знаю, чого я хочу, і орієнтуюсь тільки на потреби народу, маю досвід практичної роботи. До того ж я не член жодної з існуючих сьогодні партій"».[169]

Оскільки міськвиконкомом було відмовлено у встановленні рухівського стенду в центрі міста, районна організація НРУ знову звернулася з вимогою дати дозвіл на встановлення агітаційного стенду навпроти районного штабу НРУ по вул. Незалежності. Через його відсутність усі агітаційні матеріали розміщувалися на стіні магазину «Посуд» – найбільш придатному для таких цілей місці. Це не додавало краси центральній частині міста, а тому виконком міськради своїм рішенням від 25 жовтня 1991 р. № 103, нарешті, дав дозвіл на встановлення рухівського стенду. У рішенні зазначалося: «Дозволити районній організації НРУ встановити агітаційний стенд по вул. Незалежності навпроти приміщення НРУ при умові наведення порядку на стіні магазину "Посуд"». Цим же рішенням було дано дозвіл РО НРУ проводити з 27 жовтня по 15 грудня 1991 року передвиборні мітинги на площі біля міської Ради.[170]

169 Малиновський В. Наш кандидат / В. Малиновський // Світло Жовтня. – 1991. – 26 верес. – С. 3.

170 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 656, арк. 120.

У процесі проведення виборчої кампанії по виборах Президента України та Всеукраїнського референдуму це було вкрай важливо, адже давало Рухові додаткові можливості для проведення агітації.

В агітаційній роботі рухівцям допомогла постанова Тимчасової комісії Рожищенської районної Ради з питань Всеукраїнського референдуму від 25.11.1991 р., членом якої був В. Малиновський. У ній, зокрема, йшлося: «6. Рекомендувати місцевим організаціям Народного Руху України, громадським організаціям, політичним партіям, районній організації товариства "Знання" організувати цикл лекцій, доповідей і бесід серед населення району з питань референдуму». Ця постанова відкрила для членів та прихильників Руху двері будинків культури, клубів у сільській місцевості, в яких виступала агітаційна бригада, організована спільно з Волинською крайовою організацією НРУ. Паралельно з пропагандою мети Всеукраїнського референдуму, рухівці проводили агітацію за кандидата В. Чорновола. У цій роботі активну участь узяв рухівець Сергій Новосад, який мав автомобіль «Волга» ГАЗ-21. Саме на ньому рухівці об'їздили більшість сіл району, де провели десятки зустрічей з людьми.

Напередодні дня голосування, 28 листопада в Рожищі РО НРУ провела мітинг, на якому виступаючі закликали своїх земляків на референдумі підтвердити самостійність і суверенність України, а також віддати свої голоси за рухівського кандидата в Президенти В. Чорновола.

Рожищенський Рух ґрунтовно підготувався до цих перших у своїй історії референдуму та виборів, що мали визначити подальшу долю України. РО НРУ організувала всіх демократично налаштованих громадян в районі для контролю над процедурою голосування. Представниками Руху в якості членів або спостерігачів було перекрито більшість виборчих дільниць району. Через недостатню кількість людей та відсутність сільських осередків, не вдалося охопити увагою Руху лише декілька невеликих виборчих дільниць.

На жаль, знову не обійшлося без «сюрпризів» від опонентів НРУ. Незважаючи на офіційно поданих Волинською крайовою організацією НРУ представників до складу дільничих виборчих комісій району, затверджених 5 жовтня 1991 р., та спостерігачів, затверджених конференцією РО НРУ 23 листопада 1991 р., заступник голови районної Ради, голова Тимчасової комісії районної Ради з питань Всеукраїнського референдуму Л. Клімішина, яка ще півроку тому вела безкомпромісну боротьбу за оновлений Союз на референдумі 17 березня, на свій розсуд перемістила окремих представників від Руху на інші дільниці. Так, С. Новосад, який був поданий у члени виборчої комісії с. Ворончин, був нею самовільно переміщений до с. Топільно без відома і згоди районної організації НРУ.[171] Голову РО НРУ В. Малиновського також самовільно було приписано до Рожищенської виборчої дільни-

171 Повідомлення про затвердження складу дільничих виборчих комісій по виборах Президента України // Наш край. – 1991. – 24 жовт. – С. 4.

ці № 978[172], хоча він збирався бути спостерігачем на Топільненській виборчій дільниці. Справа в тому, що РО НРУ розставляла своїх представників на виборчих дільницях таким чином, щоб люди, які мали власний транспорт, їхали у віддалене село, при цьому по дорозі розвозили своїх колег. Саме тому С. Новосад, який, як уже зазначалося вище, мав власне авто, був делегований у село Ворончин. Таким чином, переміщаючи на свій розсуд подані Рухом кандидатури, Л. Клімішина намагалася завадити рухівцям перекрити сільські виборчі дільниці. Після опублікування в газеті складу виборчих комісій, РО НРУ відразу подала у райвиконком протест і вимогу, щоб рухівці були затверджені у відповідності з поданими документами.

Ще одна проблема виникла з використанням під час виборів національної символіки. На восьмій сесії Волинської обласної Ради 15 листопада у своїй доповіді голова обласної Ради В. Блаженчук під час розгляду питання «Про хід підготовки в області до проведення всеукраїнського референдуму і виборів Президента України» зазначив: «Незалежність сприймається передусім як неминуча еволюція, що диктується розпадом центральної влади. Посудіть самі: Радянського Союзу більше не існує. Російської республіки, по суті, також, але вона претендує на те, щоб підмінити собою СРСР. Так що ми не маємо іншого виходу, як створити Українську незалежну державу на території колишнього УРСР. З цією позицією погоджуються всі претенденти в Президенти України – від колишніх комуністів, як Леонід Кравчук, до колишніх політичних в'язнів, як Вячеслав Чорновіл…

1 грудня для громадян України свято. Це повинні відчувати жителі всіх населених пунктів області. На кожному приміщенні для голосування необхідно вивісити державні і національні прапори».[173]

За результатами розгляду цього питання було прийняте рішення, у п. 7 якого зазначалося: «Вважати необхідним у день референдуму і виборів на будинках державних установ та приміщеннях для голосування встановити поряд з державним прапором України національний синьо-жовтий прапор».[174]

На жаль, не всі в Рожищенському районі прислухалися до рішення вищого представницького органу краю. Ілюстрацією цього стала історія, безпосереднім учасником якої став автор книги. Будучи членом Тимчасової районної комісії з питань Всеукраїнського референдуму, а також спостерігачем від Народного Руху у с. Топільне, він з величезними труднощами, за допомогою обурених мешканців цього села змусив членів виборчої комісії вивісити на приміщенні сільського Будинку культури, де проходило голосування, національний прапор, який привіз із собою. Проти вивішення національного прапора виступили члени дільничої виборчої комісії: директор місцевої школи (колишній парторг) Микола Лукаш, завідуюча дитсадком С. Пилип-

172 Повідомлення про затвердження складу дільничих виборчих комісій по виборах Президента України // Наш край. – 1991. – 19 жовт. – С. 2.

173 Держархів Волинської обл., ф. Р-6, оп. 22, спр. 59, арк. 13, 19.

174 Там само, арк. 39.

чук, землевпорядник сільради (колишній райкомівець) Іван Левчук, які твердили, що не допустять вивішення синьо-жовтого прапора, адже відповідне рішення не прийняла районна та Топільненська сільська ради. Вони також не реагували на зауваження представника райвиконкому на виборчій дільниці – начальника відділення держпожнагляду райвідділу внутрішніх справ Федора Каленюка, який намагався пояснити їм, що є відповідне рішення Волинської обласної Ради, а на кожну виборчу дільницю райвиконком виділив необхідну кількість синьої і жовтої матерії для оформлення в національних кольорах. Однак, на дільниці було використано лише червону матерію.

Місцевим стражем порядку – дільничним міліціонером Богданом Ткачуком були складені протоколи «за дрібне хуліганство» із накладанням штрафів на місцевих жителів М. Степанюка – в'язня сталінських таборів (30 крб), М. Присяжнюка (50 крб), В. Солодька (50 крб), які від імені жителів села вимагали підняти над виборчою дільницею національний синьо-жовтий стяг.[175] Крім того, В. Малиновський та Рожищенський Рух були звинувачені у спробі «зірвати проведення референдуму і виборів Президента»[176], а також у розпалюванні міжнаціональних конфліктів на теренах бувшого СРСР: «Ви і подібні вам уже розв'язали військові конфлікти в Грузії, Закавказзі, Молдові».[177]

На всі ці абсурдні звинувачення В. Малиновський дав відповідь у районній газеті «Наш край». Ось декілька тез: «Звинувачувати Рух у зриві виборів – це хитрий комуністичний брехливий трюк, яким ви користувались усі роки, розрахований на простачків. Адже всі знають, що за тиждень до референдуму саме наша районна організація НРУ провела мітинг у Рожищі, де я і всі виступаючі закликали прийти всім організовано на вибори і проголосувати за вільну Україну…

Ви ще згадали про Грузію, Закавказзя, Молдову. Цей список хочу доповнити Вільнюсом, Ригою, Новочеркаськом, Душанбе, Фрунзе, Алма-Атою. Та майже в кожній республіці колишнього СССР Ваші колеги по компартії спровокували криваві конфлікти. І саме ви несете моральну відповідальність за ці злочини КПСС. Згадайте, як десантники лопатками рубали беззахисних жінок у Тбілісі, як давили танками людей у Вільнюсі, Ризі, Новочеркаську… Ось хто розпалював міжнаціональні конфлікти і діяв за принципом розділяй і владарюй. А ви всі були членами цієї організації, перед якою злочини фашизму були дитячою забавою».[178]

Згодом ця історія мала продовження. Жителі с. Топільного звернулися до завідуючого районним відділом освіти В. Войтовича: «З того часу, як директором школи став Лукаш Микола Іванович, який перейшов на цю посаду

175 Малиновський В. Про прапори і дещо інше / В. Малиновський // Наш край. – 1991. – 21 груд. – С. 1–2.

176 Ткачук Б. А у мене своя правда / Б. Ткачук // Наш край. – 1992. – 14 січ. – С. 2.

177 Про «дещо інше» і прапори // Наш край. – 1992. – 18 січ. – С. 2.

178 Малиновський В. Передаємо до суду / В. Малиновський // Наш край. – 1992. – 28 січ. – С. 2.

з посади секретаря партійної організації колгоспу, він зарекомендував себе з дуже негативного боку у навчанні, вихованні наших дітей…

Коли всі навчальні заклади України святкували релігійні свята, директор нашої школи знехтував вказівками державних органів, примушував у ці дні працювати наших дітей.

Лукаш М. І. веде активну боротьбу з національними святинями українського народу. Забороняє носити учням значки з зображенням національного синьо-жовтого прапора, зриває з дітей хрестики. Веде агітацію проти всього національного, українського… Забороняє виконувати в школі українські обрядові пісні…

Вимагаємо негайного звільнення "товариша" Лукаша М. І. з посади директора школи і ні в якому разі не надавати йому місце роботи в нашій школі, як такому, що під час своєї партійної діяльності втратив педагогічну кваліфікацію і є ворогом національного відродження.

В разі невиконання нашої вимоги ми змушені будемо вдатися до крайнього заходу. В школу, яку і надалі буде очолювати Лукаш М. І., ми перестанемо посилати наших дітей».[179]

В. Малиновський також підтримав думку цих людей, наголосивши: «Я ще раз хочу підкреслити, що людина, яка веде боротьбу з національними святинями, не може займати керівну посаду. А тим більше у школі. Адже саме тут повинні виховувати свідомих патріотів України, прищеплювати їм любов до рідного краю, рідної мови і вчити шанувати і берегти національні традиції».[180]

Волиняни показали високу активність, – у Всеукраїнському референдумі взяло участь 93,2 % жителів області, з яких 96,32 % сказали «так» Акту проголошення незалежності України. Лише 2,29 % волинян висловилися проти незалежності України.[181]

За пост Президента України боролися сім кандидатів: Леонід Кравчук, Вячеслав Чорновіл, Левко Лук'яненко, Ігор Юхновський, Володимир Гриньов, Леопольд Табурянський та Олександр Ткаченко (останній зняв свою кандидатуру на завершальному етапі виборчої кампанії на користь Л. Кравчука). Ще у першому турі перемогу здобув Л. Кравчук, який набрав більше половини голосів виборців – 61,59 %, кандидат від НРУ В. Чорновіл зайняв друге місце, набравши 23,27 % голосів, третім був кандидат від УРП Л. Лук'яненко – 4,49 %.[182]

Цей результат показав, по-перше, роз'єднаність демократичних сил, котрі висунули кількох кандидатів (В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, І. Юхновський). Особливо негативну роль відіграла запекла боротьба кандидатів між собою, а, відповідно, їх прихильників від НРУ та УРП. По-друге, те, що український

179 Наша вимога: відкритий лист завідуючому райвно В. І. Войтовичу // Наш край. – 1992. – 14 січ. – С. 2.

180 Малиновський В. Передаємо до суду / В. Малиновський // Наш край. – 1992. – 28 січ. – С. 2.

181 Повідомлення Центральної виборчої комісії // Радянська Волинь. – 1991. – 6 груд. – С. 1.

182 Там само.

народ, на відміну від поляків (Лех Валенса), чехів (Вацлав Гавел), литовців (Вітаутас Ландсбергіс), грузинів (Звіад Гамсахурдія), був не готовим до радикального зміну курсу розвитку держави у напрямі європейської інтеграції, а тому продовжив правління вчорашніх комуністів, які активно агітували саме за Кравчука. Такий вибір, на жаль, у подальшому відіграв негативну роль у розвитку України.

Виборці області також підтримали на виборах Л. Кравчука (51,7 %), за В. Чорновола проголосувало 31,4 % волинян. Лише у м. Нововолинську переміг кандидат від НРУ, який набрав 50,3 % голосів.[183]

Щодо Рожищенського району, то майже на всіх дільницях переміг Л. Кравчук, який загалом набрав 61,3 % голосів. Рухівський кандидат В. Чорновіл набрав 22,6 %.[184] Єдиною в районі дільницею, де не переміг представник від влади, стала Башівська № 996. Тут найбільше голосів набрав Л. Лук'яненко (101 голос), другим був В. Чорновіл (49) і лише третім Л. Кравчук (43). У Рожищенській № 980 (СШ № 3) Л. Кравчук та В. Чорновіл набрали однакову кількість голосів – 692. На окремих дільницях перевага Кравчука була вражаючою, наприклад, у Береську за Л. Кравчука було віддано 404 голоси, тоді як за Чорновола лише 30, у Доросинях відповідно 626 і 89, Щурині – 379 і 21.

Такі показники можна пояснити активною «роз'яснювальною» роботою, яку проводила місцева номенклатура за кандидатуру Л. Кравчука, та проти, найперше, В. Чорновола. Останнім залякували сільських жителів, зокрема тим, що рухівський кандидат розпустить колгоспи, а землю виставить на продаж. Ось, наприклад, думка одного із сільських жителів району Л. Ващука, що в цілому, на нашу думку, відображає тогочасний загальний настрій селян: «… В. Чорновіл дуже хоче позбавитись колгоспів. Він пропонує фермерство, як нектар на хвору душу, або приватну власність. Бо ж у колгоспі ми бачимося як раби. А в фермера будемо бачитись як наймити?

Нас не лякають колгоспи, де голови – дбайливі господарі. Там є людям, є і державі. А тих, що дбають тільки за себе, треба гнати. Нас лякає примусова "роздача землі". Кому ж її брати, коли в колгоспі одні пенсіонери, а молодих на пальцях перелічиш, та й ті не хочуть більше, як півгектара? Колгоспи зараз розпустити – голод зробити і для міста і для держави.

Отак ми розуміємо цю справу. Щоб був достаток, треба трудитись, до цього нам треба звикати. Наш девіз: більше хліба – менше політики. Отже, панове В. Чорновіл, Л. Лук'яненко та інші ваші однодумці, ваші ідеї і плани нам далекі, туманні і чужі. Як і чуже нам слово "пан". Нам з вами не по дорозі.

В Л. Кравчука нам все простіше, ясніше і доступніше. Він не нав'язує нам десь запозиченого нового…»[185]

183 Результати голосування на виборах Президента України // Радянська Волинь. – 1991. – 6 груд. – С. 2.

184 Повідомлення про результати голосування по виборах Президента України по Рожищенському району // Наш край. – 1991. – 5 груд. – С. 1.

185 Бєлов Г. Пристрасті вщухли / Г. Бєлов // Наш край. – 1991. – 17 груд. – С. 1.

Свою лепту в результати виборів внесла й місцева церква. Зокрема, священики поширювали думку про те, що якщо переможе Чорновіл, то всі церкви будуть насильно переведені в автокефалію, в них буде запроваджена українська мова богослужінь, тобто вони стануть неканонічними, а місцевих священиків замінять уніати-галичани.

Здолати цю тотальну дезінформацію наявними в Рожищенського Руху можливостями та ресурсами фактично було неможливо. По-перше, вона виходила від «авторитетних» для сільських жителів осіб: голови колгоспу, голови сільради, священика, директора школи тощо. По-друге, за фактичної відсутності осередків Руху у більшості сіл району, альтернативи цій агітації не існувало. Одноразові приїзди рухівських агітаторів були неспроможними подолати щоденний вал агітації проти кандидата від НРУ та за Кравчука.

Ось як висловився щодо результатів виборів сам В. Чорновіл: «… У нас навколо єдиної кандидатури, яка завдяки політичній гнучкості могла їх врятувати, об'єдналися партократи. А демократи, у дусі добрих традицій батьків-отаманів, виставили стільки кандидатур, на скільки спромоглися назбирати підписів, і почали змагання між собою. Першим "порушником конвенції" стала УРП, що, не перебираючи засобами, атакувала рухівського кандидата. Але найбільше здивували тодішні керівники Руху (М. Горинь, М. Поровський), агітуючи проти кандидата, висунутого Центральним Проводом і Великою Радою Руху… Хто полічить, скільки знеохочених гризнею у стані демократів виборців махнули на них рукою і проголосували за "стабільного" Кравчука, забезпечивши йому повну свободу маневру. Президент, не маючи зобов'язань ні перед якою політичною силою, крім номенклатури, здобув право на непередбачувані дії (згадаймо, як створювалося СНД), може впевнено вводити режим особистої влади, опираючись на перевірені кадри з гнізда Щербицького, а з націонал-демократичними лідерами гратися, як кішка з мишею: кому – обіцянку, а кому – і синекуру.

Чи були шанси у демократів перемогти на виборах 1 грудня, якби вони об'єдналися і провели рішучу кампанію? Були, хоч і не дуже великі: надто сильними ще залишалися позиції старої номенклатури, а демократичних сил забракло навіть для забезпечення спостерігачами значної кількості виборчих дільниць, що привело до численних зловживань і підтасовок…»[186]

І хоча рухівський кандидат В. Чорновіл не переміг, ставши другим після Л. Кравчука, праця Рожищенської РО НРУ не була марною. На цих, перших виборах, в яких організація взяла повноцінну участь, були здобуті необхідні навички виборчих технологій, які вже незабаром стануть у пригоді. У ході агітаційної роботи до Руху доєдналася значна частина прихильників та співчуваючих, розширилася рухівська електоральна база.

186 Чорновіл В. Перемога комуністичного путчу в Україні / В. Чорновіл // Народна справа. – 1992. – 15 верес. – С. 4.

2.4. Наступальні акції Руху

Напередодні Дня Соборності, у січні 1992 р. з ініціативи РО НРУ Рожищенська міська Рада народних депутатів перейменувала дві центральні вулиці райцентру: вулиця Дзержинського, на якій знаходилися органи влади району, була перейменована на вулицю Грушевського, а вулиця 17 вересня – на вулицю Драгоманова.[187] Так поступово Рожище звільнялося від комуністичних назв вулиць.

22 січня в районному Будинку культури відбувся урочистий вечір, присвячений Дню Злуки УНР і ЗУНР в єдину державу. Відкрив його голова міської Ради Б. Ксенжук. Далі з доповіддю виступив член Координаційної ради РО НРУ Р. Трофімчук, який зробив екскурс у минуле, окреслив події 1919 року. У своєму виступі голова РО НРУ В. Малиновський звернувся до минулого та зосередив увагу на проблемах сьогодення. Зокрема, він наголосив, що переважна більшість наболілих питань у районі не вирішуються через консерватизм, інертність багатьох депутатів Рожищенської районної Ради. І якщо місцева влада не змінить методи і стиль своєї роботи, то ситуація суттєво погіршуватиметься.

Потім учасники художньої самодіяльності районного Будинку культури дали концерт. Висвітлюючи цей захід, газета «Наш край» повідомила, що це свято в Рожищі було відзначено вперше.[188] Насправді ж уперше воно було організоване Рожищенським Рухом у минулому році, про що йшлося у цій книзі вище.

Напередодні святкування, в районній газеті «Наш край» була опублікована стаття В. Малиновського «Засяєш у народів вольних колі..!», присвячена цій даті. У ній, зокрема, йшлося: «…1992 рік – ювілейний, в жовтні виповнюється 50 років від дня утворення на волинських землях УПА. Вітаємо всіх борців Української Повстанської Армії з здійсненням їхньої мрії юності – побудовою соборної вільної України! Звертаємось до місцевої влади, щоб у цей ювілейний рік виконала свій борг перед загиблими від рук НКВД-КГБ, кості яких у закопаних криницях, ямах, підвалах, розкидані по всій рожищенській землі. Пропонуємо райвиконкому, прокуратурі, СНБУ розпочати розкопки усіх загиблих і поховати їх у братській могилі і встановити пам'ятник чи пам'ятний знак. Рух буде всіляко сприяти цій важливій справі. Настав час примирення всіх верств, груп, політичних угруповань в Україні. Адже тільки сумлінна праця всього люду нашої держави виведе її з тієї прірви, в яку ми зайшли під керівництвом комуністичної партії. І тільки об'єднавши всі наші знання, сумління, працю, ми зможемо вивести Україну в лоно великих європейських держав…

187 Повідомлення // Наш край. – 1992. – 18 січ. – С. 2.

188 Власюк М. Вперше / М. Власюк // Наш край. – 1992. – 26 січ. – С. 1.

У цьому зв'язку хочеться сказати про саму систему Радянської влади, яка повністю показала свою недієспроможність. 50 депутатів районної Ради, які в основному є головами колгоспів і сільрад, показали свою повну неспроможність вирішувати актуальні проблеми і не відповідають сьогоднішній розстановці політичних сил і були вибрані при однопартійній системі…»[189]

Зважаючи на консервативність місцевих рад, обраних ще в умовах СРСР, з ініціативи національно-демократичних партій в області прокотилася хвиля протестних акцій проти очільників районних рад. Під тиском громадськості, пікетування приміщення районної Ради, організованого районною організацією УРП, сесія Горохівської райради увільнила з посади голови Ради Аркадія Верещака та його заступників В. Єфремова та С. Ярмощук. Така ж ситуація мала місце і в Ратному, де на вимогу Координаційної ради міськрайонної організації Народного Руху голову районної Ради Миколу Кучеренка було відправлено у відставку. У Любомлі голову районної Ради Адама Цаль-Цалка захистили депутати, які не дослухалися до вимог громадськості та не проголосували за його відставку. Третя конференція Ківерцівської районної організації НРУ визнала склад райради як такий, що не відповідає зайнятим посадам, а тому вимагала добровільної відставки районної Ради на чолі з Володимиром Жгутовим.[190] У Любешові також відбулися акції протесту з вимогою відставки голови райради Віктора Павлюка та його заступників.

15 лютого на площі Незалежності м. Рожище розпочався дводенний мітинг, організований РО УРП, що пройшов у формі зустрічі з народними депутатами. Він проходив на фоні гасел, що були прикріплені на постаменті, де раніш стояв пам'ятник Леніну, і в яких вимагалася відставка виконкому Рожищенської районної Ради та її голови В. Літвінчука. З понеділка 17 лютого розпочалося пікетування приміщення районної Ради.

Основною причиною незадоволення людей стала неефективна робота Рожищенської районної Ради та її голови, гальмування земельної реформи, зловживання в торгівлі. РО НРУ, що приєдналася до цієї акції, сформулювала такі вимоги: «1. Надати всім бажаючим селянам згідно із законом, як це зроблено в інших областях України минулою весною, городи площею до 2 гектарів, з тим, щоб вижити у важкий час. Землю виділити там, де вигідно селянам, з одночасною допомогою в її обробітку…

2. В селах і в Рожищі інформувати населення про кількість отриманих товарів та їх реалізацію.

3. Ціни на товари не повинні бути більшими, ніж в інших районах… Терміново припинити грабунок населення району і вернути ціни до обласних.

4. Звільнити голову райспоживспілки і директора універмагу, як таких, що не справляються з роботою.

189 Малиновський В. «Засяєш у народів вольних колі..!» / В. Малиновський // Наш край. – 1992. – 21 січ. – С. 2–3.

190 Районній Раді – відставку // Народна трибуна. – 1992. – 8 лип. – С. 3.

5. Жителям Рожища надати городи площею до 0,15 гектара, бажано в приміських господарствах, виділивши в них для цих цілей згідно із законом 50–100 гектарів…

6. Виділити в кожному господарстві до 10 % землі з фонду колгоспу чи радгоспу, не включаючи сюди землі, виділені до прийняття закону в 1992 році населенню і надати її бажаючим фермерам…

8. Зняти всі пам'ятники комуністичним та іноземним ідолам, перейменувати всі комуністичні назви, познімати всі іноземні вивіски і реклами…

9. Перепоховати членів УПА з колодязя, встановити пам'ятні знаки в селах і місті на честь 50-річчя УПА та громадянам, які загинули від комуністичних репресій.

10. Підготувати школи району до навчання з вересня 1992 року по програмі національної школи…

11. Перевести в усіх колективах ведення документації з іноземної мови на українську згідно з законом про мови…

12. Не скорочувати на підприємствах робітників та службовців, поки в магазинах не буде достатньо товарів по доступних цінах, а при незабезпеченні роботою працюючих в цих умовах звільняти керівників, як таких, що не в змозі працювати на своїх посадах в нових умовах.

13. Відновити обсяги виробництва сільськогосподарської продукції до кінця 1992 року.

14. Дані вимоги виконати в 2–3 тижневий строк. Результати опублікувати в райгазеті».[191]

На вимогу людей В. Літвінчук оголосив про проведення 18 лютого десятої позачергової сесії районної Ради. На порядок денний виносилося питання про соціально-політичну обстановку в районі. З цією метою пропонувалося представникам УРП та НРУ висловити свої вимоги та прийняти компромісне рішення.

Уперше сесія Рожищенської районної Ради проходила в оточенні пікетувальників, які скандували в бік депутатів слова обурення та гніву. Відкрив сесію голова райради В. Літвінчук, який виступив з доповіддю про соціально-економічне становище в районі. У ній, зокрема, наводилися такі тривожні факти: «За 1991 рік у районі вироблено промислової продукції лише 79 % до рівня 1990 року. Обсяги виробництва в минулому році скоротилися на заводі "Рожищесільмаш", сироробному та консервному заводах… Не кращі результати маємо вже в цьому році. Обсяг виробництва промислової продукції за січень місяць складає по району лише 50 % до відповідного рівня минулого року. А по заводу "Рожищесільмаш" всього 38 %… Окремі підприємства на грані закриття. Можливе безробіття. Препогані справи у капітальному будівництві, обсяги якого теж скорочуються, а будови "заморожуються". Закон про пріоритетний розвиток села не діє, сільське господарство занедбане.

191 Чого хотіли пікетувальники // Наш край. – 1992. – 17 берез. – С. 2.

За минулий рік виробництво молока у порівнянні з попереднім зменшилося на 5064 тонни. І нині продуктивність молочного стада зменшується. Подібне з виробництвом м'яса. Господарства не готові до проведення весняних польових робіт».[192]

Цей виступ подекуди переривався вигуками людей «У відставку!», які зібрались у коридорі. Слід зазначити, що голова Ради критично оцінив діяльність виконкому та свою особисто. Але це, на його думку, не було вагомою підставою для відставки.

Член Координаційної ради НРУ С. Троцюк передав у президію сесії вимоги працівників району щодо розпуску районної Ради та звільнення з посади її голови, які зачитала заступник голови Ради Л. Клімішина.

В обговоренні доповіді виступили П. Іванюк та В. Малиновський, які наполягали на негайній відставці голови Ради. Зокрема голова РО УРП зазначив: «… Нову Україну повинні будувати нові люди. А тому ми вимагаємо відставки голови райвиконкому і всього складу виконкому… Ті, що заважали незалежності, скомпрометували себе, не мають права будувати незалежну Україну. Ми з Рухом вимагаємо, щоб сьогодні весь виконком пішов у відставку. І сьогодні повинен бути обраний новий виконком. Хто активно боровся проти незалежності, не має права керувати. Я знаю, що ці депутати не знімуть тов. Літвінчука В. А. з посади. Я хотів би бачити у цьому кріслі тов. Мамренка В. Ф. або Максімова А. Д. Хоча ми з Рухом діємо спільно, однак, ми, Республіканська партія, вимагаємо, щоб тов. Літвінчук В. добровільно і самостійно пішов у відставку. Рух же хоче, щоб дане питання вирішувалось у конституційному порядку…»

Голова РО НРУ В. Малиновський у своєму виступі сказав: «В районі є ганебні факти. Торгівля творить неподобства. Два рази районна Рада залишала Войтюка на посаді. Отже, вона його прикриває… Багато керівників купляли будинки за 3–4 тис. крб, про це є інформація в газеті "Наш край". А в даний час чобітки жіночі на ринку коштують 3 тис. крб. Біля Топільного триповерхові будинки будують, а прості люди не мають де цегли придбати. Незважаючи на заборону продажу службовим особам автомобілів, Ксенжук Б. І. купує УАЗ.

Був Мамренко, викинули, бо не так думав, як вони. Перед референдумом районною Радою не було прийняте рішення про національну символіку. Таким чином я підтримую відставку райвиконкому».[193]

Начальник районного відділу міліції Іван Степко повідомив про те, що по фактах порушень правил торгівлі проти шести посадових осіб порушено кримінальні справи.

Депутат райради О. Ткачук, який підтримав необхідність відставки виконкому, у своєму виступі заявив: «Наш голова сьогодні зробив звіт про

192 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1333, арк. 6–14.

193 Там само, арк. 17–18.

роботу виконкому і скільки там зауважень. А на що ви дивитесь, товариші? Згадайте, скільки рішень прийнято, а про виконання їх ніхто не доповідав. Стара номенклатура, яка звикла ні за що не відповідати. По якому праву ми сьогодні скорочуємо робітників сирзаводу. Згадайте, скільки ми говорили про те, що вирізана худоба, на скільки зменшено надої молока. А щодо торгівлі було покровительство районної Ради. Я підтримую відставку виконкому.

Скажіть, Людмила Михайлівна, як Ви можете тут працювати, коли на зустрічі в школі № 3 на запитання "як Ви відноситесь до жовто-блакитного прапора?" Ви сказали, що його ненавидите. Я думаю, що Володимир Арсентійович, Ви повинні встати і сказати: "Вибачте, люди добрі" і подати у відставку. Багато у Вас порушень. Хоч би як обирався новий директор сирзаводу. Думки людей не запитали, кого самі вирішили, того й призначили».[194]

Відставку виконкому у своїх виступах також підтримали депутати Леонтій Ткачук і Анатолій Шульгач. Натомість депутати Василь Кулюк та Василь Білий закликали до злагоди та виступили проти відставки.

У результаті відкритого голосування за розпуск районної Ради проголосувало лише чотири депутати, проти – тридцять, утрималися три депутати. За звільнення В. Літвінчука з посади голови районної Ради проголосувало два депутати, проти – тридцять три, ще четверо утримались. До відставки виконавчого комітету районної Ради справа не дійшла, адже на пропозицію депутата Олега Водянова депутати проголосували за недоцільність розпуску райвиконкому.[195]

Такі результати голосування викликали незадоволення представників Руху та УРП і пролунали вигуки: «У відставку!» П. Іванюк, звертаючись до депутатів райради, заявив: «Через кілька днів все одно ви тут не будете. Вас порозганяють».

Єдиним позитивом тієї сесії стало прийняття рішення про звільнення із займаної посади голови райспоживспілки А. Войтюка «за грубі порушення в торговельному обслуговуванні населення району, постійні зловживання з боку посадових осіб системи райспоживспілки».

Виходили депутати з приміщення районної Ради під невдоволені вигуки пікетувальників «мафіозі», «хабарники», «злочинці», «кровопивці», «злодюги».[196]

24 лютого на конференції трудового колективу Рожищенського сирзаводу розглядалося питання про суспільно-політичне становище у районі. Працівники висловили своє невдоволення діяльністю райвиконкому на чолі з його головою В. Літвінчуком, особливо у сфері торгівлі. Бездіяльність цього органу влади призвела до систематичних зловживань в торгівлі, які «підігрівають» і без того складну політичну ситуацію. Стала очевидною криза вико-

194 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1333, арк. 19–20.

195 Там само, арк. 24–25.

196 Бєлов Г. Під акомпанемент керованих емоцій / Г. Бєлов // Наш край. – 1992. – 25 лют. – С. 2.

навчої влади в районі, а тому, на переконання учасників зібрання, виконавчий комітет у повному складі повинен піти у відставку. Натомість покладається велика надія на нову структуру виконавчої влади – представництво Президента України в районі, котра незабаром має бути запроваджена замість нинішніх райвиконкомів. На думку зібрання, її очолити має нова людина, чесна і принципова, незалежна від старих структур. Цим якостям відповідає депутат обласної і районної Рад В. Мамренко, який відзначається своїми демократичними поглядами, принциповістю, вмінням організовувати справу, знанням проблем району. Конференція звернулася до всіх трудівників району, представників різних партій і поглядів підтримати цю пропозицію і виступити перед представником Президента України в області з проханням підтримати цей вибір.[197]

Делегація ВКО НРУ на ІІІ-іх Всеукраїнських зборах

28 лютого 1992 р. у Палаці культури Київського політехнічного інституту розпочалися ІІІ Всеукраїнські збори Народного Руху України – визначальні, етапні в розвитку цієї наймасовішої та найвпливовішої громадсько-політичної організації. У Зборах взяли участь 864 делегати від 27 крайових організацій, 150 гостей від різних партій, громадських організацій і державних органів, інших держав. Волинська делегація на чолі з головою КО НРУ О. Харченком складалася з 32 осіб. Делегатом від Рожищенської РО був В. Малиновський.

На Зборах мало вирішитися кардинальне питання майбутнього цієї організації – яким надалі має бути Рух:

197 Ткачук О. Хочемо Мамренка / О. Ткачук, М. Сокол // Наш край. – 1992. – 10 берез. – С. 2.

1) широкою коаліцією всіх національно-демократичних сил навколо ідеї утвердження державної незалежності України та побудови демократичного громадянського суспільства;

2) політичною партією, в якій буде неможливим перебування членів інших партій.

Ідеологами першого підходу були І. Драч та М. Горинь, які тоді очолювали Демократичну та Республіканську партії, апологетом другого – В'ячеслав Чорновіл, який залишив посаду голови Львівської обласної Ради. Волинська делегація підтримувала позицію В. Чорновола, якого Координаційна рада ВКО НРУ 16 лютого висунула кандидатом на голову Народного Руху України. Такої ж позиції дотримувалися Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Луганська, Полтавська, Одеська крайові організації.

У перший день роботи Зборів перед рухівцями виступив Президент України Леонід Кравчук. Метою його візиту була спроба залучити Рух у союзники. Він зазначив: «Коротка, але насичена історія Руху засвідчує його щасливе вміння правильно обирати тактику і стратегію задля вирішення загальнонаціональних проблем. Я вірю, що ідея української державності буде тим консолідуючим фактором, який об'єднає зусилля Президента і зусилля Народного Руху України. Принаймні Президент готовий до такої співпраці. І та наша спільна робота не буде марною. Як наслідок, український народ, народ добрий, миролюбний, працьовитий, займе належне йому місце у світовому співтоваристві. Слава Україні!»[198]

Голова НРУ І. Драч у виступі наголосив: «Три роки тому виник Рух і підніс синьо-жовтий прапор і Тризуб, як символ відновлення тисячолітньої держави Руси-України. Лише три роки. І лише короткі три роки наша мета виглядала непевною перспективою, а для більшості, нелюдськими стражданнями вченого-перевченого, мученого-перемученого, нищеного-перенищеного народу (не будемо приховувати від себе) – не дуже то реальною. А для всього світу – то й зовсім, мабуть, химерою і утопією купки мрійників, непрактичних інтелігентів».[199]

У своєму виступі М. Горинь зазначив: «Я відстоюю думку, що Рух повинен бути консолідуючою організацією демократичних сил України. Вона випливає з мого ставлення до Руху, як конструктивної державотворчої сили. Тільки об'єднана демократія може взяти на себе відповідальність за кадрове оновлення управлінських структур чи підготуватися до наступних виборів. Тільки об'єднана демократія здатна чинити опір деструктивним силам на місцях і в центрі… Основні партії та організації готові входити в Рух і як індивідуальні і як асоціативні члени. Я підтримую цю ідею… Хочу лише додати, що протягом січня ми провели ряд консультацій з більшістю

198 Виступ Президента України Леоніда Кравчука // Народна газета. – 1992. – Березень. – № 8 (37). – С. 5.

199 Майбутнє Руху, майбутнє України : доповідь голови Руху Івана Драча // Народна газета. – 1992. – Березень. – № 8 (37). – С. 2.

політичних партій і громадських організацій. Підсумком таких консультацій стала нарада 1 лютого 1992 р. Всі її учасники засвідчили готовність і надалі об'єднуватися в Народному Русі України і оформити в ньому асоціативне членство».[200]

М. Горинь також озвучив тезу, котра безпосередньо торкалася Волинського Руху: «Вчора члени Великої ради Руху були свідками гострого випаду голови Волинської крайової організації Руху п. Харченка проти ветерана визвольних змагань 40–50-х років Мелетія Семенюка. Людина, яка була сотником УПА, брала участь у відомих боях з німцями та загонами НКВД, засуджена на 25 років ув'язнення, в ув'язненні була в складі керівництва табірного повстання, викликала до себе лють пана Харченка тільки тому, що отримала запрошення на наш з'їзд. Чи може такий рухівський лідер об'єднати політичні сили Волині? Чи може він завоювати належний авторитет? Крайовим організаціям слід уважно оцінювати кандидатів на високий пост і звільнятися від деструктивних сил».[201]

Рухівський тріумвірат: І. Драч, В. Чорновіл, М. Горинь

В. Чорновіл виголосив промову, місцями різку, друкований текст якої був розданий всім делегатам Зборів. Вона знайшла найбільшу підтримку делегатів Зборів. Це пояснювалося тим, що його тези були найбільш близькими для рухівців первинних осередків. Наведемо окремі з них: «Я хочу запитати тих людей, які затято пропагують ідею "Рух – не опозиція. Рух – опора Президента", чи розуміють вони, що саме ототожнення Руху із такою практикою державного будівництва означатиме виродження Руху і неминучий його занепад. Низові організації, активісти Руху, які мають на місцях справу з тим же самодурством номенклатури, ніяк не можуть зрозуміти, що ж це має значити – Рух на службі у вищої виконавчої влади. Така практика скомпрометує Рух, позбавить його політичного авторитету і підтримки широких мас населення. І не треба боятися слова опозиція – ми й так залишилися в опозиції – адже ніякої реальної участі у формуванні державної політики Рух не брав і не бере. І ніхто йому таку роль передавати, звичайно, не збирається…

Президент будує напівсуверенну номенклатурну державу в "братній сім'ї" народів СНД, метою Руху є і повинна залишатися побудова самостійної демократичної Української держави…

200 Роль і місце Руху в політичній структурі України : доповідь Михайла Гориня // Народна газета. – 1992. – Березень. – № 8 (37). – С. 6.

201 Там само.

Що ж до Президента, то ми підтримуємо ті його кроки, які служать розбудові державності, і опонуємо тим, які ту розбудову гальмують. Брати ж на себе відповідальність за кожен крок Президента, який не нами обраний і жодних зобов'язань перед нами не брав, означало б для Руху самогубство…»[202]

З цього приводу Л. Лук'яненко зауважив: «… Ні, шановні друзі, не був би він (Л. Кравчук – прим. автора) із нами. Він із нами в одному – прийняв ідею незалежності України, у всьому іншому він із ними. Погляньте, ким він себе оточив, і побачите, яку політику він планував. То правда, що жага В. Чорновола до влади так заполонила його свідомість, що він не міг змиритися з перемогою Л. Кравчука і допікав його за всякої нагоди, проте задля справедливості потрібно сказати, що Чорновіл не зірвав зближення Президента з РУХом. Такого зближення Кравчук і не планував. Погляньмо не на слова, а на діла Президента. Відомо, що не можна проводити нову політику старими людьми, а Президент оточив себе своїми старими комуністичними колегами. Чого Президент не покликав до влади політиків-реформаторів? Як можна реформувати економіку захисниками старого економічного ладу? Отже, слова про співпрацю з РУХом – це мильна бульбашка, а не справжній намір Кравчука».[203]

На другий день Зборів, після обговорень кандидатур на посаду голови НРУ, переважна більшість крайових організацій, в тому числі Волинська, підтримали В. Чорновола. Лише дві крайові організації – Харківська та Рівненська проголосували проти Чорновола.

У відповідь І. Драч зачитав заяву від імені частини делегатів про призупинення роботи Зборів. У ній, зокрема йшлося: «… Наш Рух утворився як відкрита громадсько-політична організація, що об'єднала всі демократичні сили довкола великої ідеї державної незалежності України та побудови демократичного суспільства. Ми переконані, що і сьогодні у свідомості більшості громадян як і в Україні, так і за її межами Рух сприймається саме як об'єднання всіх демократичних сил.

А тому ми не можемо брати участь у виборах керівних органів, коли подальша діяльність Руху в найкритичніший для незалежності України час зводиться до ролі опозиції, звужується його соціальна база шляхом ускладнення участі у ньому демократичних політичних організацій.

В ситуації, що склалася, пропонуємо наступне:

– делегатам, котрі підтримують нашу позицію, призупинити подальшу участь у роботі Всеукраїнських Зборів, підтвердити повноваження членів Центрального Проводу та центральних керівних органів, які підтримують нашу позицію;

202 Виступ В'ячеслава Чорновола // Народна газета. – 1992. – Березень. – № 8 (37). – С. 4–5.

203 Лук'яненко Л. Де добрий шлях? / Л. Лук'яненко. – К.: УРП, 1994. – С. 60–61.

– провести перереєстрацію всіх осередків Руху, надавши змогу кожному членові Руху зробити добровільний вибір, де йому залишатись: в опозиційному Русі чи НРУ, як державотворчому громадсько-політичному об'єднанні, зорієнтованому критично до всіх дій влади, що суперечать програмі Руху;

– через три місяці провести другий етап Всеукраїнських Зборів, на якому прийняти зміни до Статуту, нову Програму та обрати нове керівництво…

Пропонуємо делегатам, котрі підтримують нашу позицію, провести завтра окреме засідання, на якому вирішити організаційні питання».[204]

Настала криза і загроза розколу. На щастя, перемогла політична мудрість. Після тривалих переговорів було знайдене компромісне рішення про утворення узгоджувальної комісії. Замість одного Голови було запропоновано очолити організацію одночасно трьом головам – Драчу, Гориню та Чорноволу. Для цього І. Драч склав із себе повноваження співголови ДемПУ, а М. Горинь заявив про свій вихід з УРП. Однак, більшість делегатів розуміли, що цей тріумвірат є тимчасовим компромісом, а одноособове головування Чорновола – лише питання часу. Про це свідчив і затверджений Зборами склад Центрального Проводу, дві третини якого складали особи, названі Чорноволом і лише сім членів були прихильниками політики Драча і Гориня.[205]

У зв'язку з новою політичною концепцією, у Програмі Руху було відкориговане головне завдання НРУ: утвердження державної незалежності України та розбудова Української держави як демократичної республіки. Рух перебуватиме у вибірковій опозиції до нинішньої виконавчої влади і Президента України, коли їхні дії суперечатимуть програмі та завданням НРУ. Збори заявили про свою вимогу відставки нинішнього Уряду, очолюваного Вітольдом Фокіним.[206]

Після цих Зборів Руху 7 березня з'явилася Заява УРП, в якій йшлося: «… УРП вважає своїм обов'язком заявити, що не входитиме і надалі не нестиме відповідальності за політику і діяльність нової політичної організації, котра присвоїла собі спільну назву демократичних сил – Народний Рух України…»[207]

Натомість, Демократична партія України у своїй Заяві від 9 березня зазначила: «… Демпартія виступає за збереження Руху з його первісною метою – консолідації суспільства навколо ідей демократії та державної незалежності України. Відповідно до нових обставин потрібна реорганізація

204 Ковтун В. Історія Народного Руху / В. Ковтун. – К., 1995. – С. 282–283.

205 Там само. – С. 285.

206 Голів – троє. Рух єдиний // Народна газета. – 1992. – Березень. – № 8 (37). – С. 1.

207 Ковтун В. Історія Народного Руху / В. Ковтун. – К., 1995. – С. 287.

Руху в коаліцію партій та громадських організацій. ДемПУ має намір стати учасником такої коаліції…»[208]

У своєму інтерв'ю голова РО НРУ В. Малиновський зазначив: «Розколу не сталося, і я вважаю, що це – головний підсумок з'їзду. Рух і надалі залишився громадсько-політичною організацією, яка об'єднує представників усіх регіонів України. Розкол не пройшов, і це вселяє оптимізм, впевненість у нашій правоті».[209]

8 березня відбулися збори Рожищенської РО НРУ. На них було розглянуто кілька питань, що стосувалися результатів діяльності організації, зокрема роботи рухівських осередків на селі, а також незадовільного стану в торгівлі. Про роботу III Зборів НРУ розповів В. Малиновський. Ще одне питання стосувалося ініціативи РО НРУ щодо збору заяв мешканців м. Рожища для виділення земельних ділянок. З інформацією з цього питання виступив прихильник Руху Володимир Карп'юк. В обговоренні взяли участь П. Гаврилюк, П. Іванюк, А. Поліщук, В. Малиновський, С. Сегейда, С. Новосад. Вирішили організувати збір заяв громадян з подальшим ініціюванням перед владою виділення земельних ділянок.

Відповідно до «Ухвали Центрального Проводу Руху з приводу спроб роз'єднання демократичних сил України», 13 березня голова РО НРУ В. Малиновський провів зустріч з працівниками заводу «Рожищесільмаш», організовану заводським осередком Руху. На ній голова РО НРУ розповів про прийняті III Всеукраїнськими Зборами НРУ рішення, а також роз'яснив ситуацію в Русі, зокрема те, що розколу вдалося уникнути, й Рух надалі залишається масовою відкритою громадсько-політичною організацією, котра об'єднує як окремих громадян України, так і організації та політичні партії, котрі прагнуть утвердження незалежної демократичної України. Однак, з метою уникнення підпорядкування Руху іншою політичною силою, у Статуті з'явилася вимога щодо позапартійності керівників структур Руху. Жодних змін у цьому плані у Рожищенському Русі, на відміну від Ковельського чи Турійського, не передбачається, адже така проблема відсутня. На завершення зустрічі В. Малиновський наголосив, що Рух і надалі залишатиметься надійним захисником інтересів трудівників та закликав працівників заводу активно підтримувати ідеї та дії Руху.

Оговтавшись від політичних потрясінь, комуністична номенклатура шукала нових форм для продовження своєї діяльності. Оскільки Комуністична партія була заборонена, новими політичними утвореннями лівого спрямування стали Соціалістична партія України (СПУ) та Селянська партія України (СелПУ). З цього приводу Мала Рада НРУ у своїй заяві

208 Ковтун В. Історія Народного Руху / В. Ковтун. – К., 1995. – С. 289.

209 Малиновський В. Я. Рух на новому етапі : [розмова з головою район. організації Руху В. Я. Малиновським] / В. Я. Малиновський; розмову вела Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 10 берез. – С. 1.

зазначила: «Глибоке занепокоєння демократичної громадськості викликає активізація прокомуністичних сил в Україні.

Все частіше лунають вимоги офіційно відновити діяльність Комуністичної партії, відмінивши постанову Президії Верховної Ради України про заборону злочинної одержавленої структури, яка не мала нічого спільного з традиційним поняттям партії в цивілізованих країнах. Такі спроби робить зараз прокомуністична більшість у Верховній Раді. Соціалістична партія та інші організації комуністичного ґатунку закликають до реставрації колишнього СРСР – антигуманної тоталітарної імперії, до повернення в "старі добрі часи" так званого розвинутого соціалізму…

Досі не ліквідовані символи тоталітарної імперії. Посилюється тиск на малочисельну демократичну пресу. Наскрізь корумповані владні структури майже суціль складаються з представників колишньої компартійної номенклатури…

Народний Рух України висловлює рішучий протест проти спроб реставрувати компартію…»[210]

Щодо утворення лівих партій В. Малиновський у своєму інтерв'ю зазначив: «Нині існують і дві прокомуністичні партії – соціалістична і селянська. Навряд, чи у них є якась перспектива. Бо в одній – колишні партократи, яким уже ніхто не вірить, в іншій – голови колгоспів. Але ці партії, безперечно, висуватимуть своїх кандидатів на наступні вибори, щоб протягнути їх у керівні структури».[211]

Слід зазначити, що Соціалістична партія у Рожищенському районі не користувалася популярністю. Зважаючи на аграрну специфіку району, місцева номенклатура зробила ставку на Селянську партію. 21 березня було створено районну організацію СелПУ, а її головою обрано голову колгоспу «Колос» Дмитра Мудрика, заступником – керуючого «Сільгоспхімією» Володимира Умшу. Хоча ця партія називалася Селянською, до селян вона фактично не мала жодного стосунку. Приваблива назва була потрібна лише для того, щоб і надалі дурити справжніх селян байками про хороших голів колгоспів, які забезпечать колгоспникам заможне життя. Насправді метою цього політичного формування було недопущення жодних реформ в аграрному секторі, подальша консервація фактично феодальних відносин на селі, які б і надалі забезпечували колгоспній номенклатурі панівне становище. Про це промовисто свідчило членство в СелПУ: її основу склали голови колгоспів та керівники підприємств агропромислового комплексу, – ті ж особи, що складали керівне ядро Компартії району.

---

210 Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 225–226.

211 Малиновський В. Я. Рух на новому етапі : [розмова з головою район. організації Руху В. Я. Малиновським] / В. Я. Малиновський; розмову вела Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 10 берез. – С. 1–2.

З метою збереження владних та господарських посад у районі, на посаду представника Президента СелПУ висунула В. Літвінчука. Підтримка саме цієї кандидатури, відставки якої вже тривалий час домагалися не лише представники національно-демократичних організацій, а й значна частина громадян району, наочно засвідчила, що вчорашні партократи намагалися не допустити жодних змін у керівництві району з метою подальшого владарювання.

Рожищенський Рух відразу після утворення районного осередку СелПУ чітко визначив цю партію головним політичним опонентом і спрямував діяльність проти неї. Такої ж позиції дотримувалася і РО УРП, котра вивісила в Рожищі промовистий плакат «Селянська партія – більшовицька чума».[212]

2.5. Представник Президента в районі

Після обрання 1 грудня 1991 р. Президентом України Л. Кравчука постала необхідність у створенні дієвої вертикалі виконавчої влади, підпорядкованої главі держави. Адже молода країна отримала у спадок радянську модель влади, обрану ще в 1990 році. Зрозуміло, що така політико-адміністративна модель не могла задовольняти новообраного Президента, не відповідала суспільно-політичним реаліям та не сприяла динамічному розвитку державотворчих процесів.

З метою зміцнення виконавчої вертикалі 5 березня 1992 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про Представника Президента України», котрим було сформовано нову систему місцевих органів виконавчої влади у формі місцевих державних адміністрацій двох рівнів: вищого – обласні, Київська і Севастопольська міські; та нижчого – районні, районні у містах Києві та Севастополі.[213] Місцеві державні адміністрації, що виконували функції як загальної компетенції (реалізація державної політики, забезпечення розвитку територій, управління комунальною власністю), так і спеціальної (реалізація завдань центральних органів виконавчої влади), отримали широкі управлінські повноваження, у тому числі здійснення контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування.[214]

Таким чином, глава держави, який уособлював виконавчу владу, отримав виконавчу вертикаль, котру на місцях (в областях та районах) очолили представники Президента України. Вони стали найвищими посадовими

212 Остапчук Н. Селянська партія – для селян / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 20 черв. – С. 1.

213 Про Представника Президента України : Закон України від 5 берез. 1992 р. № 2167-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 23. – С т. 335.

214 Про Положення про місцеву державну адміністрацію : Указ Президента України від 14 квіт. 1992 р. № 252/92 [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: http://www.zakon1.rada.gov.ua (дата звернення: 15.01.2015). – Назва з екрана.

особами державної виконавчої влади на відповідних територіях і очолили новостворені органи виконавчої влади – місцеві державні адміністрації в областях, містах Києві та Севастополі, районах. Представники Президента України – глави місцевих держадміністрацій, строк повноважень яких збігався із президентським, призначалися та звільнялися з посади главою держави і лише йому підпорядковувалися.

Одночасно з державними адміністраціями на обласному та районному рівнях функціонували представницькі органи влади – обласні та районні Ради. При цьому виконавчі органи цих Рад були ліквідовані. Така структура владної побудови була не зовсім ефективною в силу одночасного існування нової інституції – представництва Президента України та Рад народних депутатів, обраних ще в період існування Радянського Союзу. Ситуація ускладнювалася ще й тим, що під запровадження нового владного інституту не була підведена достатня законодавча база, а здійснені політичні реформи не забезпечувалися відповідним конституційним процесом. Наприклад, інститут представників Президента був введений у 1992 р., а його підпорядкування Кабінету Міністрів України здійснено лише через рік. Також через рік були внесені зміни і доповнення до Закону «Про Представника Президента України», що стосувалися процедури призначення глав місцевих державних адміністрацій лише після погодження з місцевими Радами народних депутатів.[215]

Відповідно до зазначених законів в області була введена нова структура влади. Указом Президента Л. Кравчука від 20 березня 1992 р. на цю посаду було призначено Володимира Блаженчука.[216] Зазначимо, що цю кандидатуру, окрім Демократичного блоку обласної Ради, підтримала Волинська крайова організація НРУ. До речі, голова Рожищенської РО НРУ В. Малиновський на Координаційній раді крайової організації НРУ був одним з тих, хто не підтримав цього рішення. 10 березня на ім'я заступника Голови НРУ О. Лавриновича булол направлено листа за підписом голови Волинської КО НРУ О. Харченка такого змісту: «Політпровід Волинської крайової організації НРУ підтримує призначення на посаду представника Президента України по Волинській області Блаженчука Володимира Івановича, голову Волинської обласної Ради народних депутатів. Просимо довести дану інформацію до відома Президента України».[217] Наводимо цю цитату у зв'язку з тим, що вже у вересні цього ж року на віче, що проходило на Театральному майдані м. Луцька, голова виконкому Волинського Руху О. Юрченко

215 Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про Представника Президента України» від 16 берез. 1993 р. № 3066-XII // Голос України. – 1993. – 31 берез. – С. 2.

216 Про призначення представника Президента України у Волинській області : Указ Президента України від 20 берез. 1992 р. // Волинь. – 1992. – 21 берез. – С. 1.

217 Думки вголос // Волинь. – 1995. – 30 берез. – С. 2.

заявив, що «Крайова координаційна рада Руху вимагає відставки всієї облдержадміністрації на чолі з Блаженчуком».[218]

Рожищенська РО НРУ на розширених зборах 8 березня 1992 р. розглянула питання про кандидатуру представника Президента України у Рожищенському районі. З цього питання виступив голова В. Малиновський. В обговоренні взяли участь С. Троцюк, П. Іванюк, П. Гаврилюк, які пропонували інші кандидатури на цю посаду. Після жвавого обговорення на голосування було внесено три кандидатури: В. Мамренка, П. Гаврилюка та В. Малиновського. Голова РО НРУ взяв самовідвід. За результатами ще одного обговорення вирішили, що Рух не може брати на себе відповідальність за кандидатуру, яка не є членом НРУ і не має жодних зобов'язань перед організацією. Справа в тому, що В. Мамренко за період, що пройшов з часу його відставки з посади другого секретаря райкому партії, жодним чином не показав свого відношення до Руху, не спостерігалося його бажання зустрітися з рухівцями, пояснити своє бачення співпраці з НРУ, власну політичну позицію в нинішніх суспільно-політичних умовах. Ураховуючи це, за результатами голосування кандидатом від Руху на посаду представника Президента України у Рожищенському районі було затверджено П. Гаврилюка. Основна мотивація цього рішення – Рожищенський Рух не може рекомендувати, а, відповідно, брати на себе відповідальність за вчорашнього комуністичного функціонера, навіть з демократичними поглядами. При цьому всі також розуміли, що реальні шанси на призначення рухівського кандидата П. Гаврилюка на цю посаду практично відсутні.

Василь Мамренко

Натомість РО УРП підтримала кандидатуру В. Мамренка на цю посаду. 15 березня з ініціативи республіканців відбулося віче на тему «Представник Президента на рівні району» на підтримку цього кандидата. У своїх виступах П. Іванюк, депутати О. Ткачук, В. Малярчук та В. Малиновський підтримали В. Мамренка на посаду представника Президента в районі. Люди, що зібралися на віче, вигуками «Мамренка! Мамренка!» підтримували думки виступаючих. Слід зазначити, що не лише учасники цього заходу, а й переважна більшість жителів Рожищенського району прагнула кардинальних змін, а тому поява нового керівника району сприймалася досить позитивно.

Думка рожищан була врахована і Указом Президента від 9 квітня 1992 р. Василь Мамренко був призначений представником Президента України

218 Пахолок Л. «Не віримо владі, котра служить Москві!» / Л. Пахолок // Волинь. – 1992. – 15 верес. – С. 1.

у Рожищенському районі.[219] Подаючи кандидатури Президентові на призначення, глава Волинської облдержадміністрації В. Блаженчук ураховував пропозиції не тільки депутатів районних рад, постійних комісій, а й громадськості, політичних партій і Руху. На сесії Волинської обласної Ради він заявив: «Їхні представники ввійшли до складу адміністрації і нині працюють на посадах заступника глави, начальників управлінь, відділів, комітетів, очолюють 9 райдержадміністрацій і один міськвиконком».[220] Відповідаючи опонентам щодо призначення зазначених осіб, він зазначив: «Тільки політичний сліпець може не рахуватися з наймогутнішою громадсько-політичною організацією України, якою є Рух. Організацією, яка зробила найбільше для проголошення незалежності України, яка зробила нас іншими. І я завжди буду рахуватися з думкою Руху, а також інших громадсько-політичних партій».[221] Схожою була й позиція Президента України Л. Кравчука, який наголосив, що «для справедливості, для історії, потрібно сказати, що Рух зробив для цього найбільше. І саме завдяки цьому ми в 1991 році, який стане роком історичним для України, як рік І з'їзду Руху, який відбувся саме в цьому залі, ми здобули державну незалежність, і своє вагоме слово сказав народ України, сказав тому, що була проведена та надзвичайна історична робота, яка принесла саме такий наслідок».[222]

Після проголошення незалежності України та заборони діяльності Комуністичної партії в Україні, на жаль, не відбулося перезавантаження системи радянської влади. Місцевих виборів так і не було проведено. У результаті представницькі органи місцевого самоврядування, що були обрані за часів іншої держави із переважанням там прокомуністичних сил, продовжили своє функціонування вже в абсолютно нових політико-економічних умовах. Ця фундаментальна невідповідність стала головним гальмом подальшого розвитку української державності, окремих регіонів і територій. Оговтавшись від серпневого стресу 1991 року, прокомуністичні сили, що мали суттєву перевагу у радах, пішли у рішучий наступ з метою здобуття реваншу та повернення втрачених позицій. Своєрідний образ тогочасних рад сформулював лідер Демократичного блоку в обласній Раді Є. Шимонович: «Нинішня ж обласна Рада – це структура, що була тілом, ногами і руками обкому партії. Душа приймала рішення, а тіло піднімало руки, зображаючи представництво народовладдя. Душа вже полетіла в пекло, а труп і надалі гальванізує».[223]

---

219 Про призначення представників Президента України в районах Волинської області : Указ Президента України від 9 квіт. 1992 р. № 219 // Волинь. – 1992. – 14 квіт. – С. 1.

220 Пахолок Л. Як вирішуються непрості проблеми / Л. Пахолок // Волинь. – 1992. – 29 верес. – С. 1.

221 Перед державною адміністрацією – нелегкі завдання // Волинь. – 1992. – 25 квіт. – С. 2.

222 Виступ Президента України Леоніда Кравчука на ІІІ Всеукраїнських Зборах Народного Руху України // Народна газета. – 1992. – берез. – № 8. – С. 5.

223 Пахолок Л. Тримаймося, долю не гнівімо / Л. Пахолок // Волинь. – 1993. – 15 черв. – С. 1.

Настав так званий «період двовладдя» – в областях та районах, де дві керівні посади займали представники чи прихильники протилежних політичних сил, виникло протистояння, що нерідко набирало форм відкритої боротьби за верховенство на відповідних територіях. Такий стан вкрай негативно позначився на соціально-економічному розвитку відповідних районів, областей. У результаті такої ситуації у тих районах, де представниками Президента були призначені демократичні кандидатури, наростало протистояння між ними та депутатами районних рад.

Яскравим прикладом такої конфронтації був Рожищенський район, де представники вчорашньої номенклатури, що мали суттєву перевагу у районній Раді, не могли змиритися з призначенням В. Мамренка на посаду представника Президента в районі. Незважаючи на те, що він, на відміну від представника Президента в області, у свої заступники не призначив жодного представника від Руху, а також у своєму першому виступі на сесії районної Ради не озвучив жодної радикальної фрази, колгоспно-господарська більшість сприйняли це призначення як свою серйозну поразку, своєрідний виклик, а особу Мамренка й надалі вважали політичним опонентом. Фактично, ситуація з часу його перебування на посаді другого секретаря райкому партії не змінилася.

Після призначення В. Мамренка представником Президента в районі він достроково склав повноваження депутата Волинської обласної Ради по Рожищенському виборчому округу № 118, а також депутата Рожищенської районної Ради по Рожищенському виборчому округу № 4. Справа у тому, що стаття 12 Закону УРСР «Про вибори депутатів місцевих рад народних депутатів Української РСР» передбачала несумісність статусу депутата місцевої Ради зі службовим становищем. Зокрема, особи, які входили до складу виконкомів місцевих рад, за винятком голів цих органів, керівники структурних підрозділів виконавчих комітетів Рад, судді та державні арбітри не мали права бути депутатами в Раді, якою вони призначалися або обиралися.[224]

У зв'язку з виїздом за межі району, були припинені повноваження депутата районної Ради Миколи Ворошила від Мильського виборчого округу № 32. Вибори замість вибулих депутатів призначалися на 21 червня. На цей день також були призначені вибори п'ятнадцяти депутатів новоутвореної Дубищенської селищної Ради народних депутатів.[225] Для Рожищенського Руху з'явилася реальна можливість уперше попробувати свої сили у боротьбі за депутатські мандати.

19 квітня В. Мамренко зустрівся з жителями Рожища на площі Незалежності, де представив громадськості свою команду районної державної адміністрації. Зокрема, у її складі з'явилися голова РО УРП П. Іванюк та заступник

224 Про вибори депутатів місцевих рад народних депутатів Української РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки : прийнятий на десятій сесії Верхов. Ради Української РСР 27 жовт. 1989 року. – К.: Політвидав України, 1989. – С. 7.

225 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1341, арк. 68, 70.

голови РО НРУ П. Гаврилюк, які були призначені на посади головних спеціалістів організаційного відділу. У своєму виступі глава райдержадміністрації зазначив, що «всі, хто до ГКЧП активно вів агітацію за Союз, переконував людей, що без імперії ми не проживемо, хто в душі не визнавав і ненавидів ідею незалежності України, її символіки, як держави, не мають морального права займати високі керівні посади в органах законодавчої і виконавчої влади. Вони будуть багато чого робити на шкоду обраного керівництвом держави і визначеного її народом курсу. Багатьом із "вчорашніх" вигідно бачити безлад, сприяти нестабільності, бо тоді є підстави заявляти, що в "Союзі було краще", а при Брежнєву взагалі "був комунізм". Повинен заявити таким демагогам, як і всім, хто їх слухає. Це вигадки, міф… Що стосується Литвинчука В. А. і Клімішиної Л. М., то можу сказати, що вони запевнили мене, що перейдуть на господарську роботу. Я в принципі не заперечую. Чому б не використати їх організаторські здібності в інтересах справи?»

П. Іванюк заявив: «До влади прийшла демократична людина, і це добре. Надіятись треба. Але, гадаю, якщо за три-чотири місяці ми не побачимо добрих перемін, можна буде вважати, що народ помилився у своєму виборі.

Треба негайно навести порядок у торгівлі, яка є основою маленької місцевої мафії. Вважаю, слід розібратися з обстановкою в районному відділі внутрішніх справ. У вирішенні цих та багатьох інших питань представнику Президента треба шукати підтримки у демократичних сил. Інакше не буде добра».[226]

23 травня 1992 р. відбулася звітна конференція Рожищенської районної організації НРУ. Оскільки організація на той час набрала політичної ваги, певного авторитету, стала серйозним чинником політики в районі, було вирішено провести конференцію у найбільшому в районі залі. Таким чином, уперше вона проходила в приміщенні районного Будинку культури за участю голови крайової організації НРУ О. Харченка та представника Президента в районі В. Мамренка.

У звітній доповіді голова РО НРУ В. Малиновський зазначив: «Між попередньою конференцією, проведеною 7 липня 1991 р., і сьогоднішньою лежить надзвичайно великий і поки що не повністю осмислений нами відрізок часу. Адже зміни, які відбулися в Україні за цей короткий, а в історичному відліку зовсім мізерний час, варті століть запеклої боротьби українського народу зі своїми зовнішніми ворогами…

Отже, теоретично головна мета Руху – здобуття Україною незалежності виконана. Те, для чого створювався Рух, збулося. І коли сьогодні, оглядаючись назад, на початок 1990 року, згадуєш перші наші зібрання на квартирі сім'ї Василевичів, коли зароджувався Рух на рожищенській землі, то приходиш до висновку, що всі ці роки ми йшли правильним шляхом, незважаючи

226 Іванюк П. Партія буде «безхмарною» : [інтерв'ю з головою район. організації УРП] / П. Іванюк; розмову вела Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 16 трав. – С. 2.

на жорсткий опір, зневагу, наклепи, переслідування, залякування зі сторони місцевої партократії та байдужість більшості обивателів.

Але, незважаючи ні на що, ми продовжували боротьбу. Тепер вже з долею романтизму згадуються перші мітинги, які відкривали очі і піднімали національну свідомість рожищан. Нелегкий був час, але правда була з нами і ми перемогли! Перемогли у тому розумінні, що на карті світу знову постала одна з найбільших держав Європи – Україна!

Сьогодні головна мета Руху – утвердження, побудова та захист Самостійної Української Держави. Саме в цьому напрямі спрямована робота нашої організації зараз. Перехід від чистої опозиції до державотворення – ось що сьогодні є головним для Руху».

Із співдоповіддю виступив заступник голови РО НРУ П. Гаврилюк. Також виступили члени координаційної ради Р. Трофімчук, С. Троцюк, прихильник Руху В. Старіков.

Свій виступ О. Харченко вже традиційно розпочав не з проблем Волинського Руху, а з проблем газети «Народна справа», яка займала основну його увагу як головного її редактора. Лише згодом проаналізував успіхи та недоліки в роботі органів виконавчої влади, окреслив своє бачення щодо вирішення спірних питань у національно-демократичному таборі. Також висловив своє незадоволення діяльністю багатьох депутатів, обраних від Руху, які відійшли від організації.

Про взаємовідносини з Рухом, про плани та проблеми, що стоять перед районом, розповів делегатам конференції В. Мамренко.[227]

За результатами обговорення конференцією було прийнято Заяву, у якій зокрема йшлося: «Представником Президента в нашому районі призначений Василь Мамренко, який завершує формування своєї адміністрації. Здається, що можна полегшено зітхнути, адже до влади прийшла людина з прогресивними, демократичними переконаннями.

Але разом з тим головою районної Ради залишається пан Літвінчук, який також формує свою команду. Своїм заступником він призначив пані Клімішину.

Вважаємо, що ці люди, відомі своїм прокомуністичним мисленням, і які ще 10 місяців тому боролись проти незалежної України, не мають морального права залишатися на керівних постах. Залишаючись на своїх посадах, вони будуть всіляко перешкоджати впровадженню прогресивних реформ, впровадженню нових форм господарювання і будуть вести боротьбу з адміністрацією Мамренка.

Все це буде йти на шкоду побудови Української держави, а тому вимагаємо від представника Президента у Волинській області пана Блаженчука та голови обласної Ради виконати справедливі вимоги жителів району про відставку названих компартійних ставлеників. До керівництва Ради мають

227 Звітна конференція // Наш край. – 1992. – 30 трав. – С. 2.

прийти високоморальні, національно свідомі, чесні люди, які показали себе справжніми патріотами України».[228]

Після цього відбулося висунення кандидатів у депутати від РО НРУ на дострокових виборах депутатів Волинської обласної та Рожищенської районної рад. Кандидатом у депутати обласної Ради по Рожищенському виборчому округу № 118 одноголосно було обрано В. Малиновського, кандидатами у депутати районної Ради по Рожищенському виборчому округу № 4 – П. Гаврилюка, а по Мильському виборчому округу № 32 – прихильника Руху В. Куденчука. На жаль, не вдалося висунути кандидатів від Руху до Дубищенської селищної Ради, бо там не було осередку НРУ, а, відповідно, достойних кандидатів. Було наголошено, що ці вибори будуть першими, в яких візьмуть участь кандидати, висунені Рухом, а тому стануть серйозним випробуванням, своєрідною перевіркою довіри людей до районної організації, її авторитету серед громадськості району.

Конференція пройшла в діловій атмосфері, було відзначено кількісний ріст членів Руху районної організації, переважно за рахунок сільських осередків та інтелігенції, окреслено плани на майбутнє, особливо підготовку до наступних місцевих виборів. Наголошено, що для цього необхідно створити осередки Руху в кожному селі району, на кожному підприємстві міста Рожища. В полі зору Руху буде соціальний захист трудящих, упровадження нових форм господарювання. Зокрема, особлива увага буде надаватися розвитку в районі фермерських господарств, сприянню роздержавлення і приватизації підприємств, об'єктів торгівлі, громадського харчування, служби побуту з метою недопущення «прихватизації». Рух має залишатися захисником трудящих в умовах скорочення виробництва, зупинення підприємств, росту безробіття. У полі зору залишаються проблеми торгівлі в районі.

У планах районної організації – відзначення 50-річчя утворення УПА та першої річниці Незалежності України. Для гідного відзначення річниці УПА заплановано розкопати криницю, де лежать останки українських патріотів, закатованих НКВС, і перепоховати їх з відповідними почестями. З цією метою Рожищенським Рухом уже подано відповідну заяву до міської Ради, а також клопотання щодо виділення місця в центрі міста для встановлення пам'ятника жертвам більшовицького режиму. Також подано пропозиції щодо перейменування двох вулиць на честь 50-річчя УПА.

Конференція заявила про підтримку Рухом представника Президента в районі у всіх позитивних його рішеннях та про негативне ставлення до районної Ради, що була обрана при однопартійній комуністичній системі і не відповідає вимогам сьогодення та розстановці політичних сил у районі.

Голова РО НРУ В. Малиновський вручив посвідчення новоприйнятим членам НРУ.

---

228 Заява конференції Рожищенської районної організації НРУ // Наш край. – 1992. – 30 трав. – С. 2.

На пропозицію О. Харченка було розглянуто заяву Турійської РО НРУ щодо доцільності дострокового скликання крайової звітно-виборної конференції НРУ. Справа в тому, що окремі районні організації НРУ (Володимир-Волинська, Горохівська, Турійська) були незадоволені діяльністю керівництва крайовою організацією НРУ (О. Харченком та О. Юрченком), а тому вимагали дострокового скликання звітно-виборної конференції для його переобрання. Рожищенська РО НРУ у цей період ще серйозно не переймалася проблемами в обласному рухівському керівництві, конфліктами, що виникли між ним та окремими районними організаціями, зосереджуючи всю свою увагу на проблемах району. Відповідно, всі 40 учасників конференції одноголосно вирішили рекомендувати Волинській крайовій Координаційній раді провести цю конференцію після виборів органів місцевого самоврядування.

Під звуки Державного Гімну «Ще не вмерла Україна» конференція завершила свою роботу.

Як уже зазначалося, районна організація НРУ великого значення надавала питанням торгівлі, що у той період піддавалася численним нарікання з боку населення. Ситуація в районі ускладнювалася тим, що всі торгові об'єкти належали райспоживспілці, інших підприємств торгівлі не було. Така монополія в умовах відсутності конкуренції призводила до масових порушень та не сприяла реформуванню цієї, радянської за своєю сутністю структури в нових суспільно-економічних умовах. В умовах тотального дефіциту товарів райспоживспілка перетворилась у своєрідну розподільчу структуру, послугами якої користувалися наближені особи та спекулянти, які з метою наживи вивозили товари за межі району.

Для поліпшення стану у цій галузі районною радою НРУ було прийняте рішення розпочати пікетування найбільшого торгового закладу Рожища – районного універмагу з вимогою звільнення з посади його директора Раїси Кузьмук, як такої, що не справляється зі своїми обов'язками.

Зазначене питання було у полі зору органів влади району та громадськості. Зокрема воно розглядалося на сесії районної Ради, у результаті голова правління райспоживспілки А. Войтюк був звільнений із займаної посади. Однак, незважаючи на це рішення, він і далі продовжував займати місце керівника, а ганебні явища у торгівлі району продовжувалися. Зокрема, до проблем тотального дефіциту товарів, котрі розподілялися з численними зловживаннями, додалося постійне порушення правил торгівлі і робочого часу, відверте хамство працівників цієї галузі.

У заяві Проводу РО НРУ зазначалося: «кожної неділі в Рожищі всі магазини зачиняються на обід з 12 години, бо продавці йдуть дивитися фільм "Багаті теж плачуть". 5.04.92 року біля центрального гастроному зібрався великий гурт людей, які не могли купити необхідні продукти. Магазин був зачинений в 11.55, хоча за розкладом обід розпочинається о 14 годині. Аналогічна ситуація була і в інших магазинах Рожища.

У зв'язку з цим вимагаємо від районної Ради виконання свого рішення, тобто звільнення пана Войтюка з посади, а також звільнити заступника голови райвиконкому пана Клімовича, який "займається" торгівлею в райвиконкомі».[229]

У довідці районної державної адміністрації «Про торгівлю» серед іншого зазначалося: «В торговельному обслуговуванні жителів району щоденно допускаються масові зловживання та неоперативність у роботі. Значна частина відповідальних працівників райспоживспілки, споживчих товариств, завідуючі і продавці магазинів вдаються до особистої наживи і мало турбуються обслуговуванням громадян. Продукти харчування, які є в достатній кількості на складах (масло, олія, горілка, сірники і інші), відсутні в багатьох магазинах району, або реалізуються великими партіями окремим особам».[230]

У результаті численних пікетувань рухівцями та їх прихильниками, викриття зловживань працівниками райспоживспілки, представником Президента в районі В. Мамренком було прийняте розпорядження «Про факти порушень в Рожищенській райспоживспілці». У ньому, зокрема, йшлося: «1. Припиняю діяльність голови правління райспоживспілки А. В. Войтюка, завідуючого торговим відділом О. М. Куриловича, голови споживчого товариства Й. Д. Коновала з 3 червня 1992 року…

2. Вважати розпущеними раду райспоживспілки, правління Рожищенського, Переспівського, Вовнянського споживчих товариств та інші їх керівні органи з 3 червня 1992 року…»[231]

З метою організації перевірок за зверненнями громадян, наведення порядку і налагодження дисципліни, при райдержадміністрації було утворено групу позаштатних інспекторів комітету державного контролю. До її складу ввійшли член Координаційної ради РО НРУ Сергій Троцюк та прихильники Руху Олександр Ткачук, Віталій Мінченко, Софія Бохотниця, Павло Жуковський.[232]

Однак невдовзі розпорядження щодо звільнення А. Войтюка було відмінене в. о. голови облдержадміністрації Юрієм Ленартовичем. На це В. Мамренко зауважив, «сама відміна мого розпорядження незаконна. Адже це розпорядження виконуючого обов'язки глави обласної адміністрації. А рішення представника Президента в районі має право відміняти лише представник Президента в області… А. Войтюк все-таки звільнений і нині головою райспоживспілки обрано Віктора Марюка. Я не розумію і не визнаю Закон "Про кооперацію" у той час, коли в районі, окрім кооперативної, ін-

229 Бідні «скачуть», бо «Багаті теж плачуть» // Наш край. – 1992. – 11 квіт. – С. 1.

230 Про торгівлю : довідка про факти порушень в Рожищенській райспоживспілці // Наш край. – 1992. – 6 черв. – С. 2.

231 Про факти порушень в Рожищенській райспоживспілці : розпорядження // Наш край. – 1992. – 6 черв. – С. 2.

232 Позаштатні інспектори районного комітету державного контролю // Наш край. – 1992. – 6 черв. – С. 2.

шої торгівлі нема, а виконавча влада не має права втручатися в торговельні справи, хіба що перевірити техніку безпеки в магазинах… Двічі сесія районної Ради (30 січня 1991 року і 18 лютого 1992 року) пропонувала раді райспоживспілки звільнити її голову. Цього ж вимагали збори трудових колективів, жителі міста й району, однак – безрезультатно. Нам пропонувала облспоживспілка (С. І. Удальцова) навіть замінити А. Войтюка на його колегу із Каменя-Каширського, який теж скомпрометував себе як керівник… Складається враження, що керівництво облспоживспілки рятувало й рятує не стільки голову райспоживспілки А. Войтюка, а саму систему монополізованої споживчої кооперації, котра при входженні в ринок, з появою здорової конкуренції, розвалюється на очах».[233]

На сесії Рожищенської міської Ради народних депутатів, що відбулася 3 червня, розглядалося питання щодо перейменування окремих вулиць райцентру. Про результати роботи комісії з перейменування окремих вулиць виступив голова РО НРУ В. Малиновський. Однак депутати не підтримали пропозиції РО НРУ щодо перейменування одіозних назв вулиць, а нові висновки комісії запропонували надати до 3 липня. Зокрема, Євген Якимів запропонував «старі вулиці не міняти, а нововідведеним вулицям давати нові назви національних героїв, українських вчених, видатних діячів».

Раїса Меліс: «Не заставляйте людей, якщо вони не хочуть, змінювати назви вулиць. Люди вже звикли до старих назв, вони родились, виросли з цими назвами. А зараз тяжко звикати до нового, та й це нове нічого не змінить».[234]

7 червня на площі Незалежності відбулася чергова зустріч представника Президента в районі В. Мамренка та складу районної державної адміністрації з жителями району. Найгостріше питання, підняте громадянами – це зловживання у торгівлі району. «… До якого часу терпітимемо торгову мафію, доки вивозитимуть і виноситимуть все те, що призначалось людям, які давно своєю працею заслужили право на нормальне життя?» – запитували учасники зустрічі у керівника виконавчої влади в районі. У відповідь В. Мамренко повідомив, що підписав відповідне розпорядження про припинення діяльності голови правління райспоживспілки А. Войтюка та розпуск керівних органів райспоживспілки. Учасники зустрічі одноголосно підтримали це розпорядження і зажадали відповідної реакції від керівників облспоживспілки.

Далі представник Президента в районі розповів присутнім про плани виконавчої влади щодо розв'язання соціально-економічних і культурних проблем району, загострив увагу на будівництві та підготовці котельного господарства до зими. У сільському господарстві при сприянні нової влади має завершитися паювання, на контролі земельна реформа. Зупинився також

233 Мамренко В. Кому потрібна нестабільність : [розмова з головою райдержадмін.] / В. Мамренко; розмову вів Л. Осауленко // Народна трибуна. – 1992. – 26 серп. – С. 3.

234 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 660, арк. 37–38.

на питаннях громадського порядку та виконавської, трудової і технологічної дисципліни.[235]

Учасники зустрічі поставили цілий ряд запитань окремим керівникам підприємств, організацій, присутнім на цьому заході.

За результатами зустрічі було прийнято резолюцію, в якій, зокрема, зазначалося: «1. Схвалити розпорядження представника Президента В. Ф. Мамренка про розпуск і нові вибори ради райспоживспілки та її споживчих товариств…

3. Протягом багатьох останніх років у нашому місті не вирішено ні однієї серйозної житлово-комунальної проблеми, незадовільно працюють торгівля, служба побуту, заклади громадського харчування, не виконуються та ігноруються розпорядження Президента України, зокрема, про усунення комуністичної та радянської символіки, більшість вулиць райцентру і сьогодні носять імена ворогів України. Тому вимагаємо відставки голови міської Ради Б. І. Ксенжука та розпуску міськвиконкому, які неспроможні вирішувати проблеми, що стоять перед містом.

4. До 50-річчя створення УПА міськраді розробити і впровадити в життя комплекс заходів з відзначення цієї дати, а саме:

а) перезахоронити останки жертв більшовицького терору;

б) встановити пам'ятник жертвам комуністичного режиму;

в) перейменувати вулиці Рожища на імена національних героїв України…

6. Державній адміністрації прискорити процес економічних реформ у сільськогосподарському секторі, в тому числі земельної, розвитку фермерства, паювання колективних господарств, що всіляко гальмується деякими головами колгоспів та спеціалістами. Якщо ця важлива справа буде стояти на місці, ми будемо вимагати заміни начальника управління сільського господарства В. М. Ткачука, окремих голів колгоспів, які в повній мірі не усвідомлюють важливості впровадження нових форм господарювання на селі…»[236]

На завершення цього заходу, з ініціативи РО НРУ відбулася ще одна зустріч – з групою депутатів та кандидатів у депутати обласної та районної рад. На ній виступили кандидати в депутати від Руху В. Малиновський, П. Гаврилюк, а також депутат районної Ради О. Ткачук. У результаті обміну думками було прийняте звернення про підтримку кандидатів у депутати від Народного Руху України. Ще одне звернення про підтримку кандидата від Руху підписали вісім депутатів районної та міської рад. У ньому, зокрема, йшлося: «Ми хочемо зупинити наш вибір на кандидатурі Валентина Ярославовича Малиновського. Це людина високої національної гідності, патріот України, для якого головною метою в житті стала побудова самостійної Української держави… Вважаємо, що Валентин Малиновський на сьогодні є найбільш

235 Пастушак П. Добрий засів / П. Пастушак // Наш край. – 1992. – 13 черв. – С. 1.

236 Резолюція зустрічі жителів міста Рожище з групою депутатів та кандидатів у депутати обласної та районної рад // Наш край. – 1992. – 13 черв. – С. 1.

достойним із претендентів і буде гідно представляти Рожищенський район в обласній Раді. Всі його вчинки, далекоглядна тверда та правильна політика дають нам право це стверджувати».[237]

17 червня мала відбутися сесія Рожищенської районної Ради. У цей день РО НРУ розпочала пікетування районної Ради. Основна вимога – відставка В. Літвінчука та Л. Клімішиної. Справа в тому, що після призначення В. Мамренка на посаду представника Президента в районі, вони його запевнили, що перейдуть на господарську роботу. Однак згодом змінили своє рішення. Відповідно протистояння між ними продовжувалося. Через рухівський пікет сесію було вирішено не проводити і перенести її на 30 червня.

У цей період Народний Рух України розпочав акції з вимогою відставки з посади Прем'єр-міністра України Вітольда Фокіна. Зокрема, з 3 по 19 червня з ініціативи НРУ за участю інших національно-демократичних організацій та партій було проведено акцію естафетного пікетування Верховної Ради України з вимогою відставки Кабінету Міністрів України. Внаслідок пікетування представники делегацій усіх областей України провели переговори з Головою Верховної Ради Іваном Плющем, на яких постановили оголосити свої вимоги на засіданні сесії Верховної Ради, донести через телебачення до українського народу мету пікетуючих та їх основні вимоги.

Відповідно до Ухвали Малої Ради НРУ «Про ставлення Руху до органів державної влади», крайовим організаціям НРУ доручалося винести питання про відставку Уряду на розгляд сесій, засідання виконкомів міських та районних Рад; організувати відповідні мітинги, пікетування, виступи, заяви через засоби масової інформації.[238] Ось як голова РО НРУ В. Малиновський у газеті «Волинь» визначив основні «віхи» діяльності цього Уряду:

– безпрецедентне, необґрунтоване підвищення цін, що зробило більшість населення малозабезпеченим. Воно було вигідне монополістам, які, не маючи конкурентів, попіднімали ціни, скоротили виробництво. Це підвищення призвело до ще більшого розорення українського села, коли виробникам сільгосппродукції, які здавали її за державними цінами, пропонується промислова продукція за просто шаленими цінами.

Це підвищення було вигідне мафіозним структурам, що під вивіскою корпорацій, фірм, малих підприємств перекачували такі необхідні нам вироби, товари, сировину за кордон, і, таким чином, набивали собі, а не державі, кишені валютою. Така необхідна нам нафта потекла аж в Америку, а в Україні в цей час стояла техніка без пального і гинув урожай;

– непродумане введення купона без номерних знаків, що недопустиме для грошової одиниці. Цим відразу скористалися фальшивомонетники, які наводнили Україну підробленими купюрами, купон моментально втратив довіру і курс його став стрімко падати;

237 Звернення // Наш край. – 1992. – 17 черв. – С. 2.

238 Про ставлення Руху до органів державної влади : Ухвала Малої ради НРУ // Народна справа. – 1992. – С. 6.

– зволікання з повним виходом з рубльової зони. І сьогодні ми маємо низький курс карбованця «завдяки» цьому зволіканню і ще будемо дорого платити за це.[239]

Рожищенська РО НРУ на виконання Ухвали Малої ради НРУ підготувала відповідне Звернення, котре було винесене на розгляд сесії Рожищенської районної Ради.

30 червня, нарешті, відбулася дванадцята сесія Рожищенської районної Ради, в якій взяв участь новообраний голова Волинської обласної Ради Борис Клімчук. У зв'язку з призначенням В. Блаженчука представником Президента України в області, на дев'ятій сесії 23 квітня його було звільнено від обов'язків голови Волинської обласної Ради народних депутатів – голови облвиконкому. 5 червня на десятій сесії обласної Ради народних депутатів Б. Клімчук був обраний головою Волинської обласної Ради.

Сесія Рожищенської районної Ради знову пройшла у супроводі пікетувальників, які тримали в руках плакат «Літвінчука і Клімішину – в колгосп!» Представники Руху вимагали трансляції сесії на вулицю, але переважна більшість «слуг народу» на це не погодилася. Однак, як виявилося, сесія все ж транслювалася й без рішення депутатів, що певною мірою розрядило обстановку.

Після розгляду бюджетних питань слово для виступу було надано голові РО НРУ В. Малиновському. Найперше він звернувся до голови агрофірми «Стохід» В. Кулюка, щоб той вибачився за некоректні висловлювання на адресу представників Руху і пікетувальників. Кулюк буквально вибухнув емоціями і заперечив звинувачення. У суперечку включився голова колгоспу «Руднянський» Андрій Ткачук і директор птахооб'єднання Володимир Петрук. Останній опустився до прямих образ щодо Малиновського, зокрема, що той і дня не був у колгоспі, а тому не має права тут виступати.

Коли суперечка стихла, голова РО НРУ зазначив: «Тут багато говорили, що Верховна Рада не виконує рішень, я хотів би сказати, як виконуємо ми Указ Президента. В тій самій Переспі стоїть до цих пір пам'ятник Леніну. Давайте будемо будувати правову державу». Після цього звернувся до депутатів, щоб ті підтримали Звернення, підготовлене РО НРУ, такого змісту:

«У зв'язку з катастрофічним становищем в економіці, в сільському господарстві, яке з кожними днем поглиблюється, різким падінням рівня життя, постійним підвищенням цін, яке веде до зубожіння українського народу вимагаємо:

– негайної відставки Прем'єр-міністра України В. Фокіна та Кабінету Міністрів, які показали свою повну неспроможність у вирішенні життєво важливих питань. Вважаємо, що тільки Уряд національної довіри зможе вивести економіку України з кризового стану і припинити сповзання її у прірву;

239 Малиновський В. Реальну силу визначать вибори / В. Малиновський // Волинь. – 1992. – 8 груд. – С. 2.

– розпуску нинішнього складу Верховної Ради, яка була обрана при однопартійній комуністичній системі і яка весь час спізнювалась з прийняттям важливих законів, а більшість законів, прийнятих цією радою, залишились недієспроможними. Тільки професійний парламент, обраний на багатопартійній основі, буде гарантувати українському народу вірний шлях у побудові Української незалежної держави».[240]

Уперше районна Рада підтримала пропозицію Руху, за це Звернення проголосувало двадцять депутатів, десять були проти. Прийняття цього рішення показало правильність курсу РО НРУ та його вплив на суспільно-політичні процеси в районі.

Коли сесія підходила до завершення, голова районної Ради В. Літвінчук оголосив свою заяву про звільнення із займаної посади. З його пояснення, на цей крок він був змушений піти під тиском пікетувальників, ураховуючи дві причини: по перше, цього вже давно і послідовно домагаються національно-демократичні сили району; по друге, цього прагне новопризначений глава райдержадміністрації, який вважає, що постать Літвінчука є суттєвою перешкодою для співпраці між райдержадміністрацією і районною Радою. Однак всім було зрозуміло, що конфліктна ситуація між цими особами тягнеться ще зі старих партійних часів. Взаємні образи не давали нормально жити і працювати й сьогодні.

Після оголошення заяви голови райради виступив В. Мамренко, який дещо заперечив мотиви, озвучені Літвінчуком. Після нього на трибуну піднялася заступник голови Ради Л. Клімішина. У своєму надто емоційному виступі вона вкрай негативно охарактеризувала представника Президента в районі та наголосила, що всі біди в районі розпочалися з його призначенням на цю посаду. Наостанок заявила, що Літвінчук написав заяву під тиском. Цей виступ знову збурив зал, і на адресу Клімішиної посипалися звинувачення. У відповідь вона заявила: «Я сьогодні не прошу залишити мене на роботі, а пояснити, чому я не маю морального права тут працювати. Якщо Ви мені скажете, чому я не можу тут працювати і вкажете мої помилки, я піду… Я не маю куди йти, тому не напишу заяву. Я хочу вислухати запитання до мене».[241]

На це депутат О. Ткачук відповів: «Я відверто скажу, що Клімішина Л. М. не має морального права сьогодні сидіти під цим прапором. В школі Ви заявили, що того прапора ненавидите. Скажіть, як Ви агітували за Україну. Ви сьогодні підняли дві руки за Союз. Якби Ви сьогодні пішли з роботи, то зняли б напругу в районі. Літвінчук В. А. страждає за Вас. Вам я хочу сказати, що Вам не місце тут працювати. Я закликаю всіх депутатів прийняти таке рішення. А роботи ви не можете знайти тому, що Вас ніхто не хоче».[242]

240 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1342, арк. 32.

241 Там само, арк. 34.

242 Там само.

Прихильники Руху Олександр Нікітченко та Володимир Стариков у своїх виступах також закликали Л. Клімішину піти у відставку. Натомість депутати В. Кулюк, С. Рудик, В. Шимчук, І. Гриб, В. Ситник висловилися проти відставки В. Літвінчука та Л. Клімішиної. Зокрема, В. Шимчук зазначив: «Я не захищаю ні Клімішину, ні Літвінчука, ми всі сиділи під одним прапором, а зараз під другим. 150–200 чоловік це не весь народ. Я прошу представника Президента виїхати у село і подивитись як люди працюють. Я підтримую пропозицію не задовольняти просьбу Літвінчука В. А.» Депутат І. Гриб у своєму виступі заявила: «Ми Вас, Володимире Арсентійовичу, обирали і ми будемо звільняти. Сьогодні прикро слухати за Клімішину Л. М. Я знаю її дванадцять років як людину, що віддана українському народу. Робила в колгоспі, вивела колгосп. А ще вношу пропозицію не підтримувати заяву Літвінчука В. А.».[243]

Щоб остаточно вирішити це питання, депутати провели голосування, в результаті якого переважна більшість – 24 депутати проголосували проти звільнення Літвінчука з посади. За відставку висловилися лише три депутати.[244] Власне, на це В. Літвінчук й розраховував, маючи на свою підтримку більшість у районній Раді. Цим вдалим тактичним кроком голова районної Ради отримав черговий вотум довіри депутатського корпусу та вагомі аргументи у діалозі з главою райдержадміністрації та громадськістю: заяву про відставку він написав, але депутати її не підтримали.

На завершення сесії виступив голова Волинської обласної Ради Б. Клімчук, який зауважив, що «ситуація в Рожищі – одна з найгірших в області у розумінні взаємодії. Це тривожить обласну Раду і обласну адміністрацію. Я вчора був в районі і зустрічався з депутатами. Ваша Рада має величезну компетенцію і права, а тому може працювати. Конфліктна ситуація в районі буде й надалі. Однак цим голосуванням проблема не вирішена, бо є такі, які хотіли протилежного рішення. Я не думаю, що наявність іншої людини в кріслі голови районної Ради різко змінить ситуацію в кращу сторону. Я сьогодні прошу вас, пане Літвінчук і Мамренко, відкинути амбіції і разом працювати».[245]

2.6. Перші перемоги на виборах

Після звітної конференції районна організація НРУ відразу включилася у передвиборну боротьбу. Слід зазначити, що Рожищенський округ № 118 з виборів до Волинської обласної Ради був доволі специфічним, адже крім двох дільниць м. Рожища до нього входили села Топільно, Кобче, Дмитрівка, Рудня, Ольганівка, Валер'янівка. 4 червня пройшла реєстрація кандидата в депутати від НРУ В. Малиновського. Однак виникли певні проблеми при

243 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1342, арк. 35–36.

244 Там само, арк. 36.

245 Там само, арк. 37.

формуванні виборчих комісій, адже РО НРУ не вдалося провести своїх представників до окружної виборчої комісії, а також не були висунені представники Руху до Кобченської, Дмитрівської, Ольганівської дільничих виборчих комісій. Щоправда, рухівець А. Поліщук був обраний головою Рожищенської виборчої комісії № 2, а прихильник Руху О. Деменік – його заступником, С. Новосад – заступником голови Топільненської виборчої комісії.

Ще однією проблемою стало висунення Волинською обласною організацією УРП кандидатом у депутати П. Іванюка, який створював конкуренцію кандидату саме від НРУ. Адже ще одним кандидатом став голова колгоспу імені Ватутіна Леонід Ковальчук, висунутий колективом тракторної бригади цього колгоспу. Саме на останнього робили ставку представники вчорашньої прокомуністичної влади. Представниками Руху були проведені переговори з Іванюком щодо зняття його кандидатури на користь більш рейтингового кандидата від Руху, котрі, на жаль, не принесли позитивного результату. Більше того, одним з довірених осіб Іванюка став член НРУ О. Гудима, який мало коли зважав на рішення організації, в якій перебував. Пан Павло чітко дотримувався лінії УРП та продовжив боротьбу за депутатський мандат. Однак усім було зрозуміло, що основна боротьба на цьому окрузі розгорнеться між представниками Руху та колгоспного угруповання.

В. Малиновський та П. Іванюк

Саме ці кандидати були уособленням двох протиборчих політичних сил у районі, а, відповідно, напрямів подальшого суспільно-політичного та економічного розвитку. Якщо за головою колгоспу стояли ортодоксальні прокомуністичні колгоспно-радгоспні сили, котрі робили все можливе для повернення у вчорашнє минуле, то голова Рожищенського Руху уособлював нові національно-демократичні сили, що домагалися кардинальної трансформації прокомуністичної системи та побудови на її місці проєвропейської політико-економічної моделі державного устрою. Головним меседжем Л. Ковальчука був модний тоді аполітичний: «Я ніколи не був і не є політиком»[246]; у В. Малиновського, як представника Руху, переважав саме політичний чинник.

246 Малиновський В. Я. Депутат – це політик : [розмова з головою район. організації Руху] / В. Я. Малиновський; розмову вела Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 10 листоп. – С. 1.

21 червня в області пройшли вибори депутатів обласної та районних Рад. В. Малиновський переміг у п'яти округах з восьми. Однак, зважаючи на суттєву перевагу в трьох округах Топільненської сільської Ради, де розташований колгосп імені Ватутіна та радгосп «Кобченський», загалом найбільше голосів набрав Л. Ковальчук – 1858, другим був В. Малиновський – 1631, а П. Іванюк, як і очікувалося, набрав усього 227 голосів.

На жаль, РО НРУ не вдалося повною мірою проконтролювати окремі сільські дільниці, що дало можливість сфальсифікувати там результати голосування. Показовими у цьому плані стали результати на Дмитрівській виборчій дільниці. На ній був присутній лише один спостерігач від НРУ, а із семи членів виборчої комісії шестеро – були працівниками колгоспу імені Ватутіна.[247] Тому за кандидата Малиновського там було віддано всього 17 голосів, натомість 152 виборці проголосували за голову колгоспу імені Ватутіна.

Оскільки за результатами голосування жоден з кандидатів у депутати не набрав більше половини голосів виборців, повторне голосування по Л. Ковальчуку та В. Малиновському призначалося на 5 липня.[248] У цьому зв'язку В. Малиновський зазначив: «Боротися буде важко, адже суперник займає посаду в одному з господарств, причому – керівну. Як показав аналіз ситуації, він набрав більше голосів саме в тих населених пунктах, де працюють його підлеглі, на решті дільниць, у тому числі в Рожищі, переміг я. Команда підтримки працювала сильно, а тепер необхідно поговорити з багатьма виборцями саме в тих селах, де на сьогодні йде попереду опонент».[249]

До повторного голосування з виборів депутата обласної Ради РО НРУ підготувалася значно краще. Суттєву допомогу надав Провід крайової організації НРУ. Було вирішено основну увагу зосередити на тих селах, де працюють підлеглі голови колгоспу, адже саме там, як уже зазначалося, він набрав найбільше голосів у першому турі. Зокрема було вирішено основний агітаційний акцент зробити в селі Топільно – садибі колгоспу імені Ватутіна. У зустрічі В. Малиновського з виборцями, що проходила в місцевому Будинку культури, взяв участь рухівський хор «Посвіт», що приїхав з Луцька. Перше, що зробили хористи, коли ввійшли до приміщення цього закладу культури, познімали комуністичну символіку, що красувалася тут ще з радянських часів. Після завершення цієї важливої справи відбулася зацікавлена розмова між селянами та кандидатом у депутати. Учасникам зустрічі була роздана рухівська газета «Народна справа», в якій було опубліковано програму кандидата у депутати та його інтерв'ю. Після цього хор «Посвіт» дав концерт. Уперше зі сцени сільського Будинку культури прозвучали

247 Про затвердження складу дільничих виборчих комісій // Наш край. – 1992. – 26 трав. – С. 2.

248 Повідомлення // Волинь. – 1992. – 25 черв. – С. 2.

249 Інтерв'ю з кандидатом у депутати обласної Ради по Рожищенському виборчому округу № 118 Валентином Ярославовичем Малиновським : вів інтерв'ю О. Юрченко // Народна справа. – 1992. – 30 черв. – С. 3.

«Ще не вмерла Україна», «Червона калина», «За Україну, за її волю», «Не пора, не пора», «Десь там, на півночі Волині» та інші. Цей тактичний хід рухівського виборчого штабу себе повністю виправдав. Якщо в першому турі Л. Ковальчук набрав у Топільному 556, а В. Малиновський 88 голосів, то в другому – відповідно 394 і 109.

У другому турі рухівці перекрили спостерігачами всі без винятку виборчі дільниці округу, що ускладнило фальсифікацію результатів виборів. Активно працювали довірені особи рухівського кандидата Р. Трофімчук, О. Ткачук, В. Стариков. Це дало позитивний результат. За підсумками голосування у другому турі впевнено переміг В. Малиновський, за якого віддали свої голоси 1993 виборці, за Л. Ковальчука – 1384 виборці.[250] Як видно, голова колгоспу у другому турі втратив значну кількість голосів, які перейшли до рухівського кандидата. Це була вкрай важлива перемога не так особисто В. Малиновського, як усього Рожищенського та й Волинського Руху, що засвідчило авторитет цієї організації серед людей. Адже вперше в історії виборів до обласної Ради у Рожищенському районі переміг опозиційний кандидат. Ця перемога стала знаковою ще й тому, що була єдиною в області серед рухівських кандидатів на цих довиборах.

ПОСВІДЧЕННЯ

Тов. Малиновський

Валентин Ярославович

обраний 5. 07 / 1992 р. депутатом

Рожищенської обласної Ради

України

Української РСР

Ще одного успіху у цей день досягли на виборах депутата Рожищенської районної Ради, де перемогу здобув заступник голови РО НРУ Петро Гаврилюк. Він також у другому турі впевнено переміг керуючого Рожищенським ремонтно-транспортним підприємством В. Карпука. На жаль, не вдалося отримати перемогу В. Куденчуку в Мильську, де першість здобув його опонент – начальник пожежно-сторожової охорони колгоспу «Прогрес» М. Пархомчук.

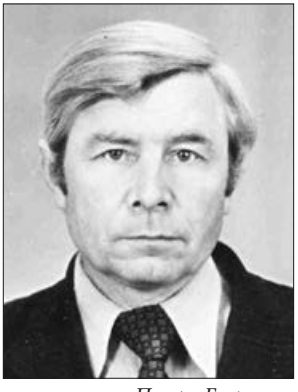
Петро Гаврилюк

У зверненні до виборців В. Малиновський та П. Гаврилюк зазначили: «Голоси, віддані за нас, є виявом довіри до діяльності Народного Руху України і доказом чіткої громадянської позиції в підтримці демократичних сил району. Запевняємо вас, що всі свої сили, знання та вміння віддамо на захист простої людини, покращення життя всіх верств населення та побудову Української незалежної Держави».[251]

250 Повідомлення // Волинь. – 1992. – 9 лип. – С. 1.

251 Дякуємо нашим виборцям // Наш край. – 1992. – 14 лип. – С. 1.

Липень 1992 р. став урожайним для появи низки національно-демократичних громадських організацій району, про створення яких неодноразово йшлося. Зокрема, 14 липня в Рожищі у приміщенні райдержадміністрації відбулися установчі збори Спілки політв'язнів та репресованих району. Відкрив захід представник Президента в районі В. Мамренко. Він щиро подякував учасникам зборів за їх жертовну боротьбу за волю України і вибачився за фізичні та моральні втрати, які вони понесли у своєму житті. Також виступили В. Малиновський, О. Гудима, Г. Кожевніков, В. Літвінчук. В. Мамренко вручив усім учасникам зборів пам'ятні сувеніри – книгу «Історія України».

Головою новоствореної організації було обрано Євгена Старікова. Учасники зібрання прийняли Звернення до громадськості, у якому, зокрема, йшлося: «… Нові покоління не мають права забути про закатованих, замордованих у катівнях НКВД, в засланні, українських патріотів, які загинули в ім'я свободи і незалежності України.

Ми звинувачуємо в злочинах проти людства тоталітарну комуністичну систему, її духовного поводира – злочинну КПРС і вимагаємо міжнародного суду над нею.

Ми, учасники зборів репресованих Рожищенського району, закликаємо всіх колишніх політв'язнів активно сприяти усвідомленню громадськістю реальної політичної ситуації в Україні, ми повинні зробити все, аби блокувати спроби спровокувати насильницькі конфлікти на соціальному, національному та релігійному грунті…»[252]

У цей же день пройшло установче засідання міського осередку Союзу українок. Його головою було обрано Лідію Депо. Учасники зібрання прийняли Звернення до вчителів, вихователів, громадськості району. У ньому, зокрема, йшлося: «… Союз українок закликає все жіноцтво до роботи в нашій організації. Ми закликаємо вас, щоб через сім'ю, школу, церкву повернути честь і гідність кожного українця.

Союз українок закликає вас осмислити по-новому християнську мораль, щоб наші діти виросли гідними синами своїх славних батьків…»[253]

15 липня на сесії Рожищенської міської Ради знову розглядалося питання про перейменування окремих вулиць райцентру. Про це на сесії говорив голова РО НРУ В. Малиновський. На цей раз депутати погодилися на перейменування (14 депутатів підтримали зазначене рішення, четверо – утрималися, «проти» – не було). У результаті 23 одіозні назви вулиць райцентру отримали нові назви: Сковороди – колишня Піонерська, Клима Савура – Фрунзе, Героїв УПА – Комсомольська, Гетьмана Мазепи – Щорса, Виговського – Кузнєцова, Пилипа Орлика – Пархоменка, Івана Богуна – Свердлова, Січових Стрільців – Червоної армії, 22 січня – Радянська, 24 серпня – Жовтнева,

252 Звернення товариства репресованих Рожищенського району до громадськості // Наш край. – 1992. – 21 лип. – С. 3.

253 Звернення районної організації «Союзу українок» до вчителів, вихователів, громадськості району // Наш край. – 1992. – 18 лип. – С. 4.

Кондратюка – Маяковського, П. Куліша – Кірова, Грабовського – Енгельса, Василя Стуса – К. Маркса, В. Сосюри – Галана, Багряного – Горького, Курбаса – Матросова, Заньковецької – Крупської, Наталії Ужвій – Тельмана, Кармелюка – Чапаєва, Симоненка – Калініна, Калнишевського – Петровського.[254]

На жаль, не вдалося перейменувати вулицю Тельмана на вулицю Степана Бандери. Для прийняття остаточного рішення з цього питання голова міськради Б. Ксенжук організував незвичний експеримент – вивчення думки жителів безпосередньо на відповідній вулиці. Крім нього, у цьому заході взяли участь заступник голови міськради О. Масюк, секретар міськради Н. Максимчук, голова РО НРУ В. Малиновський та окремі члени комісії міської Ради з перейменування вулиць. Зрозуміло, що люди, виховані на радянській пропаганді, у більшості висловилися проти такого перейменування. Натомість жителі вулиці Комсомольської переважною більшістю підтримали пропозицію Руху щодо зміни назви на «Героїв УПА». Однак і це рішення далося з великими труднощами лише після аргументів В. Малиновського: «Чого ми боїмося визнання своїх національних героїв? Адже вояки ОУН-УПА, які вели національно-визвольну боротьбу, прирівнюються тепер до героїв та учасників Великої Вітчизняної війни».[255]

Хоча початок перейменуванню вулиць в області поклало рішення президії Луцької міської Ради народних депутатів від 18 грудня 1990 р., яким було перейменовано невелику кількість вулиць обласного центру,[256] однак місто Рожище на початку дев'яностих років першим на Волині очистилося від усіх назв вулиць радянського періоду, що не мали нічого спільного зі справжньою історією України. Такий комплексний підхід зняв проблему подальшого перейменування вулиць райцентру, яка й сьогодні все ще залишається актуальною для багатьох населених пунктів області.

16 липня в редакції газети «Наш край» відбувся «круглий стіл» колективу редакції з керівництвом району (В. Мамренко, В. Літвінчук, Л. Ткачук, П. Пастушак) та громадсько-політичних організацій (В. Малиновський, П. Іванюк, П. Гаврилюк). Приводом до цієї зустрічі стали серйозні претензії до газети з боку районних організацій УРП та НРУ, а також щодо її головного редактора Г. Бєлова.

Відкриваючи дискусію, глава райдержадміністрації В. Мамренко наголосив, що «хотів би бачити в газеті дещо інші матеріали. Досить ностальгії за старими порядками. Не все там було так добре, як декому здається. Районні журналісти могли б набагато краще формувати громадську думку того

254 Малиновський В. Так їх тепер називати / В. Малиновський // Наш край. – 1992. – 4 серп. – С. 2, 4.

255 Остапчук Н. Бандера «не пройшов» / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 8 черв. – С. 4.

256 Про перейменування вулиць, майданів та установ культурно-розважального призначення: рішення президії Луцької міської Ради народних депутатів від 18 груд. 1990 р. № 96 // Волинь: 90-і роки XX століття : ілюстр. літопис політ. подій. – Луцьк : Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 1998. – С. 127.

напрямку розвитку нашого суспільства, який обрано. Чимало тем газета упускає. Скажімо, тему репресій, адже постраждало багато невинних людей. Ми повинні тепер віддати їм належне. Варто більше писати про методи встановлення колишньої влади. Люди повинні знати історичну правду».[257]

Голова РО НРУ В. Малиновський зауважив, що «рік-два назад можна було пред'явити редакції масу претензій, що я й тоді робив, боровся проти однобічного висвітлення історії та дійсності газетою, намагався пояснити особисто головному редактору необхідність зміни його прокомуністичної позиції. На багатьох мітингах приймалися резолюції про вимогу відставки головного редактора Г. Бєлова. Сьогодні певною мірою газета змінилася, однак у багатьох питаннях стоїть на тих самих прорадянських позиціях. Наприклад, мало уваги приділяється висвітленню 50-річчя УПА, питанням незалежної України. Суспільство міняється, тим більше газета повинна змінюватися».

Голова районної Ради В. Літвінчук у своєму виступі зазначив, що «історія вчить нас міняти погляди. Саме зараз такий час. До речі, час нелегкий. Багато сумнівів, і треба розуміти один одного, як ніколи. Ми розуміємо і фінансові труднощі газети, що призвели до зменшення кількісного складу редакції. Але колектив може працювати».[258]

Свої думки висловили і працівники редакції, яким теж було що сказати керівництву району.

Неоднозначно постало питання про редактора газети. Як завжди був категоричний у висловлюваннях щодо цього П. Іванюк, який уже давно прагнув його відставки. Він виступив за негайну заміну Г. Бєлова і навіть запропонував кандидатури, які могли б очолити колектив «Нашого краю». В. Літвінчук припустив можливість проведення конкурсу на заміщення посади редактора. Однак колектив редакції газети висловився категорично проти, адже лише він має право обирати редактора. На цьому зустріч завершилася.

18 липня відбулися установчі збори Ради старійшин району. Головою організації було обрано Володимира Старікова, який був ініціатором її створення. До цієї громадської організації ввійшли люди старшого віку, в основному патріотично налаштовані. Основними напрямами діяльності Ради старійшин, крім соціального захисту, були національне відродження та релігійні питання. За словами голови, основними завданнями новоствореної громадської організації були «соціальний захист людей, особливо знедолених та малозабезпечених… Щодо конкретних справ, Рада старійшин підготувала для держадміністрації, районної та міської Рад таку пропозицію – рекомендувати підприємствам харчової промисловості робити з другорядної сировини дешеві продукти для малозабезпечених людей».[259]

257 Остапчук Н. Ми порозумілися, хоча приводом для зустрічі став конфлікт / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 4 серп. – С. 3.

258 Там само.

259 Остапчук Н. Будити думку народну / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 22 верес. – С. 2.

Після проведення Всеукраїнського Православного Собору, на якому була утворена УПЦ Київського Патріархату, релігійне питання актуалізувалося з новою силою. Зрозуміло, що учасники установчих зборів Ради старійшин не могли оминути цієї теми. Після бурхливого обговорення релігійної ситуації в країні та районі вони прийняли звернення до настоятеля Михайлівської церкви міста Рожище, Благочинного Рожищенського району о. Петра. У ньому, зокрема, йшлося: «Збулася довгожданна подія в житті православної церкви – об'єднання Української православної церкви в єдину Українську православну церкву – Київський патріархат. Таким чином у незалежній Українській державі постала незалежна від Москви українська церква, яка здатна об'єднати всіх православних віруючих нашої країни в лоно єдиної церкви.

Але після незаконного антиукраїнського собору в Харкові частина священиків УПЦ стала на сторону владики Володимира (Сабодана). Вважаємо, що ця церква є знаряддям колоніального поневолення українського народу Російською церквою і вимагаємо:

1. Переходу Рожищенської церкви в лоно об'єднаної Української церкви Київського Патріархату.

2. Поминання в Михайлівській церкві Патріарха Мстислава та його заступника Філарета.

3. Відправу служби українською мовою.

4. Отцю Петру звернутись до Єпископа Волинського Варфоломія з вимогою переходу в лоно об'єднаної Української церкви Київського Патріархату – єдиної законної православної церкви України».[260]

Успіхи Рожищенського Руху помітили в області. Зважаючи на зростання його політичної ролі та авторитету серед жителів району, а також організаторські здібності його голови, 26 липня Координаційною радою ВКО НРУ В. Малиновського було обрано членом Проводу ВКО НРУ. Це обрання давало можливість голові Рожищенської РО НРУ безпосередньо впливати на рішення крайової організації НРУ. Саме з цього моменту розпочалася активна діяльність В. Малиновського на рівні обласного політикуму як через участь у крайовому керівництві НРУ, так і через депутатство у Волинській облрадіРаді. Таке поєднання давало певні можливості для вирішення актуальних питань та впливу на прийняття рішень.

Зростання ролі Руху в політичному житті району не давало спокою опонентам. У ніч з 25 на 26 липня вони по-варварськи понівечили два стенди інформації РО НРУ, розміщені на вулицях Грушевського та Незалежності. У відповідній заяві Проводу РО НРУ йшлося: «Висловлюємо обурення з приводу провокаційних дій новітніх вандалів, правда, не знаємо, чи це справа рук неокомуністів, які вирішили показати, що є порох у порохівницях, чи хуліганів – своєрідного витвору комуністичної системи.

260 Звернення зборів Ради старійшин Рожищенського району // Наш край. – 1992. – 8 серп. – С. 2.

На початку утворення Руху вони своїми брудними руками зривали святий для кожного українця національний прапор, били таблички на штабі Руху, весь час зривали і зривають написи зі стендів інформації і ось тепер ці здеградовані особи розправилися зі стендами.

І, як завжди, наша доблесна міліція нічого не знає і нічого не бачила.

Хочеться запитати, скільки ще ці варвари будуть трощити телефонні будки, ліхтарі, ламати дерева, лавки? Скільки ще нашим людям терпіти бандитські витівки хуліганів?

Звертаємося до міліції, Служби національної безпеки України. Пора вже навести порядок і покласти край злочинним діям правопорушників! Україна повинна звільнитися від цього баласту.

А вас, бандюги, попереджаємо, що зі свого боку вживемо своїх заходів і винні ще будуть відповідати за свої дії».[261]

1 серпня відбулося засідання районного осередку Союзу українок, у роботі якого взяли участь глава райдержадміністрації В. Мамренко, голова районної Ради В. Літвінчук, голова РО НРУ В. Малиновський, голова РО УРП П. Іванюк, благочинний району о. Петро, представниці з Луцької «Просвіти» Марія Мах та Галина Патута, окремі директори шкіл, керівники установ і організацій району.

У своїй доповіді голова районного осередку Союзу українок Лідія Депо звернула увагу на духовне відродження дітей. Вона запропонувала перед початком нового навчального року організованим порядком завести учнів у церкву до сповіді та святого причастя. Цю пропозицію підтримали всі присутні.

Про виховання патріотів, справжніх українців, про звільнення людей від принизливого почуття вічних рабів, що культивувалося тоталітарною комуністичною системою, говорили Л. Поліщук, М. Мах, Г. Патута.

В. Малиновський наголосив, що з метою виховання патріотів необхідно на гідному рівні провести відзначення 50-річчя УПА, а також зробити все можливе, аби у церквах району служба Божа правилася українською мовою, а також повідомив про ініціативу Народного Руху, до якої запросив приєднатися усіх присутніх на цьому засіданні, щодо розпуску Верховної, обласної та районної Рад, .

Обговорювалися також питання побутового обслуговування населення, проблеми торгівлі. Загальним схваленням присутні зустріли вимогу В. Мамренка, адресовану голові райспоживспілки В. Марюку: за першу ж провину продавця звільняти з роботи, а не обмежуватися доганами і позбавленням премій.

На завершення засідання всі заспівали Гімн «Ще не вмерла Україна».[262]

---

261 Вандалізму – зась! // Наш край. – 1992. – 8 серп. – С. 2.

262 Остапчук Н. Найперше – відродити душу / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 11 серп. – С. 1.

2.7. Ініціювання референдуму

Центральний Провід НРУ 17 липня прийняв ухвалу щодо проведення референдуму про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України: «Верховна Рада старого скликання вже вичерпала себе і неспроможна бути лідером у розбудові незалежної демократичної Української держави. Народний Рух України наголошує на необхідності якнайшвидшого розпуску Верховної Ради і проведення позачергових виборів.

Для організації роботи в цьому напрямі Центральний Провід ухвалює:

1. Розпочати підготовку до проведення Всеукраїнського референдуму про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

2. Запропонувати сформулювати питання референдуму так: "Ви за дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та проведення виборів нового парламенту в 1993 році?"».[263]

Цю всеукраїнську акцію підтримали 20 політичних партій та громадських організацій, котрі об'єдналися у коаліцію «Незалежній Україні – новий парламент».[264]

Користуючись нагодою, Провід ВКО НРУ прийняв рішення про проведення в області референдумів про розпуск Волинської обласної Ради, міських та районних Рад, які за два з половиною роки показали свою нездатність до конструктивної, результативної роботи. Був утворений обласний штаб Всеукраїнського референдуму, який очолив Олександр Юрченко. У серпні в області розпочався процес утворення ініціативних груп зі збору підписів для проведення референдуму.

Рожищенська РО НРУ активно включилася у цю роботу. 8 серпня у районній газеті «Наш край» було опубліковане звернення, підписане головами РО НРУ В. Малиновським, РО УРП П. Іванюком, осередку Союзу українок Л. Депо, Ради старійшин В. Стаціковим, товариства репресованих Є. Стаціковим, Демократичного блоку депутатів О. Ткачуком. У ньому, зокрема, йшлося: «… Консервативна Верховна Рада, яка на дві третини складається з компартійної номенклатури, яка була обрана при однопартійній тоталітарній системі, коли Україна була частиною Московської імперії, разом з антинародним Урядом Вітольда Фокіна вперто і послідовно змушують нашу державу прямувати у фарватері жорсткої економічної політики Москви щодо України, свідомо втягують нашу економіку в нову спіраль інфляції, якої український народ вже не витримає…

Вважаємо, що ця антинародна, колаборантська політика проводиться Верховною Радою свідомо і є злочинною, адже ще й досі в нас немає кордонів,

263 Про заходи, пов'язані з проведенням референдуму про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України : Ухвала Центрального Проводу Народного Руху України від 17 лип. 1992 р.

264 Звернення коаліції «Незалежній Україні – новий парламент» до підприємців України // Наш край. – 1992. – 12 верес. – С. 2.

немає своєї економіки, грошово-фінансової системи, немає широкої програми державного будівництва…

Вірним послідовником комуністичної партії є Рожищенська районна Рада, яка за два з половиною роки показала свою нездатність до конструктивної демократичної роботи, чим не раз викликала недовіру жителів району. Згадаймо, як ця Рада боролася проти незалежності України, з Рухом, УРП, проти національної символіки. А сьогодні ці самі "народні обранці", змінивши червоні знамена на синьо-жовті, "будують" вільну Україну, з якою ще рік назад боролися. І сьогодні цією Радою керують одіозні фігури, відставки яких вже давно вимагають трудящі.

Виходячи з вищесказаного, демократичні організації району з вересня 1992 року розпочинають збір підписів за проведення референдуму про розпуск Верховної Ради, який буде проводитися по всій Україні, а також про розпуск Волинської обласної і Рожищенської районної Рад…

Тільки переобравши прокомуністичні Ради, ми зможемо надіятися на покращення життя і щасливе майбутнє».[265]

Провівши значну організаційну роботу, першою у Волинській області та Україні Рожищенська РО НРУ 9 серпня провела збори громадян. На заклик Руху до районного Будинку культури прийшло 233 особи з Рожища, Копачівки, Башови, Рудні, Топільного, Мильська, Тростянки, Вишеньок, Трилісець, Незвіра, Кроватки, які підтримали рухівську ініціативу з проведення референдуму.

Відкрив збори голова РО НРУ В. Малиновський, який запропонував обрати робочу президію і поінформував присутніх про те, для чого і з якою метою проводиться цей захід. Зокрема, він зазначив: «Я, звичайно, за розпуск нинішніх Рад, які є винаходом більшовицької системи. Ради були ширмою для необмеженої однопартійної влади. Ви згадайте тільки, як у нас проходили вибори. Зверху спускалися рознарядки: кого і скільки обрати аж до процентного співвідношення. Ніякої альтернативи! А яка одностайність! Завжди "за" – 99,99 відсотка. Верховна Рада була маріонеткою ЦК партії, вона приймала рішення… Тепер маємо незалежну Україну, існує багатопартійна система. Нові ж вибори блокуються, бо в складі нинішньої Верховної Ради – вісімдесят п'ять відсотків колишніх комуністів. Ради повинні бути оновлені, вибрані на багатопартійній основі, а парламент – професійним. Адже не може депутат Верховної Ради, який є, скажімо, директором заводу, сповна віддаватися депутатській роботі. Він буде сидіти в сесійній залі і думати про свої заводські проблеми… Районна Рада у нинішньому складі не відображає настрою людей, "зарубує" майже всі прогресивні рішення. Це Рада вчорашнього дня».[266]

---

265 Україна в небезпеці // Наш край. – 1992. – 8 серп. – С. 1.

266 Малиновський В. Я. Депутат – це політик : [розмова з головою район. організації Руху] / В. Я. Малиновський; розмову вела Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 10 листоп. – С. 1.

До президії зборів були обрані В. Малиновський – голова, Р. Трофімчук – секретар, П. Гаврилюк – заступник голови.

На порядок денний було винесено три питання:

1. Про Всеукраїнський, обласний, районний референдуми. Розпуск Верховної Ради, обласної та районної Рад народних депутатів і обрання нового складу Рад.

2. Затвердження формулювання питання, що пропонується винести на референдуми.

3. Вибори ініціативних груп для проведення референдуму.

В обговоренні першого питання взяли участь П. Гаврилюк, С. Троцюк, Р. Трофімчук, П. Іванюк, В. Карп'юк, В. Бохонок, І. Штик, В. Старіков, П. Присяжнюк, С. Римарчук. Після того, як висловилися всі бажаючі, питання було поставлене на голосування. Всі присутні одноголосно висловилися за проведення референдуму з питань розпуску Верховної Ради, Волинської обласної Ради та Рожищенської районної Ради.

Наступними були проголосовані питання, що виносилися на референдуми. Після цього голосуванням було затверджено склади ініціативних груп з проведення цих референдумів. Зокрема, до ініціативної групи з проведення Всеукраїнського референдуму ввійшло 34 особи, референдуму щодо розпуску обласної Ради – 33 особи, районної Ради – 34 особи. Їх основу склали члени і прихильники Руху.

На завершення зборів була внесена і підтримана пропозиція про те, щоб збирати збори громадян кожної першої неділі місяця з метою вирішення на них найбільш актуальних і болючих питань. Для цього запрошувати для участі у них керівників підприємств, установ, організацій, торгівлі, влади.[267]

Зважаючи на велелюдне зібрання патріотично налаштованих громадян, після завершення розгляду питань референдуму, було проведене православне віче. Його учасники «схвалили рішення Всеукраїнського Православного Собору, що об'єднав УПЦ та УАПЦ в одну незалежну Українську православну церкву Київського Патріархату, а також засудили проведення неканонічного Харківського зібрання та Московського архієрейського собору, що грубо порушили всі канони та Статут Української православної церкви та внесли розкол у життя українського православного люду».

Учасники віча прийняли ухвалу, в якій за зраду УПЦ, Української держави та її православного народу єпископам Миколаю, Варфоломію та благочинному Петру висловлювалася недовіра, як таким, що перейшли на позиції Московського Патріархату. Натомість висловлювалася повна підтримка новопризначеному єпископу Спиридону – єпископу Луцькому і Володимир-Волинському УПЦ КП. Також було обрано церковну раду Свято-Михайлівської церкви УПЦ Київського Патріархату (староста Микола Гура) та поставлено вимогу її реєстрації державними органами до 16 серпня.

267 Рішення було одноголосним // Наш край. – 1992. – 18 серп. – С. 2.

За результатами цих зборів Центральною комісією з всеукраїнського референдуму була зареєстрована ініціативна група № 21 у Рожищенському районі.[268] Згідно реєстраційного свідоцтва, термін збору підписів мав тривати з 6 жовтня по 21 грудня 1992 року. Це дуже злякало місцеву владу, котра під усілякими приводами намагалася не допустити народного волевиявлення. Незважаючи на те, що, як вже було сказано, Центральною комісією з всеукраїнського референдуму ініціативна група у Рожищенському районі була зареєстрована, розпорядженням голови Волинської обласної Ради Б. Клімчука у реєстрації цій групі для проведення обласного референдуму було відмовлено. Причиною відмови стало те, що організатори зборів «своєчасно не повідомили письмово про час, місце і мету зборів голову обласної Ради народних депутатів».[269]

Незважаючи на це, Рожищенський Рух організовано розпочав збір підписів у районі. У центрі Рожища були облаштовані пункти з плакатами: «Тут проводиться збір підписів для проведення всеукраїнського та обласного референдумів за дострокові перевибори Верховної Ради та Волинської обласної Ради»; «Громадяни України! Доля нашої Батьківщини в наших руках. Не будьте пасивними, кожен ваш підпис – удар по компартійних Радах!» Тут громадяни могли поставити свій підпис у підписному листі. Було встановлене чергування членів ініціативної групи зі збору підписів, які пояснювали громадянам про мету ініційованих Рухом референдумів. Усі рухівці та прихильники Руху отримали відповідну кількість підписних листів для збору підписів за місцем роботи, проживання тощо. У результаті проведеної роботи, вдалося зібрати 3119 підписів громадян району. Певна кількість підписів не була зарахована через технічні помилки у підписних листах. Особливу активність зі збору підписів проявили Сергій Новосад, Юлія Кучинська, Степан Сегейда, Марія Верешко, Костянтин Швець, Валентин Малиновський, Анатолій Терлецький, Валерій Куденчук, Віра Удод, Сергій Троцюк.

Відповідно до статті 20 Закону «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», 23 грудня члени ініціативної групи В. Малиновський, П. Гаврилюк, В. Стариков передали підписні листи голові районної Ради В. Літвінчуку.

На жаль, в умовах тотального супротиву влади, по всій державі не вдалося зібрати необхідних для проведення референдуму трьох мільйонів підписів громадян. Зашкодили збору підписів нетривалий термін, відведений на збір підписів – до 21 грудня, перешкоди, які чинили представники рад на місцях, розкол у Львівському Русі. Окремі районні ради робили все можливе для затягування реєстрації ініціативних груп у Центральній виборчій комісії. Наприклад, ініціативні групи у Луцькому та Іваничівському районах були

268 У Центральній комісії з всеукраїнського референдуму // Голос України. – 1992. – 8 жовт. – С. 2.

269 Про відмову у реєстрації ініціативних груп по проведенню обласного референдуму, утворених на зборах громадян Рожищенського і Луцького районів : розпорядження голови обласної Ради від 7 жовт. 1992 р. № 74-р.

створені у вересні, але, «завдячуючи» тяганині з документами, яку влаштували працівники відповідних районних рад, були зареєстровані лише у перших числах грудня.[270]

Фактично збором підписів займався лише НРУ, хоча майже всі партії (окрім лівих) заявили про свою підтримку референдуму. При цьому зазначимо, що на Волині окремі районні організації НРУ, що конфліктували з керівництвом КО НРУ, відмовилися проводити кампанію зі збору підписів. Негативну роль зіграла й позиція народних депутатів України від Волині, які, крім Федора Свідерського, виступили проти розпуску Верховної Ради.

У результаті цього на Волині було зібрано всього 32 тис. підписів – менше половини від запланованої кількості. Для порівняння, в Івано-Франківській області таку кількість підписів було зібрано в окремих районах. Не вдалося зібрати необхідної кількості підписів і за розпуск Луцької міської Ради.

Однак зібрані Рухом понад мільйон підписів показали, що значна кількість громадян України не довіряла Верховній Раді та місцевим Радам. У заяві Малої ради НРУ зазначалося: «… Рух залишається наймасовішою політичною організацією і ще раз довів, що він є конструктивною силою, спроможною реально впливати на політичні й державотворчі процеси в Україні, яка послідовно здійснюватиме опозиційний пресинг на існуючу посткомуністичну систему влади в Україні.

Мала рада Руху висловлює глибоку подяку майже 8000 членам ініціативних груп по збиранню підписів – представникам різних партій та організацій, а також всім, хто поставив свій підпис та сприяв збиранню підписів, за виявлену громадянську зрілість та готовність виступати політичними активістами на місцях».[271]

Після завершення збору підписів Рожищенська РО НРУ звернулася до жителів району: «… Хочемо подякувати всім жителям району, які проявили розуміння ситуації і поставили свій підпис. Таких підписів було зібрано більше 3119. Отже, кожен десятий виборець району не довіряє нинішній Верховній Раді! І це, незважаючи на чутки провокаторів, які в цей час всілякo оббріхували рухівців, які, мовляв, збирають підписи за передачу церкви уніатам, католикам, мусульманам та ін… Бог їм суддя.

Заявляємо, що Рух до подій в церкві не мав і не має ніякого відношення!

Дякуємо також відділу культури, керівництву райспоживспілки та газеті "Наш край" за допомогу».[272]

У серпні з ініціативи НРУ в Рожищі пройшло святкування 50-річчя УПА. Для підготовки і відзначення цієї історичної дати розпорядженням представника Президента в районі було утворено оргкомітет, до якого ввійшов заступник голови РО НРУ П. Гаврилюк.

270 Юрченко О. Як виявилося, нічого не трапилось… / О. Юрченко // Народна справа. – 1992. – 15 груд. – С. 2.

271 Заява Малої ради Народного Руху України // Народна справа. – 1993. – 26 січ. – С. 3.

272 Дякуємо вам, люди // Наш край. – 1992. – 29 груд. – С. 1.

Напередодні святкування на ім'я глави райдержадміністрації В. Мамренка за підписом голови РО НРУ В. Малиновського було направлено листа щодо необхідності розкопати криницю по вулиці Ужвій, 51 у м. Рожище та дістати останки десяти загиблих вояків УПА й перепоховати їх з відповідними почестями. Аналогічне звернення було направлене й до Рожищенської міської Ради. Справа в тому, що в радянські часи правда про події біля цієї кривавої криниці ретельно замовчувалася владою. У цей колодязь на околиці Рожища працівники НКВС у 1948 р. вкинули тіла учасників ОУН-УПА, вбитих у схроні біля с. Березолуки: Степана Архипчука – райпровідника ОУН,

Урочиста хода по вул. Незалежності 13 серпня 1992 р.

Петра Левчука – коменданта СБ райпроводу ОУН, Миколи Архипчука – референта райпроводу ОУН, Степана Пархомчука, Степана Михальчика та інших героїв.[273]

Лише рідні знали місце, де знаходилися останки їхніх родичів. Ось як згадувала про це рідна сестра М. Архипчука Ганна Архипчук (Беца): «… Кожного року на Паску (саме на Паску Микола народився) мати ходила туди, квіти клала біля колодязя. Вже в Рудці всі паску поїдять, а ми ждемо: після всеношної мати не заходила додому, а йшла в Рожище до тої криниці. Але потім там поселилися люди. Мати рідше стала ходити… 9 місяців не дожила до проголошення незалежності України…»[274] У ті часи підняти питання про

273 Довідка Рожищенського РВ УСБ України по Волинські області від 2 листоп. 1992 № 82.

274 Архипчук (Беца) Г. Микола жив Україною : [розмова з рід. сестрою вояка УПА Миколи Архипчука] / Г. Архипчук (Беца) // Народна трибуна. – 1992. – 12 серп. – С. 4.

перепоховання «бандерівців» – ворогів радянського режиму, було немислимо. Тож із здобуттям Незалежності Рожищенський Рух вважав справою честі перепоховати героїв УПА за християнським звичаєм. Рухівцям вдалося розшукати сестер загиблих героїв, жительок села Рудка-Козинська Надію Семенюк, Ганну Дем'янчук, Євгенію Бондю та переконати їх у необхідності ініціювання цього питання. До справи був також залучений голова Братства ОУН-УПА в районі Микола Стасюк, який надіслав до органів влади відповідне клопотання.[275]

Розглянувши клопотання РО НРУ, сесія Рожищенської міської Ради 21 вересня 1992 р. прийняла рішення про вилучення з присадибної ділянки Кобзар Л. А. по вулиці Н. Ужвій 300 кв. м площі для проведення земляних робіт з метою перепоховання останків замордованих НКВС вояків ОУН-УПА. Ця земельна ділянка надавалася в тимчасове користування РО НРУ для проведення зазначених робіт з наступною рекультивацією.[276] Таким чином Рухові вдалося зрушити з мертвої точки це питання. Однак з'явилася ціла низка проблем, які слід було поступово вирішувати. Зокрема, господар садиби Георгій Кобзар не давав згоди на проведення розкопок. У зв'язку з цим з часу першого рухівського клопотання і до реальних дій пройшло ще п'ять років. Перепоховання повстанців з усіма почестями відбулося у 1997 р. під час відзначення 55 річниці УПА.

ОБ'ЯВА

З 7 ПО 29 СЕРПНЯ 1992 РОКУ НА УКРАЇНІ

відбуваються святкування 50-річчя утворення Української Повстанської Армії.

З 12 по 14 серпня 1992 р. учасників святкування приймає золотоколоса Волинь.

13 серпня 1992 р. відбудуться урочистості в м. Рожище.

12.00—Служба Божа на місці захоронення учасників Опору (вул. Н. Ужвій, в минулому Тельмана)

13.30—Відкриття знака на місці, де буде встановлено пам'ятник „Жертвам комуністичного режиму." (Майдан Незалежності)

15.00—Зустріч жителів райцентру з Воїнами УПА. (кінотеатр „Мир")

Оргкомітет.

Саме святкування в Рожищі 50-річчя УПА відбулося 13 серпня. Спочатку в приміщенні райдержадміністрації зібралися колишні вояки УПА, репресовані сталінським режимом, представники громадськості району. З ними зустрілися керівники району. Згодом усі попрямували до криниці, де покоїлися останки вояків ОУН-УПА. Там відслужили літургію. До присутніх звернувся колишній в'язень сталінських таборів Микола Стасюк, до сліз пройняла сповідь-реквієм О. Ярощука, лунали також патріотичні вірші.

Потім учасники свята організованою колоною пройшли центральними вулицями міста. На площі Незалежності відбувся урочистий мітинг. Відкрив його заступник голови міськради Олександр Масюк. Із закликами боротися за утвердження самостійної України виступили голова районної Спілки в'яз-

275 Зубчук К. Таємниця засипаної криниці / К. Зубчук // Волинь. – 1997. – 29 листоп. – С. 7.

276 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 660, арк. 107.

нів та репресованих Є. Старіков, голови районних організацій НРУ та УРП В. Малиновський та П. Іванюк.

На місці, де заплановано встановлення пам'ятника «Жертвам комуністичного режиму», було відкрито пам'ятний знак. Піля цього святкування продовжилося в кінотеатрі «Мир». Присутніх привітав заступник глави райдержадміністрації Л. Ткачук. Про історію УПА розповів член Координаційної ради РО НРУ Р. Трофімчук, спогадами поділилися ветерани національно-визвольних змагань.

Після виступів відбувся концерт учасників художньої самодіяльності Рожища і на завершення святкування було переглянуто фільм «Останній бункер».[277]

На жаль, і цього разу не обійшлося без чергової витівки політичних опонентів. Напередодні урочистості вночі вони повивішували плакати, спрямовані проти УПА, і розмалювали вулиці Рожища написами «УПА – НІ!» Однак ця провокація вчорашніх жодним чином не вплинула на загальний піднесений настрій учасників урочистих заходів. Як завжди, місцева міліція не змогла виявити провокаторів.

Напередодні першої річниці Дня незалежності в районній газеті «Наш край» вийшла стаття заступника голови РО НРУ П. Гаврилюка, в якій йшлося: «В даний час є можливість кожному з нас вивчати минуле, виховувати своїх дітей і внуків щирими українцями, які знають свою історію, культуру, відстоюють інтереси свого народу. Всі ми можемо вчити підростаюче покоління на традиціях боротьби мільйонів українських патріотів за незалежність України і краще життя для її народу…

Зараз, через рік після проголошення незалежності, видно, як багато роботи є в нас, щоб зробити Україну рівною серед держав світу. Тому всі до праці за краще майбутнє наших дітей, внуків у незалежній Україні».[278]

23 серпня відбулися заходи, присвячені Дню незалежності України. На площі Незалежності відбувся урочистий мітинг. Як і більшість патріотичних заходів, він пройшов за відсутності голови Рожищенського міськвиконкому Б. Ксенжука. Тому урочистості відкрив заступник голови міської Ради О. Масюк. Після нього до присутніх з привітанням звернувся представник Президента в районі В. Мамренко. У своєму виступі від відзначив велике історичне значення прийняття 24 серпня 1991 року Акта незалежності. Він також наголосив, що «міць і процвітання, економічна могутність нашої молодої держави залежать від усіх її громадян. Тому скрізь, де б хто не працював, треба проявляти справжню громадянську активність, відроджувати національні традиції. А вони в українського народу дуже багаті».[279]

277 УПА – 50 // Наш край. – 1992. – 18 серп. – С. 1.

278 Гаврилюк П. Працювати і вчитись / П. Гаврилюк // Наш край. – 1992. – 18 серп. – С. 2.

279 Рожище святкує незалежність // Наш край. – 1992. – 29 серп. – С. 1.

Від імені районної Ради учасників мітингу привітав О. Клімович, від районного осередку Союзу українок – Л. Депо та Л. Поліщук. Від імені РО НРУ виступив В. Малиновський. У своєму виступі він зазначив: «У цей час ми повинні об'єднатись і показати всьому світові, що ми є великим європейським народом і ніхто вже не зможе відібрати в нас нашу вистраждану Незалежність. Схиляємо голови перед стійкістю, непохитністю наших патріотів, які, жертвуючи своїм життям, підняли прапор свободи, кинули виклик імперії і підняли віру народу в перемогу».

Після мітингу відбувся концерт учасників художньої самодіяльності.

Представники Рожищенського Руху брали активну участь у патріотичному вихованні молодого покоління. Звичною практикою стали співбесіди керівників організації з директорами шкіл щодо цієї роботи в навчальних закладах. Справа в тому, що значна кількість вчителів у школах викладала предмети з точки зору комуністичної ідеології, не сприяла патріотичному вихованню відсутність нових українських за духом підручників. Саме на цьому наголосив у своїй доповіді завідувач районним відділом народної освіти Володимир Войтович на традиційній серпневій нараді вчителів району: «На жаль, ми ще й досі не маємо наукових концепцій у вивченні всесвітньої історії та історії України, української мови і літератури, всесвітньої літератури. Та що там концепцій, підручників добрих немає, методичної літератури. Не кожен учитель зуміє переосмислити і змінити ідейні позиції, з яких аналізувати ті чи інші твори. А підручники переважно старі, з чітко вираженою комуністичною ідеологією. І тут керівники шкіл мають бути наполегливими, щоб усі матеріали відповідали сучасним вимогам і були наповнені національним змістом. Бо саме предмети гуманітарного циклу покликані, головним чином, слугувати національному відродженню, формуванню самосвідомості громадян незалежної України. І зараз це на сто процентів залежить від учителя, а не від підручника…»[280]

У своєму виступі голова РО НРУ В. Малиновський звернувся до вчителів району повною мірою усвідомити, в якій державі вони живуть, а тому кардинально змінити свої підходи до викладання предметів. Комуністичні підходи недопустимі у викладанні будь-якого предмета. Ті, хто не може цього зробити, має покинути школу та шукати собі інше місце роботи. Рух буде ретельно відстежувати ці процеси. Він також наголосив, що «у школі потрібно виховувати дітей в дусі любові до незалежної України. І вчитель повинен відігравати тут основну роль».[281] На нараді також виступили голова Ради старійшин В. Старіков та голова районного осередку Союзу українок Л. Депо.

13 вересня відбулися вибори депутата Рожищенської міської Ради по виборчому округу № 17 у зв'язку з достроковим припиненням повноважень депутата Неоніли Максимчук, яка була затверджена секретарем виконкому

280 Нелегка спадщина дісталась // Наш край. – 1992. – 5 верес. – С. 1.

281 Там само. – С. 2.

міської Ради. Перемогу на них здобув висуванець Рожищенського Руху Володимир Старіков. Його обрання стало ще однією важливою перемогою рухівської організації, котра відтепер мала свого представника і в міській Раді народних депутатів. Зважаючи на впливовість РО НРУ, на чотирнадцятій сесії міської Ради, що відбулася 21 вересня, В. Старікова було обрано заступником голови Рожищенської міської Ради.[282]

У цей же день на засіданні Координаційної ради ВКО НРУ голову Рожищенської РО НРУ, депутата обласної Ради В. Малиновського було обрано членом Великої Ради НРУ.[283] Таким чином лідер Рожищенського Руху став членом одного з центральних органів Народного Руху України, що було черговим визнанням результатів діяльності районної організації. При цьому зазначимо, що повноваження члена Великої Ради НРУ за рішенням Координаційної ради були зняті з Є. Шимоновича, який, не погоджуючись з лінією керівництва О. Харченка, остаточно вийшов з Руху.

Після того, як спільними зусиллями демократичних сил району вдалося змістити з посади одіозну Л. Клімішину, 15 вересня голова РО НРУ В. Малиновський перейшов на роботу в Рожищенську районну Раду на посаду керівника секретаріату. Ось як у своїх інтерв'ю він пояснив цей перехід: «Коли ми розпочинали свою боротьбу, то ніхто з нас не мав думки про якесь там "крісло". Головним для нас було зламати хребет комуністичній системі, а потім – здобути Україні незалежність. Головним для нас було також домагатися відставки самих одіозних фігур. І ось коли це вдалося, то постало питання, що робити: чи пропонувати своїх людей, чи чекати, що на місце одного партократа сяде такий самий партократ. Вибрали перше. Ось так я став керівником секретаріату».[284]

«Питання про те, хто тут працюватиме після Л. М. Клімішиної, обговорювалося на високому рівні. Йшла мова про те, що це має бути людина, яка, образно кажучи, стала б мостом між райдержадміністрацією і районною Радою. Ні для кого не секрет, що в той період між цими двома структурами влади спостерігалася відверта конфронтація. Вирішили, що для цього підходжу я. Але це не та ситуація, коли, як кажуть, "без мене мене женили". Після серйозних роздумів я зробив висновок, що досить мітингів і криків "Таньба!", треба робити конкретну справу, братися до державотворення. Хоча, в принципі, я ніколи не рвався на керівну роботу, адже міг би стати немалим начальником ще навесні, були пропозиції».[285]

---

282 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 660, арк. 82.

283 Засідання крайової ради // Волинь. – 1992. – 15 верес. – С. 3.

284 Малиновський В. Я. Нас врятують праця і віра : [інтерв'ю із співголовою Руху Валентином Малиновським] / В. Малиновський; вів інтерв'ю Л. Осауленко // Народна трибуна. – 1992. – 26 груд. – С. 4.

285 Малиновський В. Я. Депутат – це політик : [розмова з головою район. організації Руху] / В. Я. Малиновський; розмову вела Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 10 листоп. – С. 1.

Зазначимо, що перехід у владу голови Рожищенського Руху не суперечив позиції цієї організації. Зокрема, в Ухвалі Центрального Проводу НРУ від 6 листопада 1992 р. йшлося: «Розглянувши питання про взаємодію структур Народного Руху України з органами державної влади, Центральний Провід НРУ відзначає хибність поширеної в структурах Руху практики вилучення з керівних органів НРУ осіб, обраних чи призначених в органах влади.

Центральний Провід Народного Руху України ухвалює:

1. Вважати за доцільне працю членів керівних ланок НРУ на всіх можливих посадах в органах державної влади з метою реалізації програми НРУ з питань державотворення, забезпечення постійного зв'язку організацій з владними структурами на всіх рівнях та ефективного впливу на їх діяльність.

2. Рекомендувати всім крайовим та районним організаціям НРУ вводити в керівні структури Руху членів НРУ, які працюють в органах влади».

Таким чином, у той час в органах влади району працювали всі керівники районних організацій НРУ та УРП: як уже зазначалося вище, ще раніше на роботу в райдержадміністрацію перейшли П. Іванюк та П. Гаврилюк.

2.8. Загострення релігійної ситуації

У вересні громада віруючих УПЦ КП м. Рожища була офіційно зареєстрована. Це була перша і єдина релігійна громада української православної церкви в районі. Для порівняння, у той час у сусідніх Ківерцівському районі діяло 11, а в Луцькому – 17 релігійних громад УПЦ КП. Такий стан пояснювався шаленим спротивом не лише з боку московської церкви, а й політикою проти української церкви, яку проводили вчорашні партократи та сільська номенклатура. Вони й надалі не визнавали всього національного, так і не змогли змінити свою свідомість. Яскравим прикладом такого типу людей була постать голови міськвиконкому Б. Ксенжука, про що вже йшлося у цій монографії.

В Ухвалі Малої Ради НРУ «Про релігійну ситуацію в Україні» зазначалося: «Продовжуючи лінію Руху на забезпечення в Україні повної віротерпимості і свободи віросповідання, Мала Рада Руху водночас закликає всіх членів Руху підтримувати відродження українських національних церков (насамперед УАПЦ і УГКЦ). У боротьбі, що розгорілася в межах УПЦ, Рух одностайно засуджує намагання підпорядкувати українське православ'я російській Патріархії і підтримуватиме тільки тих священиків та ієрархів церкви, які стоять на засадах незалежності (автокефалії) Православної Церкви від Московської Патріархії…»[286] Відповідно, Рожищенський Рух брав активну участь у відродженні української церкви в районі. Зокрема, зважаючи

286 Про релігійну ситуацію в Україні : Ухвала Малої Ради Руху // Народна справа. – 1992. – 30 черв. – С. 7.

на те, що громада УПЦ КП була позбавлена можливості відправляти службу Божу в храмі, перші Богослужіння проходили у штабі Руху.

15 вересня в Рожищі відбулося багатолюдне православне віче навпроти Михайлівської церкви, навколо якої ситуація знову загострилася. Його організували прихильники УПЦ КП, які вимагали почергового богослужіння у цьому храмі. На віче виступили В. Малиновський, П. Іванюк, П. Гаврилюк, О. Ткачук, О. Нікітченко, Є. Савінець. Керуючий Луцькою і Володимир-Волинською єпархією УПЦ КП, архієпископ Спиридон, який прибув із Луцька, звертаючись до противників Київського Патріархату, які заважали виступаючим, зазначив: «Не звертайте уваги на цих людей, вони самі не розуміють, що чинять. Вони прозріють. У нас одна церква – Київського Патріархату. І цей храм (широкий жест у бік Михайлівської церкви) буде нашим! Заспокойтеся, брати і сестри! Кличу на вас благословення Боже».[287]

Однак навіть слова Владики не вплинули на окремих жінок, які вели себе некультурно, обзивали архієпископа «іудою», намагалися своїми криками заглушити виступаючих. Незважаючи на супротив опонентів, учасники віче проголосували за Українську православну церкву Київського Патріархату. На завершення владика виголосив молитву українською мовою. Наступне віче було призначене на 4 жовтня.

Напередодні його проведення у Михайлівській церкві цілу ніч світилися вікна, тут чергували прихильники УПЦ МП, які стерегли храм від «насильницького захоплення». На саме православне віче на майдані Богдана Хмельницького зібралося ще більше людей, біля трьох тисяч. Велика кількість людей знаходилася на території Михайлівської церкви. Відкрив віче і першим виступив В. Старіков, який сказав: «Ніхто не буде брати церкву штурмом. Питання вирішуватиметься по закону… Зрозумійте, не може бути у нас дві православні церкви. Тим більше, що УПЦ Московського патріархату – напівлегальна, бо її не визнали ні уряд, ні президент. І я вірю, що міцно закріпиться дух українського православ'я і ми простимо один одному…»

Пенсіонер О. Нікітченко у своєму виступі зазначив: «Я усіх вас притулив би до свого серця. І мені дивно, що є серед нас такі люди, які не хочуть своєї української церкви. Більше як три сотні літ гнітила нас Москва. Проголосуймо ж сьогодні за Українську православну церкву Київського патріархату».

Член Координаційної ради РО НРУ Р. Трофімчук наголосив: «Церковне питання політичне. Ведеться неприкрита антиукраїнська політика. Ось чому ми за свою незалежну церкву. Тим більше, що гроші парафіян досі пливуть до Москви. Нас стараються задурманити різними методами. Переконують, що в церкві правиться не російською, а церковнослов'янською мовою. Брехня! Ця мова – звичайнісінький суржик. А чого варті плітки про те, що

287 Остапчук Н. Боже, великий, єдиний, нам Україну храни, а ще наші душі від посягань диявола / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 22 верес. – С. 1.

церкву хоче забрати Рух і що вона буде греко-католицькою! Люди добрі, не піддавайтеся брехні, відкрийте очі на святу правду».

Заступник голови РО НРУ П. Гаврилюк наголосив на твердженні Біблії «всяка влада – від Бога», і якщо навіть у верхніх ешелонах цієї влади вирішили, що у нас має бути УПЦ – Київський патріархат, то ми маємо це прийняти.[288] Він зачитав резолюцію віче: «1. Засуджуємо інтриги Московського патріархату проти Української православної церкви Київського патріархату та всієї України.

2. Держадміністрації району вирішити питання про повернення церковного майна рожищенській громаді УПЦ Київського патріархату до 10 жовтня 1992 року згідно з законом».[289]

За резолюцію проголосували майже всі присутні, проти виявилося лише шістнадцять чоловік. У цей момент до мікрофона підійшла Тамара Воїнська, відрекомендована В. Старіковим як «захисниця Михайлівської церкви». У своєму виступі, що не сприймався учасниками віче, вона порекомендувала прихильникам УПЦ КП шукати собі інше приміщення під церкву, тому що «канонічні» православні свою церкву нікому не віддадуть. Наступний виступаючий Б. Шрай назвав цей виступ «доповіддю замполіта».

На завершення заходу на вимогу людей з короткою промовою виступив представник Президента в районі В. Мамренко. Її суть можна виразити словами «Я – з вами». На цьому велелюдне православне віче завершилося.[290]

Ураховуючи заяву віруючих УПЦ КП м. Рожища, документи Волинського обласного державного архіву за 1935–1948 рр., заяву парафіян, які будували церкву Святого Архангела Михаїла у 1941–1943 рр., резолюцію віче від 4 жовтня, представник Президента України в районі В. Мамренко 27 жовтня прийняв розпорядження «Про передачу в м. Рожище церкви Святого Архангела Михаїла громаді віруючих УПЦ – Київський Патріархат», за яким розривався договір оренди про користування громадою УПЦ МП приміщення церкви та укладався договір з громадою УПЦ КП; передавалася церква, житлові приміщення і допоміжні будівлі в користування УПЦ КП; громадами УПЦ КП і УПЦ МП мала бути укладена між собою угода про черговість богослужіння в церкві. Розпорядження мало вступити в силу з 27 листопада 1992 року. Контроль за його виконанням покладався на заступника глави райдержадміністрації Леонтія Ткачука.[291]

---

288 Остапчук Н. У нашому храмі розбою не буде / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 10 жовт. – С. 1.

289 Резолюція православного віче від 4 жовтня 1992 року // Наш край. – 1992. – 10 жовт. – С. 2.

290 Остапчук Н. У нашому храмі розбою не буде / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 10 жовт. – С. 1–2.

291 Про передачу в м. Рожище церкви Святого Архангела Михаїла громаді віруючих УПЦ – Київський Патріархат : розпорядження представника Президента України в Рожищенському районі від 27 жовт. 1992 р. // Наш край. – 1992. – 16 берез. – С. 2.

Однак це розпорядження так і не було виконане, адже відповідальний за його виконання – заступник глави райдержадміністрації всіляко саботував відповідні дії. Згодом він так пояснив свою бездіяльність: «Що стосується церкви, то я неодноразово говорив про свою позицію, аргументував її на спільному засіданні постійних комісій районної Ради: влада не повинна втручатись у цю справу, а тим більше, стояти на стороні однієї з громад. Будь-яке надання пріоритету одній з релігійних конфесій веде до порушення Закону "Про свободу совісті та релігійні організації". Розпорядження представника Президента, що приймалося в жовтні минулого року зробило саме це. Я писав відповідну записку представнику з даного питання. Я не можу сприйняти звинувачення в тому, що моя позиція однобічна і що я саботував виконання вищенаведеного розпорядження. Я його не візував, а, навпаки, на другий день після прийняття написав заяву, в якій просив зняти з мене контроль за його виконанням або звільнити з посади, вказав у заяві і свої аргументи: розпорядження приведе до конфлікту між віруючими».[292]

Громада УПЦ МП оскаржила це розпорядження в суді й не збиралася йти назустріч своїм опонентам. Згодом В. Мамренко з цього приводу зазначив: «… Відтоді минуло дев'ять місяців. Але й досі питання почерговості богослужіння не вирішене. Громада УПЦ не хоче йти назустріч громаді УПЦ-КП. Тому віруючі нової громади й обурюються, тому й вимагають від нас вирішити врешті-решт дане питання.

Я особисто зустрічався з настоятелем храму отцем Петром, просив його до рішення Верховного суду проводити богослужіння почергово, а позитивної відповіді не почув…»[293]

Таким чином, релігійне питання в районі залишалося невирішеним, що й надалі становило потенційний конфлікт між двома громадами.

У цей період розпочалася підготовка проекту Конституції незалежної України. Проект Конституції у редакції від 29 січня 1992 р. з невеликими змінами, внесеними Конституційною комісією, пропонувався для всенародного обговорення 1 липня 1992 року. Він визначав Україну унітарною державою з децентралізованим устроєм. Республіка Крим – автономна складова частина України, визначалася як «державно-територіальна організація влади самоврядування населення Криму».[294] До позитивів проекту можна було віднести спробу розмежовування місцевого та регіонального самоврядування. До першого мали належати міські, селищні та сільські ради, до другого – обласні (земельні) та районні ради. Важливо, що встановлювалася дієва система контролю щодо самоврядування. Зокрема, рішення рад, які порушують Конституцію та закони, мали призупинятися головою обласної (земельної) управи до прийняття рішення відповідним судом. Передбачалося

292 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1351, арк. 46–50.

293 Мамренко В. Керуючись законом / В. Мамренко // Наш край. – 1993. – 1 черв. – С. 1.

294 Конституція України : проект, винесений Верховною Радою України на всенародне обговорення (1 липня 1992 р.) // Волинь. – 1992. – 21 лип. – С. 2.

і дострокове припинення повноважень органу місцевого самоврядування Національними зборами за поданням Президента.[295]

З метою організації в області обговорення проекту Конституції України, своєчасного і повного узагальнення пропозицій і зауважень громадян, Волинська обласна Рада утворила обласну робочу групу з опрацювання проекту Основного Закону. Очолив групу голова обласної Ради Б. Клімчук.

У проекті були закладені й суттєві недоліки, зокрема норми, що прямо загрожували територіальній цілісності України. Наприклад, така: «У місцевостях традиційного компактного проживання національних меншин за волевиявленням населення даної місцевості з метою задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб громадян утворюються національні адміністративно-територіальні одиниці».[296]

Працюючи у цій групі, депутат обласної Ради В. Малиновський зробив такі висновки: «Проаналізувавши проект нової Конституції України, я переконався, що він не відповідає інтересам незалежної держави і потребує кардинальних змін. Складається враження, що нова Конституція написана для нинішнього складу Верховної Ради, а не для України…

Зараз багато говориться про багатопартійність та плюралізм, а в Конституцію вводимо відверту однопартійність. У проекті департизуються державні органи і навіть виборні посади. Додумались заборонити партійні фракції у всіх Радах, крім парламенту. Це просто абсурд. Партія чи Рух проводять свого представника в органи влади, виходячи зі своєї програми, а на другий день він каже своїй організації "До побачення".

Те, що проект писався з розрахунку не на незалежну Українську державу, а на нинішній склад Верховної Ради, підтверджує стаття 4 так званих перехідних положень. За цією статтею теперішня Верховна Рада після прийняття Конституції не йде на заслужений відпочинок, а трансформується в одну з палат Національних Зборів – Раду Депутатів, а Іван Плющ стає Головою Національних Зборів…»[297]

Розпорядженням голови Рожищенської районної Ради від 3 серпня 1992 р. В. Малиновський був включений до складу робочої групи із узагальнення пропозицій і зауважень до проекту Конституції України при районній Раді народних депутатів.

На тринадцятій сесії районної Ради 18 вересня розглядалося питання «Про проект нової Конституції України». Це була перша сесія, в якій голова РО НРУ В. Малиновський брав участь не як опозиціонер, а як керівник секретаріату районної Ради. РО НРУ взяла активну участь в обговоренні

295 Конституція України : проект, винесений Верховною Радою України на всенародне обговорення (1 липня 1992 р.) // Волинь. – 1992. – 23 лип. – С. 2.

296 Конституція України : проект, винесений Верховною Радою України на всенародне обговорення (1 липня 1992 р.) // Волинь. – 1992. – 21 лип. – С. 2.

297 Малиновський В. … Для Верховної Ради? / В. Малиновський // Наш край. – 1992. – 5 верес. – С. 1.

конституційного проекту. Зокрема, на цій сесії з пропозиціями виступив депутат П. Гаврилюк, який у своєму виступі наголосив, що «попри окремі новації, проект справляє гнітюче враження. Відчувається, що готували його люди, може й непогані спеціалісти, але такі, що не вистраждали нашу державність, не перейнялися українськими державними інтересами. Добре буде, якщо її перероблять, або візьмуть за взірець Конституції інших демократичних країн».[298]

За результатами обговорення майже всі пропозиції Руху до проекту Конституції були підтримані депутатами районної Ради. Зокрема, щодо внесення до проекту статті про державність української мови, а також прийняття Конституції новим складом Національних Зборів України, обраних на багатопартійній основі або спеціально створеною для цього Конституційною Асамблеєю.[299]

У жовтні виповнювалося 50 років утворення Української Повстанської Армії. Ураховуючи те, що вона постала на Волині, на сесії Волинської обласної Ради 23 квітня було підтримане звернення Братства вояків УПА Волині щодо визнання ОУН-УПА воюючою стороною у війні 1941–1945 років, а також прийняте звернення обласної Ради щодо національно-визвольного руху в Україні у 1930–1950 роках. У ньому зазначалося: «Обласна Рада, враховуючи те, що національна визвольна боротьба українського народу була фундаментом сьогоднішнього будівництва незалежної України і що Волинь півстоліття тому була місцем формування перших підрозділів Української Повстанчої Армії (УПА), звертається до Верховної Ради з наступними пропозиціями:

1. Визнати національно-визвольний рух українського народу в 1930–1950 роках законною і справедливою боротьбою за незалежність України, а УПА – воюючою стороною у минулій війні…»[300]

14 жовтня у Рівному пройшло розширене засідання Великої Ради НРУ, на якому було прийняте Звернення до Президента Л. Кравчука і Голови Верховної Ради І. Плюща «Про 50-у річницю створення Української Повстанської Армії». У ньому, зокрема, йшлося: «14 жовтня 1992 року в день Покрови Пресвятої Богородиці виповнилося 50 років з того часу, коли із розрізнених загонів українських повстанців на Волині була організаційно сформована Українська Повстанська Армія (УПА).

УПА народилася у кривавій боротьбі з німецько-фашистськими окупантами, від яких у 1942–44 роках повстанцями були звільнені величезні території та встановлено українську владу… На жаль, у цій державі її вірні сини і дочки досі не пошановані, а деякі московські наймити, що засіли в структурах української влади, ще й зараз дозволяють собі кривдити героїв України.

298 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1343, арк. 25.

299 Див.: Там само, арк. 40–43.

300 Держархів Волинської обл., ф. Р-6, оп. 22, спр. 76, арк. 164.

Ми, учасники урочистих зборів, що відбулися у Рівному з нагоди 50-ї річниці УПА, вважаємо, що з метою відновлення історичної справедливості і з метою консолідації української нації, Верховна Рада України повинна офіційно заявити про правомірність національно-визвольних змагань УПА в 40–50-х роках в Україні, визнати УПА та інші військові українські формування, що вели боротьбу з іноземними загарбниками, воюючою стороною, надавши їм статус учасника Руху опору та поширити на них пільги ветеранів ІІ-світової війни».[301]

У цей же день в Рожищі на майдані Незалежності відбувся мітинг, присвячений 50 річчю УПА. На ньому виступили Павло Іванюк, Валентин Малиновський, Петро Гаврилюк, Євген Стариков, Микола Стасюк, Христина Нерода, Григорій Садік. До знаку на місці, де буде встановлено пам'ятник «Жертвам комуністичного режиму», учасники мітингу поклали корзини живих квітів. Після мітингу було покладено квіти до криниці, де покояться тіла закатованих вояків УПА.

Незважаючи на те, що з часу відновлення Незалежності пройшло більше року, прихильники вчорашнього режиму всіляко саботували очищення України від залишків тоталітаризму. Зокрема, в районі незадовільно виконувалося розпорядження Президента України про ліквідацію символів неіснуючої держави, комуністичної символіки та пам'ятників. З цього приводу у липні заступник голови РО НРУ П. Гаврилюк наголосив: «… В нашому районі більшість керівників підприємств, колгоспів, організацій розпорядження Президента України сумлінно виконали, але є й такі, хто нехтує втіленням у життя законів нашої суверенної України. Видно, нема у них національної гордості за свою Батьківщину, як в інших народів світу. От і стоять пам'ятники ідолам… В. Ульянов, псевдо – "Ленін"… І ось такому вбивці ще стоять пам'ятники в селах Щурин, Доросині, а в агрофірмі "Стохід", де керують Р. П. Куденчук та В. В. Кулюк, аж два пам'ятники – в Переспі і в Малинівці. Тому люди і говорять, що не можуть такі керівники зробити щось добре для знедоленої нашої держави, бо вони люблять пам'ятники тим, хто нищив нашу націю, перетворював нас у рабів, які все своє життя працювали на московську імперію».[302]

Зважаючи на це, 6 листопада, напередодні «вєлікого октября», за дорученням глави Рожищенської райдержадміністрації робоча група у складі керівника секретаріату районної Ради В. Малиновського, головних спеціалістів організаційного відділу райдержадміністрації П. Гаврилюка та П. Іванюка провела операцію з очищення району від комуністичних пам'ятників. Для цього був виділений підйомний кран і легковий автомобіль. Упродовж одного дня було демонтовано пам'ятники В. Леніну в селах Переспа, Щурин та Малинівка. Голова Доросинівської сільської

301 Провісники свободи, державності і демократії: документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 220.

302 Гаврилюк П. Хто є хто? / П. Гаврилюк // Наш край. – 1992. – 28 лип. – С. 2.

Ради Василь Сліпець запевнив робочу групу, що вони своїми силами демонтують пам'ятник Іллічу. Слід зазначити, що свого слова він дотримав. Таким чином, у Рожищенському районі не залишилося монументів вождям комуністичного режиму. При цьому жоден житель цих сіл не висловив протесту проти їх демонтажу. Ось так, завдяки активним діям членів Руху, Рожищенський район остаточно очистився від символів та пам'ятників комуністичного минулого.

17 листопада Рожищенська РО НРУ звернулася до глави райдержадміністрації з ініціативою відзначення першої річниці історичної дати 1 грудня – дня, коли український народ референдумом переконливо підтвердив перед цілим світом свою волю до творення Української Держави. «Вважаємо, що державна адміністрація як орган виконавчої влади в районі зобов'язана відзначити цю важливу дату молодої Української держави.

Пропонуємо 29 листопада в районному Будинку культури провести урочисте засідання та концерт на відзначення цієї дати. Виступи надати представникам влади, а також тим, хто виборював свободу, а саме Братству вояків УПА, товариству репресованих, Руху, УРП, Союзу українок.

Зобов'язати відділ культури, освіти підготувати концерт силами кращих колективів району, сповнений патріотичного змісту».

Таке святкування відбулося. На ньому виступили В. Мамренко, В. Літвінчук, Л. Поліщук, Х. Нерода. В. Малиновський не міг бути на цьому заході, оскільки як співголова Волинської крайової організації НРУ перебував разом з О. Юрченком у Тернополі на нараді керівників крайових організацій НРУ, на якій розглядалися питання підготовки IV Всеукраїнських Зборів НРУ. Цю відсутність відразу помітила районна газета «Наш край», написавши у замітці «Через рік після референдуму», що ніхто від Руху не виступив. У відповідь Координаційна рада РО НРУ пояснила газеті, де в цей час перебував В. Малиновський, а крім нього до відповідального виступу ніхто не готувався. Крім того, в залі було багато рухівців, які й ініціювали це свято.[303] У невиголошеному виступі В. Малиновського зазначалося: «… Перед лицем економічної кризи та зовнішньою небезпекою, пов'язаною з небезпечними подіями, що проходять у сусідніх країнах, ми повинні об'єднатись і врахувати ті помилки, що були на перешкоді нашої свободи. Адже саме внутрішні непорозуміння – ось той камінь, об який ми спотикаємось і до сьогодні.

Давайте всі – і демократи і партократи, соціалісти і націоналісти, західники і східняки, мельниківці і бандерівці об'єднаємося навколо святої ідеї – побудови незалежної демократичної держави України. І тоді весь світ подивиться на нас з повагою, як на гідного партнера у світовому співтоваристві і другу річницю нашого сьогоднішнього торжества будемо стрічати при більш сприятливих умовах.

Слава Україні!»

303 Малиновський В. Заява / В. Малиновський // Наш край. – 1992. – 19 груд. – С. 1.

У той період у мешканців Рожища з'явилися серйозні претензії до діяльності виконавчого комітету Рожищенської міської Ради та його керівництва. Особливі проблеми виникли у комунальній сфері міста, на які міська влада не реагувала адекватним чином. Рожищенський Рух не міг стояти осторонь цих проблем, котрі з кожним днем загострювалися. Оскільки усі звернення до голови міськвиконкому залишалися без будь-якої позитивної реакції та, зважаючи на незадовільний стан справ у м. Рожище, РО НРУ на своїх зборах 20 грудня ухвалила Заяву до представника Президента в районі В. Мамренка, яку підтримали РО УРП та окремі депутати всіх рівнів. У ній, зокрема, констатувалося: «Нам соромно за діяльність, а, точніше, за бездіяльність нинішнього складу міської Ради та голови п. Б. Ксенжука та п. С. Замлинного.

У місті розвалена комунальна служба. Холод у квартирах, часта відсутність води стали повсякденним явищем у Рожищі. Але навіть елементарне, що можна зробити, не робиться. Ще в липні були перейменовані вулиці міста, але на сьогодні міськрада не змінила жодної таблички з новими назвами вулиць.

Вся Волинь сміється з нас, бо до сьогодні біля переїзду красується стенд "Перебудова справа всіх і кожного", про що сповістила газета "Молода Волинь" 18.12.1992 року.

У центрі міста стовбичить постамент, що залишився нам від Ульянова-Леніна, який до цього часу не розбирається. На багаторазові нагадування п. Б. Ксенжуку та п. С. Замлинному ніякої реакції.

Такі керівники свідомо протидіють становленню української держави, а тому вимагаємо застосування до них найсуворіших заходів. Про прийняті міри просимо повідомити письмово до 15.01.1993 року».

На цих же зборах було прийнято Заяву, адресовану заввідділу освіти райдержадміністрації В. Войтовичу та директору Рожищенської СШ № 4 Д. Багнюку, котра стосувалася освітньої сфери: «Рожищенська РО НРУ заявляє свій рішучий протест проти відвертої наклепницької діяльності, яку проводить вчитель СШ № 4 В. Гайко. На своїх уроках, обманюючи учнів, він розказує, що йому погрожують рухівці за те, що він захищає московську церкву і що української церкви не було і не буде. Цей вчитель веде антиукраїнську політику, кажучи учням, що коли був Союз, то була ковбаса, а тепер, коли Україна стала самостійною, то не стало що їсти.

Районна організація НРУ виступає проти таких антидержавних дій вчителя-пенсіонера Гайка, який калічить свідомість підростаючого покоління і вимагає негайного звільнення його з роботи. Такі горе-"вчителі" не мають морального права перебувати в закладах освіти, а повинні дати дорогу молодим національно свідомим вчителям…»

22 січня 1993 р. з ініціативи РО НРУ в районному Будинку культури відбулося відзначення 75 річниці проголошення Української Народної Республіки. Влада участі в цьому заході не взяла. Районна державна адміністрація відмовилася від його проведення, посилаючись на те, що у 1992 р. відзнача-

лося багато свят, на які витрачалися державні кошти у скрутний для України період. Однак рухівці не могли не відзначити одну з найвизначніших національних дат, тим більше, що вони започаткували її святкування в Рожищі ще у радянський період. Знову, як тоді, у 1991 році, РО НРУ самотужки організувала його проведення. Відмінність полягала лише у тому, що районний відділ культури організував проведення урочистого концерту.

Рожищани, які вже звикли до відзначення цього свята, вщент заповнили зал районного Будинку культури. Відкрив урочистий вечір заступник голови РО НРУ П. Гаврилюк, який представив громаді новопризначеного благочинного району УПЦ КП отця Степана. Він відслужив молебень за вільну Україну, вперше з цієї сцени лунав «Отче наш» українською мовою.

На пропозицію голови РО НРУ В. Малиновського присутні хвилиною мовчання вшанували тих, хто віддав своє життя за незалежність України. Зазвучав Гімн «Ще не вмерла Україна».

У своєму виступі член Координаційної ради Руху Р. Трофімчук навів деякі історичні факти про важкий шлях нашої держави до самостійності, а В. Малиновський проаналізував суспільно-політичну ситуацію в Україні, висловив віру в те, що до влади прийдуть справжні патріоти. Після виступів відбувся урочистий концерт.[304]

304 Остапчук Н. Святковий вечір / Н. Остапчук // Наш край. – 1993. – 30 січ. – С. 1.

3.1. Тривожні тренди у Волинському Русі

На 22 листопада було заплановано проведення звітно-виборної конференції Волинської крайової організації НРУ. Ця конференція обіцяла бути гострою, адже в організації накопичилися дуже серйозні протиріччя між депутатами-рухівцями і обласним керівництвом, окремі районні організації фактично вели самостійну політику, не визнаючи обласного керівництва. Зняти цю конфронтацію могли лише кардинальні зміни в керівництві організацією, найперше зміна її керівника. Схожа ситуація була і у сусідній Львівській області. 24 жовтня у Львові оргкомітетом зборів осередків Руху була зірвана конференція Львівської крайової організації НРУ, на яку приїхав В. Чорновіл. Натомість була проведена альтернативна конференція, котра висловила недовіру крайовому проводу на чолі з Юрієм Ключковським і обрала нове керівництво у складі трьох співголів: В. Мороза, І. Кодиняка, І. Барановського. Таким чином, Львівський Рух фактично розколовся на дві організації.

З цього приводу Центральний Провід НРУ прийняв Ухвалу такого змісту: «1. Вважати конференцію 24.10.92 такою, що не відбулася. Проведене зібрання відбулося з порушенням Статуту Руху та регламенту під силовим тиском.

2. Вважати вірним рішення координаційної Ради Львівської крайової організації Руху від 5.11.92 про проведення конференції ЛКО НРУ 7.11.92…».

Щоб не допустити схожого сценарію у Луцьку, було прийняте рішення провести звітно-виборну конференцію Волинської крайової організації НРУ у примішенні Руху, навіть без присутності засобів масової інформації. У день проведення конференції біля приміщення Руху зібралися невдоволені діяльністю О. Харченка та О. Юрченка люди, жодних інших акцій не відбулося.

У конференції взяло участь 45 делегатів, які представляли 1166 членів Руху на Волині. З двох районів делегації не прибули, як було повідомлено, через проблеми з транспортом, хоча справжня причина була зовсім іншою. Делегатами конференції від Рожищенської РО НРУ були В. Малиновський, П. Гаврилюк, С. Троцюк. У конференції взяв участь керівник секретаріату НРУ Михайло Бойчишин, народні депутати України Олександр Гудима та Ярослав Дмитришин. Несподіванкою для делегатів стала відсутність на конференції голови організації О. Харченка, який нібито захворів. Через це зі звітом про діяльність крайової організації НРУ виступив голова виконкому КО НРУ О. Юрченко. В обговоренні звіту О. Гудима піддав гострій

критиці діяльність керівництва обласної організації. Його підтримали окремі делегати від районних організацій НРУ. Зокрема, Андрій Криштальський (Горохівська РО) зауважив, що керівники обласного Руху мало приїжджають на зустрічі в район, недостатньо цікавляться справами на місцях. Євгенія Кислюк (Іваничівська РО) наголосила на відсутності з боку обласного керівництва чітких вказівок щодо дій та напрямів роботи в районі. Петро Гаврилюк (Рожищенська РО) підкреслив незрозумілу для переважної більшості рухівців позицію керівництва крайової організації щодо української церкви, особливо здивувала всіх заява О. Харченка з приводу подій, які мали місце 12 серпня під час передачі Свято-Троїцького собору у Луцьку релігійній громаді УПЦ КП.[305] Він також висловив від Рожищенського Руху претензії О. Гудимі, який, перебуваючи в рядах Руху, на виборах Президента України був довіреною особою голови УРП Л. Лук'яненка, а на виборах депутата Волинської обласної Ради – довіреною особою республіканця П. Іванюка, які вели боротьбу з членами НРУ В. Чорноволом та В. Малиновським. Богдан Шиба (Турійська РО) висловив пропозицію щодо необхідності утворення під егідою НРУ виборчого блоку на майбутніх виборах.

За результатами обговорення звіту, делегати конференції роботу крайової організації та її керівництва визнали задовільною.

І ось настав найбільш відповідальний момент – вибори голови ВКО НРУ. Всі розуміли, що вони завершаться поразкою нинішнього голови організації О. Харченка, очікуваним і бажаним результатом для багатьох рухівців. Однак, несподівано для більшості надійшла пропозиція щодо запровадження в крайовій організації інституту трьох співголів на кшталт Києва. На здивування делегатів, для чого це робити, була аргументація щодо необхідності посилення керівництва організацією і що так вирішив Провід ВКО НРУ. На посади співголів було висунуто кандидатури В. Малиновського, І. Семенюка, О. Харченка. У результаті голосування за кандидатуру Валентина Малиновського проголосувало 35 делегатів, за Ігоря Семенюка – 27, а за Олександра Харченка – 26, які й стали співголовами організації. Головою виконкому було обрано Павла Петрочука – голову Ківерцівської РО, який замінив на цій посаді Олександра Юрченка, затвердженого директором «Волинь-Рух-Інформу». О. Харченка було затверджено редактором газети «Народна справа». Конференція обрала делегатів на IV Всеукраїнські Збори НРУ.

Після завершення конференції відбулася прес-конференція новообраного керівництва. На запитання про доцільність трьох співголів була дана така відповідь: «Щоб рівномірніше розподілити навантаження. Але це може бути тимчасово, доки не пройде з'їзд, не виробиться лінія, не визначиться, яким бути Рухові. Адже прийнятий Верховною Радою України Закон "Про об'єднання громадян" ставить НРУ фактично поза політичною діяльністю.

305 Див.: Харченко О. Заява голови Волинської крайової організації Народного Руху України з приводу подій, що мали місце 12 серпня 1992 року в м. Луцьку / О. Харченко // Волинь. – 1992. – 18 серп. – С. 1.

Після з'їзду вирішиться питання і про найголовнішу в обласній організації посаду… Олександр Харченко постійно піддається нападкам, цькуванню з боку різних осіб, зараз він перебуває у лікарні».[306]

В інтерв'ю за підсумками конференції В. Малиновський зазначив: «Я порівняно нова людина в керівництві крайового Руху і моя особиста позиція часто не збігається з позицією Олександра Харченка чи Ігоря Семенюка (питання церкви, стосунки з іншими організаціями, підтримка представника Президента в області), і я їм це завжди висловлюю. Але що стосується ключових питань, то в більшості ми маємо однакове бачення проблем. Буду прагнути внести свої ідеї в роботу Волинського Руху».[307]

Делегація ВКО НРУ

4–6 грудня 1992 р. у Києві відбулися IV Всеукраїнські Збори НРУ, у яких узяли участь 542 делегати, які представляли 50 тисяч членів та понад два мільйони прихильників Руху. Волинський Рух представляли 18 делегатів, від Рожищенської РО НРУ їх учасниками були С. Новосад та В. Малиновський як співголова крайової організації Руху.[308]

306 Александрович М. Рух – за єдність демократичних сил / М. Александрович // Волинь. – 1992. – 26 листоп. – С. 1.

307 Малиновський В. Я. Нас врятують праця і віра : [інтерв'ю із співголовою Руху Валентином Малиновським] / В. Малиновський; вів інтерв'ю Л. Осауленко // Народна трибуна. – 1992. – 26 груд. – С. 4.

308 Народна справа. – 1992. – 8 груд. – С. 2.

Збори розпочалися з несподіванки – на них не з'явився співголова НРУ І. Драч, який мав відкрити це зібрання. Тому Збори відкрив В. Чорновіл, який виступив з доповіддю про політичну ситуацію в Україні та завдання Руху. У ній він зазначив: «… У діяльності Руху – політичної організації національно-демократичного спрямування – я визначив би два основних етапи. На першому етапі основною нашою метою і найпершим завданням було здобуття державної незалежності. Виборювання державної незалежності відбувалося в надзвичайно складних обставинах, за умов цілковитого панування компартійної влади, комуністичної ідеології…

Від 1 грудня почався новий етап у житті суспільства, а отже, і в діяльності Народного Руху, – етап державотворення…

Внутрішні роздори, що зачепили декілька крайових організацій, дуже заважали нам працювати. Сподіваюся, що зміни в Статуті, які чіткіше структурують Рух як єдину політичну організацію, допоможуть нам подолати такі кризові явища. Тим більше, що, незалежно від нашого бажання, прийнятий влітку Закон "Про об'єднання громадян", який ми свого часу назвали антирухівським законом, примушує нас піти по лінії департизації Руху. Ця продиктована законом необхідність визначити, до якої політичної організації належати – до Руху чи однієї з партій, завдавши деяких кількісних втрат (думаю, незначних), допоможе нам покінчити зі спробами розтягувати Рух чи протиставляти всьому Рухові позицію однієї організації. Я не бачу нічого страшного навіть в тому, що доведеться розпустити ту чи іншу низову організацію і заново організувати її на основі чіткого дотримання Програми та Статуту… Разом з тим ми не збираємося перетворювати Рух на партію традиційного (іноді ще кажуть – більшовицького) типу. Ми збережемо широке самоврядування крайових організацій, без чого неможлива перемога ні на яких виборах, ми збережемо дворівневе членство в Русі: фіксованих членів із видачею членських квитків і правом вирішального голосу в організації і симпатиків Руху. Ми збережемо також асоційоване членство в Русі громадських організацій».[309] Цей виступ задав тон дискусії щодо майбутнього Руху та відповідних кардинальних змін, які очікують організацію.

На Зборах відбулася презентація проекту Концепції державотворення України. Це був на той час незвичний для більшості рухівців документ, адже пропонувався політичною організацією вперше не тільки в Україні, але й на теренах СНД. Його презентував член Центрального Проводу НРУ, доктор економічних наук Володимир Черняк. У своїй доповіді він зазначив, що пропонована Концепція складається з п'яти розділів: «Право та державне будівництво», «Економічна реформа», «Національна безпека», «Система охорони здоров'я», «Культура, освіта, наука». При цьому доповідач виголосив тезу, яка відразу насторожила делегатів: «… Ми виходимо з того, що за історичними, етнічними, економічними, політичними, соціально-психо-

309 IV Великі Збори Народного Руху України 4–6 грудня 1992 року : стенографічний звіт. – К.: Секретаріат НРУ, 1993. – С. 17.

логічними чинниками Україна тяжіє до федералізму. Перспектива України, на наш погляд, – федеративна держава. Ми за поділ України на землі за регіоналізацією і федералізацією, але на основі принципу соборності України. Ми за федералізацію в розумінні децентралізації…»[310] Слід зазначити, що це була консолідована позиція не лише авторів проекту Концепції, а й більшості членів Центрального Проводу. Зокрема, прихильником федеративного устрою держави був В. Чорновіл, який послідовно проводив відповідну лінію. Практичною спробою реалізації ідеї федералізації України було створення за його ініціативою Галицької асамблеї, до якої ввійшли три галицькі області – Львівська, Івано-Франківська і Тернопільська. Щодо причин її появи В. Чорновіл зазначив: «Хочу особливо підкреслити, що Галицька асамблея – не реалізація моєї давньої ідеї про федеративний устрій України. Поки що це було б не на руку демократичним силам. Але вважаю цю ідею плідною, і коли в нас буде нова, суверенна держава, перші кроки галицької єдності, без сумніву, знадобляться».[311]

Однак, в обговоренні проекту Концепції більшість виступаючих заперечили ідею федералізму для України. Від імені Волинської крайової організації НРУ з трибуни Зборів виступив співголова організації В. Малиновський, якому було надано слово на початку другого засідання. У своєму виступі він зазначив: «… Вже відійшов в історію той період національного піднесення, коли можна було повести людей, одягнувши на груди синьо-жовтий прапор-значок та виголосивши декілька запальних промов про любов до неньки-України та розвінчавши ненаситних партократів. Людям сьогодні потрібна конкретна програма виходу з цього тяжкого економічного хаосу, що охопив нашу країну. Сьогодні вже недостатньо тільки критикувати, а потрібно пропонувати. І саме та політична сила, що запропонує таку програму, й буде підтримана народом, тому що судять не по словах, а по ділах. І саме Четвертий з'їзд повинен затвердити таку концепцію державотворення, яка б дала відповідь українському народу про конкретну програму побудови нашої держави Народним Рухом України. Відсутність такої концепції в минулому відігравала негативну роль у діяльності нашої організації…

І я б хотів би застерегти всіх нас від такого поняття, як федералізм. Давайте не будемо давати знову привід нашим опонентам спекулювати на цій взагалі-то прогресивній ідеї. Допоки ми не будемо мати міцної держави, ідею федералізму потрібно зняти як передчасну і шкідливу для молодої Української держави».[312]

---

310 IV Великі Збори Народного Руху України 4–6 грудня 1992 року : стенографічний звіт. – К.: Секретаріат НРУ, 1993. – С. 23.

311 Чорновіл В. В єдності сила народу! : [інтерв'ю з головою Львів. обл. Ради] / В. Чорновіл; розмовляв І. Кулик // За вільну Україну. – 1991. – 16 лют. – С. 1.

312 IV Великі Збори Народного Руху України 4–6 грудня 1992 року : стенографічний звіт. – К.: Секретаріат НРУ, 1993. – С. 57, 60.

У подальшому майже всі виступаючі підтримали тезу про недоречність та небезпеку для України федеративної форми державного устрою.

На другий день роботи Зборів делегати працювали у п'яти секціях, в яких обговорювалася відповідні розділи проекту Концепції. В. Малиновський працював у секції «Право та державне будівництво», відповідальним за проведення якої був Сергій Головатий. Учасникам цієї секції вдалося переконати авторів проекту Концепції відмовитися від ідеї федералізму для України, що було зафіксовано в кінцевому варіанті документа: «З метою забезпечення незалежності і розбудови повноцінної державності Україна має лишатися унітарною за формою свого державного устрою. При цьому слід рішуче і послідовно проводити децентралізацію функцій державного управління.

Враховуючи явище Кримської автономії, Україну слід розглядати як унітарну державу з елементами територіальної автономії».[313]

Прийняття остаточного варіанту Концепції не викликало великих дискусій – вона була прийнята майже одноголосно. Таким чином, Рух став першою і єдиною політичною силою в Україні, котра розробила такий комплексний документ з усіх найважливіших напрямів становлення національної, демократичної, правової держави, що базувалася на сучасних моделях розвитку суспільства. Ця Концепція одночасно мала стати й передвиборною платформою НРУ на майбутніх виборах.

У ході обговорення змін і доповнень до Статуту НРУ виникли гострі дискусії. Зокрема керівники Харківської (Володимир Пасічник) та Рівненської (М. Поровський, В. Червоній) організацій були категорично проти поправок, що стосуються департизації Руху та перетворення його у партію. З огляду на непопулярність у народі слова «партія», Збори прийняли таку назву – «незалежна масова громадсько-політична організація Народний Рух України». Відтепер політичні партії не могли бути асоційованими членами Руху, а член НРУ не міг перебувати в іншій політичній партії. Право асоційованого членства в Русі залишалося лише за громадськими організаціями. Після ухвалення цих змін до Статуту делегація Харківської КО НРУ покинула залу.

Ще одна суперечка виникла під час пропозицій щодо ліквідації інституту співголів, який себе вичерпав. Більшість – 379 делегатів проголосували за його скасування. Після цього відкритим голосуванням В. Чорновола було обрано головою НРУ. За це проголосувало 423 делегати, 8 – проти, утрималося 15.[314] М. Горинь ще 19 червня 1992 р. подав заяву про складання з себе повноважень співголови Руху.[315]

Після цього М. Поровський заявив про свій вихід з Проводу НРУ, пояснюючи це тим, що «сьогодні створена фактично інша організація на інших

313 Народний Рух України : документи і матеріали. – К.: Софія, 1993. – С. 7.

314 IV Великі Збори Народного Руху України 4–6 грудня 1992 року : стенографічний звіт. – К.: Секретаріат НРУ, 1993. – С. 229.

315 Ковтун В. Історія Народного Руху / В. Ковтун. – К., 1995. – С. 335–336.

засадах і я не хочу бути причетним до того Проводу, в якому говориться про демократію, а насаджуються, навпаки, авторитарні методи керівництва, абсолютна нетерпимість до будь-якої думки, де проводяться абсолютно недемократичні принципи… Зараз я не бажаю бути в тому Проводі, в якому такими методами керує В'ячеслав Максимович Чорновіл. Я вважаю його політичну лінію хибною, яка приведе знову до зменшення організації. Рух задумувався як всеукраїнський здвиг всіх національно-демократичних сил, всіх самостійницьких сил, які змагаються за побудову самостійної Української держави. Сьогодні створена ще одна правильна організація між всіма іншими організаціями…»[316]

З ініціативи харківської делегації були проведені альтернативні збори всіх тих, хто не погодився з перетворенням Руху в партію. На них був утворений Всенародний Рух України, співголовами якого було обрано Михайла Гориня, Івана Драча та Всеволода Іськіва.

В інформаційному повідомленні «Про підсумки IV Всеукраїнських Зборів НРУ та обрання на них головою НРУ В. Чорновола» йшлося: «Четверті Всеукраїнські Збори внесли зміни до Статуту організації з метою приведення його у відповідність до Закону "Про об'єднання громадян". Після внесення цих змін Рух зберіг самоназву і самовизначення: незалежна масова громадсько-політична організація Народний Рух України. Це означає, що Рух зберіг за собою функції як політичної, так і громадської організації – у повній відповідності до закону. Водночас, згідно з вимогами закону до організацій, що беруть участь у виробленні державної політики, формуванні органів влади, місцевого та регіонального самоврядування, Рух вилучив зі свого Статуту право на підприємницьку діяльність, а також унеможливив одночасне членство в НРУ та іншій політичній організації, яка діє на підставі своїх Статуту і Програми…»[317]

Після повернення з Києва 8 грудня керівники Волинського Руху – В. Малиновський, І. Семенюк, О. Харченко, П. Петрочук, О. Юрченко провели прес-конференцію за підсумками IV Зборів НРУ. На запитання журналістів, чи збирається крайова організація ліквідувати інститут співголів, як це зробили у Києві, О. Харченко відповів: «мені особисто дуже хочеться, щоб новообраним головою був хтось з молодшого покоління».[318] Однак це були лише слова для преси, насправді віддавати керівництво крайовим Рухом він нікому не збирався. Це підтвердили подальші події.

316 IV Великі Збори Народного Руху України 4–6 грудня 1992 року : стенографічний звіт. – К.: Секретаріат НРУ, 1993. – С. 235.

317 Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 223–224.

318 Капітула І. Рух вийшов на пряму дорогу / І. Капітула // Народна трибуна. – 1992. – 12 груд. – С. 2.

3 січня 1993 р. відбувся своєрідний «переворот» у Волинському Русі. У цей день пройшла Крайова координаційна рада НРУ, на яку було винесене питання обрання голови ВКО НРУ. Напередодні, 2 січня, відбулося засідання Проводу ВКО НРУ, на якому було вирішено ліквідувати інститут співголів і обрати головою О. Харченка. Співголову організації В. Малиновського, за якого проголосувала найбільша кількість делегатів звітно-виборної конференції 22 листопада, про засідання Проводу свідомо не повідомили. Після цього провести потрібне рішення на Крайовій кординаційній раді для Харченка було справою техніки, адже у цьому органі залишилися лише віддані йому люди, які покірно підтримували винесені рішення. На її засідання не приїжджали представники багатьох районів, котрі мали свою власну позицію, відмінну від позиції керівника організації. З цього приводу В. Малиновський зазначив: «Коли мене обрали співголовою крайового Руху, намагався все зробити, щоб змінити ту атмосферу, що панувала тоді в організації. Але всі мої спроби були марними, я був у меншості, бо всіх, хто не поділяв дій голови крайового Руху, було або виключено з НРУ, або змушено самим відійти від нього».[319]

Як і розраховували організатори цього дійства, на засіданні Крайової ради без проблем 17 голосами «за», при одному, що «утримався», О. Харченко був «обраний» головою ВКО НРУ, а двоє співголів В. Малиновський та І. Семенюк стали його заступниками. Така процедура обрання прямо суперечила Статуту НРУ, затвердженого IV Зборами НРУ. В абзаці третьому статті 34 Статуту чітко зазначалося: «Крайова конференція обирає голову крайової організації Руху…»[320] Однак, усвідомлюючи свій рейтинг серед рухівців області, О. Харченко свідомо пішов на порушення Статуту НРУ, адже у законний спосіб у нього не було шансів бути знову переобраним головою організації.

З цього приводу В. Малиновський у своєму листі до Олега Кушніра зазначив: «… Тепер мені стало зрозуміло: те, що Харченко став головою, було продумане з самого початку. Три співголови – це було лише прикриття для того, щоб потім можна було у вузькому колі обрати, кого треба. А моя кандидатура була висунута для прикриття, враховуючи мій зростаючий авторитет у Русі. А потім, коли вони побачили, що моя позиція багато в чому інша, Проводом (без моєї участі) була висунута на голову кандидатура Харченка. Мене поставили перед цим фактом перед Координаційною радою, де 17 чоловік обрали його головою. Отже, цей фарс розіграний без мене, всупереч волі переважної більшості рухівців. Я вважаю це "обрання" незаконним і ганебним для Волинського Руху. Я особисто до всього цього не мав ніякого відношення…»

---

319 Малиновський В. Я. Валентин Малиновський: «Вірю в Україну» : [інтерв'ю із співголовою крайової організації НРУ] / В. Я. Малиновський; взяв інтерв'ю М. Александрович // Волинь. – 1993. – 23 груд. – С. 3.

320 Народний Рух України: документи і матеріали. – К.: Софія, 1993. – С. 44.

Зрозуміло, що після такого підступного кроку з боку О. Харченка, ситуація в керівництві ВКО НРУ стала ще більш напруженою. Зокрема В. Малиновський зазначив: «Працювати з таким "головою" та бути співучасником розправ Харченка та його соратників з рухівцями та цілими районними організаціями, що думали по-іншому, я вважав неможливим, про що неодноразово говорив на засіданнях проводу та ради».[321] Так, на засіданні Крайової організації НРУ, що відбулася 21 березня, було виключено з Руху засновників цієї організації в Локачинському районі: братів Віталія та Олега Кушнірів, Володимира Бая, Миколу Спольника. Останнього 21 лютого було обрано головою районної організації НРУ, однак не було визнано керівництвом обласного Руху. Усі, крім В. Малиновського, проголосували за виключення з Руху цих авторитетних у районі рухівців. Після цього всі шість осередків Локачинського району заявили про свій вихід з НРУ, частина членів організації – 25 осіб заявили про свій вступ до УРП.[322]

Крайовим керівництвом були зняті з обліку Турійська, Ковельська і Камінь-Каширська районні організації, фактично розпалася Луцька районна організація, котра налічувала 70 осіб.[323] Ось як про ці розправи написав згодом І. Семенюк: «Про окремі фрагменти "сценаріїв" проведених в організації "чисток" можна довідатись з книги Зосима Колбуна "Нововолинськ: новітня історія 1989–1999". Відразу ж зазначу, що у своїй тогочасній наївності та безмежній довірі до керівництва КО НРУ, як колишній член його політпроводу і створеного цим політпроводом своєрідного карального органу – на зразок відомих "трійок" – спочатку також брав участь у розправах над неугодними обласному керівництву рухівцями. Ніхто не застрахований від власних помилок. Простіть мені, хлопці! Якщо зможете! Зокрема, перші волинські рухівці, справжні патріоти – Захар Соколів'як з Любомля, брати Олег та Віталій Кушніри з Локачинського району…»[324]

Газета «Народна справа» перетворилася у знаряддя розправи над неугодними рухівцями. У статтях «Майстер політичного серфінгу» про Є. Шимоновича, «Хто про що думає» про Горохівський Рух, «Експеримент у Локачах» про Олега та Віталія Кушнірів, «Маестро рвуться в політику» про В. Малиновського та багатьох інших, обливалися брудом рухівці, уже не кажучи про «колег з національно-демократичного табору», наприклад, Г. Кожевнікова.

321 Малиновський В. Коли О. Харченко перестав любити В. Блаженчука / В. Малиновський // Волинь. – 1995. – 30 берез. – С. 2.

322 Александрович М. Був Рух народний. Тепер ще є і всенародний / М. Александрович // Волинь. – 1993. – 17 серп. – С. 1.

323 Там само.

324 Семенюк І. Двадцять років потому. Погляд із сьогодення: до 20-ї річниці Народного Руху України [Електронний ресурс] // Всеукраїнська експертна мережа / І. Семенюк. – Текст. дані. – Режим доступу: // http://www.experts.in.ua/inform/smi/detail. php? ID=42175 (дата звернення: 20.12.2014 р.). – Загол. з екрана.

У своєму листі до автора монографії О. Кушнір справедливо запитував: «… То чим відрізняється "Народна справа" від "Справедливості"? Справу то роблять одну – чорну: оббріхують і компрометують демократів, полегшуючи компартійній номенклатурі розправу з ними на місцях…» Схожу думку висловив у своєму інтерв'ю В. Малиновський: «…коли візьмеш у руки "Справедливість" чи "Народну справу", то переконуєшся, що для цих людей не існує жодних моральних рамок, аби знищити, принизити опонента. Головне для них жадоба розправи, злість та нетерпимість до опонента».[325]

Згодом з ініціативи О. Харченка «Народна справа» змінила власника – Волинська крайова організація НРУ була вилучена з її співзасновників. Таким чином Волинський Рух залишився без власної газети і втручатися у її редакційну політику відтепер не мав права ніхто. Саме це було необхідним для її головного редактора і за сумісництвом голови ВКО НРУ, який, фактично, приватизував рухівську газету. Власне, і без цієї «приватизації» ніхто не міг впливати на дії редактора. Ось як з цього приводу висловився В. Малиновський: «… Хочу сказати, що Харченко пише в своїй газеті те, що він вважає за потрібне. На мої зауваження зовсім не реагує. Зовсім недавно я поцікавився в нього як співголова НРУ, хто автор однієї брехливої замітки, але він мені відповів, що це редакційна таємниця, а я не маю права втручатися…»

1 лютого Міністерством юстиції України Народний Рух України було зареєстровано як політичну партію. Таким чином рішення IV Всеукраїнських Зборів НРУ щодо перетворення Руху в політичну партію було втілено в життя. Натомість опоненти перетворення Руху в партію перейшли до Всенародного Руху України, який 26 лютого був офіційно зареєстрований як всеукраїнська громадська організація.

У лютому Центральний Провід НРУ схвалив план широкомасштабної компанії «Весна України», яка повинна була розпочатися навесні 1993 року. Планувалося повторне збирання підписів за проведення референдуму про достроковий розпуск Верховної Ради України, громадських слухань, масових акцій протесту у разі, якщо Верховна Рада скасує заборону на діяльність Компартії, схвалить Статут СНД та інше. 11 лютого з ініціативи НРУ в області було утворено Антикомуністичний антиімперський фронт на Волині.[326] Крім крайового Руху, до нього ввійшли обласні організації Спілки українських політв'язнів, Союзу українок, Братства вояків УПА ім. Клима Савура, Української національної партії, Партії зелених, УСДП, Всеукраїнського товариства політв'язнів і репресованих, Товариства «Меморіал» ім. В. Стуса, Спілки захисту прав людини, Луцьких міських організацій Спілки офіцерів України та ПДВУ. У Заяві з нагоди його створення зазначалося: «ми, представники

325 Малиновський В. Я. Валентин Малиновський: «Вірю в Україну» : [інтерв'ю із співголовою крайової організації НРУ] / В. Я. Малиновський; взяв інтерв'ю М. Александрович // Волинь. – 1993. – 23 груд. – С. 3.

326 Заява партій та громадських організацій про утворення антикомуністичного антиімперського фронту на Волині // Народна справа. – 1993. – 23 лют. – С. 2.

партій та організацій демократичного спрямування, що діють на теренах Волинської області, оголошуємо про створення демократичного об'єднання для координації дій по реальній протидії проявам комуністичної ідеології, недопущенню злочинної практики комунізму на Волині.

Блок партій та організацій демократичного спрямування на Волині прагне не допустити втягування України в новітнє імперське ярмо так званих незалежних держав ні під якими гаслами, відкидаючи будь-яку аргументацію про доцільність прилучення України до імперських кіл, задля інтересів проімперськи настроєних лідерів великих держав світу та окремих сусідів України».[327]

Однак, замість боротьби з імперіалізмом, Фронт розпочав боротьбу з представником Президента в області В. Блаженчуком. Саме цього домагалися тоді й ліві партії – Селянська і Соціалістична. З 24 березня крайова організація НРУ у складі Антиімперського антикомуністичного фронту на Волині розпочала кампанію щодо відставки глави облдержадміністрації.[328] О. Харченко так пояснював свої дії: «…кредит довіри Володимир Блаженчук вичерпав і не виправдав його. То є велика прикрість демократичного табору і, можливо, особиста трагедія самого Блаженчука. Рух ставився з шаною до цієї людини, бачили позитивне і негативне, те, що він робив, намагалися вплинути. На жаль, діалогу не склалося».[329] За словами Г. Кожевнікова, який спочатку підтримував цю акцію, причиною таких дій Руху стала відмова В. Блаженчука надати високу посаду одному з керівників Волинської КО НРУ.[330]

Крайовим Рухом були організовані мітинги в Луцьку, Володимирі-Волинському, віче у Нововолинську, на яких було висловлено недовіру В. Блаженчуку. Після цього питання щодо довіри главі облдержадміністрації на вимогу самого керівника виконавчої влади в області було поставлене у порядок денний тринадцятої сесії обласної Ради 6 квітня. Однак депутати обласної Ради не підтримали вимог мітингуючих. За підсумками обговорення цього питання було проведене голосування: за довіру В. Блаженчуку проголосувало 86 депутатів, проти – 4.[331] У своєму виступі глава облдержадміністрації зазначив: «Шановні депутати! Я дякую за той високий процент голосів, який ви віддали в мою підтримку. З самого початку заснування інституту Представника Президента я ніколи не забував з апаратом адміністрації того, що

327 Заява партій та громадських організацій про утворення Антикомуністичного антиімперського фронту на Волині // Народна справа. – 1993. – 23 лют. – С. 2.

328 Вимоги щодо відставки з займаної посади голови Волинської обласної державної адміністрації В. Блаженчука // Народна справа. – 1993. – 16 берез. – С. 5.

329 Харченко О. Рух прагне порозумітися! : [інтерв'ю з головою край. організації НРУ] / О. Харченко; розмову вів В. Данилюк // Молода Волинь. – 1993. – 9 квіт. – С. 5.

330 Кожевников Г. Позиція сьогодні / Г. Кожевников // Народна трибуна. – 1993. – 14 лип. – С. 4.

331 Держархів Волинської обл., ф. Р-6, оп. 22, спр. 121, арк. 64.

ми є дітищем Ради… Будуть, звичайно, відповідні зміни в керівництві обласної держадміністрації. Буде деяка ротація кадрів у районах у виконавчих структурах».[332]

Після цього діяльність Фронту затихла, а його учасники шукали нової форми об'єднання на засадах зміцнення державності, а не вузькопартійних та кланових інтересів. Саме таким об'єднанням стала Політична координаційна рада Волині (ПКР), утворена 5 липня. До її складу ввійшло 16 обласних організацій: політичні партії УРП, ДемПУ, КУН, ПДВУ, УНКП, УСДП, НЗУ, СелПУ, СПУ та громадські організації КНДС, Нова Україна, Спілка офіцерів України, Союз українок, Холмщина, Братство Андрія Первозваного, Братство вояків УПА. Її головою було обрано В. Малиновського – радника глави облдержадміністрації з політичних питань.[333] Як і слід було очікувати, зважаючи на здійснювану останнім часом опозиційну політику, крайовий Рух до ПКР увійшов.

У Заяві ПКР з нагоди організаційного утворення зазначалося: «… Головною метою ПКР є консолідація всіх політичних сил краю, які стоять на засадах побудови незалежної Української держави, хто прагне взяти найактивнішу участь в процесі державотворення.

У цей надзвичайно важкий для нашої молодої держави час, коли по суті вирішується доля України, мусимо, відкинувши вузькопартійні інтереси, особисті та групові амбіції, згуртувати свої сили, творчу енергію, працездатність, наснагу в боротьбі за самостійну Україну.

Як політично-координаційний орган рада, аналізуючи події, які відбуваються, намагатиметься стабілізуюче впливати на політичні, економічні та соціальні процеси на Волині, піднести роль нашої області у відбудові держави. У своїй діяльності ми будемо виходити з того, що наша рада виступатиме як захисник інтересів України та мешканців краю…»[334]

Відтепер політичні сили краю отримали можливість координувати свої дії, спрямовані у державотворчому напрямі. Зокрема, ПКР була прийнята Заява, в якій було рішуче засуджене рішення Верховної Ради Російської Федерації про статус міста Севастополя. У ній наголошувалося, що авантюрна політика шовіністичної більшості Верховної Ради РФ є прямими посяганням на суверенітет і територіальну цілісність України, спрямована на дестабілізацію, на розчленування Української держави і веде до катастрофи в українсько-російських відносинах.[335]

---

332 Держархів Волинської обл., ф. Р-6, оп. 22, спр. 121, арк. 64–65.

333 Александрович М. Закінчився час вказівок / М. Александрович // Волинь. – 1993. – 8 лип. – С. 1.

334 Закликаємо до співпраці // Волинь. – 1993. – 15 лип. – С. 1.

335 Севастополь – місто українське // Волинь. – 1993. – 17 лип. – С. 1.

3.2. Земельні ініціативи Руху

Важливим напрямом діяльності РО НРУ були земельні питання, що у той час хвилювали багатьох громадян району. Зокрема, актуальною тогочасною проблемою було отримання мешканцями м. Рожища земельних ділянок під городи, адже вони або не виділялися, або виділялися у незручних для громадян місцях. Лише у міській Раді лежало 400 заяв бажаючих отримати землю. Враховуючи постійні звернення невдоволених діями влади громадян до рухівської організації та депутатів від Руху, РО НРУ ініціювала збір інформації про бажаючих отримати земельні ділянки під городи. При цьому заявник мав вказати бажане для нього місцезнаходження такої ділянки, яке, зазвичай, розташовувалося найближче до місця його проживання. Після збору такої інформації, Рух планував звернутися до органів місцевого самоврядування з відповідними пропозиціями щодо виділення земельних ділянок. Рухівська організація опікувалася також ходом земельної реформи в районі, зокрема розширенням фермерських господарств.

Крайова організація НРУ у резолюції «Про хід земельної реформи в області» від 17 грудня 1992 р. констатувала, що «земельна реформа на Волині здійснюється незадовільними темпами і знаходиться лише в початковій стадії. Основними причинами невтішного становища земельної реформи є:

– відсутність обласної програми земельної реформи, незабезпеченість фермерських господарств технікою та фінансовими ресурсами, невиконання виконавчою владою існуючого законодавства;

– протидія проведенню земельної реформи з боку таких консервативних політичних сил, як Селянська партія, Соціалістична партія, селянська спілка;

– необізнаність широкого загалу з природою і спрямованістю земельної реформи;

– відсутність контролю з боку державних органів влади та громадськості за ходом земельної реформи, діями посадових осіб.

Консервативні і реакційні сили затримують створення реального фонду земель запасу, залякують людей майбутніми "куркулями", створюючи негативний психологічний настрій. Часто людям, що хочуть узяти землю, не дають її або виділяють земельні ділянки на неугіддях, далеко від поселень, із низькою родючістю грунтів, невеликими клаптиками».

У Рожищенському районі ситуація була однією з найгірших в області. Голови колгоспів та голови сільських рад чинили шалений опір новим формам господарювання, добре розуміючи, що з часом вони можуть скласти конкуренцію колгоспам і зруйнують монополію їхнього багаторічного панування на селі. Всі усвідомлювали, що ця реформа мала не лише економічний, а й політичний аспект.

Ось як про стан земельної реформи в районі у своєму інтерв'ю говорив В. Малиновський: «Ось вам приклад. Сім'я Коцюбинських, обоє спеціалісти сільського господарства, звернулися у Немирську сільську Раду, щоб виді-

лили їм десять гектарів землі. Відмовили. Звернулися в районну, щоб хоч три гектари дали. Відмовили. Між тим, деякі крикуни галасують, що ніхто сьогодні не хоче брати землю, хай її рухівці беруть. Де є правда?»[336]

Просто жахлива ситуація склалась у селі Кременець, де проти єдиного фермера Мирослава Назарука голова колгоспу Ірина Гриб налаштувала майже все село. Замість п'ятдесяти гектарів землі, які він просив, йому було виділено усього п'ятнадцять, причому не єдиним масивом, а шматками в різних місцях. Чоловік – механізатор першого класу, бажав вільно трудитися, однак це не співпадало з планами колгоспної верхівки, котра всіляко протидіяла становленню фермерства як нової форми господарювання на селі.

25 грудня 1992 р. на 14 сесію Рожищенської районної Ради було винесене питання «Про хід земельної реформи в районі». Вона знову проходила в оточенні пікетувальників. У своїй доповіді начальник відділу земельних ресурсів райдержадміністрації Петро Куренчук зазначив: «Відповідно до Закону україни "Про селянське (фермерське) господарство" та Постанови Верховної Ради України від 20 грудня 1991 р. "Про порядок введення його в дію", яка зобов'язала місцеві Ради народних депутатів до кінця січня 1992 р. вирішити питання щодо вилучення з земель запасу колгоспів, радгоспів та інших сільськогосподарських підприємств і організацій не менше 7–10 відсотків сільськогосподарських угідь з урахуванням площ, виділених у 1991 році, і передачу їх до земель запасу. Найбільші проблеми із вилученням земель у запас виникли у колгоспах "Здобуток Жовтня", імені Лесі Українки, "Кременецький", імені Ватутіна, радгоспі Перше травня. Лише при втручанні обласних правоохоронних органів керівники цих господарств виконали зазначене рішення. Із 28 заяв, які надійшли від громадян для організації селянських (фермерських) господарств, було задоволено 19 (з них один відмовився)…

Окремі ради надавали площі значно менші від вказаних у заявах (Кременецька та Іванчицівська сільради), що породжує безліч скарг і заяв. Відклали прийняття рішень або приймали до розгляду заяви для одержання ділянок без погодження в натурі місце розташування ділянки, що призводило до зайвої тяганини, а іноді й відмови від земельної ділянки (Рудко-Козинська сільрада). Мали місце і втручання у земельні функції Рад та їх підміна з боку керівництва господарств ("Кременецький" Гриб І. Й., "Дружба" Кицюк В. М., Даценко М. А., "Здобуток Жовтня" Кучмук Р. Є.)…

У серпні 1992 р. представником Президента підписано розпорядження "Про першочергові заходи по роздержавленню і приватизації земель сільгосппідприємств і передачу їх у колективну та приватну власність". Строк був до 25 вересня. Однак знову реакції ніякої. Хто цього не хоче – голови колгоспів чи управління сільського господарства? Чому до цього часу не проведені збори колективів і не визначено, яку форму власності і господарювання оберуть люди?..

336 Малиновський В. Я. Депутат – це політик : [розмова з головою район. організації Руху] / В. Я. Малиновський; розмову вела Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 10 листоп. – С. 1.

Незадовільний хід земельної реформи та приватизації землі стримує створення нових і встановлення існуючих селянських (фермерських) господарств, реорганізації колгоспів, радгоспів в інші форми колективних сільгосппідприємств…

Сільгоспуправління пустило на самоплив питання реформування колгоспів та радгоспів…»[337]

В обговоренні депутат Ірина Гриб зазначила: «… Я вам скажу, що цією реформою дров ми наламаємо. Значне зменшення землі приведе відповідно до зменшення виробництва продукції рослинництва і тваринництва. Вже сьогодні окремі тваринницькі приміщення порожні…

Однак, товариші, фактом є те, що основними виробниками сільськогосподарської продукції багато років будуть колективні сільськогосподарські підприємства, які ще досить тривалий період будуть годувальниками молодої незалежної держави…»[338]

Після цього виступив фермер М. Назарук, який зазначив, що «не хочуть на території нашої сільської Ради, щоб на селі були фермери, тому що фермери будуть краще працювати і платити людям…»[339]

Депутат районної та обласної Рад Володимир Умша виголосив радикальну промову. Ось її фрагменти: «… Що це за влада, яка так ганебно обдурила свій народ. І ми хочемо, щоб нас селянин кормив дальше. Сумніваюсь…

Повний розвал економіки, мафія, корупція, розгул злочинності, люди бояться вийти увечері на вулицю. Незрозуміло, що буде завтра, ціни щоденно підвищуються…

Два з половиною роки безплідна, безтактовна говорильня, мітинговщина. Блокування місцевої влади. Але дай Бог, як в народі кажуть, мітинги припинилися, тому, що люди зрозуміли їх суть і безпредметність і на мітинги не йдуть.

Ті, що організовували мітинги і блокування в районі, стали керівниками в районі, здавалося б, що все йшло по плану і повинно бути все нормально. А як же насправді?»[340]

У своєму виступі представник Президента в районі В. Мамренко зачитав Подання прокуратури «Про усунення порушень Закону України "Про селянське (фермерське) господарство"» від 21 грудня 1992 року. У ньому, зокрема йшлося про численні порушення при виділенні землі для ведення фермерських господарств Немирською, Сокільською, Любченською, Іванчицівською сільськими Радами. Зважаючи на це, фермери змушені звертатися до суду. Наведені факти свідчать, що в районі порушується Закон України «Про селянське (фермерське) господарство». А далі зауважив: «Сьогодні минає рівно

337 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1344, арк. 6–17.

338 Там само, арк. 18–19.

339 Там само, арк. 20.

340 Там само, арк. 23.

рік, як не стало Президента СРСР. Союзу більше нама. Зберігати вірність системі, яка вступила в конфлікт з життям – безглуздо. Кожен з нас розуміє, що за декілька років вирішити всі проблеми на Україні, пов'язані з розвалом імперії – неможливо. Ми ще декілька років будемо спотикатися і падати. Та перші кроки до нормального людського життя вже робляться. У нас, депутатів, працівників виконавчої влади, керівників, спеціалістів, як і у всіх рожищан, є мета, до якої ми прагнемо. Історія нам доручила розбудовувати державу, формувати нове суспільство, робити добро своєму народові, своїй країні. Загляньмо кожен собі в душу: чи все ми робимо для цього?»[341]

У своєму виступі депутат обласної Ради В. Малиновський зауважив: «Виступити мене заставив виступ представника Селянської партії п. Умши… Скажіть, п. Умша, хто складає більшість у Верховній Раді? Більшість – ваші колеги по комуністичній партії. Секретарі обкомів, райкомів, голови колгоспів, керівники підприємств. І саме вони довели Україну до такого кризового стану, саме деякі керівники господарств на місцях блокують земельну реформу. В районі почастішали випадки відмови у виділенні землі фермерам. От напередодні сесії збиралися деякі голови колгоспів в управлінні сільського господарства і деякі з них відкрито висловлювалися, що землю фермерам давати не будуть. Наприклад, Кицюк з Соколя.

Колесо історії назад вже не повернути. Основне завдання земельної реформи, це не розвал колгоспів, а така форма господарювання, що дасть найбільший ефект використання кожного гектара української землі. І хто виступає проти цього, то він проводить антидержавну політику!

То ж давайте всі разом візьмемось за цю важливу справу і будемо робити все для побудови заможної, багатої держави!»[342]

Голова колгоспу «Дружба» із Соколя Василь Кицюк у своєму виступі навів приклад Латвії, з якої повернулися три жінки з його села. За його словами, там розбазарили колгоспи, а тепер великі проблеми з продуктами. «Сьогодні розігнати колгоспи, завтра буде голод… Я за фермерство, тільки нехай фермер представить договір, скільки він чого продасть».[343]

Голова районної Ради В. Літвінчук у своєму виступі зазначив: «… Земельна реформа в нашому районі ще не набрала темпу і не дала тих результатів, які необхідні для успішного вирішення проблем, що склалися у насиченні споживчого ринку продовольчими товарами…

Говорячи про проведення першого і другого етапів реформи, а це стосується інвентаризації землі і встановлення меж на неї, слід відзначити, що в окремих сільських Радах до цього поставились безвідповідально: землі запасу і резервного фонду в більшості не відведені в натурі і не узгоджені з землекористувачами, що в кінцевому результаті призвело до відмови у ви-

341 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1344, арк. 25–28.

342 Там само, арк. 30.

343 Там само, арк. 30–31.

діленні сільськими Радами земель для розвитку фермерства (Сокільська, Немирська сільради). Хотів би сказати, що багато питань не вирішується сьогодні з передачею землі у колективну власність…»[344]

За результатами обговорення сесія вирішила роботу із здійснення земельної реформи в районі визнати задовільною. Також сесією була затверджена районна програма по земельній реформі та комісія з питань проведення земельної реформи в районі. До неї ввійшли рухівці П. Гаврилюк – головний спеціаліст райдержадміністрації, депутат районної Ради, В. Малиновський – керівник секретаріату районної Ради, депутат обласної Ради та прихильник Руху В. Старіков – голова районного комітету державного контролю, депутат міської Ради.[345]

На цій сесії голові РО УРП П. Іванюку було виділено 10 гектарів землі для ведення фермерського господарства на території Березолуківської сільської Ради. На цьому завершився нетривалий період його роботи в райдержадміністрації.[346]

30 січня 1993 р. у Ковелі відбулися збори фермерів Волинської області, організовані обласною організацією УРП. Від Рожищенського району у них узяли участь В. Малиновський, П. Гаврилюк та фермери Микола Куденчук та Мирослав Назарук. На зборах була обрана ініціативна група зі створення Земельного союзу Волині, до якої від Рожищенського району ввійшов М. Назарук.

Після цього з ініціативи Рожищенського Руху відбулися установчі збори з утворення Земельного союзу Рожищенського району. У зверненні РО НРУ до потенційних учасників зазначалося: «Для того, щоб не втратити контролю над селом, комуністична влада Волині різними способами прагне стримати фермерський рух. Рада асоціації фермерів, перетворившись на структуру обласного управління сільського господарства, служить для прикриття махінацій, які проводить ця структура. Це різного роду зловживання при розподілі техніки, землі та кредитів.

Тому настала необхідність утворити організацію, яка насправді захищала б інтереси фермерів, займалася фактичним кооперуванням. У зв'язку з цим закликаємо Вас увійти до Земельного Союзу, який має стати саме такою організацією. Для цього в Рожищі скликаються установчі збори, на яких будуть намічені реальні шляхи для пожвавлення фермерського руху.

Закликаємо Вас узяти участь у цих зборах. Вони відбудуться у Рожищенській районній Раді (Грушевського, 12) 6 лютого 1993 року в суботу об 11.00 год.»

В установчих зборах узяло участь одинадцять фермерів району з двадцяти. З метою та завданнями такого об'єднання фермерів присутніх озна-

344 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1344, арк. 32–36.

345 Там само, арк. 48–49.

346 Там само, арк. 58.

йомив В. Малиновський. Він, зокрема, відзначив важливу роль фермерства, яке повинне відродити господаря на селі. Після цього зачитав проекти двох заяв, адресованих представнику Президента в районі В. Мамренку та голові районної Ради В. Літвінчуку, котрі були одностайно підтримані учасниками зборів. У першій зазначалося: «В районі проводиться недостатня робота з упровадження в життя Закону України "Про селянське (фермерське) господарство". Районна Рада, деякі сільські Ради та голови колгоспів всіляко блокують цей Закон. Керівництво управління сільського господарства стоїть на антифермерських позиціях. Почастішали безпідставні відмови сільських Рад у виділенні землі бажаючим на ній працювати… Як результат, сьогодні в районі зареєстровано тільки 20 фермерських господарств, у той час як у Ковельському районі їх налічується більше ста…

Звертаємося до вас, як до найвищих посадових осіб у районі з вимогою більше уваги приділяти розвитку фермерства, бути гарантом державної політики втілення нових форм господарювання на селі. Адже тільки відродивши господаря землі, який був знищений більшовицькими варварами в 30-і роки, ми зможемо відродити українське село, яке доведене до занепаду колгоспно-радгоспною системою, насильно впровадженою комуністами в Україні…»[347]

В іншій заяві йшлося про таке: «Асоціація фермерів Рожищенського району висловлює рішучий протест проти антидержавних, провокаційних дій голови колгоспу "Кременецький" товаришки Ірини Гриб. Всі її дії спрямовані проти фермерського руху. Ігноруючи Закон "Про селянське (фермерське) господарство", Земельний кодекс, постанови та декрети Уряду, цей керівник все робить для того, щоб не була виділена земля фермеру Назаруку…

Разом з тим т. Гриб проводить серед колгоспників антифермерську агітацію, настроює людей проти фермера, вводить їх в оману, залякуючи панщиною.

Звертаємось до Вас, як до найвищих посадових осіб району з такими вимогами:

1. Поставити на місце такого знахабнілого керівника, яка вважає, що вона цар і Бог на селі, перебравши на себе навіть функції сільської Ради, адже земля запасу це вже не земля колгоспу, а земля, виділена для впровадження фермерського руху.

2. Районній Раді переглянути питання про депутата Гриб, як голову постійної комісії по агропромисловому комплексу та екології.

3. Представнику Президента вирішити питання про виділення 35 га землі для розширення фермерського господарства Назаруку до 15.02.1993 року».[348]

В обговоренні доповіді голови РО НРУ взяли участь П. Гаврилюк, а також фермери Микола Куденчук (с. Берегове), Мирослав Назарук (с. Креме-

347 Фермери вимагають. Заява // Наш край. – 1993. – 16 лют. – С. 2.

348 Там само.

нець), Володимир Васюра (с. Озденіж), Євген Антонюк (с. Сокіль), Леонід Терпелюк (с. Березолуки), Павло Іванюк (м. Рожище), Аркадій Коцюбинський (с. Немир). Вони зупинилися на проблемах, перешкодах, що стоять на шляху розвитку фермерства в районі, перспективах його розвитку та відповідних пропозиціях. Наголошуючи на перешкодах фермерству, виступаючі зазначили, що після відмов сільських рад у виділенні землі люди змушені добиватися землі через суд. Так, М. Назарук навів приклад, коли на сесії Кременецької сільської Ради голова колгоспу І. Гриб переконувала депутатів, щоб ті не голосували за виділення землі фермеру. Він також наголосив на небезпеці того, що Земельний союз в області хоче очолити партократ. Фермер із Соколя Є. Антонюк зазначив, що голова колгоспу В. Кицюк називає фермерів злодіями, бандерівцями і закликає всіх не допомагати їм. Фактично самоусунулося від цієї проблеми районне управління сільського господарства, яке не надає жодної допомого фермерам. А деякі чиновники цього органу влади стоять на відверто антифермерських позиціях.

Було відзначено, що обласна асоціація фермерів не відповідає інтересам фермерів. Тому збори прийняли рішення про зміну керівництва обласної асоціації фермерів та підтримали ідею створення Земельного союзу області.

На зборах було утворено координаційну раду Рожищенського району у складі п'яти осіб: В. Васюра, П. Іванюк, М. Куденчук, М. Назарук, Л. Терпелюк. Головою ради було обрано М. Назарука, а заступником П. Іванюка.[349] Також було обрано делегацію у складі семи осіб на обласну конференцію. Утворення цієї організації мало велике значення для подальшого розвитку фермерства в районі. Відтепер фермери були згуртовані в єдиній організації та відчули суттєву підтримку від політичної організації – Народного Руху. При цьому слід зазначити, що ініціатива створення Земельного союзу на Волині йшла не від крайового Руху, а обласної організації УРП, що надавала значної уваги розвитку фермерського руху в області.

Питання земельної реформи розглядалось і на сесії Волинської обласної Ради 26 червня. Депутат обласної Ради В. Малиновський навів численні факти того, що земельна реформа, зокрема фермерство, гальмується. У своєму виступі він зазначив: «… Сьогодні потрібно констатувати, що земельна реформа в нас гальмується і основними винуватцями такого стану є недосконалі закони, прийняті Верховною Радою, та протистояння новому зі сторони сільських та районних Рад та колгоспної номенклатури. Не сприяє ходу земельної реформи і паювання, яке проведено формально, фактично на папері, без широкого роз'яснення та пропаганди.

Останнім часом фактично повсюдно йде відмова у виділенні землі фермерам. Ось, наприклад, на сесії Луцької райради від 26.01.93 відразу чотирьом фермерам відмовлено у виділенні землі. Те саме, я можу сказати, робиться і у Рожищенському районі.

349 Хлібороб М. Рожищенські фермери об'єдналися! / М. Хлібороб // Народна справа. – 1993. – 16 лют. – С. 2.

Голови колгоспів і сільрад ведуть антифермерську агітацію, настроюють людей проти фермерів. Будучи на звітних зборах в с. Кременець Рожищенського району, на власні очі побачив, як уміло колгоспна номенклатура настроює колгоспників проти єдиного в селі фермера Мирослава Назарука. На згаданих зборах його було зігнано з трибуни, обізвано кровопивцею, паном та ледь не побито роз'юдженими захисниками колгоспного ладу. А все це дійство відбувалося під умілою режисурою голови колгоспу Ірини Гриб. І це непоодинокі факти розгнузданої антифермерської кампанії. Сьогодні фермерам погрожують розправою, підпалами, з дозволу прокуратур у їхніх господарствах проводяться обшуки…

Ось і виходить, що Волинь значно відстає в розвитку фермерства від інших регіонів України…

Який вихід з такого становища? Я пропоную, щоб обласна Рада сьогодні прийняла на виконання законів України замість хороших рекомендацій, які ніхто не виконує і які прийняті більше для популізму, обов'язкове виконання даних рішень…

Досить людей лякати новим голодом та тягнути з бідної держави безкінечні дотації. Дайте людям, які хочуть, можуть та мають бажання працювати, землю та не перешкоджайте працювати і тоді відродиться наше землеробське коріння, вільний хлібороб, який у десятки разів буде ефективніше використовувати багату українську землю, ніж при колгоспно-радгоспній системі, і Україна знову стане житницею Європи, передовою сільськогосподарською державою. А землі в Україні всім вистачить».

3.3. Фінальна сторінка діяльності

У цей період вкрай загострилася ситуація в керівництві крайового Руху. Ось як її описував один із засновників Горохівського Руху Андрій Криштальський: «… У Русі влаштовувалися судилища, скандали, публічні обливання брудом тих, хто насмілився критикувати цих двох керівників. Ковель, Турійськ, Володимир-Волинський, Іваничі, Горохів, Локачі – це тільки перелік райцентрів, з рухівцями яких луцький дует у стані холодної війни. Тепер до цього переліку можна ще приєднати м. Нововолинськ…

Волинський Рух був потужною організацією. Він був сильний не так у фінансовому плані, як сильний людьми, їх дружбою, їх вірою один в одного. Ми мали в своєму активі добрих лідерів, відомих на Волині людей, які з приходом до керівництва О. Харченка та О. Юрченка почали сахатися Руху. Я довго не міг зрозуміти чому. Тепер все стає на свої місця, адже ці особи – люди, з якими неможливо співпрацювати, люди, які використовують Статут Руху як зброю проти рухівців. Це люди, які визнають тільки свою думку

і ніколи не зупиняються на півдорозі до своєї мети. Не зупиняються й перед втратами, якими б важкими вони не були…»[350]

11 квітня 1993 р. відбулося розширене засідання Крайового Проводу НРУ. В. Малиновський виступив з різкою критикою голови ВКО НРУ О. Харченка та його прихильників за їхню політичну лінію з розвалу Руху у Волинській області. У своєму виступі він, зокрема, зазначив: «…найбільшим злом для Волинського Руху є шельмування та моральне знищення тих рухівців, позиція яких хоч трохи не збігалася з позицією Харченка, Юрченка та К°. Таким чином, з Руху змушені були піти всі ті, хто був його засновником на Волині, всі ті, хто здобув йому авторитет і навіть ті, хто привів Харченка до керівництва, всі народні депутати України та обласної Ради. Дійшло до того, що з Руху виключалися цілі районні організації (Ковельська, Турійська, Локачинська). Для цього використовувалися всі брудні методи, особливо газета "Народна справа".

Дії сьогоднішнього керівництва вже призвели до того, що Рух на Волині втратив свій авторитет, здобутий у тяжкій боротьбі з комуністичною системою, та вплив серед людей, які йшли за Рухом і які завжди були опорою Руху. Отже, дані керівники зробили те, що не під силу ні одному КГБ, фактично Рух на Волині сьогодні паралізований, розвалений. Голова організації залишив біля себе вірних йому людей, а Крайова Рада складається з тих, хто з покірливістю благословляє всі його діяння. На засідання Ради вже давно не приїжджають представники більшості районів області, які фактично не визнають нинішнього керівництва.

Все це призвело до того, що Волинський Рух сьогодні являє собою організацію, яка не визнає свого голови і кожна районна організація діє в автономному режимі…

Вершиною зневаги до районних організацій та всіх рухівців області було проведення звітно-виборної "конференції" 22 листопада 1992 року, де був розіграний фарс з виборами трьох співголів, а потім, через два місяці, келійне "обрання" голови – Харченка. Це обрання відбулося на Крайовій Раді, де були присутні 17 осіб, які представляли вісім районних організацій НРУ з шістнадцяти…»

Це було останнє засідання керівного органу ВКО НРУ, в якому взяв участь заступник голови ВКО НРУ, голова Рожищенської РО НРУ В. Малиновський. 15 квітня на засіданні Проводу ВКО НРУ розглядалося питання про вихід з керівних органів ВКО НРУ ще одного заступника голови ВКО НРУ І. Семенюка, який у знак незгоди з діями голови організації написав відповідну заяву. 24 квітня на засіданні Проводу ВКО НРУ було прийняте рішення про відсторонення В. Малиновського та І. Семенюка від виконання функцій членів Великої Ради НРУ. 2 травня на засіданні крайової Ради Руху ці повноваження були з них зняті остаточно.

350 Криштальський А. Розправа з інакодумцями: проблеми волинського Руху очима його учасників / А. Криштальський // Народна трибуна. – 1994. – 11 жовт. – С. 5.

Не втрачаючи надію на оздоровлення Руху на Волині, 21 травня В. Малиновський, який перебував у Києві на Конгресі молодих політиків України, зустрівся з головою НРУ В. Чорноволом. Метою цієї тривалої зустрічі було донесення голові Народного Руху тривожної ситуації у Волинському Русі. В. Чорноволу було передано газетні матеріали, в яких йшлося про складні взаємовідносини між О. Харченком та окремими районними організаціями, наведено приклади необґрунтованого виключення з Руху авторитетних його членів. На завершення зустрічі В. Малиновський попросив голову НРУ приїхати на Волинь, зустрітися з рухівцями для того, щоб у всьому розібратися на місці. Це, фактично, був останній шанс врятувати Волинський Рух від неминучого політичного самознищення та ізоляції від національно-демократичного руху в області. В'ячеслав Максимович уважно все вислухав та пообіцяв обов'язково приїхати. Однак цього не сталося, що й призвело до сумних наслідків для Народного Руху на Волині, котрий з масової авторитетної організації перетворився на замкнуту касту вічних опозиціонерів. Зазначимо, що з В. Чорноволом у свій час мали схожі зустрічі й інші волинські рухівці, зокрема, Євген Шимонович та Олег Кушнір.

Зважаючи на бездіяльність керівництва НРУ та його голови у цьому питанні, можна зробити такі припущення. По-перше, О. Харченко завжди займав чітку прочорноволівську позицію, зокрема, щодо департизації Руху та його очищення від усіх політично неблагонадійних. По-друге, зважаючи на складну ситуацію в окремих крайових організаціях НРУ, прихід іншого керівника на місце Харченка міг призвести до кардинальної зміни цієї політичної лінії, що було вкрай небажаним для В. Чорновола в одній з організацій НРУ Західної України. Дотичним підтвердженням цього є те, що незаконне «обрання» Харченка у січні 1993 р. не викликало жодної реакції з боку керівництва НРУ. Більше того, припускаємо, що саме такий сценарій був погоджений з Києвом, котрий остерігався зміни керівника Волинського Руху. Тобто, керівництво НРУ було готовим пробачати Харченку будь-які його волюнтаристські дії взамін на його політичну лояльність та правильну політичну лінію. На жаль, при цьому не брався до уваги основний фактор, – суттєве падіння впливовості організації, її ролі в суспільно-політичних процесах регіону, а в результаті – падіння авторитету Руху на Волині, котрий поступово перетворювався на пересічну партію.

28 квітня відбулися збори Рожищенської РО НРУ, на яких було розглянуто питання про соціально-економічну ситуацію в районі. Виступаючі Анатолій Поліщук, Володимир Бохонок, Леонід Осауленко, Петро Гаврилюк, Валентин Малиновський, Микола Гура наголосили, що становище в районі надзвичайно складне: йде масовий вивіз товарів за кордони України, державні органи самоусунулися від контролю за цим процесом. Голова державного контролю райдержадміністрації В. Старіков не виконує своїх службових обов'язків і, фактично, в районі система контролю не діє. Вкрай незадовільно працюють заклади торгівлі, у магазинах м. Рожища найменший в області

вибір товарів. У газеті «Наш край» знову почали з'являтися статті прокомуністичного змісту, а статті, які подаються від імені Руху, не публікуються.

Зважаючи на сказане, зборами були ухвалені такі пропозиції:

– відкликати В. Старікова з посади голови державного контролю та запропонувати іншу гідну кандидатуру на це місце;

– запропонувати кандидатуру на місце голови райспоживспілки В. Марюка;

– домагатися відставки з посади редактора газети «Наш край» Г. Бєлова;

– на станції Рожище створити комісію для проведення митного контролю поїздів.

На зборах також було розглянуте питання про вибір місця для пам'ятника «Борцям за самостійну Україні». Учасники зборів підтримали заяву громадсько-політичних організацій (Спілки політв'язнів та репресованих, Братстства вояків УПА, РО НРУ, РО УРП, Ради старійшин) щодо місця, де колись знаходилася «районна дошка пошани» біля кінотеатру «Мир». У ній також пропонувалося розпочати роботи з проектування та встановлення пам'ятника, який вже виготовлений і знаходився в Луцьку в художній майстерні. Відповідний лист був направлений у Рожищенську міську Раду. Однак сесія міськради, що відбулася 14 травня, відмовила у виділенні вказаної земельної ділянки, мотивуючи це тим, що «замовлено два ідентичні пам'ятники по формі та художньому змісту, але двома різними організаціями (районною радою воїнів-інтернаціоналістів). Остаточне вирішення даного питання перенести на наступну сесію міської Ради народних депутатів».[351]

На цій сесії було прийняте резонансне рішення: «Задовольнити заяву жителів вулиці К. Савура і перейменувати вулицю у Привокзальну».[352] Всі дев'ятнадцять депутатів, присутніх на сесії, одноголосно проголосували за це рішення. Нагадаємо, що ця вулиця, яка в радянські часи носила назву Фрунзе, за наполяганням Рожищенського Руху 15 липня 1992 р. отримала назву Клима Савура – організатора і першого командира УПА на Волині, командира УПА-Північ. Однак, окремі впливові жителі цієї вулиці, у минулому комуністичні номенклатурники, не могли змиритися з цією патріотичною назвою. За посередництвом свого однодумця – голови міськвиконкому їм вдалося проштовхнути через міськраду це ганебне рішення. На жаль, Рожищенська РО НРУ не знала про підготовку цього перейменування, усе робилося в таємному режимі. В іншому випадку Рух би не допустив такого відвертого «відкату» від попередньо завойованих позицій.

29 квітня відбулася сесія Рожищенської районної Ради, на якій почався відкритий наступ депутатів-партократів на представника Президента в районі В. Мамренка. Під їх тиском В. Мамренко все ж написав заяву про звільнення із займаної посади.

351 Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 665, арк. 27.

352 Там само, арк. 28.

Зважаючи на бездіяльність державних органів, 30 квітня релігійною громадою УПЦ КП була здійснена спроба виконання розпорядження представника Президента в районі щодо забезпечення почергового Богослужіння у Михайлівській церкві м. Рожище. Однак, і цього разу вона завершилася безрезультатно, віруючі УПЦ КП не були допущені до храму. Релігійна ситуація в Рожищі ставала ще більш напруженою. Прокомуністичне угруповання спільно з фанатично налаштованими прихильниками московської церкви використовувало нагнітання релігійної обстановки у своїй політичній боротьбі з Мамренком і Рухом. На це їх надихала й постанова Президії Верховної Ради України від 14 травня 1993 р., якою фактично відновлювалася діяльність Компартії України.[353]

30 травня відбулося засідання Ради РО НРУ, на якій було розглянуте питання «Про суспільно-політичну ситуацію в районі у зв'язку із заявою Мамренка про відставку». У своєму виступі В. Малиновський охарактеризував нинішню ситуацію як спробу вчорашніх взяти реванш і повернути втрачені позиції. Він запропонував текст Заяви від імені районного Руху. С. Троцюк та П. Гаврилюк підтримали текст Заяви та внесли до нього окремі поправки.

Ухвалили, що в ситуації, яка склалася в районі, РО НРУ стає на бік представника Президента в районі і буде пропонувати йому відкликати заяву про відставку. Також Рожищенський Рух стає в жорстку опозицію до органів радянської влади в районі. Була прийнята Заява такого змісту: «Останні сесії Рожищенської районної та міської Рад в черговий раз засвідчили, що прокомуністична більшість цих органів радянської влади не бажає злагоди, співробітництва та громадянської стабільності. Оговтавшись від серпневого переляку 1991 року, ці сили пішли у рішучий наступ з метою здобуття реваншу та повернення втрачених позицій.

Для своїх далекосяжних цілей вони вибрали представника Президента в районі Мамренка В. Ф. Починаючи з квітня 1992 року, вони не можуть змиритися з цим призначенням і весь цей час, замість конструктивної праці, здійснювали свій план чергової розправи з Мамренком. Маючи вже необхідний досвід (у 1990 році ці ж самі дійові особи, правда, в ранзі членів бюро райкому партії розправилися з ним), вони весь цей час впроваджували свій підступний намір. І ось, зібравши свій "компромат", ці "обранці" неіснуючої держави УРСР, пішли в свій "послєдній і рєшитєльний бой".

Крім того, фарисейськи використовуючи почуття віруючих, вчорашні войовничі атеїсти (які ще декілька років тому руйнували храми), спрямували проти Мамренка та національно-демократичних організацій фанатичну сліпоту обманутих віруючих московської церкви м. Рожище.

353 Про Укази Президії Верховної Ради України від 26 і 30 серпня 1991 року «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України», «Про заборону дяльності Компартії України» : постанова Президії Верховної Ради України від 14 трав. 1993 р. // Волинь. – 1993. – 18 трав. – С. 1.

У цій ситуації зійшлися воєдино рожищенські комуністичні ортодокси та ярі противники Української церкви. Сьогодні всім стало ясно, що саме ці дві сили стоять на перешкоді побудови незалежної держави.

Два останні спектаклі, розіграні на сесіях рожищенських Рад, під умілою режисурою вірних ленінців Літвінчука та Ксенжука, показали, що ці люди не бажають консолідації, що співпраця з ними є неможливою.

У зв'язку з цим районна організація НРУ заявляє рішучий протест проти таких дій районної та міської Рад і вимагає припинити брудну кампанію, розв'язану проти Мамренка В. Ф. Розцінюємо її як боротьбу проти президентських структур влади, що веде до послаблення державності України.

У випадку продовження цього протистояння Рух змушений буде розпочати кампанію по розпуску цих Рад, а також добиватися відставки Літвінчука та Ксенжука та їх пособників.

А Представника Президента просимо відкинути непотрібний сьогодні лібералізм, проявити в цей тяжкий час твердість і не піддаватися чорним силам вчорашнього дня. Сьогодні люди району вірять вам і підтримують вас, а тому просимо не зрадити цих людей».

Рада також прийняла рішення про проведення спільно з УРП 13 червня мітингу на тему «Сучасна соціально-економічна обстановка в районі».

1 червня В. Малиновський зустрівся з В. Мамренком, розповів про рішення, прийняті Радою РО НРУ, та запропонував йому відкликати заяву про відставку. Також він запросив главу райдержадміністрації виступити на мітингу в його підтримку. Однак Мамренко відмовився від виступу на мітингу та сказав, що про все напише у своїй статті в газеті.

6 червня після служби Божої прихожан УПЦ КП біля пам'ятника Богдану Хмельницькому, у штабі Руху відбулася зустріч В. Мамренка з рухівцями.

Служба Божа громади УПЦ КП

На ній він пояснив обставини, що змусили його написати заяву про відставку, і все ж погодився виступити на мітингу.

13 червня після тривалої перерви на майдані Незалежності відбувся мітинг «Сучасна соціально-економічна обстановка в районі» на підтримку представника Президента в районі. На центральній площі міста зібралося дві з половиною тисячі людей. Першим виступив В. Мамренко, який наголосив, що неокомуністичні сили, колишні партапаратники є головними винуватцями важкої соціально-економічної ситуації в районі. На його підтримку виступили депутати всіх рівнів: О. Гудима, Г. Кожевніков, В. Малиновський, О. Ткачук, П. Гаврилюк, а також І. Штик.

За результатами виступів було прийнято резолюцію мітингу: «1. У зв'язку з повним розвалом господарства міста, неподобствами та зловживаннями в торгівлі, зволіканнями з розкопками криниці, де знаходяться останки українських патріотів, з розбором постаменту, який вже два роки стовбичить у центрі міста, висловлюємо недовіру нинішньому складу міської Ради та вимагаємо відставки голови Ради Ксенжука Б. І.

2. У зв'язку з активізацією прокомуністичних сил в районній Раді, що пішли на пряму конфронтацію з представником Президента в районі, що є спробою чергового реваншу рожищенських партапаратників, розцінюємо це як намагання підірвати президентські структури, а разом з тим нестійку державність України. А тому вимагаємо розпуску нинішнього складу районної Ради та відставку голови Ради Літвінчука В. А.

3. Вимагаємо до 1.07.1993 року виконати розпорядження представника Президента в районі про повернення Михайлівської церкви громаді УПЦ КП та проведення почергового богослужіння обох православних громад.

4. До 16.07.1992 року організувати розкопки та перезахоронити останки закатованих патріотів, які знаходяться в криниці.

5. За незадовільний стан в торгівлі, медичному обслуговуванні, культурі та освіті, а також однобічну позицію, що ґрунтується на ставленні до Московського Патріархату, вимагаємо відставки заступника глави райдержадміністрації Ткачука Л. М.

6. Вимагаємо відставки О. Клімовича, який є головою комісії по реабілітації громадян, але зневажає Українську державу та проводить антиукраїнську агітацію, а тому не має морального права займатися реабілітацією громадян, репресованих комуністичною системою.

7. Комісії, створеній з представників СБУ, прокуратури, міліції та громадських організацій, провести перевірку законності виділення будинків в с. Дубище жителям м. Рожище і результати опублікувати в пресі до 1.07.1993 року.

8. СБУ, міліції, прокуратурі, державному контролю та представникам громадських організацій запровадити на станціях Рожище, Переспа перевірку пасажирів у поїздах, що йдуть за межі України.

9. Висловлюємо підтримку представнику Президента в районі Мамренку В. Ф. і просимо його відкликати заяву про відставку та звільнити з посад осіб, які компрометують президентські структури влади.

10. Звертаємось до Президента України Л. Кравчука в цей тяжкий для нашої держави час звернутися до українського народу, взяти на себе всю повноту влади та розпустити органи радянської влади».[354]

На мітингу також було прийняте Звернення віруючих УПЦ КП м. Рожище до представника Президента в області В. Блаженчука та голови обласної Ради Б. Клімчука, у якому, зокрема, йшлося: «… Наша громада, яка зареєстрована у вересні 1992 року, ще й сьогодні позбавлена можливості відправляти свою службу Божу. Адже єдина православна церква, правонаступником якої є наша громада, служить сьогодні лише громаді Московського Патріархату.

Представник Президента в районі Мамренко В. Ф. видав справедливе розпорядження про почергове богослужіння обох громад, але громада Московського Патріархату на чолі з о. Петром, який проводить антиукраїнську політику, вводить людей в оману та сіє розбрат і ворожнечу, не виконує даного розпорядження.

Прокомуністична більшість районної Ради на чолі з головою Літвінчуком В. А. всіма способами торпедує виконання даного розпорядження, а разом з тим встановлення історичної справедливості.

І на сьогодні в місті склалася парадоксальна ситуація. Для римо-католиків діє костел, для прихильників російської церкви діє православна церква, а для віруючих української церкви приміщення не знайшлося, що є дискримінацією українців, які складають 99 % населення в Рожищі.

Просимо Вас втрутитися в цю справу та встановити рівні умови для всіх конфесій в м. Рожище. Адже така конфронтація може привести до непередбачуваних наслідків і сприяє діяльності антиукраїнських, прокомуністичних сил в районі, що є надзвичайно небезпечно для побудови демократичної Української держави».[355]

Однак, опоненти відступати не збиралися, домагаючись відставки Мамренка будь-якою ціною. Вже наступного дня на нараді, що проходила в управлінні сільського господарства райдержадміністрації, голови колгоспів знову атакували В. Мамренка. Вони вимагали, щоб він зачитав свій виступ з вчорашнього мітингу на позачерговій сесії районної Ради.

У порядку денному позачергової шістнадцятої сесії районної Ради, що мала відбутися 23 червня, значилося питання «Про недовіру представнику Президента України в Рожищенському районі п. Мамренку В. Ф.».[356] Однак, побоюючись масового пікету, ця сесія була перенесена на 2 липня, а форму-

354 Резолюція мітингу // Наш край. – 1993. – 22 черв. – С. 3.

355 Звернення // Наш край. – 1993. – 26 черв. – С. 2.

356 Повідомлення // Наш край. – 1993. – 22 черв. – С. 4.

лювання питання порядку денного суттєво змінилося: «Про представника Президента в Рожищенському районі». У роботі сесії взяли участь заступник голови Волинської обласної Ради Григорій Гаврилюк та в. о. секретаря облдержадміністрації Володимир Денисюк. Самого В. Мамренка на сесії не було.

У своїй доповіді «Про соціально-економічне становище в народногосподарському комплексі району та шляхи виходу із кризового становища» голова райради В. Літвінчук зазначив: «… Я не драматизую ситуацію в районі і не хочу сказати, що в Рожищенському районі найгірше в області, але враховуючи наші можливості, ту потенційну базу, що створена нашими людьми, використовуючи досвід і вміння багатьох наших господарських керівників, район міг би працювати і мати результати набагато кращі, як вони є на сьогодні…

Я особисто і багато з вас, присутніх в цьому залі були в свій час, в деякій мірі переконані, що зміна керівництва в районі потрібна справа. Була надана можливість представнику Президента в районі сформувати свій апарат, організувати його роботу. Вважаю, що на ці процеси ніхто не впливав, що дало змогу в певний період досягти взаєморозуміння як владних структур, так і керівників всіх рівнів. Однак, через особисту гордість і впевненість у своїх діях представника Президента і окремих заввідділами, районна державна адміністрація вважала за недоцільне рахуватися з думкою районної Ради народних депутатів, навіть з тих питань, що відносяться до її компетенції (це і розподіл коштів, позабюджетний фонд, будівництво, кадрові питання)…

Але замість того, щоб вирішувати глобальні питання і в сільському господарстві (паливно-мастильні матеріали), виконавча влада затіяла політичні баталії, втручання в церковні справи. До мене декілька разів як до голови районної Ради звертались і одна і друга релігійні громади з вирішення даного питання. Але я вважав, що ці питання не потрібно виносити на сесію. Але коли ця справа набула вже конфлікту, то декому так хочеться мене втягнути в цю справу. Але я авторитетно заявляю, що поскільки я сьогодні посадова особа, то повинен вирішувати питання згідно закону, не захищаючи ні однієї, ні другої сторони. Але, незважаючи на неодноразові роз'яснення з боку юридичних органів, правоохоронних органів, пани Мамренко, Старіков, Гаврилюк не можуть зрозуміти того, що вони перші виновники ситуації, яка склалася в Рожищі навколо церкви, і шукати сьогодні крайнього, називати когось розкольником непотрібно…

Помилкою Василя Феофановича було те, що він не зумів або не захотів використати досвід і авторитет окремих керівників і спеціалістів, попав в оточення тих людей, які допомогли йому покинути це місце роботи, постійно нав'язували йому свої позиції».[357]

В обговоренні доповіді депутат Василь Ситник наголосив: «… Не боячись заявляю, що представник Президента т. Мамренко В. Ф. сільським

357 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1351, арк. 8–15.

господарством в районі не займався зовсім, і не дивно, тому що він в ньому некомпетентний та воно йому, його заступникам не потрібно.

Створив навколо себе адміністративну команду, яка розпалювала в районі тільки політичні страсті, мітинги, а вінцем всього була бійня на другий день Трійці в цьому будинку та патріотичний спів "Ще не вмерла Україна".

Не зрозуміло сьогодні, за що отримують гроші, зарплату Старіков, Гаврилюк, бо відомо, що саме вони головні спеціалісти по мітингах, по церкві, по натравленню людей один на одного…

З таким представником Президента не можна сьогодні працювати, тому що людей району ми заведемо до пропасті.

Слабо працює сьогодні районна Рада, Володимир Арсентійович, яка не контролює роботу місцевих сільських Рад…»[358]

Заздалегідь підготовленим проти Мамренка був і виступ «за дорученням громадян селища Дубище» Михайла Табачука. У ньому він облив брудом не лише представника Президента в районі, а й українську церкву та прихожан громади УПЦ КП м. Рожище.

Після цих виступів доволі сенсаційно прозвучала інформація В. Денисюка, який повідомив, що заява В. Мамренка про відставку задоволена, і він уже працює на іншій роботі.[359] Таким чином району потрібен новий керівник виконавчої влади.

Після цього виступив депутат Олександр Ткачук: «… Я знаю, що Василь Феофанович хотів тільки добра. І ми повинні сьогодні справедливо це оцінити і звернутися до представника Президента в області, щоб Василь Феофанович далі працював. І всіма силами, якщо ви хочете дійсно злагоди, для справи розбудови України, Ви, депутати, і всі присутні повинні всіляко допомогти йому… Ми повинні працювати, допомогти, а паплюжити людину за хороші справи не гідно нам, депутатам. Я ще раз звертаюся підтримати Мамренка. А якщо вже йти Мамренку, значить нам всім потрібно іти. Всією Радою».[360]

Зазначимо, що жоден представник райдержадміністрації з команди Мамренка не виступив на захист свого керівника. Навпаки, заступник глави райдержадміністрації, депутат райради Леонтій Ткачук у своєму виступі підтримав антимамренківську більшість: «… Рахую, що мітинг за участю представників з Луцька, який відбувся в райцентрі і обговорив соціально-економічне положення в районі, не зняв напругу, а навпаки посилив… До речі, бензин на їх доставку в Рожище був отриманий головою державного контролю п. Старіковим в райдержадміністрації…

Запитайте всіх працівників райдержадміністрації, запитайте Василя Феофановича. Скільки я разів казав, Василь Феофанович, не лізьте в питання

358 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1351, арк. 29–30.

359 Остапчук Н. Летимо без крил / Н. Остапчук // Наш край. – 1993. – 10 лип. – С. 2.

360 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1351, арк. 44–45.

церкви. Я заступник, який займаюсь цим питанням. Давайте буду я. Мені була дана відповідь. Ти по питаннях церкви не лізь…»[361]

Від імені прихожан Михайлівської церкви УПЦ МП виступила С. Міщанчук, яка зачитала заяву на ім'я В. Блаженчука, в якій висловлювалася недовіра не лише В. Мамренку, а й також В. Малиновському на посаді радника з політичних питань глави облдержадміністрації.[362]

В. Денисюк, який виступив з другого питання порядку денного, поінформував присутніх: «Мамренко В. Ф. звертався декілька разів із заявою про звільнення з даної посади. Була в травні і, відповідно, в червні. Поскільки на представника Президента України також розповсюджується трудове законодавство, а згідно закону це 12 днів після поданої заяви, людина вважається звільненою із займаної посади. Доводжу до вашого відома, що розпорядженням голови Державного інноваційного фонду України Лисенко призначено Мамренка В. Ф. головою Волинського відділення на умовах укладеного з ним контракту до 31 грудня 1994 року. Отже, питання по Мамренку, так я розумію і вас інформую, на даному етапі знято. Виконуючим обов'язки глави райдержадміністрації на даний час призначено Сидорука Богдана Володимировича до призначення нового представника Президента в районі. Вони призначаються після погодження кандидатур з відповідними Радами народних депутатів. Пропозиції розглядаються на пленарних засіданнях Ради…

На даному етапі йдуть консультації представника Президента в області з відповідними громадськими організаціями та і самою Радою для внесення на сесію Ради відповідної кандидатури. Тому є прохання, так як це питання до кінця не відпрацьоване, поки утриматися від його розгляду…»[363]

Після цього слово взяв Г. Гаврилюк, який у старому компартійному стилі заявив: «Ми опинились в дуже складному становищі. На це є ряд об'єктивних причин. Ми хотіли, щоб було більше порядку. Ми трошки піддалися, допустили до влади тих людей, які цього не заслуговують. Ці люди працюють самі на себе. Люди зневірились в говорильні. На мітинги ходять люди приписані до них. Що ми хочемо мати від тої людини, якій плюємо у вічі. Ми повинні добре собі уявити, що ми зараз на грані зупинки, паралізації промислового виробництва. Треба підтримувати колгоспи та індивідуальні господарства…»[364]

Незважаючи на застереження представника облдержадміністрації, депутат Раїса Кучмук розпочала процес висунення кандидатур на вакантну посаду представника Президента в районі. Вона запропонувала кандидатуру директора Рожищенської меблевої фабрики Олексія Тимощука. Її підтримали депутати В. Патійчук, А. Стельмащук, І. Гриб.

361 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1351, арк. 49–50.

362 Там само, арк. 51.

363 Там само, арк. 56–57.

364 Там само, арк. 58.

Депутат Л. Клімішина у своєму вже традиційно різкому виступі наголосила: «Як би Ви, п. Денисюк В. Т., не вигороджували п. Блаженчука В. І., я хочу сказати, що він просто не любить наш район. Сьогодні він спеціально не приїхав, щоб порадитися з депутатами. Хватить уже знущатися над нашим районом. Ми робили і вміли робити. Ми хочемо, щоб Блаженчук прислухався до нашої кандидатури. Кращої кандидатури, як Тимощук немає. Сьогодні на фабриці не скорочено жодного працівника, справи йдуть добре. Прошу кандидатуру Тимощука О. А. підтримати».[365]

У відповідь захоплений зненацька О. Тимощук, для якого ця пропозиція стала повною несподіванкою, заявив: «Я вам всім щиро дякую за те, що ви мені висловили таку довіру. Десять років я пропрацював на фабриці директором. Я не маю здоров'я, щоб іти на пост представника Президента. На цю посаду я не підходжу, на фабриці я дам більше користі. На цю посаду я не піду».[366]

Зважаючи на цей самовідвід, депутат О. Ткачук запропонував кандидатуру директора заводу «Рожищесільмаш» Володимира Єжижанського.

Однак, незважаючи на відмову О. Тимощука, депутати районної Ради прийняли рішення рекомендувати саме його кандидатуру на посаду представника Президента України в Рожищенському районі.[367] За це проголосувало 38 депутатів, 1 – проти, утрималося – немає.[368]

Згодом з'явилося офіційне підтвердження звільнення В. Мамренка – Указ Президента України Л. Кравчука від 10 липня, в якому «за грубі порушення фінансової дисципліни та вчинення дій, несумісних із займаною посадою» В. Мамренко був звільнений із займаної посади.[369] У результаті лояльного ставлення до свого підлеглого, глава Волинської облдержадміністрації В. Блаженчук за «неналежне виконання службових обов'язків у питаннях роботи з кадрами» отримав догану від Президента України. Як зазначив сам Володимир Іванович: «Догану отримав у зв'язку з своїм ліберальним ставленням до мотивів звільнення представника Президента в Рожищенському районі Василя Мамренка. Суть така. Мамренко на цю посаду був висунутий у квітні минулого року рожищенськими організаціями демократичного спрямування і Рухом всупереч думці районної Ради. Однак я підтримав цю кандидатуру і запропонував її на затвердження Президенту України. Мамренко роботі віддавався. Встиг дещо зробити по будівництву газопроводу, газифікації населених пунктів, спорудженню селища Дубища для відселення чорнобильців. Але співпрацю з райрадою так і не налагодив. У зв'язку з його однобокою позицією в райцентрі розпалився конфлікт між віруючими УПЦ

365 Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1351, арк. 59.

366 Там само.

367 Там само, арк. 71.

368 Там само, арк. 60.

369 Про звільнення представника Президента України у Рожищенському районі Волинської області : Указ Президента України від 10 лип. 1993 р. // Наш край. – 1993. – 24 лип. – С. 1.

і УПЦ Київського патріархату. Він почав на свій розсуд розпоряджатися коштами позабюджетного фонду районної Ради без її відома. Щоб уникнути поглиблення конфлікту і протистояння в районі, я запропонував Мамренку написати заяву і піти з посади. 29 червня цього року було направлено Президенту України моє клопотання увільнити Мамренка за його заявою. В той час я більше місяця пролежав у лікарні і не знав деяких обставин. Не знав, зокрема, про те, що Мамренко використав позабюджетні кошти для закупівлі в райспоживспілці двох тонн цукру і передав їх у Москву у вигляді хабара для отримання газозапірної арматури. Про це він власноручно написав Президенту України у поясненні, якого я не бачив. Не знав, що проти нього порушена кримінальна справа. Поглибило мою вину те, що я до виходу Указу Президента України про звільнення Мамренка представив на узгодження його кандидатуру на посаду голови Волинського відділення інофонду України. Таким чином, в Адміністрації Президента порахували, що я перевищив свої повноваження при трудовлаштуванні Мамренка і не зважив усіх обтяжливих моментів у його діяльності… Це послужить уроком для мене і для всіх інших у роботі по зміцненню дисципліни серед керівних кадрів».[370]

Так безславно завершилося нетривале перебування по посаді керівника виконавчої влади в районі В. Мамренка, на якого покладали величезні надії багато жителів району. Підсумовуючи його діяльність на посаді глави Рожищенської райдержадміністрації, можна відзначити, що вона була позначена цілою низкою суперечливих моментів. По-перше, через різні обставини В. Мамренко не зміг сформувати ефективну управлінську команду, залишивши на ключових посадах представників партноменклатури, котрі своїми діями компрометували не тільки новостворену президентську структуру виконавчої влади та її представників на місцях, а й загалом процес становлення молодої Української держави. В критичні моменти її члени не підтримали свого керівника, не стали на його захист.

По-друге, негативний вплив на його діяльність мав резонансний скандал, пов'язаний з допущеними грубими порушеннями «чорнобильського» законодавства, при розподілі житла у селищі Дубище. За результатами перевірок, «за використання службового становища в корисливих цілях, яке виявлено в незаконному отриманні житла», були звільнені із займаних посад перший заступник глави Рожищенської райдержадміністрації Б. Сидорук та заступник глави райдержадміністрації Л. Ткачук.[371]

У цей період ситуація у Волинській КО НРУ дістала вершини кризи. На жаль, остання спроба спасіння Волинського Руху – ініціювання керівниками окремих районних організації проведення у червні позачергової звітно-виборної конференції крайової організації НРУ, не увінчалася успіхом. Однією з причин цього стала зневіра багатьох авторитетних рухівців у мож-

370 Блаженчук В. Володимир Блаженчук: інтерв'ю після Варшави : [інтерв'ю з головою Волин. облдержадмін.] / В. Блаженчук: розмову вів С. Крещук // Волинь. – 1993. – 21 жовт. – С. 1.

371 Представник Президента розпорядився // Вісті. – 1993. – 3 груд. – С. 1.

ливості кардинально змінити ситуацію, а також відсутність лідера, який би узяв на себе основну роль в організації цієї конференції.

Зважаючи на це та на неможливість подальшого перебування в керівних органах Волинського Руху, що перетворилися на каральні органи щодо неугодних, 29 червня В. Малиновський написав заяву до Волинської крайової Ради НРУ такого змісту: «Зробити дану заяву мене змушують обставини, що склалися останнім часом в КО НРУ.

Всі останні дії Харченка та деяких його соратників спрямовані на повний розвал та дискредитацію Волинського Руху. Безпідставні виключення членів НРУ, паталогічна ненависть до найменших проявів інакодумства, самовбивча ізоляція до всіх роблять неможливим моє перебування в керівних органах Крайового Руху.

Г. Кожевніков та В. Малиновський

Не бажаючи бути співучасником таких дій та нести відповідальність за розвал організації, я складаю повноваження заступника голови, члена Політпроводу та члена крайової Ради НРУ. Разом з тим я залишаюся в рядах Руху».

У той час та дещо пізніше авторитарна політика О. Харченка змушувала районні організації або саморозпуститися (Маневицька, Нововолинська), або їх членам відійти від Руху (Локачинська, Горохівська, Володимир-Волинська, Іваничівська). Окремі організації шукали нове місце у політичній палітрі області. Зокрема, Турійська РО НРУ майже повним складом перейшла в ДемПУ.

Такий вибір став і перед членами Рожищенського Руху, які в більшості своїй не сприймали О. Харченка як лідера організації та його політику. З метою остаточного політичного визначення та перспектив подальшої діяльності, 11 липня у сесійній залі Рожищенської районної Ради відбулися загальні збори районних організацій НРУ та УРП за участю прихильників цих організацій. На збори був запрошений голова Волинської обласної організації УРП Г. Кожевніков.

На зборах були розглянуті три питання:

1. Про суспільно-політичну ситуацію.
2. Про об'єднання районних організацій НРУ та УРП.
3. Обрання керівних органів організації.

У своєму виступі з першого питання голова РО НРУ В. Малиновський окреслив ситуацію у Волинському Русі, дії його керівництва, що напередодні виборів 1994 р. становлять серйозну небезпеку для єдності національно-де-

мократичних сил області. Він, зокрема, зазначив, що «настав той період, коли вирішується доля нашої Батьківщини. І від того, чи зуміємо ми об'єднати всі сили, які стоять на засадах державності, залежить майбутнє України.

У нашій області вже чітко видно, які позиції займає та чи інша політична сила, а тому прийшов час визначитися кожному, з ким він, чиї цілі, методи та погляди розділяє. Всім нам, рухівцям, боляче констатувати, але необхідно визнати, що, фактично, на Волині Народний Рух України розвалений. Дії Харченка та його сподвижників призвели до повного паралічу такої колись масової організації. Це підтверджують усі акції, які проводились останнім часом крайовим Рухом, і які закінчились їх повним провалом…

Ураховуючи сказане, наша районна організація Руху повинна зробити свій непростий, однак необхідний вибір. Зважитися на цей крок надзвичайно важко, але й продовжувати перебування в Русі заради одного іміджу, за котрим сьогодні пустота та одіозні фігури, стало просто неможливим. А тому звертаюся до всіх, кому небайдужа доля України, до своїх побратимів по боротьбі, перед майбутніми виборами перейти до партії, котра стоїть на чітких позиціях збереження та розбудови Української Самостійної Соборної Держави. Саме такою є Українська Республіканська партія. Доля України в наших руках, єднаймося!»

Г. Кожевніков підтримав основні тези попереднього виступаючого, висвітлив основні напрями діяльності обласної організації УРП та своє бачення майбутньої національно-демократичної коаліції на Волині, яка зобов'язана не допустити можливого комуністичного реваншу.

Зважаючи на ситуацію, що склалася в керівництві обласного Руху, яке з різних причин не відіграє консолідуючої ролі в такому об'єднанні, учасники зборів підтримали ідею об'єднання національно-демократичних сил на базі Української Республіканської партії, котра на той момент перетворилася у потужну політичну силу в регіоні. У зв'язку з цим було прийняте рішення про перехід членів РО НРУ в Українську Республіканську партію. Із 120 учасників зборів 118 підтримали це рішення, лише двоє було проти.[372]

На об'єднавчих зборах також були обрані керівні органи Рожищенської РО УРП: головою організації – Валентина Малиновського, заступниками Сергія Новосада та Олександра Ткачука, відповідальним секретарем Романа Трофімчука.[373]

Ці події в Рожищенському Русі неабияк стривожили керівництво Волинської крайової організації НРУ, адже ще одна районна організація виходила з-під їхнього впливу. 25 липня, уперше з травня минулого року, до Рожища на збори членів НРУ та УРП прибув О. Харченко, а разом з ним О. Юрченко та П. Петрочук. Їхні намагання переконати присутніх у своїй правоті були безрезультатними, з усієї районної організації Руху з ними залишилися лише

372 Василевич В. Перейшли в УРП / В. Василевич // Народна трибуна. – 1993. – 17 лип. – С. 2.

373 Осауленко Л. Боротьба за «крісло» в Рожищі. Неймовірні історії / Л. Осауленко // Народна трибуна. – 1993. – 17 лип. – С. 5.

Петро Гаврилюк, Сергій Троцюк, Юрій Бурлака. Не втрачаючи надії змінити ситуацію, О. Юрченко та П. Петрочук 1 серпня здійснили повторний візит до Рожища. Однак і цього разу їхні зусилля були марними, вже ніщо не могло вплинути на ситуацію.

Так завершився найважливіший етап історії Народного Руху України у Рожищенському районі, організації, що майже чотири роки самовіддано боролася з тоталітарною комуністичною системою та відроджувала національну свідомість рожищан. Після переходу більшості рухівців в УРП або ж припинення ними активної участі в діяльності Руху, організація поступово втрачала свою силу та авторитет. Згодом вона перетворилась у пересічний партійний осередок, котрий вже не відігравав серйозної ролі в суспільно-політичному житті району.

Однак, незважаючи на такий дещо сумний фінал, варто зазначити, що Рожищенський Рух залишив яскраву сторінку в суспільно-політичній історії не лише Рожищенського району, а й Волинської області. Саме він перший і, фактично, єдиний у новітній історії району підняв прапор боротьби з комуністичною системою, прийнявши таким чином славну естафету відданих борців за свободу і самостійність України – вояків ОУН-УПА. Безстрашність рухівців, які не побоялися кинути виклик, здавалося, незламній тоталітарній системі, ризикуючи по суті всім, не може не викликати захоплення і поваги. Адже в Рожищенському районі, що був особливо пронизаний духом комуністичної пропаганди та всесиллям партноменклатури, котра тотально контролювала всі сфери життєдіяльності людей, їх було, на жаль, небагато. Але це не завадило рухівцям кардинально впливати на всі тогочасні процеси в районі, наполегливо впроваджувати в життя програмні засади Руху, спрямовані на відродження національних цінностей і традицій, демонтаж комуністичної системи, відстоювання інтересів людей. Своєю жертовною боротьбою Рожищенський Рух гідно вписав своє ім'я в історію національно-визвольних змагань у Рожищенському районі.

ВИСНОВКИ

За чотири роки Рожищенський Рух пройшов складний шлях від зародження до самоствердження. За основними віхами діяльності цей період можна поділити на такі етапи: передумови зародження – липень 1989-лютий 1990 рр.; утворення та початок активної діяльності – лютий 1990-липень 1991 рр; період зростання організації – липень 1991-квітень 1993 рр.; завершальний етап діяльності – квітень 1993 – липень 1993 рр.

Перший етап – своєрідний підготовчий період, упродовж якого відбувалися окремі акції, котрі започаткували в районі процес національного відродження. Він бере свій початок з патріотичного виступу 2 липня 1989 р. на свято Івана Купала працівника Рожищенського консервного заводу Василя Кухарчука та 19 серпня цього ж року, коли на найвищій точці Рожища майбутні рухівці Віктор Боднар та Анатолій Наумкін вивісили синьо-жовтий прапор. До цього етапу відноситься і проведення 24 грудня 1989 р. першого несанкціонованого мітингу «Як ми вибираємо депутатів», організованого обласними організаціями НРУ, УГС і молодіжним товариством «Сокіл» м. Рожище.

Другий етап пов'язаний з утворенням перших рухівських осередків в Рожищі: на сироробному заводі та заводі «Рожищесільмаш», які склали основу організації. 10 березня 1990 р. Рожищенський Рух набув офіційного статусу – в цей день відбулося організаційне засідання представників рухівських осередків, на якому було обрано Координаційну раду НРУ Рожищенського району та її голову Павла Іванюка. Після організаційного оформлення розпочалася активна діяльність організації: перший санкціонований владою мітинг на тему «Підтримка лінії КПРС на укріплення досягнень перебудови; підтримка лінії Народного Руху України за перебудову на консолідацію здорових сил КПУ і українського народу» 25 березня, котрий отримав величезний резонанс у районі; акції на підтримку рішення керівництва Литовської республіки про вихід зі складу Радянського Союзу; викриття недоліків та зловживань у закладах торгівлі району; започаткування традиції відзначення Різдва Христового, Дня Соборності України; агітація проти підписання нового Союзного договору.

Третій етап започаткували зміни в керівництві Рожищенської РО НРУ в липні 1991 р. та суттєві корективи його діяльності. Завдяки активним діям РО НРУ після ганебного провалу заколоту ДКНС, у Рожищі – першому із районних центрів Волині було демонтовано пам'ятник Леніну, згодом перейменовані одіозні назви вулиць. Рухівці взяли активну участь у перших президентських виборах, агітуючи за кандидата у Президенти України від НРУ В'ячеслава Чорновола та референдумі 1 грудня 1991 року. У липні 1992 р. керівники районної організації НРУ Валентин Малиновський та Пе-

тро Гаврилюк здобули переконливі перемоги на виборах депутатів обласної та районної Рад, ставши першими рухівцями в цих представницьких органах влади від Рожища. Таким чином вдалося перемістити боротьбу з вулиці до сесійних зал, де завдяки наполегливості у відстоюванні своїх програмних засад вдалося провести низку важливих рішень, а також домогтися відставки одіозних партапаратників із займаних посад. Важливою акцією, що сприяла зростанню авторитету Рожищенського Руху, став збір підписів з проведення референдуму про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України, ініційованого НРУ. Районна організація НРУ ставила перед районною владою вимогу перезахоронення останків вояків ОУН-УПА, замордованих НКВС. У результаті проведеної членами Руху роботи в районі були демонтовані всі пам'ятники В. Леніну. У Рожищенському районі не залишилося монументів вождям комуністичного режиму. Відзначенням ролі та впливу Рожищенської РО НРУ стало обрання 22 листопада 1992 р. голови організації В. Малиновського співголовою Волинської крайової організації НРУ та його виступ з трибуни IV Всеукраїнських Зборів Народного Руху України. Важливим напрямом діяльності РО НРУ були земельні питання, що особливо гостро хвилювали жителів району. Рух ініціював виділення земельних ділянок рожищанам, вів боротьбу за впровадження земельної реформи, що торпедувалася головами колгоспів, ініціював утворення Земельного союзу Рожищенського району. Цей період слід вважати вершиною діяльності організації.

Четвертий етап, який можна назвати завершальним у діяльності Рожищенської РО НРУ, став наслідком кризи у керівництві Волинського Руху. У цей період розпочався відвертий наступ прокомуністичних сил на представника Президента України в районі Василя Мамренка. Використовуючи важку економічну ситуацію, а також віруючих московської церкви, їм вдалося домогтися його відставки із займаної посади.

Зважаючи на ситуацію, що склалася в керівництві обласного Руху, яке з різних причин не відігравало консолідуючої ролі в об'єднанні національно-демократичних сил Волині, 11 липня 1993 р. у Рожищі відбулися загальні збори районних організацій НРУ та УРП, на яких було підтримано ідею об'єднання національно-демократичних сил на базі Української Республіканської партії. У зв'язку з цим було прийняте рішення про перехід членів Рожищенської РО НРУ в Українську Республіканську партію.

Ось так завершилася головна сторінка діяльності Народного Руху України в Рожищенському районі – першої опозиційної до комуністичного режиму організації. Вона була позначена жорсткою боротьбою, важливими здобутками, перемогами, котрі назавжди ввійдуть в історію національного руху в районі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акт проголошення незалежності України від 24 серп. 1991 р. // Радянська Волинь. – 1991. – 27 серп. – С. 1.
2. Александрович М. Був Рух народний. Тепер ще є і всенародний / М. Александрович // Волинь. – 1993. – 17 серп. – С. 1.
3. Александрович М. Закінчився час вказівок / М. Александрович // Волинь. – 1993. – 8 лип. – С. 1.
4. Александрович М. Рух – за єдність демократичних сил / М. Александрович // Волинь. – 1992. – 26 листоп. – С. 1.
5. А ми за Мамренка // Світло Жовтня. – 1990. – 28 лют. – С. 3.
6. Архипчук (Беца) Г. Микола жив Україною : [розмова з рід. сестрою вояка УПА Миколи Архипчука] / Г. Архипчук (Беца) // Народна трибуна. – 1992. – 12 серп. – С. 4.
7. Бідні «скачуть», бо «Багаті теж плачуть» // Наш край. – 1992. – 11 квіт. – С. 1.
8. Бєлов Г. Вибух / Г. Бєлов // Світло Жовтня. – 1990. – 19 груд. – С. 1.
9. Бєлов Г. В пошуках «золотої середини» / Г. Бєлов // Світло Жовтня. – 1990. – 8 черв. – С. 2.
10. Бєлов Г. Гори, жовтнева зоре… / Г. Бєлов // Світло Жовтня. – 1990. – 7 листоп. – С. 1.
11. Бєлов Г. Кому хочеться крові. Або про тих, кого історія нічому не навчила / Г. Бєлов // Світло Жовтня. – 1991. – 2 лип. – С. 1.
12. Бєлов Г. Під акомпанемент керованих емоцій / Г. Бєлов // Наш край. – 1992. – 25 лют. – С. 2.
13. Бєлов Г. Пристрасті вщухли / Г. Бєлов // Наш край. – 1991. – 17 груд. – С. 1.
14. Бєлов Г. Ярлики / Г. Бєлов // Світло Жовтня. – 1991. – 31 серп. – С. 1.
15. Блаженчук В. Володимир Блаженчук: інтерв'ю після Варшави : [інтерв'ю з головою Волин. облдержадмін.] / В. Блаженчук: розмову вів С. Крещук // Волинь. – 1993. – 21 жовт. – С. 1.
16. Вандалізму – зась! // Наш край. – 1992. – 8 серп. – С. 2.
17. Василевич В. Перейшли в УРП / В. Василевич // Народна трибуна. – 1993. – 17 лип. – С. 2.
18. Вибори без вибору // Світло Жовтня. – 1990. – 16 лют. – С. 3.
19. Вимоги щодо відставки з займаної посади голови Волинської обласної державної адміністрації В. Блаженчука // Народна справа. – 1993. – 16 берез. – С. 5.
20. Виступ В'ячеслава Чорновола // Народна газета. – 1992. – Березень. – № 8 (37). – С. 4–5.
21. Виступ Голови Верховної Ради Української РСР Л. М. Кравчука по Українському телебаченню 19 серпня // Робітнича газета. – 1991. – 20 серп. – С. 1.
22. Виступ Президента України Леоніда Кравчука // Народна газета. – 1992. – Березень. – № 8 (37). – С. 5.
23. Виступ Президента України Леоніда Кравчука на III Всеукраїнських Зборах Народного Руху України // Народна газета. – 1992. – берез. – № 8. – С. 5.
24. Від редакції // Світло Жовтня. – 1990. – 29 квіт. – С. 2.
25. Власюк М. Вперше / М. Власюк // Наш край. – 1992. – 26 січ. – С. 1.
26. Волинський календар // Волинь-нова. – 2014. – 3 квіт. – С. 2.
27. Всесоюзный референдум о сохранении СССР [Электронный ресурс] // Википедия : свобод. энц. – Режим доступа : http://www.ru.wikipedia.org/wik. – Название с экрана.
28. Гаврилюк П. Працювати і вчитись / П. Гаврилюк // Наш край. – 1992. – 18 серп. – С. 2.
29. Гаврилюк П. Хто є хто? / П. Гаврилюк // Наш край. – 1992. – 28 лип. – С. 2.
30. Голів – троє. Рух єдиний // Народна газета. – 1992. – Березень. – № 8 (37). – С. 1.
31. Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія / Г. І. Гончарук. – Одеса : Астропринт, 1997. – 380 с.
32. Горбунов П. Давайте не промахнемось / П. Горбунов // Світло Жовтня. – 1990. – 2 берез. – С. 2.
33. Декларація про державний суверенітет України // Радянська Волинь. – 1990. – 17 лип. – С. 1.

34. Демократична національна політика – шлях до добровільного союзу, миру і злагоди між народами : резолюція XXVIII з'їзду КПРС // Радянська Волинь. – 1990. – 18 лип. – С. 1.
35. Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 30, спр. 2.
36. Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 1.
37. Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 2.
38. Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 32, спр. 3.
39. Держархів Волинської обл., ф. 23, оп. 34, спр. 1.
40. Держархів Волинської обл., ф. П-1, оп. 26, спр. 28.
41. Держархів Волинської обл., ф. П-1, оп. 26, спр. 69.
42. Держархів Волинської обл., ф. Р-6, оп. 22, спр. 55.
43. Держархів Волинської обл., ф. Р-6, оп. 22, спр. 59.
44. Держархів Волинської обл., ф. Р-6, оп. 22, спр. 76.
45. Держархів Волинської обл., ф. Р-6, оп. 22, спр. 121.
46. Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 654.
47. Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 655.
48. Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 656.
49. Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 660.
50. Держархів Волинської обл., ф. Р-518, оп. 3, спр. 665.
51. Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1261.
52. Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1263.
53. Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1304.
54. Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1305.
55. Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1333.
56. Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1341.
57. Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1342.
58. Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1343.
59. Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1344.
60. Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1351.
61. Держархів Волинської обл., ф. Р-3500, оп. 1, спр. 2.
62. Див.: Воляник О. Прозріння / О. Воляник // Світло Жовтня. – 1991. – 3 серп. – С. 1–2.
63. Див.: Держархів Волинської обл., ф. Р-977, оп. 11, спр. 1343, арк. 40–43.
64. Див.: Харченко О. Заява голови Волинської крайової організації Народного Руху України з приводу з приводу подій, що мали місце 12 серпня 1992 року в м. Луцьку / О. Харченко // Волинь. – 1992. – 18 серп. – С. 1.
65. Довідка Рожищенського РВ УСБ України по Волинській області від 2 листоп. 1992 № 82.
66. Договор о Союзе суверенных государств: проект // Советская Россия. – 1991. – № 159. – 15 авг.
67. Драч І. Політика : статті, доповіді, виступи, інтерв'ю / І. Драч. – К. : Книжкова друк. наук. книги, 1997. – 392 с.
68. Думки вголос // Волинь. – 1995. – 30 берез. – С. 2.
69. Дякуємо вам, люди // Наш край. – 1992. – 29 груд. – С. 1.
70. Дякуємо за рекламу // Світло Жовтня. – 1991. – 20 серп. – С. 1.
71. Дякуємо нашим виборцям // Наш край. – 1992. – 14 лип. – С. 1.
72. Жиленков Д. Нехай об'єднає нас спільна біда / Д. Жиленков // Світло Жовтня. – 1990. – 29 квіт. – С. 1.
73. Завтра – всенародний референдум // Світло Жовтня. – 1991. – 16 берез. – С. 1.
74. Закликаємо до співпраці // Волинь. – 1993. – 15 лип. – С. 1.
75. Запрошення на виборчу дільницю для участі у референдумі СРСР і опитуванні населення Української РСР 17 березня 1991 року [листівка] : Рожищенська рай. друк. – 1991 р. – 1 с.
76. За рішуче оновлення партії, за широку коаліцію в ім'я перебудови : заключне слово М. С. Горбачова на XXVIII з'їзді КПРС // Радянська Волинь. – 1990. – 15 лип. – С. 1.
77. Засідання крайової ради // Волинь. – 1992. – 15 верес. – С. 3.

78. За суверенну соціалістичну Україну в оновленому Союзі : Заява Центрального Комітету Компартії України // Світло Жовтня. – 1991. – 9 лют. – С. 1.
79. Заява конференції Рожищенської районної організації НРУ // Наш край. – 1992. – 30 трав. – С. 2.
80. Заява Малої ради Народного Руху України // Народна справа. – 1993. – 26 січ. – С. 3.
81. Заява партій та громадських організацій про утворення антикомуністичного антиімперського фронту на Волині // Народна справа. – 1993. – 23 лют. – С. 2.
82. Заява радянського керівництва від 18 серп. 1991 р. // Робітнича газета. – 1991. – 20 серп. – С. 1.
83. Звернення // Наш край. – 1992. – 17 черв. – С. 2.
84. Звернення // Наш край. – 1993. – 26 черв. – С. 2.
85. Звернення депутатів демократичного блоку обласної ради до громадян Волині // Народна трибуна. – 1991. – 16 берез. – С. 1.
86. Звернення до радянського народу // Світло Жовтня. – 1991. – 22 серп. – С. 1.
87. Звернення зборів Ради старійшин Рожищенського району // Наш край. – 1992. – 8 серп. – С. 2.
88. Звернення коаліції «Незалежній Україні – новий парламент» до підприємців України // Наш край. – 1992. – 12 верес. – С. 2.
89. Звернення колишніх членів КПЗУ та КСМЗУ в зв'язку з загостренням політичної обстановки // Світло Жовтня. – 1989. – 20 верес. – С. 1.
90. Звернення районної організації «Союзу українок» до вчителів, вихователів, громадськості району // Наш край. – 1992. – 18 лип. – С. 4.
91. Звернення товариства репресованих Рожищенського району до громадськості // Наш край. – 1992. – 21 лип. – С. 3.
92. Звернення ЦККомпартії України до комуністів, усіх трудящих республіки // Світло Жовтня. – 1990. – 30 берез. – С. 2.
93. Звітна конференція // Наш край. – 1992. – 30 трав. – С. 2.
94. Зенц І. «Немає України – то й сім'ї не треба…» / І. Зенц // Наш край. – 2014. – 18 верес. – С. 3.
95. Зенц І. Синьо-жовтий стяг над Рожищем / І. Зенц // Наш край. – 2014. – 21 серп. – С. 4.
96. Зубчук К. Таємниця засипаної криниці / К. Зубчук // Волинь. – 1997. – 29 листоп. – С. 7.
97. Іванюк П. Відлуння пострілів у кар'єрі / П. Іванюк // Світло Жовтня. – 1990. – 25 трав. – С. 2.
98. Іванюк П. Пам'ятник жертвам голодомору / П. Іванюк // Світло Жовтня. – 1990. – 29 квіт. – С. 2.
99. Іванюк П. Партія буде «безхмарною» : [інтерв'ю з головою район. організації УРП] / П. Іванюк; розмову вела Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 16 трав. – С. 2.
100. І знову вибори // Світло Жовтня. – 1990. – 8 квіт. – С. 1.
101. Інтерв'ю з кандидатом в депутати обласної Ради по Рожищенському виборчому округу № 118 Валентином Ярославовичем Малиновським : вів інтерв'ю О. Юрченко // Народна справа. – 1992. – 30 черв. – С. 3.
102. Йому можна довірити // Світло Жовтня. – 1990. – 2 берез. – С. 2.
103. Капітула І. Рух вийшов на пряму дорогу / І. Капітула // Народна трибуна. – 1992. – 12 груд. – С. 2.
104. Ковтун В. Історія Народного Руху / В. Ковтун. – К., 1995. – 395 с.
105. Кожевников Г. Позиція сьогодні / Г. Кожевников // Народна трибуна. – 1993. – 14 лип. – С. 4.
106. Козак М. Економіка відстала від політики / М. Козак // Радянська Волинь. – 1991. – 14 верес. – С. 1.
107. Корсак І. Оксамит нездавнених літ / І. Корсак. – Луцьк : Вол. обл. друк, 2001. – 223 с.
108. Криштальський А. Розправа з інакодумцями: проблеми волинського Руху очима його учасників / А. Криштальський // Народна трибуна. – 1994. – 11 жовт. – С. 5.
109. Козачук Р. І все-таки до оновленого Союзу! : [матеріали прес-клубу] / Р. Козачук // Світло Жовтня. – 1991. – 23 лют. – С. 2–3.
110. Козачук Р. Не лізьте в чужі сани / Р. Козачук // Світло Жовтня. – 1991. – 17 серп. – С. 1.
111. Козачук Р. Очікувалась інтелігентна розмова / Р. Козачук // Наш край. – 1991. – 15 жовт. – С. 1.
112. Козачук Р. «Що це з нами?» / Р. Козачук // Світло Жовтня. – 1990. – 30 берез. – С. 2.

113. Колбун З. Нововолинськ: новітня історія в національно-демократичному, соціальному та духовному вимірах (1989–1999 рр.) / З. Колбун. – Нововолинськ : Мінотавр, 2006.
114. Кому це вигідно? // Світло Жовтня. – 1990. – 10 січ. – С. 3.
115. Конституція України: проект, винесений Верховною Радою України на всенародне обговорення (1 липня 1992 р.) // Волинь. – 1992. – 21 лип. – С. 2.
116. Конституція України: проект, винесений Верховною Радою України на всенародне обговорення (1 липня 1992 р.) // Волинь. – 1992. – 23 лип. – С. 2.
117. Коц М. З життя волинських республіканців (коротка хроніка) / М. Коц // Волинь. – 1990. – черв.-лип. – № 1. – С. 8.
118. Лис В. Конференція підтверджує повноваження / В. Лис // Радянська Волинь. – 1991. – 14 верес. – С. 3.
119. Лист до редакції // Світло Жовтня. – 1990. – 13 квіт. – С. 3.
120. Літвінчук В. Доля країни – у ваших руках / В. Літвінчук // Світло Жовтня. – 1991. – 16 берез. – С. 2.
121. Лук'яненко Л. Вірую в Бога і в Україну / Л. Лук'яненко. – К. : Пам'ятки України, 1991. – 320 с.
122. Лук'яненко Л. Де добрий шлях? / Л. Лук'яненко. – К. : УРП, 1994. – 64 с.
123. Майбутнє Руху, майбутнє України : доповідь голови Руху Івана Драча // Народна газета. – 1992. – Березень. – № 8 (37). – С. 2.
124. Малиновський В. Бути вулиці Грушевського? / В. Малиновський // Світло Жовтня. – 1991. – 21 верес. – С. 1.
125. Малиновський В. … Для Верховної Ради? / В. Малиновський // Наш край. – 1992. – 5 верес. – С. 1.
126. Малиновський В. Добрий день, Р. Козачук / В. Малиновський // Світло Жовтня. – 1990. – 24 січ. – С. 2.
127. Малиновський В. «Засяєш у народів вольних колі..!» / В. Малиновський // Наш край. – 1992. – 21 січ. – С. 2–3.
128. Малиновський В. Заява / В. Малиновський // Наш край. – 1992. – 19 груд. – С. 1.
129. Малиновський В. Коли О. Харченко перестав любити В. Блаженчука / В. Малиновський // Волинь. – 1995. – 30 берез. – С. 2.
130. Малиновський В. Наш кандидат / В. Малиновський // Світло Жовтня. – 1991. – 26 верес. – С. 3.
131. Малиновський В. Передаємо до суду / В. Малиновський // Наш край. – 1992. – 28 січ. – С. 2.
132. Малиновський В. Про прапори і дещо інше / В. Малиновський // Наш край. – 1991. – 21 груд. – С. 1–2.
133. Малиновський В. Реальну силу визначать вибори / В. Малиновський // Волинь. – 1992. – 8 груд. – С. 2.
134. Малиновський В. Так їх тепер називати / В. Малиновський // Наш край. – 1992. – 4 серп. – С. 2, 4.
135. Малиновський В. Я. Валентин Малиновський: «Вірю в Україну» : [інтерв'ю із співголовою крайової організації НРУ] / В. Я. Малиновський; взяв інтерв'ю М. Александрович // Волинь. – 1993. – 23 груд. – С. 3.
136. Малиновський В. Я. Депутат – це політик : [розмова з головою район. організації Руху] / В. Я. Малиновський; розмову вела Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 10 листоп. – С. 1.
137. Малиновський В. Я. Нас врятують праця і віра : [інтерв'ю із співголовою Руху Валентином Малиновським] / В. Малиновський; вів інтерв'ю Л. Осауленко // Народна трибуна. – 1992. – 26 груд. – С. 4.
138. Малиновський В. Я. Рух на новому етапі : [розмова з головою район. організації Руху В. Я. Малиновським] / В. Я. Малиновський; розмову вела Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 10 берез. – С. 1–2.
139. Мамренко В. Вирішив піти у відставку / В. Мамренко // Радянська Волинь. – 1990. – 11 листоп. – С. 2.
140. Мамренко В. Керуючись законом / В. Мамренко // Наш край. – 1993. – 1 черв. – С. 1.
141. Мамренко В. Кому потрібна нестабільність : [розмова з головою райдержадмін.] / В. Мамренко; розмову вів Л. Осауленко // Народна трибуна. – 1992. – 26 серп. – С. 3.
142. Мовою документів // Радянська Волинь. – 1991. – 27 серп. – С. 3.
143. Народна справа. – 1992. – 8 груд. – С. 2.

144. Народний Рух України : документи і матеріали. – К. : Софія, 1993. – 64 с.
145. Наша вимога : відкритий лист завідуючому райвно В. І. Войтовичу // Наш край. – 1992. – 14 січ. – С. 2.
146. Нелегка спадщина дісталась // Наш край. – 1992. – 5 верес. – С. 1.
147. Олексюк П. Чхати їм на колектив / П. Олексюк // Народна трибуна. – 1991. – 2 жовт. – С. 8.
148. Осауленко Л. Боротьба за «крісло» в Рожищі. Неймовірні історії / Л. Осауленко // Народна трибуна. – 1993. – 17 лип. – С. 5.
149. Остапчук Н. Бандера «не пройшов» / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 8 черв. – С. 4.
150. Остапчук Н. Боже, великий, єдиний, нам Україну храни, а ще наші душі від посягань диявола / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 22 верес. – С. 1.
151. Остапчук Н. Будити думку народну / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 22 верес. – С. 2.
152. Остапчук Н. Зустріч на стадіоні / Н. Остапчук // Світло Жовтня. – 1990. – 20 черв. – С. 2.
153. Остапчук Н. Летимо без крил / Н. Остапчук // Наш край. – 1993. – 10 лип. – С. 2.
154. Остапчук Н. Ми порозумілися, хоча приводом для зустрічі став конфлікт / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 4 серп. – С. 3.
155. Остапчук Н. Найперше – відродити душу / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 11 серп. – С. 1.
156. Остапчук Н. Перед від'їздом / Н. Остапчук // Світло Жовтня. – 1990. – 28 груд. – С. 2.
157. Остапчук Н. Святковий вечір / Н. Остапчук // Наш край. – 1993. – 30 січ. – С. 1.
158. Остапчук Н. Селянська партія – для селян / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 20 черв. – С. 1.
159. Остапчук Н. Товарний голод – не брат / Н. Остапчук // Світло Жовтня. – 1990. – 12 жовт. – С. 1.
160. Остапчук Н. У нашому храмі розбою не буде / Н. Остапчук // Наш край. – 1992. – 10 жовт. – С. 1.
161. Остапчук Н. Чи не було це помилкою? Роздуми з приводу одного мітингу, який не відбувся / Н. Остапчук // Світло Жовтня. – 1990. – 6 трав. – С. 1.
162. Партії // Народна справа. – 1990. – червень. – № 12. – С. 8.
163. Пархомчук (Чумак) О. Повстанський літописець. Нарис визвольної боротьби Рожищенського району (ШНІЦ) / О. Пархомчук (Чумак). – Луцьк : Волиньполіграф, 2014. – 83 с.
164. Пастушак П. Добрий засів / П. Пастушак // Наш край. – 1992. – 13 черв. – С. 1.
165. Пахолок Л. «Не віримо владі, котра служить Москві!» / Л. Пахолок // Волинь. – 1992. – 15 верес. – С. 1.
166. Пахолок Л. Тримаймося, долю не гнівімо / Л. Пахолок // Волинь. – 1993. – 15 черв. – С. 1.
167. Пахолок Л. Як вирішуються непрості проблеми / Л. Пахолок // Волинь. – 1992. – 29 верес. – С. 1.
168. Перед державною адміністрацією – нелегкі завдання // Волинь. – 1992. – 25 квіт. – С. 2.
169. Пленум райкому партії // Світло Жовтня. – 1990. – 18 листоп. – С. 1.
170. Пленум райкому партії // Світло Жовтня. – 1991. – 29 серп. – С. 1.
171. Повідомлення // Волинь. – 1992. – 9 лип. – С. 1.
172. Повідомлення // Волинь. – 1992. – 25 черв. – С. 2.
173. Повідомлення // Наш край. – 1992. – 18 січ. – С. 2.
174. Повідомлення // Наш край. – 1993. – 22 черв. – С. 4.
175. Повідомлення про затвердження складу дільничих виборчих комісій по виборах Президента України // Наш край. – 1991. – 19 жовт. – С. 2.
176. Повідомлення про затвердження складу дільничих виборчих комісій по виборах Президента України // Наш край. – 1991. – 24 жовт. – С. 4.
177. Повідомлення про результати голосування по вибрах Президента України по Рожищенському району // Наш край. – 1991. – 5 груд. – С. 1.
178. Повідомлення районної виборчої комісії про підсумки виборів депутатів Рожищенської районної Ради народних депутатів XXI скликання // Світло Жовтня. – 1990. – 27 квіт. – С. 1.
179. Повідомлення Центральної виборчої комісії // Радянська Волинь. – 1991. – 6 груд. – С. 1.
180. Позаштатні інспектори районного комітету державного контролю // Наш край. – 1992. – 6 черв. – С. 2.

181. Постанова № 1 Державного комітету по надзвичайному стану в СРСР // Робітнича газета. – 1991. – 20 серп. – С. 1–2.
182. Представник Президента розпорядився // Вісті. – 1993. – 3 груд. – С. 1.
183. Про вибори депутатів місцевих рад народних депутатів Української РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки: прийнятий на десятій сесії Верховної Ради Української РСР 27 жовт. 1989 року. – К. : Політвидав України, 1989. – 45 с.
184. Про відмову у реєстрації ініціативних груп по проведенню обласного референдуму, утворених на зборах громадян Рожищенського і Луцького районів : розпорядження голови обласної Ради від 7 жовт. 1992 р. № 74-р.
185. Провісники свободи, державності і демократії : документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – 454 с.
186. Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про Представника Президента України» від 16 берез. 1993 р. № 3066-XII // Голос України. – 1993. – 31 берез. – С. 2.
187. Програма Народного Руху України за перебудову // Літературна Україна. – 1989. – 28 верес. – С. 4.
188. Про День проголошення незалежності України : постанова Верховної Ради Української РСР від 16 лип. 1991 р. // Радянська Волинь. – 1990. – 18 лип. – С. 1.
189. Про «дещо інше» і прапори // Наш край. – 1992. – 18 січ. – С. 2.
190. Про затвердження складу дільничих виборчих комісій // Наш край. – 1992. – 26 трав. – С. 2.
191. Про захист споживчого ринку в Українській РСР [Електронний ресурс] : постанова Ради Міністрів УРСР від 22 жовт. 1990 р. № 330. – Текст. дані. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/330–90-%D0%BF (дата звернення: 15.01.2015). – Назва з екрана.
192. Про заходи, пов'язані з проведенням референдуму про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України : Ухвала Центрального Проводу Народного Руху України від 17 лип. 1992 р.
193. Про звільнення представника Президента України у Рожищенському районі Волинської області : Указ Президента України від 10 лип. 1993 р. // Наш край. – 1993. – 24 лип. – С. 1.
194. Про передачу в м. Рожище церкви Святого Архангела Михаїла громаді віруючих УПЦ – Київський Патріархат : розпорядження представника Президента України в Рожищенському районі від 27 жовт. 1992 р. // Наш край. – 1992. – 16 берез. – С. 2.
195. Про перейменування вулиць, майданів та установ культурно-розважального призначення : рішення президії Луцької міської Ради народних депутатів від 18 груд. 1990 р. № 96 // Волинь: 90-і роки XX століття : ілюстр. літопис політ. подій. – Луцьк : Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 1998. – 162 с.
196. Про Положення про місцеву державну адміністрацію : Указ Президента України від 14 квіт. 1992 р. № 252/92 [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу : http://www.zakon1.rada.gov.ua (дата звернення: 15.01.2015). – Назва з екрана.
197. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті : Закон України від 9 квіт. 2015 р. № 314-VIII // Урядовий кур'єр. – 2015. – 27 трав. – С. 13.
198. Про Представника Президента України : Закон України від 5 берез. 1992 р. № 2167-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 23. – С т. 335.
199. Про призначення представника Президента України у Волинській області : Указ Президента України від 20 берез. 1992 р. // Волинь. – 1992. – 21 берез. – С. 1.
200. Про призначення представників Президента України в районах Волинської області : Указ Президента України від 9 квіт. 1992 р. № 219 // Волинь. – 1992. – 14 квіт. – С. 1.
201. Про проголошення незалежності України : постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серп. 1991 р. // Радянська Волинь. – 1991. – 27 серп. – С. 1.
202. Про релігійну ситуацію в Україні : Ухвала Малої Ради Руху // Народна справа. – 1992. – 30 черв. – С. 7.
203. Про ставлення Руху до органів державної влади : Ухвала Малої ради НРУ // Народна справа. – 1992. – С. 6.

204. Про торгівлю : довідка про факти порушень в Рожищенській райспоживспілці // Наш край. – 1992. – 6 черв. – С. 2.
205. Про Укази Президії Верховної Ради України від 26 і 30 серпня 1991 року «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України», «Про заборону дяльності Компартії України» : постанова Президії Верховної Ради України від 14 трав. 1993 р. // Волинь. – 1993. – 18 трав. – С. 1.
206. Про факти порушень в Рожищенській райспоживспілці : розпорядження // Наш край. – 1992. – 6 черв. – С. 2.
207. Районній Раді – відставку // Народна трибуна. – 1992. – 8 лип. – С. 3.
208. Резолюція зустрічі жителів міста Рожище з групою депутатів та кандидатів у депутати обласної та районної рад // Наш край. – 1992. – 13 черв. – С. 1.
209. Резолюція мітингу // Наш край. – 1993. – 22 черв. – С. 3.
210. Резолюція православного віче від 4 жовтня 1992 року // Наш край. – 1992. – 10 жовт. – С. 2.
211. Результати голосування на виборах Президента України // Радянська Волинь. – 1991. – 6 груд. – С. 2.
212. Референдум і ми // Світло Жовтня. – 1991. – 23 берез. – С. 1.
213. Рішення було одноголосним // Наш край. – 1992. – 18 серп. – С. 2.
214. Рожищенський район. Рожище // Історія міст і сіл Української РСР: Волинська область. – К. : Гол. ред. укр. рад. енцик. АН УРСР, 1970. – 747 с.
215. Рожище святкує незалежність // Наш край. – 1992. – 29 серп. – С. 1.
216. Роль і місце Руху в політичній структурі України : доповідь Михайла Гориня // Народна газета. – 1992. – Березень. – № 8 (37). – С. 6.
217. Романюк О. Не позбавляйте нас влади / О. Романюк // Світло Жовтня. – 1990. – 30 верес. – С. 1.
218. Севастополь – місто українське // Волинь. – 1993. – 17 лип. – С. 1.
219. Семенюк І. Двадцять років потому. Погляд із сьогодення: до 20-ї річниці Народного Руху України [Електронний ресурс] // Всеукраїнська експертна мережа / І. Семенюк. – Текст. дані. – Режим доступу : // http://www.experts.in.ua/inform/smi/detail.php? ID=42175 (дата звернення: 20.12.2014 р.). – Загол. з екрана.
220. Слово до читача // Світло Жовтня. – 1990. – 28 груд. – С. 1.
221. Соботович П. Непроханий гість, або Пришестя пана Гудими на грішну необітовану землю рожищенську / П. Соботович // Світло Жовтня. – 1990. – 20 лип. – С. 1.
222. Соботович П. Хуліганська витівка / П. Соботович // Світло Жовтня. – 1990. – 20 лип. – С.
223. Соломаха С. «Ковбасна революція» [Електронний ресурс] // Сіверщина: всеукр. тижн. газ. / С. Соломаха. – Текст. дані. – Режим доступу : http://siver.com.ua/news/mirna_kovbasna_revoljucija_ostanne_poperedzhennja_kompartijni_vladi/2014 01–06–13721 (дата звернення: 20.10.2014 р.). – Загол. з екрана.
224. Стариков В. Так народжуються провокації / В. Стариков // Радянська Волинь. – 1991. – 19 жовт. – С. 3.
225. Тиский М. Весна тривог і надій / М. Тиский. – Луцьк : Волинська обл. друк., 1999. – 168 с.
226. Тиский М. Г. Історія виникнення Народного Руху України на Волині / М. Г. Тиский. – Луцьк : Ініціал, 2001. – 256 с.
227. Тиский М. Народний рух України: становлення Волинської регіональної організації : монографія / М. Тиский. – Луцьк : Твердиня, 2009. – 212 с.
228. Ткачук Б. А у мене своя правда / Б. Ткачук // Наш край. – 1992. – 14 січ. – С. 2.
229. Ткачук О. Хочемо Мамренка / О. Ткачук, М. Сокол. // Наш край. – 1992. – 10 берез. – С. 2.
230. Точки зору. З приводу кореспонденції П. Соботовича «Непроханий гість, або Пришестя пана Гудими на грішну необітовану землю рожищенську» // Світло Жовтня. – 1990. – 27 лип. – С. 1.
231. Три дні вересня вісімдесят дев'ятого : матеріали Установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову. – К. : УНР, 2000. – 496 с.
232. У виконкомі обласної Ради народних депутатів // Радянська Волинь. – 1990. – 31 берез. – С. 1.

233. Україна в небезпеці // Наш край. – 1992. – 8 серп. – С. 1.
234. УПА – 50 // Наш край. – 1992. – 18 серп. – С. 1.
235. У Центральній комісії з всеукраїнського референдуму // Голос України. – 1992. – 8 жовт. – С. 2.
236. Фермери вимагають. Заява // Наш край. – 1993. – 16 лют. – С. 2.
237. Харченко О. Рух прагне порозумітися! : [інтерв'ю з головою край. організації НРУ] / О. Харченко; розмову вів В. Данилюк // Молода Волинь. – 1993. – 9 квіт. – С. 5.
238. Харченко О. Струни пам'яті. Реквієм / О. Харченко // Народна справа. – 2002. – 9 трав. – С. 5.
239. Химин М. Бюрократична мафія йде в наступ. Рожище / М. Химин // Народна справа. – 1990. – Січень. – № 5. – С. 2.
240. Хлібороб М. Рожищенські фермери об'єдналися! / М. Хлібороб // Народна справа. – 1993. – 16 лют. – С. 2.
241. Хотинська М. А. Минуле стукає у серце : біографічно-публіцистичний нарис / М. А. Хотинська. – Луцьк : Надстир'я, 2009. – 280 с.
242. Це потрібно живим // Світло Жовтня. – 1991. – 27 черв. – С. 2.
243. Цифри і факти // Світло Жовтня. – 1990. – 4 квіт. – С. 1.
244. Чого хотіли пікетувальники // Наш край. – 1992. – 17 берез. – С. 2.
245. Чорновіл В. В єдності сила народу! : [інтерв'ю з головою Львів. обл. Ради] / В. Чорновіл; розмовляв І. Кулик // За вільну Україну. – 1991. – 16 лют. – С. 1.
246. Чорновіл В. Перемога комуністичного путчу в Україні / В. Чорновіл // Народна справа. – 1992. – 15 верес. – С. 4.
247. Чухрай С. Всіх хвилює нестабільність / С. Чухрай // Світло Жовтня. – 1990. – 23 верес. – С. 2.
248. Щось тут не так // Світло Жовтня. – 1990. – 2 берез. – С. 2.
249. Юрченко О. Як виявилося, нічого не трапилось… / О. Юрченко // Народна справа. – 1992. – 15 груд. – С. 2.
250. IV Великі Збори Народного Руху України 4–6 грудня 1992 року : стенографічний звіт. – К. : Секретаріат НРУ, 1993. – 263 с.

ПОКАЖЧИК ІМЕН

А

Азріль, Самуіл 32
Антонюк, Євген 177
Архипчук, Ганна (Беца) 144
Архипчук, Микола (Микита) 71, 144
Архипчук, Степан (Мартин) 71, 144
Афанасьєв, Юрій 6

Б

Багнюк, Дмитро 157
Бай, Володимир 167
Бандера, Степан 135
Барановський І. 159
Бачинський, Леонтій 34
Башинський, Мирослав 29
Бєлов, Геннадій 26, 49, 51, 68, 72, 88, 135, 136, 181
Бичак, Ігор 75
Білий, Василь 22, 23, 24, 25, 107
Блаженчук, Володимир 60, 98, 116, 118, 121, 128, 169, 185, 188, 189
Боднар, Віктор 10, 16, 194
Бойчишин, Михайло 159
Бондаренко, Олена 47
Бондаренко, Юрій 58
Бондя, Євгенія 145
Борисюк, Віктор 75
Бохонок, Володимир 180
Бохотниця, Софія 124
Бураковський, Олександр 47
Бурлака, Юрій 193
Бурлаков, Віктор 47

В

Валенса, Лех 101
Варфоломій 137, 141
Василевич, Василь 3, 16, 17, 18
Василевич, Петро 16, 17, 18, 36, 61, 69, 71, 74
Васюра, Володимир 177
Ващук Л. 101
Верешко, Марія 142
Верещак, Аркадій 104
Вінцукевич, Петро 92
Вітович, Олег 72
Власюк, Марія 40
Водянов, Олег 24, 107
Воїнська, Тамара 151
Войтович, Володимир 69, 99, 147, 157, 214, 215
Войтюк, Анатолій 106, 107, 123, 124, 125
Володимир (Сабодан) 137
Воляник О. 78
Ворошило, Микола 119

Г

Гавел, Вацлав 64, 101
Гаврилюк, Григорій 186, 188
Гаврилюк, Петро 3, 16, 17, 18, 35, 38, 59, 60, 61, 69, 70, 74, 75, 76, 84, 88, 89, 94, 113, 117, 120, 121, 122, 126, 133, 135, 141, 142, 143, 146, 149, 150, 151, 154, 155, 159, 160, 175, 176, 180, 182, 184, 193, 194
Гаврилюк, Степан 54, 80, 89
Гайко В. 157
Галас, Віктор 67
Гамсахурдія, Звіад 101
Гарасюк, Микола 62
Герасимчук М. 29
Годлевський, Юрій 16, 17, 218
Головатий, Сергій 47, 164
Горбаль, Микола 8
Горбачов, Михайло 6, 29, 38, 57, 62, 78
Горбунов П. 20
Горинь, Михайло 8, 47, 48, 57, 95, 102, 109, 110, 112, 164, 165
Горошко, Павло 75
Гречанюк З. 28
Гриб, Ірина 24, 25, 130, 172, 173, 176, 178, 188
Гриньов, Володимир 100
Грицюк, Сергій 11, 24
Гудима, Олександр 11, 12, 14, 16, 18, 35, 36, 39, 41, 70, 78, 82, 90, 131, 134, 159, 184
Гук, Геннадій 11
Гура, Микола 75, 141, 180

Д

Давидовський, Анатолій 93
Даценко, Микола 172
Дебальчук, Валерій 24, 25
Деменік, Олександр 29, 85, 87, 131
Демидюк, Микола 35
Демченко М. 14
Дем'янчук, Ганна 145
Дем'янчук, Федон 75
Денисюк, Володимир 186, 187, 188, 189
Депо, Лідія 75, 134, 138, 139, 147
Дмитришин, Ярослав 159
Домбровський, Анатолій 11, 51
Доній, Олесь 47
Драч, Іван 45, 47, 57, 95, 109, 111, 112, 162, 165, 222
Дулюк, Олександр 11

Є

Єжижанський, Володимир 23, 42, 189
Єльцин, Борис 6, 38, 58
Єфремов, В. 104

Ж

Жгутов, Володимир 104
Жиленков, Володимир 34
Жиленков, Дмитро 28
Жук, Володимир 33, 49, 51
Жуковський, Павло 124

З

Заєць, Іван 47
Заїка В. 15
Замлинний, Сергій 157
Захарова, Галина 21, 25
Захарчук, Микола 22, 25
Зінкіна, Леся 85

І

Іванюк, Павло 16, 17, 18, 23, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 43, 61, 68, 69, 74, 80, 84, 87, 106, 107, 113, 117, 119, 131, 132, 135, 136, 138, 139, 146, 149, 150, 155, 160, 175, 177, 194, 218
Івасюк, Володимир 7
Івашко, Володимир 34
Іськів, Всеволод 165

К

Каленюк, Федір 21, 99
Камінський, Микола 91
Карбовський, Володимир 94
Карловська, Тамара 74
Карпінський, Віктор 75
Карпомиз, Іван 91
Карпук, Віктор 85, 133
Карп'юк, Володимир 75, 113, 141
Карп'юк О. 29
Кендзьор, Ярослав 57
Киричок, Андрій 84
Кислюк, Євгенія 160
Кицюк, Василь 172, 174, 177
Клімішина, Людмила 11, 12, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 32, 39, 51, 92, 97, 98, 106, 120, 121, 127, 128, 129, 148, 189
Клімішин, Микола 70, 75
Клімович, Олександр 25, 35, 93, 124, 147, 184
Клімчук, Антон 75
Клімчук, Борис 128, 130, 142, 153, 185
Ключковський, Юрій 159
Клячківський, Дмитро (Клим Савур) 71
Кобзар, Георгій 145
Кобзар Л. 145
Ковальовець, Володимир 24, 25
Ковальчук, Леонід 131, 133
Кодиняк І. 159
Кожевніков, Геннадій 11, 16, 33, 36, 39, 41, 54, 60, 74, 89, 90, 92, 96, 134, 167, 169, 184, 191, 192
Козачук, Раїса 14, 77
Козій, Євгенія 52
Козій, Олександр 21, 25
Колбун, Зосим 167
Коломієць, Олексій 30
Конєв, Сергій 47
Коновал, Йосип 124
Коцюбинський, Аркадій 177
Кравчук, Леонід 35, 73, 79, 98, 100, 101, 102, 109, 111, 115, 116, 118, 154, 185, 189
Кривицький, Антон 60
Криштальський, Андрій 160, 178
Ксенжук, Богдан 21, 28, 33, 35, 38, 83, 84, 86, 87, 103, 106, 126, 135, 146, 149, 157, 183, 184
Куденчук, Валерій 70, 75, 122, 133, 142
Куденчук, Микола 175, 176, 177
Куденчук Р. 155
Кузьмук, Раїса 123
Кулюк, Василь 25, 107, 128, 130, 155
Куренчук, Петро 172
Курилович, Олексій 124
Кухарчук, Василь 9, 194
Кучеренко, Микола 104
Кучинська, Юлія 74, 142
Кучмук, Раїса 29, 52, 172, 188
Кушнір, Віталій 167
Кушнір, Олег 166, 167, 168, 180
Кушнірук, Ростислав 59

Л

Лавринович, Олесь 47, 90, 116
Лазарук, Олександр 85
Ландсбергіс, Вітаутас 101
Лебідь, Микола 71
Левчук, Андрон 75
Левчук, Іван 99
Левчук, Петро 144
Леміш, Валентин 23, 93
Ленартович, Юрій 124
Лігостай, Анатолій 84, 85
Літвінчук, Володимир 11, 20, 22, 23, 24, 25, 32, 33, 35, 38, 40, 50, 51, 53, 59, 63, 67, 68, 72, 82, 87, 92, 104, 105, 106, 107, 115, 121, 127, 129, 130, 134, 135, 136, 138, 142, 156, 174, 176, 183, 184, 185, 186
Луговий, Сергій 89
Лукаш, Микола 98, 99, 100
Лук'яненко, Левко 8, 14, 47, 48, 81, 83, 95, 96, 100, 101, 111, 160

М

Мазепа, Олег 54, 89
Максимець, Галина 9, 12, 25, 35
Максимович, В'ячеслав 180
Максимович, Олег 90
Максимчук, Неоніла 5, 21, 135, 147
Максімов, Андрій 106
Малиновська, Олександра 75
Малиновський, Валентин 14, 16, 17, 19, 36, 56, 59, 61, 74, 75, 76, 80, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 94, 96, 97, 99, 100, 103, 106, 108, 113, 116, 120, 122, 125, 126, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 144, 146, 147, 148, 150, 153, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 182, 183, 184, 188, 191, 192, 194, 195, 218
Малярчук, Віталій 75, 84, 88, 117
Мамренко, Василь 20, 22, 23, 24, 25, 26, 32, 50, 51, 82, 87, 106, 108, 117, 119, 121, 124, 125, 127, 129, 130, 134, 135, 138, 144, 146, 151, 152, 156, 157, 173, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 189, 190, 195
Мартиросян, Вілен 6
Марюк, Віктор 124, 138, 181
Масол, Віталій 81
Масюк, Олександр 20, 21, 135, 145, 146
Матвіїшин, Ростислав 75
Мах, Марія 138
Меліс, Раїса 125
Мельник, Валерій 35
Мельник, Віталій 89
Мельничук, Олег 29
Мельничук, Прокіп 75
Миколай (єпископ) 141
Михальчик, Степан 144
Мінченко, Віталій 75, 124
Міхнік, Адам 64
Міщанчук С. 188
Моргун, Євген 11, 25, 35, 52
Мороз, Валентин 159
Мосюк, Григорій 49
Мстислав (Скрипник) 35, 77, 137
Мудрик, Дмитро 114
Музика, Євген 75
Музиченко І. 16
Музичук, Василь 91

Н

Назаркевич, Роман 93
Назарук, Мирослав 172, 173, 175, 176, 177, 178
Наумкін, Анатолій 10, 16, 194
Нерода, Христина 155, 156
Нечипорук М. 67
Никитюк, Микола 28
Нікітченко М. 67
Нікітченко, Олександр 130, 150
Новосад, Сергій 3, 75, 97, 98, 113, 131, 142, 161, 192, 214

О

Оверчук, Олександр 16, 17, 43, 44, 56, 59, 60, 61, 65
Овсієнко, Василь 8
Орел І. 28
Осауленко, Леонід 180
Остров, Петро 22

П

Павличко, Дмитро 47
Павлюк, Віктор 104
Палажченко, Леонід 16
Парасунько, Михайло 24
Пархомчук М. 133
Пархомчук, Степан 144
Пасічник, Володимир 164
Пастушак, Петро 135
Патійчук В. 188
Патута, Галина 138
Пашкова, Галина 25
Петриненко, Тарас 8, 61
Петро (отець) 77, 137, 138, 152, 185
Петрочук, Павло 160, 165, 192, 193
Петрук, Володимир 128
Петрук, Іван 22, 23
Пилипчук С. 98
Пінчук, Олексій 89, 92
Плющ, Іван 127, 153, 154
Поліщук, Анатолій 16, 17, 18, 24, 29, 56, 61, 69, 113, 131, 180, 218
Поліщук, Лариса 75, 138, 147, 156
Поровський, Микола 47, 95, 102, 164, 220
Приступа, Іван 75
Присяжнюк М. 99
Присяжнюк, Петро 16, 17, 69, 74, 141, 218
Пухняк, Володимир 52

Р

Раєв, Володимир 28
Рижов, Юрій 6
Римарчук, Степан 75, 141
Романюк, Олександр 41, 84
Романюк, Олексій 67
Руденко, Микола 8
Рудик, Сергій 24, 130
Рудь, Петро 75

С

Савінець, Євстафій 150
Садік, Григорій 155
Садовий, В'ячеслав 58
Самохваленко, Богдан 11, 54
Саранча В. 12
Сасовський, Микола 25
Сахаров, Андрій 6
Свадовська, Марія 84, 86
Свідерський, Федір 143
Сегейда, Степан 75, 113, 142
Семенюк, Ігор 160, 161, 165, 166, 167, 179
Семенюк, Мелетій 70, 90, 110
Семенюк, Надія 145
Сендецький, Дмитро 11, 51, 53
Сеник, Любомир 47
Сидорук, Богдан 188, 190
Симовонюк, Андрій 25, 52
Ситник, Василь 24, 68, 130, 186
Скорик, Лариса 47, 57, 95
Слижук, Михайло 23
Сліпець, Василь 156
Соботович, Петро 36

Собчак, Анатолій 6
Сова, Олександр 16
Соколв'як, Захар 167
Солодько В. 99
Соломончук, Іван 34
Сосовська, Ганна 75
Спиридон (єпископ) 141, 150
Спольник, Микола 167
Стариков, Володимир 77, 121, 130, 133, 136, 139, 141, 142, 147, 148, 150, 151, 175, 180, 181, 186, 187
Стариков, Євген 75, 134, 139, 146, 155
Старовойтова, Галина 6
Стасюк, Володимир 61, 75
Стасюк, Микола 145, 155
Стельмащук, Ананій 188
Степан (отець) 158
Степанюк М. 99
Степанюк, Федір 55, 80
Степко, Іван 106
Стрижевський, Василь 29
Струцюк, Йосип 93

Т

Табачук, Михайло 187
Табурянський, Леопольд 100
Татюк, Андрій 67
Терлецький, Анатолій 16, 17, 56, 61, 66, 71, 142, 218
Тернопільський, Богдан 95
Терпелюк, Леонід 177
Тимощук, Олексій 22, 23, 24, 188, 189
Тиский, Михайло 43, 44, 54, 55
Ткаченко, Олександр 100
Ткачук, Андрій 128
Ткачук, Богдан 99
Ткачук, Віктор 126
Ткачук, В'ячеслав 75
Ткачук, Леонтій 107, 135, 146, 151, 184, 187, 190
Ткачук, Олександр 24, 29, 75, 82, 92, 106, 117, 124, 126, 129, 133, 139, 150, 184, 187, 189, 192
Трофімчук, Роман 60, 74, 88, 103, 121, 133, 141, 146, 150, 158, 192, 214
Троцюк, Сергій 3, 16, 17, 24, 61, 74, 106, 117, 121, 124, 141, 142, 159, 182, 193

У

Удальцова, Світлана 125
Удод, Віра 142
Умша, Володимир 23, 52, 114, 173, 174

Ф

Фокін, Вітольд 112, 127, 128, 139

Х

Харченко, Олександр 44, 54, 74, 79, 89, 90, 108, 110, 116, 120, 121, 123, 148, 159, 160, 161, 165, 166, 167, 168, 169, 178, 179, 180, 191, 192
Хмара, Степан 8

Ц

Цаль-Цалко, Адам 104
Цимбалюк, Віктор 47
Цькуй, Іван 75

Ч

Чепіга, Григорій 28
Червоній, Василь 90, 164
Черняк, Володимир 6, 162
Чорновіл, В'ячеслав 8, 14, 48, 89, 91, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 109, 110, 111, 112, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 180, 194

Ш

Швець, Костянтин 75, 142
Шевченко, Олесь 8
Шепелюк Г. 29
Шиба, Богдан 160
Шимонович, Євген 29, 54, 90, 118, 148, 167, 180
Шимчук В. 130
Шишмаков, Олександр 11
Шрай Б. 151
Штик, Іван 141, 184
Шульга, Микола 73
Шульгач, Анатолій 107
Шухевич, Роман 71
Шухевич, Юрій 5

Щ

Щербак, Юрій 6
Щербицький, Володимир 7, 102

Ю

Юрченко, Олександр 33, 54, 55, 89, 92, 116, 123, 139, 156, 159, 160, 165, 178, 192
Юфім'юк, Олександр 75
Юхновський, Ігор 100

Я

Яворівський, Володимир 6
Якимів, Євген 125
Якимчук, Микола 29
Яковина, Микола 47
Яковлев, Валентин 16, 17, 38, 213
Янаєв, Георгій 79
Ярмощук С. 104
Ярощук О. 145
Яручик, Ростислав 65
Яценко Ю. 21
Яцук 58

В. Яковлев з першим прапором, піднятим у Рожищі

Відзначення 20 річниці НРУ

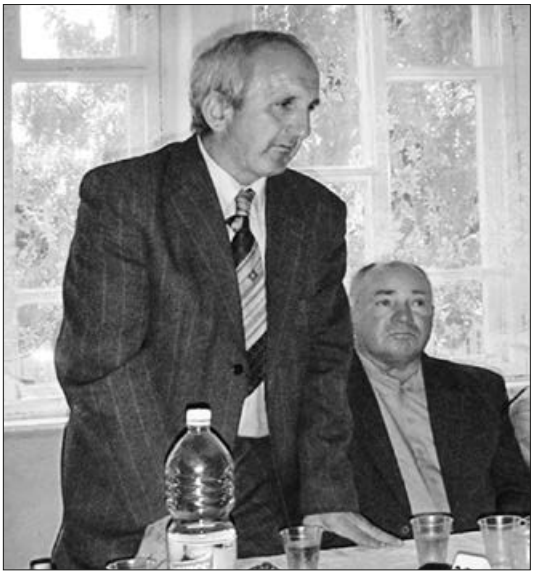

Р. Трофімчук та С. Новосад

Голова РДА В. Войтович та заступник голови райради Г. Савіцька-Пасельська вручають подяку В. Малиновському

Отець Василь освячує пам'ятну дошку РО НРУ

Пам'ятна дошка на приміщенні Штабу Руху

П. Іванюк та В. Войтович відкривають пам'ятну дошку 22 січня 2010 р.

Відзначення 25 річниці НРУ

Рожищенські рухівці під час відзначення 25 річниці утворення Волинської регіональної організації НРУ 17 серпня 2014 р.

Буклет, що вийшов до 25 річниці НРУ

В. Малиновський виступає під час урочистості 19 вересня 2014 р.

В. Малиновський та П. Іванюк через 25 років

Рухівці з керівництвом району і міста

Один з моментів роботи над книгою 29.03.2015 р., справа наліво П. Іванюк, В. Малиновський, П. Присяжнюк, А. Терлецький, Ю. Годлевський, А. Поліщук

Місце, де буде встановлений пам'ятник борцям за волю України

Місце перепоховання вояків УПА

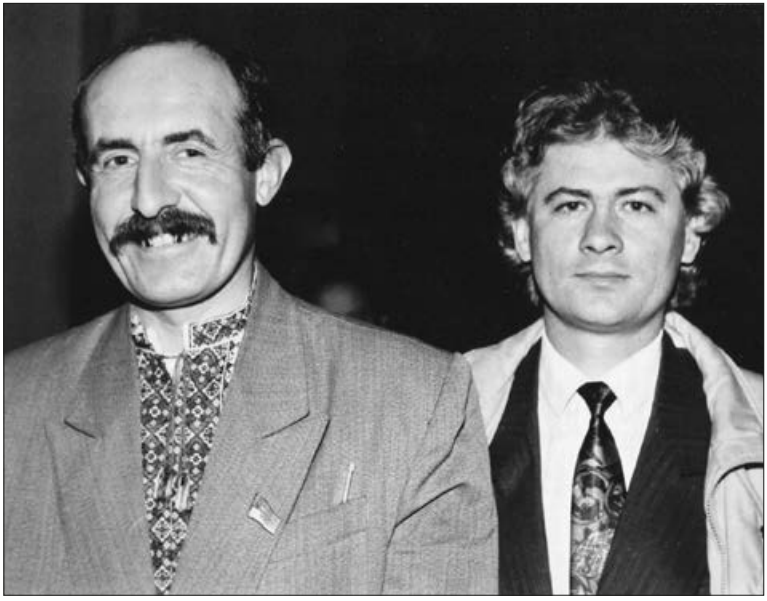

М. Поровський і В. Малиновський

Передача документів і предметів РО НРУ у Рожищенський історико-краєзнавчий музей

Відкриття експозиції, присвяченої Рожищенському Руху в районному історико-краєзнавчому музеї 23.08.2015 р.

Ініціатор створення експозицій В. Малиновський

Виступає Олександр Оверчук

Перший голова НРУ І. Драч і В. Малиновський

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 3

РОЗДІЛ І. ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ 6
1.1. Передумови утворення Руху 6
1.2. Зародження організації 16
1.3. Перші акції Руху 27
1.4. Організаційні зміни 42
1.5. Ротація рухівського керівництва 53
1.6. Союзний референдум та його наслідки 61

РОЗДІЛ ІІ. РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЇ 74
2.1. Новий етап діяльності 74
2.2. Активізація діяльності 81
2.3. Участь у президентських виборах і референдумі 95
2.4. Наступальні акції Руху 103
2.5. Представник Президента в районі 115
2.6. Перші перемоги на виборах 130
2.7. Ініціювання референдуму 139
2.8. Загострення релігійної ситуації 149

РОЗДІЛ ІІІ. ЗАВЕРШАЛЬНИЙ ЕТАП 159
3.1. Тривожні тренди у Волинському Русі 159
3.2. Земельні ініціативи Руху 171
3.3. Фінальна сторінка діяльності 178

ВИСНОВКИ 194

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 197

ПОКАЖЧИК ІМЕН 205

ДОДАТКИ 213

Наукове видання

Малиновський Валентин Ярославович

СТАНОВЛЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОГО РУХУ В РОЖИЩЕНСЬКОМУ РАЙОНІ

Монографія

Редактор Віктор Федосюк
Коректор Наталія Пушкар
Технічний редактор Олександр Більчук

Формат 60х90/32
Ум.-друк. арк. 7,00
Наклад 300 пр. Зам. № 62
Видавництво «Ініціал»
просп. Волі, 2, м. Луцьк, 43025, Україна
Тел. (0332) 77-05-88
Реєстраційне свідоцтво ДК № 433,
видане 24.04.2001 р.